

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

GELENEKSEL AKRAN ZORBALIĞI, SANAL ZORBALIK VE
EBEVEYN İZLEMESİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül DOĞAN ÇEVİRGEN

Malatya-2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

GELENEKSEL AKRAN ZORBALIĞI SANAL ZORBALIK VE
EBEVEYN İZLEMESİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül DOĞAN ÇEVİRGEN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Emine DURMUŞ

Malatya-2018

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı

Betül DOĞAN ÇEVİRGEN tarafından hazırlanan Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi başlıklı bu çalışma, 10.07.2018 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Üye : Dr. Öğr. Üyesi ÖZLEM TOLAN
Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Emine DURMUŞ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ATLI

O N A Y

...../...../2018

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğretim Üyesi Emine DURMUŞ'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakça gösteriminde uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Betül DOĞAN ÇEVİRGEN

ÖN SÖZ

Öncelikle hayatım boyunca sonsuz sevgisi ve desteği ile her zaman yanımda olan değerli anne ve babama,

Bu araştırmanın her aşamasında yardımını esirgemeyen, geri dönütleri ile bana yol gösteren, motive eden, değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Emine DURMUŞ'a teşekkür ederim. Tezimi okumak için zaman ayırıp fikirleri ile tezime katkı yapan Uzman Psikolojik Danışman Abdullah MANAP'a teşekkür ederim. Lisans ve Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, Prof. Dr. Mustafa KUTLU'ya, Prof. Dr. Alim KAYA'ya, Doç. Dr. Özcan SEZER'e, Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM'a, Doç. Dr. Baki DUY'a, Öğretim Üyesi Dr. Yüksel ÇIRAK'a teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde yardımlarını esirgemeyen Erkan EVEGÜ ve Elifcan KIRBAÇ'a teşekkür ederim. Araştırmanın veri toplama aşamasında bana yardımcı olan kıymetli meslektaşlarıma ve ölçeklere sabırla cevap veren öğrencilere teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca bana hep inanan, güvenen ve destek olan kardeşlerim Zeynep Büşra ŞENYİĞİT ve Makbule Berre TÜRKMEN'e, her konuda desteğini hissettiğim, hep yanımda olan sevgili eşim Furkan ÇEVİRGEN'e teşekkür ederim

ÖZET

GELENEKSEL AKRAN ZORBALIĞI, SANAL ZORBALIK VE EBEVEYN İZLEMESİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

DOĞAN ÇEVİRGEN, Betül

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Emine DURMUŞ

Temmuz-2018, 219+XII

Bu araştırmanın amacı; 6.-12. sınıflara devam eden öğrencilerde geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığın yaygınlığını tespit etmek, geleneksel akran zorbalığı, sanal zorbalık ve ebeveyn izlemesi düzeylerinin bazı değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, ayrıca ebeveyn izlemesi düzeylerinin geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalıkta öğrencilerin yer aldıkları statüler açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın evreni Malatya’da 6.-12. sınıflara devam eden öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini Malatya’da 6 farklı orta okuldan ve 6 farklı liseden 6.-12. sınıflara devam eden 1112 (540 kız, 572 erkek) öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada Geleneksel Akran Zorbaları Ölçeği, Sanal Zorbaları Ölçeği, Ebeveyn İzlemesi Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 21.0 paket programı kullanılmıştır. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları Geleneksel Akran Zorbaları Ölçeği, Sanal Zorbaları Ölçeği ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeği’nin verilerinin normal dağılmadığını gösterdiği için yapılan analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Grupların ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek için

değişkenlerde grup sayısı 2 olduğunda Mann Whitney-U testi, grup sayısı 3 ve daha fazla olduğunda Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda öğrencilerin %7.7'si geleneksel akran zorbalığında kurban, %4.3'ü zorba, %7'si zorba/kurban, % 81'i karışmayan statüsünde yer aldığı ve zorbalığın en çok okulla ilgili yerlerde gerçekleştiği belirlenmiştir. Öğrencilerin %5'i sanal zorbalıkta kurban, %2'si zorba, %5'i zorba/kurban, % 88'i karışmayan statüsünde yer aldığı, en çok sosyal paylaşım sitelerinde yaşandığı görülmüştür.

Erkek öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalma, sanal zorbalık yapma ve maruz kalma düzeyleri kızlardan daha yüksekken, ebeveyn izlemesi düzeyleri daha düşüktür. Üst sınıftaki öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı yapma, sanal zorbalık yapma ve maruz kalma düzeyleri alt sınıftakilere göre daha yüksekken, ebeveyn izlemesi düzeyleri daha düşüktür. Annesinin eğitim seviyesi daha yüksek olan öğrenciler, daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır.

Cep telefonu ve interneti daha uzun süredir ve daha çok kullananlar, hem daha çok sanal zorbalık yapmakta, hem de sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır, aynı zamanda ebeveynleri tarafından daha az izlenmektedir. Kendi bilgisayar kullanma becerisini daha iyi olarak tanımlayan öğrenciler, hem daha çok sanal zorbalık yapmaktadır, hem de sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır. Öğrencilere göre anne ve babaları daha iyi düzeyde internet kullananlar, daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır, ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir.

Geleneksel akran zorbalığı statülerine dahil olan öğrenciler sanal zorbalığa dahil olduklarında, en yüksek oranda, aynı statülerde yer almaktadır. Hem geleneksel akran zorbalığı hem de sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde bulunan öğrenciler, diğer bütün statülerde bulunan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Akran Zorbalığı, Zorba, Kurban, Sanal Zorbalık, Sanal Zorba, Sanal Kurban, Ebeveyn İzlemesi

ABSTRACT

ANALYSIS OF TRADITIONAL PEER BULLYING, CYBER BULLYING AND PARENTAL MONITORING IN TERMS OF SOME VARIABLES

DOĞAN ÇEVİRGEN Betül

M.S., Inonu University, Institute of Educational Sciences,
Department of Educational Sciences
Counseling and Guidance Program

Advisor: Assistant Professor Doctor Emine DURMUŞ

July, 2018, 219+XII pages

The purpose of this study is to find out the prevalence of traditional peer bullying and cyber bullying in students attending 6th to 12th grades, to find out whether traditional peer bullying, cyber bullying and parental monitoring levels differ in terms of some variables and to show whether parental monitoring levels differ in traditional peer bullying, cyber bullying in terms of students' statuses.

The universe of the study consists of students attending 6th to 12th grades in Malatya. The sample of the study consists of (540 female, 572 male) students attending 6th to 12th grades from 6 different secondary schools and 6 different high schools in Malatya. Traditional Peer Bullying Scale, Cyber Bullying Scale, Parental Monitoring Scale and Personal Information Form were used in the study. SPSS 21.0 program was used for data analysis. Since Kolmogorov-Smirnov test results showed that Traditional Peer Bullying Scale, Cyber Bullying Scale and Parental Monitoring Scale data were not normally distributed, non-parametric tests were used in analyses. In order to find out whether there were differences between groups, Mann Whitney-U test was used when the number of groups was 2 in variables and Kruskal Wallis test was used when the number of groups was 3 and higher.

The results of the study showed that 7.7% of the students were victims in traditional peer bullying, 4.3% were bullies, 7% were bully/victim and 81% of the students were not involved and it was found that bullying took place in places related with the school the most. It was also found that 5% of the students were victims in cyber bullying, 2% were bullies, 5% were bully/victim and 88% of the students were not involved and it was found that bullying took place in social networking sites the most.

While male students' levels of traditional peer bullying and being exposed to traditional peer bullying and cyber bullying and being exposed to cyber bullying were higher than female students', their parental monitoring levels were lower. While levels of traditional peer bullying, cyber bullying and being exposed to bullying were higher for students in higher grades, their parental monitoring levels were lower. Students whose mothers had higher level of education were found to be more involved in cyber bullying and being exposed to peer bullying.

Students who used cell phones and the internet for a longer period of time and those who used these more were found to do more bullying and be exposed to more bullying and to be monitored less by their parents. Students who described their skills of using computer better both conducted cyber bullying and were exposed to cyber bullying more. According to students, those whose parents can use the internet better both conduct cyber bullying more and are more exposed to cyber bullying, while they are monitored more by their parents.

When students included in traditional peer bullying statuses are included in cyber bullying, they take part in the same statuses in highest rates. The students who were found to be not included in traditional peer bullying and cyber bullying were found to be monitored more by their parents when compared with students in all other statuses.

Keywords: Traditional Peer Bullying, Bully, Victim, Cyber Bullying, Cyber Bully, Cyber Victim, Parental Monitoring

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I.....	15
GİRİŞ.....	15
1.1. Problem Durumu.....	15
1.2. Araştırmanın Amacı	18
1.2.1. Alt problemler	19
1.3. Araştırmanın Önemi.....	20
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	22
1.5. Varsayımlar	22
1.6. Tanımlar	22
II. BÖLÜM	23
KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	23
2.1. Kuramsal Bilgiler	23
2.1.1. Geleneksel Akran Zorbalığı	23
2.1.1.1. Geleneksel Akran Zorbalığında Statülerin Özellikleri	25
2.1.1.2. Geleneksel Akran Zorbalığı Türleri.....	30
2.1.1.3. Geleneksel Akran Zorbalığı Kimler Tarafından Nerede Yapılmaktadır	32
2.1.1.4. Geleneksel Akran Zorbalığının Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkisi ...	35
2.1.2. Artan Teknoloji Kullanımının Olumlu ve Olumsuz Sonuçları.....	37
2.1.3. İlişkisel Zorbalığın Yeni Yüzü: Sanal Zorbalık	42
2.1.3.1. Sanal Zorbalıkta Statülerin Özellikleri	45
2.1.3.2. Sanal Zorbalık ve Geleneksel Akran Zorbalığının Karşılaştırılması.....	50
2.1.3.3. Sanal Zorbalığın Türleri.....	54
2.1.3.4. Sanal Zorbalık Kim Tarafından ve Nerede Yapılır	55
2.1.3.5. Sanal Zorba-Kurban Statüsü.....	58

2.1.4. Ebeveyn İzlemesi.....	61
2.1.4.1. Ebeveyn İzlemesinin Ergenlere Etkisi	68
2.1.4.2. Ebeveyn İzlemesinin Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalıktaki Yeri	69
2.2. İlgili Araştırmalar	74
2.2.1. Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesi İle İlgili Ülkemizde Yapılan Çalışmalar.....	74
2.2.2. Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	94
III. BÖLÜM.....	109
YÖNTEM	109
3.1. Araştırmanın Modeli	109
3.2. Evren ve Örneklem	109
3.3. Veri Toplama Araçları	111
3.3.1. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (GAZÖ).....	111
3.3.2. Sanal Zorbalık Ölçeği (SZÖ).....	112
3.3.3. Ebeveyn İzlemesi Ölçeği (EİÖ).....	114
3.3.4. Kişisel Bilgi Formu	115
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	115
IV. BÖLÜM.....	117
BULGULAR VE YORUM	117
4.1. Verilerin Dağılımının İncelenmesi.....	117
4.2. Öğrencilerin Kişisel Bilgi Formundaki Verilerine Dair Betimsel İstatistikler ..	119
4.3. Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi	123
4.3.1. Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığındaki Statülerinin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımı	123
4.3.2. Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşması	125
4.3.3. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statüleri ve Sanal Zorbalığın Yaşandığı Yerlerin Dağılımı.....	131
4.3.4. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Maruz Kalma Düzeylerini Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşması	133

4.3.5. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Süresine Göre Farklılaşması ..	140
4.3.6. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının, Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnternet Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşması	147
4.3.7. Geleneksel Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Alan Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statülerindeki Dağılımı.....	153
4.3.8. Öğrencilerin Ebeveyn İzlemesi Düzeylerinin Demografik Değişkenlere, Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin Kendilerinin, Anne ve Babalarının İnternet Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşması	154
4.3.9. Ebeveyn İzlemesi Düzeyinin Öğrencilerin Yer Aldıkları Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Farklılaşması.....	164
V. BÖLÜM	168
TARTIŞMA VE YORUM.....	168
5.1. Geleneksel Akran Zorbalığında Statülerin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımına İlişkin Tartışma ve Yorumlar	168
5.2. Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar ...	170
5.2.1. Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma Puanının Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	170
5.2.2. Geleneksel Akran Maruz Kalma Puanında Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	173
5.3. Sanal Zorbalık Statülerinin ve Sanal Zorbalığın Yapıldığı Yerlerin Dağılımına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	174
5.4. Sanal Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarında Demografik Değişkenlere, Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin, Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	176
5.4.1. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarında Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	176
5.4.2. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	180

5.4.3. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	182
5.4.4. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	184
5.4.5. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencilerin Kendilerinin Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	186
5.4.6. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarında Öğrencilerin, Kendilerinin Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	187
5.5. Geleneksel Akran Zorbalığında Zorba, Kurban, Zorba/Kurban ve Karışmayan Statüsünde Yer Alan Öğrencilerin, Sanal Zorbalık Statülerindeki İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	189
5.6. Ebeveyn İzlemesi Puanlarında Demografik Değişkenlere, Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin Kendilerinin Annelerinin, Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	191
5.6.1. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Demografik Değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi) Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	191
5.6.2. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının İletişim Teknolojisi Kullanma Alışkanlıklarına Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	193
5.6.3. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnterneti Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar.....	194
5.7. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalıkta Yer Aldıkları Statülere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar	196
VI. BÖLÜM.....	200
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	200
6.1. Sonuçlar.....	200
6.2. Öneriler	202
6.2.1. Ailelere Öneriler	202

6.2.2. Psikolojik Danışmanlara Öneriler	204
6.2.3. Öğretmen ve Okul Yöneticilerine Öneriler	205
6.2.4. Araştırmacılara Öneriler	206
KAYNAKÇA.....	208
EKLER.....	239
EK 1. Kişisel Bilgi Formu.....	239
EK 2. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği	241
EK 3. Sanal Zorbalık Ölçeği	245
EK 4. Ebeveyn İzlemesi Ölçeği	248
Ek 5. Anket Uygulama İzin Onayı.....	249

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Örneklemin Cinsiyet, Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyi Açısından Dağılımı.....	110
Tablo 2: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorba ve Kurban Olma, Sanal Zorbalıkta Zorba ve Kurban Olma ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeklerinin Normallik Testi Sonuçları.....	117
Tablo 3: Öğrencilerin Cep Telefonu Kullanımı, Cep Telefonu Kullanım Süresi, İnternet Kullanımı, İnternet Kullanım Süresi, Haftalık İnternet Kullanım Süresi Dağılımı.....	121
Tablo 4: Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerin ve Babaların İnternet Kullanma Becerisine İlişkin Değerlendirmelerine İlişkin Dağılımı.....	122
Tablo 5: Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığındaki Statülerinin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımı.....	124
Tablo 6: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorbalık Yapma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları.....	126
Tablo 7: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorbalık Yapma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	127
Tablo 8: Geleneksel Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları.....	129
Tablo 9: Geleneksel Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının; Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	130
Tablo 10: Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statüleri ve Sanal Zorbalığın Yaşandığı Yerlerin Dağılımı.....	132
Tablo 11: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları.....	133
Tablo 12: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	134
Tablo 13: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi.....	137
Tablo 14: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	138

Tablo 15: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının; Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	141
Tablo 16: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	144
Tablo 17: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencinin, Annesinin, Babasının İnterneti Kullanma Becerisine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	148
Tablo 18: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Öğrencinin, Annesinin, Babasının İnternet Kullanma Becerisine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	151
Tablo 19: Geleneksel Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Alan Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statülerindeki Dağılımı	153
Tablo 20: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları.....	155
Tablo 21: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	156
Tablo 22 :Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	159
Tablo 23: Ebeveyn İzlemesi Puanının Öğrencinin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnternet Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	162
Tablo 24: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin Geleneksel akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinde Yer Almalarına Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	165

KISALTMALAR LİSTESİ

FATİH	: Fırsatları Araştırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
IM	: Anlık Mesajlaşma
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MMS	: Multi Medya Mesajı
PC	: Kişisel Bilgisayar
SMS	: Kısa Mesaj Hizmeti
SPSS	: Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Wi-Fi	: Kablusuz

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, denenceler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar, araştırmanın önemi ve gerekçesine yer verilmektedir

1.1. Problem Durumu

Son yıllarda çocukların birbirlerine eziyet ettikleri dramatik olayların medyada sıklıkla yer alması ile birlikte araştırmacıların zorbalık konusuna duydukları ilginin arttığı görülmektedir. Craig'e göre (1998:123) "Geleneksel akran zorbalığı kurban ve zorba arasında güç farklılığının (fiziksel veya psikolojik) olduğu, mağdura zarar vermek için kasıtlı olarak, belirli bir süre içinde tekrarlı olarak , düşmanca niyetlerle yapılan olumsuz sözel ifadeler veya davranışlardır." Çocuklar başta ev, komşular, okul olmak üzere fiziki çevrede psikolojik bağlantılar içinde büyürler. Geleneksel akran zorbalığı çocuklar okuldayken, okula gidip dönerken, okul yolunda veya akranları ile bir arada oldukları oyun bahçeleri, otobüs durakları gibi yerlerde gerçekleşir. Fakat modern teknoloji, yani bilgisayar, internet ve cep telefonu, zorbaların öfkelerini veya tehditlerini fiziki dünyadan çıkarıp, yer ve zaman kavramının aşılmasını sağlayarak, sanal dünyaya taşınmasını sağladı (Patchin ve Hinduja, 2006:148).

Teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte insanlar da hızla bu elektronik iletişim araçlarını kullanmaya başladı. Dijital pazarlama ajansı We Are Social ve Hootsuite yayınladığı Global Digital Raport 2018'de , Türkiye'de ve dünyada bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ile ilgili yaptığı araştırmanın sonuçları dünya genelinde 4.021 milyar (dünya nüfusunun %53'üne denk gelmektedir) insanın internet kullandığını, 3.196 milyar kullanıcının sosyal medyayı aktif olarak kullandığını, 5.135 milyar insanın mobil cihazları kullandığını göstermektedir. Ortalama bir kullanıcı günde 6 saatini internet kullanarak geçirmektedir. Raporun Türkiye istatistiklerine göre ülkemizdeki 81.33 milyon kişiden, 54.33 milyonu internet, 51 milyonu sosyal medya, 72.90 milyonunun cep telefonunu kullanmaktadır. Ülkemizdeki ortalama bir internet kulanıcısı günde 7 saatini

internet başında geçirmektedir. Bunun ortalama 2 saat 21 dakikası sosyal medyada geçirilmektedir.

Öğrencilerin yeni teknolojilere ulaşımının artması ile birlikte sosyal etkileşim ve işbirliği içinde öğrenme deneyimlerinin de arttığı görülmektedir. Araştırmalar sınıflarda bilgisayar kullanımının, öğrencilerin bütün dersleri öğrenmesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Fakat bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarının sınıflara girmesi, önemli bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarının birine zorbalık yapmak için kullanılması anlamına gelen sanal zorbalık, okullarda dikkat çekici şekilde artan bir problem haline gelmiştir. “Sanal zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanarak, düşmanca amaçlarla, rahatsız edici teknolojik materyalleri göndererek veya yayarak, başkalarına zarar vermektir, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanarak sosyal saldırganlık formlarının (dedikodusunu yapma, aşağılama, karalama gibi) yapılmasıdır” (Willard, 2007 :1). Artan sayıda yaşanan sanal zorbalık hadiseleri ve bundan acı çeken öğrencilerin her geçen gün artan sayısı eğitimcilerin, araştırmacıların, ebeveynlerin, yetkililerin bir an önce birşeyler yapmaları gerektiğini göstermektedir (Li, 2007a:1778). Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık küresel bir sosyal sağlık sorunudur ve müdahale gerektirir. Sorunun anlaşılması için problemin yaygınlığı ve etkileyen faktörlerin ele alınması gerekmektedir (Craig ve diğerleri, 2009).

Bugün çocuklar okullarda ya da okul dışında geleneksel akran zorbalığı (doğrudan zorbalık: fiziksel, sözel zorbalık; dolaylı zorbalık: ilişkisel, sosyal zorbalık) ve sanal zorbalık (siber, online zorbalık) tehlikeleri ile karşı karşıyadır. Geleneksel akran zorbalığının yaygınlığı ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmaların sonuçları bazı farklılıklar gösterse de yaygınlığın ciddi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Olweus tarafından yapılan ilk araştırmalara göre Norveç’te geleneksel akran zorbalığının yaygınlığının %15 olduğu, İsveç’te ise %14 olduğu görülmüştür (Olweus 1978 akt: Olweus:1996:266). Daha sonraki dönemlerde zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalar dünya çapında yapılmaya başlanmıştır. İtalya’da yapılan bir araştırmada yaygınlığın %37.4 (Menesini ve diğerleri, 1997), Britanya da yapılan bir araştırmada yaygınlığın %27 (Whitney ve Smith, 1993), Birleşik Devletlerde yapılan bir araştırmalarda geleneksel akran zorbalığın yaygınlığın %29.9 (Nansel ve diğerleri, 2001), Kanada’da yapılan bir araştırmada %9 olduğu (Craig ve Pepler ,2003) görülmüştür. Türkiye’de yapılan araştırma sonuçlarına baktığımızda Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) tarafından yapılan

araştırmada geleneksel akran zorbalığının yaygınlığının %23, Arslan (2008) tarafından yapılan araştırmada %17, Atik (2006) tarafından yapılan çalışmada %32, Pişkin (2010) tarafından yapılan araştırmada ise %71 olduğu görülmüştür.

Sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yurt dışında birçok araştırma yapılmıştır. İsrail’de Caspi ve Gorsky (2006) tarafından yapılan bir araştırma sanal zorbalığın yaygınlığının üçte bir oranında olduğunu göstermiştir. ABD’de Kowalski ve Limber (2007) %22, Belçika’da Walrave ve Hairman (2011) %53, Kanada’da Beran ve Li (2005) %50, Avustralya’da Patchin ve Hinduja (2006) %40, Hollanda’da Didden ve diğerleri (2009) tarafından yapılan araştırma sanal zorbalığın yaygınlığının %10 olduğu göstermiştir. Türkiye’de sanal zorbalığın yaygınlığı ile ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda; Dilmaç (2009) %57, Türkileri (2012) %13, Temel (2015) %26, Taştekin (2016) %69.5, Kocaşahan (2012) %30,1 oranlarına ulaşmıştır.

Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık kişisel ve kişiler arası birçok probleme yol açmaktadır. Karaman-Kepeni ve ınkır (2006:199) tarafından yapılan çalışmada, okulda geleneksel akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin kendilerini mutsuz, üzüntülü ve öfkeli hissettikleri ve benlik saygısı algılarının da düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca bu öğrencilerin okula devam etmeyi istemedikleri, okuldan hoşlanmadıkları, sosyal uyumda zorluklar yaşadıkları ve yüksek düzeyde kaygı, depresyon ve intihar düşüncelerini içeren psikolojik sıkıntılara sahip oldukları saptanmıştır. Geleneksel akran zorbalığının öğrencilerin okul yaşantıları üzerinde etkileri olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu vardır. Borg (1998:148) zorbalığın çok yaygın olarak görüldüğü sınıflarda, öğrencilerin kendilerini güvende hissetmediklerini ve okul yaşamından zevk almadıklarını belirtmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrenciler ile yapılan araştırma sonuçları kurbanların bu olaydan farklı şekillerde etkilendiğini göstermektedir. Hinduja ve Patchin (2007:101) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre kurbanların %42,5’i bu olay sonucunda korktuğunu, %40’ı fkelenendiğini, %27’si üzüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca bu öğrencilerin %31’i sanal zorbalığa maruz kaldıktan sonra online aktivitelere devam etmiş, %20’si ise bir süreliğine online aktivitelere uzak kalmıştır. 1492 ğrenci ile yapılan çalışmanın sonuçları sanal zorbalıkta zorba/kurban statüsünde yer alanların %27,9’unun, zorba statüsünde bulunanların %27,8’inin, kurban statüsünde bulunanların %12,7’sinin okul ile bağlarının zayıf olduğu şekindedir (Ybarra ve Mitchell, 2004:328). Schneider, O’Donnell, Stueve ve Coulter’a (2012) göre; sadece geleneksel akran zorbalığına maruz kalan, sadece sanal

zorbalığa maruz kalan ve her ikisine de maruz kalan öğrencilerin, okul notları daha düşüktür ve okula bağlılıkları zayıftır, aynı zamanda bu öğrencilerde depresif belirtiler daha çok görülmektedir.

Bütün dünyada bir taraftan geleneksel akran zorbalığının ve sanal zorbalığın özelliklerini anlayabilmek için, zorbalığın çeşitli değişkenlerle ilişkisi üzerine araştırmalar yapılırken, diğer taraftan da zorbalıktan korunabilmek için koruma programları, alınabilecek önlemler üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Ebeveyn izlemesi ebeveynlerin, çocuklarının nerede oldukları, ne yaptıkları ve arkadaşları hakkında bilgi sahibi olması olarak tanımlanır (Jacobson ve Crockett, 2000:66). Ebeveyn izlemesi, ebeveynleri yanlarında olmadıkları zamanlarda, çocuklar için önemli koruyucu bir faktördür (Bronfenbrenner, 1986:727). Ebeveyn izlemesi ve çocukların problem davranışları arasındaki ilişki şu üç alanda bulunmaktadır: güvenlik ve risk altında olma, antisosyal davranışlar ve madde kullanımı. Bu üç alanda ebeveyn izlemesinin yüksek olması, ergenleri, bu alanlarda problem yaşama risklerinden korumaktadır (Dishion ve McMahon, 1998:61). Ebeveyn izlemesi ile ergenlerde şiddet davranışlarının görülmesi arasında negatif bir ilişkinin olduğunu gösteren bir çok araştırma bulunmaktadır (Dillon, Pantin, Robbins ve Szapoeznik, 2008; Moilanen, Shaw, Criss ve Dishion; 2009). Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte zorbalık okul sınırlarını aşmış ve sanal dünyaya geçmiştir ve sanal dünya ebeveynlerin öğrencilerin davranışlarını izlemekte zorlandıkları bir yer haline gelmiştir (Parris, Varjas, Meyers ve Cutts 2011:285). Mesch (2009:391) ebeveynlerin, çocuklarının girdikleri internet sitelerini izlemeleri ile çocukların sanal zorbalığa maruz kalmaları arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı 6.-12. sınıfa devam eden öğrencilerin geleneksel ve sanal zorbalık statülerinde (zorba, kurban, zorba/kurban, karışmayan) yer alma durumlarının dağılımını, her ikisinin de yaşandığı yerlerin dağılımını, geleneksel akran zorbalığı yapmayı, zorbalığa maruz kalmayı, sanal zorbalık yapmayı, sanal zorbalığa maruz kalmayı ve ebeveyn izlemesini bazı değişkenler açısından ve ebeveyn izlemesini geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerinde yer alma açısından incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1.2.1. Alt problemler

1.2.1.1 Öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı statüleri ve geleneksel akran zorbalığının yaşandığı yerlerin dağılımı nasıldır?

1.2.1.2. Geleneksel akran zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma puanlarında demografik değişkenlere göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.2.1 Geleneksel akran zorbalığı yapma puanında demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi) göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.2.2. Geleneksel akran zorbalığına maruz kalma puanında demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi) göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.3. Öğrencilerin sanal zorbalık statüleri ve sanal zorbalığın yapıldığı yerlerin dağılımı nasıldır?

1.2.1.4. Sanal zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma puanlarında demografik değişkenlere, öğrencinin cep telefonu ve internet kullanma süresine, öğrencilerin, kendilerinin, annelerinin ve babalarının interneti kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.1.Sanal zorbalık yapma puanlarında demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi) göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.2. Sanal zorbalığa maruz kalma puanlarında demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi) göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.3. Sanal zorbalık yapma puanında öğrencilerin cep telefonu ve interneti kullanma süresine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.4. Sanal zorbalığa maruz kalma puanlarında öğrencilerin cep telefonu ve interneti kullanma süresine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.5. Sanal zorbalık yapma puanlarında öğrencilerin, kendilerinin, annelerinin ve babalarının interneti kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.4.6. Sanal zorbalığa maruz kalma puanlarında öğrencilerin, kendilerinin, annelerinin ve babalarının interneti kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.5. Geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statüsünde yer alan öğrencilerin , sanal zorbalık statülerindeki dağılımı nasıldır?

1.2.1.6. Ebeveyn izlemesi puanlarında demografik değişkenlere, öğrencilerin cep telefonu ve interneti kullanma sürelerine, öğrencilerin kendilerinin, annelerinin, babalarının interneti kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.6.1. Ebeveyn izlemesi puanlarında demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi) göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.6.2. Ebeveyn izlemesi puanlarında öğrencilerin cep telefonu ve interneti kullanma becerilerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.6.3. Ebeveyn izlemesi puanlarında öğrencilerin, kendilerinin, annelerinin, babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1.7. Ebeveyn izlemesi puanlarında öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalıkta yer aldıkları statülere göre anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ergenlik hızlı fiziksel değişimler, bilişsel ve psikososyal gelişmelerle karakterize edilen hassas bir gelişim dönemidir. Bu çağdaki çocuklar geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığa karşı savunmasızdırlar. Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık, kurbanlarına zarar veren yaygın bir problemdir. Bir kurban şiddet tehdidi, aşağılanma veya fiziksel zararla karşı karşıya iken, aynı zamanda toplum düzeni içinde küçük düşürülme ve utandırılmaya da maruz kalır. Bu unsurların karışımı ciddi psikolojik, duygusal ve sosyal yaralanmalara sebep olabilir.

Okullarda görülen fiziksel ve sözel şiddet olayları ile birlikte geleneksel akran zorbalığı, 1970'lerden beri dünyada ve ülkemizde eğitim alanında çalışanların ve araştırmacıların birçoğunun dikkatini çekmiştir. Ancak görülme sıklığı ve çalışmaların

yoğunluğuna rağmen problem güncelliğini korumaktadır. Buna ek olarak 2000’li yıllarda hayatımıza giren bilgisayarlar, internet, cep telefonları ile birlikte sanal zorbalık kavramı ortaya çıkmış, öğrenciler birbirlerine bu araçlar vasıtasıyla zorbalık yapmaya başlamıştır. Milyarlarca insanın şahit olabildiği ve zorbalık yapan kişinin isterse kolayca kendini gizleyebildiği bu yeni zorbalık türü yaygındır. Sanal zorbalık öğrenciler üzerinde hem ciddi olumsuz etkiler bırakmaktadır, hem de sanal zorbalığı önlemek, takip etmek ve failleri tespit etmek geleneksel akran zorbalığına göre oldukça zordur.

Geleneksel akran zorbalığına ve sanal zorbalığa çözüm bulabilmek için öncelikle bu iki kavramın ne olduğu bilinmesi ve incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığa maruz kalan çocuklar zamanında tanınmadığı ve onlara yardımcı olunmadığı takdirde bu çocuklar ciddi sorunlar yaşayabilecektir. Alanda ebeveyn izlemesi ile ilgili az sayıda çalışma olup, öğrencileri koruyabilecek bir kavram olan ebeveyn izlemesinin daha iyi anlaşılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada, geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık birbirinden ayrılmadan aynı demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Ayrıca her iki zorbalık türü arasındaki ilişkinin anlaşılması için ikisi arasındaki örtüşmeye bakılmıştır. Bunlara ek olarak ergenlerin cep telefonu ve internet kullanma alışkanlıkları da incelenmiş ve iletişim teknolojileri kullanma alışkanlıkları açısından sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma oranları incelenmiştir. Ebeveyn izlemesi, demografik değişkenler, öğrencilerin iletişim teknolojileri kullanma alışkanlıkları, geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer alınan statüler, sanal zorbalıkta yer alınan statüler açısından incelenmiştir. Bu anlamda ebeveyn izlemesinin öğrencileri sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığından koruyabilmek adına faydalı bir etken olabileceği düşünülmektedir. Bu alışma, geleneksel akran zorbalığı, sanal zorbalık ve ebeveyn izlemesi ile ilgili daha önceden yapılmış diğer çalışmalara tamamlayıcı nitelikte olup, çalışmanın konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve yararlanılacak bir bilgi kaynağı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 2015 – 2016 eğitim-öğretim yılında Malatya ili merkezinde bulunan okullarda öğrenime devam eden 6., 7., 8., 9., 10., 11.,12. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Ölçülen nitelikler, toplanan bilgiler, kişisel bilgi formu, Sanal Zorbalık, Geleneksel Akran Zorbalığı ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeği ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan öğrenciler kullanılan ölçeklere içtenlikle ve doğru bir biçimde cevap vermişlerdir.
2. Örneklem, evreni temsil etme niteliğine sahiptir.

1.6. Tanımlar

Geleneksel Akran Zorbalığı: “Bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz bırakılması durumudur” (Olweus, 1994:1173).

Zorba: “Zorba, akranlarına saldırganca, kaba davranan kişilerdir” (Olweus, 1994:1180).

Kurban: “Genellikle yalnız başına bir ya da bir grup zorbanın saldırgan davranışlarına maruz kalan kişilerdir” (Olweus, 1994:1173).

Sanal Zorbalık: “Kendini kolayca koruyamayacak durumda olan bir kurbanı karşı bir kişi ya da grup tarafından elektronik iletişim araçlarının kullanılması ile kasıtlı, tekrarlı ya da sürekli olarak yapılan saldırgan davranışlardır” (Smith ve diğerleri, 2008: 376).

Sanal Zorba: “Elektronik iletişim araçlarını kullanarak başkalarına kasıtlı olarak zarar veren, onları rahatsız eden kişilerdir” (Willard,2007:5).

Sanal Kurban: “Sanal zorba tarafından, kasıtlı olarak hedef seçilmiş ve elektronik iletişim araçları yoluyla yapılan zorbalığa maruz kalan kişidir” (Willard,2007:5).

Ebeveyn İzlemesi: “Ebeveynlerin, çocuklarının evde olmadıkları zamanlarda nerede, kimlerle vakit geçirdikleri, neler yaptıkları, paralarını neye harcadıkları gibi konularda bilgi sahibi olmasıdır” (Stattin ve Kerr , 2000:1073).

II. BÖLÜM

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde önce geleneksel akran zorbalığı, sanal zorbalık ve ebeveyn izlemesi ilgili kavramlar ve kuramsal görüşler açıklanmıştır. Son olarak da konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Bilgiler

2.1.1. Geleneksel Akran Zorbalığı

Geleneksel akran zorbalığı ile ilgili ilk araştırmaların İskandinav ülkelerinde başladığı görülmektedir. Olweus “*Okullarda Saldırganlık*” (1978) adlı makalesinde Stockholm’de, 1970’lerde, okullarda yaşanan geleneksel akran zorbalığı olayları hakkındaki araştırmalarını aktarmış , zorba olmayı ve kurban olmayı tanımlamıştır. 1983’te Norveçli erkek öğrenciler arasında intihar girişimleri ortaya çıkınca ülkenin eğitim bakanlığı yürütücülüğünde, Olweus tarafından, ülke çapında katılımı geleneksel akran zorbalığını engelleme amaçlı çalışmalar yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda geleneksel akran zorbalığı kavramının önemi anlaşılmış ve bütün dünyada geleneksel akran zorbalığının anlaşılması ve önlenmesi amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Farrington, 1993:382).

Olweus (1996:265) geleneksel akran zorbalığını şöyle tanımlamaktadır: “Zorbalık, bir öğrenciye, başka bir ya da bir grup öğrenci tarafından kasıtlı, tekrarlı olarak yapılan negatif davranışlardır.” Birinin kasıtlı olarak saldırdırması ya da saldırmaya, yaralamaya veya rahatsız etmeye çalışması olumsuz davranışlara örnektir. Negatif davranışlar fiziksel temas olabileceği gibi çirkin jest ve mimikler yapmak, dedikodu yapmak, gruptan dışlamak gibi sözel davranışlar da olabilir. Zorbalık yapan gençlerin bunu hangi yollarla yapacakları, hedeflerindeki kişinin algılarının ne kadar farkında oldukları ile ilgili olarak çeşitlendirilebilir. Fakat muhtemelen zorbaların çoğu, bu yaptıkları davranışların kurbanın üzerinde bıraktığı etkinin farkındadır (Olweus, 1997:496).

Olweus'a göre (1996:265) akranlar arasında yaşanan bir olayın geleneksel akran zorbalığı olarak tanımlanabilmesi için şu özellikleri içeriyor olması gerekmektedir:

- a) Kasıtlı olarak birine zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır.
- b) Zorbalığa maruz kalma bir süre içinde tekrarlı olarak meydana gelir.
- c) Güç dengesizliği olarak tanımlanan kişiler arası ilişki söz konusudur.

Daha sonraki yıllarda yapılan geleneksel akran zorbalığı tanımlarında bazı eklemeler yapılmış olsa da, bu tanımlar birçok yönü ile Olweus'un yaptığı tanıma dayanmaktadır. Rigby ve Slee (1995) geleneksel akran zorbalığını, kendini savunamayacak birine karşı daha güçlü bir kişi ya da grup tarafından yapılan, tekrarlı, olumsuz davranışlar veya kötü muameleler olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Rigby, Cox ve Black, 1997:358). Kötü muamelenin fiziksel olması zorunlu değildir, sözel saldırı ya da birini izole etmek gibi saldırganlığın her türü olabilir. Pellegrini ve Bartini'ye göre (2000:700) geleneksel akran zorbalığı daha güçlü, daha popüler ya da daha iri olan gençlerin tekrarlı olarak psikolojik, sözel , ilişkisel saldırganlığı kullanarak akranlarına zarar vermesidir.

Geleneksel akran zorbalığı ile ilgili tanımlara baktığımızda, zorba ve kurban arasında güç dengesizliği özelliğinin vurgulandığı görülmektedir (Craig, 1998; Olweus, 1996;1997; Rigby, Cox ve Black 1997). Zorba ve kurban arasındaki asimetrik güç ilişkisi farklı sebeplerden kaynaklanabilir. Kurban fiziksel olarak güçsüz olabilir ya da kendisinin zorbaya göre fiziksel veya psikolojik olarak daha güçsüz olduğunu düşünebilir. Kendisini güçsüz hissetmesinin bir diğer nedeni de bir gruba dahil olamaması olabilir. Güç dengesizliği sonucunda kurban kendini zorbalık karşısında yetersiz hissetmektedir (Olweus, 1997:496).

Pellegrini'ye göre (2002:153) okullardaki sosyal yapılar, akran gruplarının özellikleri zorbalığın kaynağını oluşturur. Çocuklar arasındaki güç dengesizliği sonucunda, zorba sosyal statü, fiziksel güç, yaş, bilişsel beceri ve yetenek gibi alanlarda, kurbanı göre daha üstündür. Kurban bu güç dengesizliğinden dolayı kendini savunamamaktadır. Güç ilişkisi zorbalık devam ettikçe pekişir, yani zorbanın gücü artarken kurbanın gücü her geçen gün azalır. Böyle bir güç dengesizliğinin olduğu yerde kurbanın her gün kendini savunmadaki gücü de azalması beklenmektedir (Craig ve Pepler, 2003:578).

Aynı fiziksel veya psikolojik güçteki öğrenciler arasındaki saldırganlık, kavga ve atışmalar zorbalık olarak tanımlanmamaktadır (Olweus 1997:496). Bu sebeple sınıf içinde aynı güç ya da popüleriteye sahip öğrencilerin bir birleriyle uğraşmaları, alay etmeleri normal karşılanabilir. Güçleri eşit olan insanların birbirlerini tehdit etmesi veya birlerine saldırmaları ile gücü daha fazla olan birinin sürekli olarak saldırmalarının etkisi farklı olduğundan, ayrı bir boyut olarak ortaya çıkmaktadır (Rigby, 2000:63).

Tanımlardaki bir diğer unsur zorbanın kurbanı kasıtlı olarak fiziksel veya psikolojik yönden zarar vermesidir. Burada zorbanın kurbanın acı çekmesini amaçlaması, bunun için çeşitli yolları denemesi söz konusudur. Zararın özellikle fiziksel olması gerekmez, kurbanın sosyal ilişkilerine, toplum içindeki saygınlığına ya da statüsüne zarar vermek de amaçlanmış olabilir. Aynı zamanda kurbanın da zorbanın davranışlarını zarar verici veya rahatsız edici olarak algılaması gerekmektedir (Craig, 1998:123).

Tanımlarda vurgulanan bir diğer unsur da zorbalığın tekrarlı olmasıdır, yani sadece bir kez yaşanmış bir olay değil, zorbalık bir süre boyunca tekrar eden bir olaydır. Geleneksel akran zorbalığının gerçekleşmesi sürecinde, zorba kurbanı hedef seçer ve ona tekrarlı olarak zorbalık yapar, güç dengesizliği sonucu kendini koruyamayan kurban, her defasında, zorbanın negatif davranışlarından olumsuz etkilenir (Rigby, 2000:58).

2.1.1.1. Geleneksel Akran Zorbalığında Statülerin Özellikleri

2.1.1.1.1. Zorba Statüsü

Zorbaların en belirgin özellikleri akranlarına saldırgan davranışlarda bulunmalarıdır. Saldırganlığa karşı olumlu bir bakış açıları vardır. Dürtüseldirler. Akranlarını bastırmak için güce ihtiyaçları vardır. Başkalarının onlara boyun eğmesinden zevk alırlar. Empati seviyeleri düşüktür. Kurbanı göre fiziksel veya psikolojik olarak daha güçlüdürler (Olweus,1997:500). Kaygılı olmayan, kendilerine güvenen, popüler, ortalama olarak yaşlılarına göre daha güçlü, kendileri ile ilgili olumlu düşünceleri olan çocuklardır (Olweus,1977:1312). Zorbaların ileride suç işleme ve problemleri davranışlar gösterme riski yüksektir (Olweus, 1979 akt: Olweus, 1997.501).

Oger'e göre (2005) zorbalar genellikle daha önce engellenmiş, zorbaca davranışlara maruz kalmış çocuklardır. Çoğunlukla kendilerine, örnek alacak rol modelleri ya zayıftır ya da hiç yoktur. Aile içinde ihmal edilen, insan ilişkilerinde

uyumsuz, davranış problemleri olan fiziksel olarak güçlü, sporda ve bahçe oyunlarında başarılı, enerjik, aktif, acıya dayanma eşikleri yüksek çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Kaygı düzeyleri düşüktür ve güce dayalı benlik algısına sahiptirler. Kendilerini sert, başarılı, becerikli görürler. Kendine güvenen, dışa dönük, rahat, baş etme becerileri yüksek, bağımsız özelliklere sahiptirler ve çoğunlukla kurbanın cezayı hak ettiğine inanırlar (aktaran: Genç, 2007:21).

Öğrencilerin, zorbaca davranma sıklığı arttıkça, zorbalığı eğlenceli bulma düzeyinin de arttığı görülmektedir. Zorbaca davranmayanların %88.37'si diğer öğrencileri rahatsız etmeyi eğlenceli bulmuyorken, sadece 1-2 kez zorbaca davrananların %61.39'u, haftada birkaç kez zorbaca davrananların ise %35.71'ı zorbalık yapmayı eğlenceli bulmamaktadır. 1-2 kez zorbaca davrananların %25.79'u, arada sırada zorbaca davrananların %27.27'si zorbaların yaptıklarını anlamadıklarını belirtmektedir. Haftada birkaç kez zorbaca davrananların %32.14'ü bile başkalarına zorbaca davranışlara üzülüğünü söylemektedir (Dölek, 2002:221).

Zorbalar genellikle etraflarında arkadaşları olan, akran ilişkilerinde başarılı çocuklardır. (Alikışıoğlu, 2004; Totan;2008). Karatzias, Power ve Swanson (2002:58) tarafından yapılan araştırmada, zorba ve kurban öğrencilerin kendilerine güvenleri araştırıldığında ve zorbaların kurbanlara göre kendilerine daha çok güvendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Zorbalar saldırgan davranışlarını uzun yıllar, farklı yerlerde yapma eğilimindedirler. Zorba ergenlerin zamanla zorba yetişkinler olması ve zorbalık yapan çocuklara sahip olma oranları yüksektir. Zorbalar, çoğunlukla düşük sosyoekonomik statüdeledir, ebeveynleri ile ilişkileri zayıftır. Dürtüsel olma eğilimindedir ve okulda başarıları düşüktür (Farrington, 1993: 383).

2.1.1.1.2. Kurban Statüsü

Kurbanlar zorbanın saldırgan davranışlarına tekrarlı olarak maruz kalan kişilerdir. Zorbayla aralarında kendileri aleyhine bir güç dengesizliği vardır. Kurbanların özellikleri ile ilgili yapılan araştırmalar kaygılı olduklarını, kendilerini korunmasız hissettiklerini, akranlarından izole olduklarını, kendilerine güvenlerinin zayıf olduğunu, akranlarına göre kendileri ve durumları ile ilgili algılarının negatif olduğunu, popüler olmadıklarını, fiziksel veya psikolojik olarak güçsüz olduklarını göstermektedir (Olweus, 1977:1312).

Yine Olweus (1997:499) kurbanların özelliklerini tanımladığı başka bir araştırmada bunlara ek olarak kurbanların tedbirli, duygusal, sessiz, utangaç, olduklarını; zorbalığa uğradıklarında ağlayıp geri çekildiklerini belirtmiştir. Araştırmada kurban statüsünde bulunan öğrenciler kendilerini başarısız olarak tanımladıkları ve aptal gibi hissettiklerini belirtmişlerdir. Kurbanların okulda yalnız oldukları, şiddetten hoşlanmadıkları ve başkalarına saldıran veya sataşan öğrenciler olmadıkları görülmüştür (Olweus 1979: aktaran: Olweus, 1996:268).

Kanada'da 5-8. sınıflara devam eden 546 (kız: 292, erkek: 254) öğrenci ile yapılan bir araştırmaya göre kurbanlar zorbalara ve karışmayanlara göre daha çok anksiyete ve depresyon yaşamaktadır. Anksiyete, tekrarlanan kurban olma yaşantısı sonucu ortaya çıkabilir ve çocuklara fiziksel ve psikolojik zararlar verir. Öğrenciler arkadaşları ya da sınıf arkadaşları tarafından dışlanmaktan, görmezden gelinmekten, sosyal etkinliklere alınmamaktan, reddedilmekten endişe duyarlar. Bu nedenle kurbanlar daha yüksek düzeyde depresyon ve anksiyete yaşarlar (Craig, 1998: 127).

Kurbanlar genellikle kendilerine güvensizdirler ve zorbalığa uğradıklarında içlerine kapanarak ya da ağlayarak tepki verirler. Bu bağlamda, zorbaların, kurbanların kendilerine saldıramayacaklarını bilmeleri, daha rahat zorbalık yapmalarını sağlamaktadır (Crick ve Bigbee, 1998:344). Başka bir araştırmaya göre kurbanlar sık sık kaygı ve depresyon yaşamaktadırlar, düşük özsaygı düzeyine sahiptirler. Ciddi fiziksel ve psikolojik/ psikopatolojik sorunlar yaşamaktadırlar (Hawker ve Boulton, 2000:443). Oger'e göre (2005) kurban statüsünde yer alan öğrenciler ,genellikle ev yaşamından hoşlanan ve ailesi ile yakın ilişki içinde olan çocuklardır. Kurbanların, zorbalardan yaşça ve fiziksel olarak küçük oldukları gözlemlenebilir. Çoğunlukla ebeveynleri aşırı koruyucudur (aktaran: Genç, 2007:22).

6-8. sınıfa giden, yaşları 11 ile 15 arasında, 742 öğrenci ile yapılan bir araştırma, kurban statüsünde bulunan grubun dıştan denetim ve yalnızlık puanlarının yüksek olduğuna, kabul/dahil olma puanlarının ve akademik başarılarının ise düşük olduğuna işaret etmektedir (Atik, 2006:49). Araştırma hem kızlarda hem erkeklerde sıklıkla zorbalığa maruz kalanların zayıf sosyal destek hissettiklerini ve zihinsel sağlıklarının bozuk olduğunu göstermektedir. Hem kızlarda hem erkeklerde zorbalığa maruz kalma ile en yakın arkadaşının desteği ve sınıf arkadaşlarının desteği arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Rigby (2000:62) başkaları tarafından hiç sosyal destek görmeyen ya

da çok az desteklenen çocuklarda zorbalığa maruz kalma riskinin, daha çok sosyal destek alan çocuklara göre daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Harris'e göre (2002:11) bazı çocuklar hiç arkadaşları olmadığı için zorbalığa maruz kalırlar, kurbanlar genellikle yalnız olan çocuklardır. Zorbalık, yalnızlığa bağlı hale gelmektedir.

Kurbanlar popüler olmayan ya da akranları tarafından dışlanan çocuklardır, okul ile bağları zayıftır, özgüvenleri düşük, sosyal becerileri zayıftır. Sosyal olarak izole olmanın ve zorbalığa maruz kalmanın yetişkinlikte de devam ettiğini gösteren bulgular tespit edilmiştir. Aynı zamanda, zorbalığa maruz kalmış insanların çocuklarının zorbalığa maruz kalma ihtimalleri de yüksektir (Farrington, 1993:383).

2.1.1.1.3. Zorba/Kurban Statüsü

Olweus'a (2002) göre zorba/kurban hem kaygı hem de saldırgan davranışlardan oluşan tepki örüntülerine sahip kişi olarak tanımlanabilir (aktaran: Eşici, 2007:6). Bu kurbanlar çoğunlukla akranları tarafından sevilmeyen, düşük statüde olan ergenlerdir. Bu gençler sıklıkla saldırganlığa maruz kalırlar ancak maruz kaldıkları saldırganlığa çok düşük seviyede cevap verebilirler. Bu sebeple tekrar zorbalığa maruz kalırlar. Kişisel olarak hem kurbanların hem de zorbaların özelliklerini taşırlar, ancak bir yönleri ile her ikisinden de ayrılırlar. Onlar aynı anda hem saldırgan hem de zorbalığa maruz kalan çocuklardır (Pellegrini, 2002:153). Bu durum zorbalığa maruz kalan çocukların bazılarının, zorbalık ile baş edebilmek için başkalarına ya da kendilerine zorbalık yapan kişilere zorbalık yaptıklarını gösteriyor olabilir (Borg,1999:143).

Pekel-Uludağlı ve Uçanok'un (2005:88), 5. ve 6. sınıfa devam eden 701 öğrenci ile yaptıkları bir araştırmada geleneksel akran zorbalığı statülerinde bulunan öğrenciler, akran reddi, akran kabulü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırıldığında zorba/kurban çocukların, karışmayan çocuklara göre akranları tarafından daha fazla reddedildikleri ve akademik başarılarının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca kurban ve zorba/kurban statüsünde yer alan çocukların, zorba ve karışmayan statüsündeki çocuklara göre daha yalnız oldukları görülmüştür.

Geleneksel akran zorbalığına ilişkin olarak, zorba, kurban ve zorba/kurban statülerinde yer alan öğrenci özelliklerinin araştırıldığı bir çalışmada; kurban olma ölçeğinde yüksek puan alan öğrencilerin okul becerileri, sosyal kabul, atletik beceriler, fiziksel görünüş, davranışlarını yönlendirme ve kendine değer verme alanlarından düşük

puan aldıkları görülmektedir. Zorba olma ölçeğinden yüksek puan alanlar ise okul becerileri, sosyal kabul, davranışlarını kontrol etme, kendine değer verme alanlarında düşük puan alırken, fiziksel görünüm ve atletik becerilerde yüksek puan almaktadırlar. Zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilerin ise bütün alanlarda hem zorbalardan hem de kurbanlardan daha düşük puanlar aldıkları görülmektedir (Andreou, 2000:53).

2.1.1.1.4. Karışmayan Statüsü

Geleneksel akran zorbalığına kurban ya da zorba olarak dahil olmayan kişilerdir. Öğrencilerin zorbalıktan kaçınma düzeyinin yordayıcılarının araştırıldığı bir çalışmada, öğrencilerin zorbalıktan kaçınma düzeylerinin en önemli yordayıcılarının; öfkeyi kontrol etme düzeyi, yetişkinlerin etkileri, öfkeyi içte tutma düzeyi ve sürekli öfke düzeyi değişkenleri olduğu saptanmıştır (Koç, 2006:165).

Bilgiç (2007:70-74) tarafından yapılan zorba, kurban ve karışmayan statüsündeki öğrencilerin özelliklerinin karşılaştırdığı araştırmada, karışmayan statüsünde olan öğrencilerin, zorba ve kurban statüsünde olan öğrenciler ile kıyaslandığında, okulda daha başarılı oldukları, okul atmosferini daha olumlu olarak algıladıkları, arkadaşları ile daha olumlu ilişkiler kurdukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Zorbalık yalnızca zorba ve kurban arasında yaşanmaz. Bir grup kavramı içinde diğer çocuklar da bu olaya dahildir. Zorbalık yapıldığına şahit olan diğer çocuklar zorbaya destek olabilirler, kurbanı destek olup zorbalığın durdurulmasına çaba harcayabilirler ya da geri çekilir ve olaya karışmaktan uzak durabilirler (Atlas ve Pepler, 1998: 86).

Beran ve Tutty, (2002:8) öğrencilerin geçmişte zorbalığa şahit olduklarında ne yaptıklarını sormuş, öğrencilerin %36'sı durdurmaya çalıştığını, %25'i kurbanın yardım isteyip istemediğini sorduğunu, %30'u görmezden geldiğini ya da izlediğini, %82i ise bunların kombinasyonu belirtmiştir. Genele bakıldığında öğrencilerin %38'inin zorbalık yaşandığını gördüğünde, destekleyici olmayan, görmezden gelen pasif bir davranış sergiledikleri karşımıza çıkmaktadır.

Zorbalığı izleyenlerin katılımı, olayı sadece pasif olarak izlemek veya aktif olarak önlemek şeklinde olabilir. O'Connel, Pepler ve Craig (1999:445) yaptıkları bir araştırmada, öğrencilerin %53.9'unun zorbalığı sadece pasif olarak izlediği, %25.4'ünün

zorbalığa aktif olarak eşlik ettiği ve %20.7'sinin olayı aktif olarak önlemeye çalıştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ülkemizde yapılan bir diğer araştırmada da aynı şekilde öğrencilere birine zorbalık yapıldığını görürseniz ne yaparsınız diye sorulmuş, öğrencilerin %18.7'si bir yetişkine haber vererek durdurmalarını istedim, %16.6'sı zorbalara durmalarını söyledim, %13,2'si müdahale ettim, ben de karıştım, %6,5'i karışmadım, ancak olanları seyretmek hoşuma gitti %1,8'i diğer öğrenciler tarafından karışmaya zorlandım diye cevap vermiştir (Genç, 2007:172). Hawkins ve diğerlerine göre (2001) şahit olanların zorbalığa müdahale etmeleri, zorbalığı durdurmaya çalışmaları, zorbalığın sonlanmasında çok etkilidir (Aktaran: Fekkes, Pijpers ve Verloove- Vanhorick, 2004:82).

2.1.1.2. Geleneksel Akran Zorbalığı Türleri

Geleneksel akran zorbalığında amaç kasıtlı olarak birine zarar vermektir, ancak bunun nasıl gerçekleştiğine bakıldığında, zorbalığın farklı yöntemlerle, farklı şekillerde yapıldığı görülmektedir. Zorbalık yapmak için kullanılan yöntemler ve kurbanı zarar vermedeki amaç açısından bakıldığında, geleneksel akran zorbalığı bir çok türe ayrıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Olweus (1997:489), geleneksel akran zorbalığını, doğrudan ve dolaylı akran zorbalığı olarak iki başlık altında sınıflandırmıştır. Birincisi olan doğrudan zorbalık, hedef seçilen kurbanı karşı açıktan yapılan saldırıları (fiziksel şiddet, sözel hakaret, çirkin mimikler) kapsamaktadır. Bu tür davranışlarda zorba ve kurban yüz yüze olduğu için kurban, saldırganın kim olduğunu bilir. İkincisi ise dolaylı zorbalıktır ve burada kurbanın sosyal olarak yalnızlaştırılması ve gruptan dışlanması gibi davranışlar söz konusudur. Kurban böyle durumlarda zorbanın kimliğinden habersiz olabilir. Yetişkinlerin bu zorbalık türünü tanıması daha zor olduğu kabul edilmektedir.

Dolaylı zorbalıkta, zorba öyle bir davranış sergiler ki aslında kurbanı kasıtlı olarak zarar vermediği görüntüsü sağlar, bunun için üçüncü kişileri kullanabilir. Karşı tarafın karşı saldırıya geçmesini önlemek için olayı tanınamaz, kimliğini de belirsiz halde tutmaya çalışır. Burada birine zarar vermek için başkalarını kullanma söz konusu olur (Björqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen,1992:118). Doğrudan zorbalık açıkça görülebilen, cevap verilebilen bir zorbalık türüken dolaylı zorbalık tamamen gizli ve manüplasyon yoluyla yapılır (Mynard ve Joseph, 2000:170).

Elliot (1997) geleneksel akran zorbalığı türlerini dört gruba ayırmaktadır. Bunlar bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık olarak ifade edilmektedir. Bedensel zorbalık, itme, tekme atma, yumruklama, saç-kulak çekme, bedensel kaba şaka, silah veya bıçak ile saldırma ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddeti içerir. Sözel zorbalık, lakap takma, alay etme, dedikodu yayma, çirkin takılmalar, tehdit etme, sözel kaba şaka, hakkında kötü şeyler yazma, incitici notlar bırakma davranışlarını içerir. Duygusal zorbalık, gruptan dışlama, ayrımcılık, aşağılama, eşyalarına zarar verme, eşyalarını ya da parasını zorla alma, kasıtlı olarak arkadaşça davranmama gibi davranışları içerir. Cinsel zorbalık, sarkıntılık, elle taciz, cinsellik içeren sözler söyleme davranışlarını içerir (Aktaran:Karaman- Kepenekci ve Çınkır 2006:196).

Mynard ve Joseph (1997:53) zorbalık türlerini fiziksel, sözel, ilişkisel (arkadaş ilişkilerini bozma, dışlama) ve kişisel eşyalarına zarar verme (kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme ya da çalma) olarak dört grupta sınıflamışlardır. Fiziksel zorbalık itme, vurma gibi fiziksel davranışlarla yapılan istismarı ifade etmektedir. Sözel zorbalık tehdit etme, alay etme, hakaret etme, olumsuz isimler takma gibi sözel ifadelerle yapılan istismarı ifade etmektedir. İlişkisel zorbalık çocuğun sosyal ilişkilerinin, saldırgan tarafından kasıtlı olarak bozulduğu durumları kapsamaktadır. Kişisel eşyalara saldırı ise, saldırganın hedef aldığı kişinin eşyalarına zarar vermesi, izinsiz olarak alması, çalması gibi eylemleri kapsamaktadır.

Whithney ve Smith (1993:8) geleneksel akran zorbalığını sözel, fiziksel ve dolaylı zorbalık olarak sınıflandırılmaktadır. Fiziksel zorbalık vurma, itme, tekme atma, düşmanca hareket etmek gibi davranışları; sözel zorbalık hakaret etmek, utandırmak, aşağılamak, bağırma, lakap takma, kötü bakma, alay etmek, korkutma gibi davranışları; dolaylı zorbalık arkadaş ilişkilerini bozma, gruptan dışlama, görmemezlikten gelme, dedikodusunu yapma gibi davranışları içerir.

Crick and Grotpeter (1995:711) yukarıda tanımlanan zorbalık türlerine ek olarak ilişkisel zorbalığı tanımlamıştır. İlişkisel zorbalık bir kişinin grup içine alınmasına, arkadaşlık ve kabul edilme hissine zarar verilmesi ya da zarar verileceği tehdidinde bulunulmasıdır. İlişkisel zorbalık doğrudan ya da dolaylı yollarla yapılmış olabilir, ancak asıl önemli olan kurbanın arkadaşlık ilişkilerine zarar verilmesi olduğu ifade edilmektedir (Archer ve Coyne, 2005:212) .

Benzer bir şekilde Galen ve Underwood (1997:589) sosyal zorbalık kavramını tanımlamaktadır. Sosyal zorbalık karşıdaki kişinin kendine güvenine, sosyal statüsüne, saygınlığına, popülaritesine ya da hepsine zarar vermeyi amaçlayan sözel reddetme, negatif yüz ifadeleri ve beden hareketlerinde bulunma, hakkında karalayıcı söylentiler çıkarma, sosyal olarak dışlama gibi yollarla yapılan bir zorbalık türü olarak ele alınmaktadır. Sosyal zorbalık tanımının kullanılmasının sebebi bir kişinin grup içindeki yerine zarar vermenin amaçlanmış olmasıdır. Bu nedenle sosyal zorbalık tanımı yapılabilmesi için bir grubun olması zorunludur. Aksi takdirde kişinin sosyal grup içinde ilişkilerini manipüle ederek, üçüncü kişileri kullanarak zorbalık yapmak mümkün olmaz. Aynı zamanda zorbanın, kurbanın grup içindeki ilişkilerini anlayacak ve bu ilişkileri manipüle edecek yeteneğinin de olması gereklidir.

Bjorkqvist ve diğerleri (1992:126) doğrudan ve dolaylı saldırganlığın gelişimi ile ilgili bir teori geliştirmiştir. Onlara göre sosyal zekanın gelişimi ile birlikte doğrudan zorbalığın yerini dolaylı zorbalık almaktadır. Çalışmalarına göre 8-18 yaş arasında her iki cinsiyette de fiziksel zorbalık azalırken, sözel zorbalık 8-11 yaş aralığında çok yüksektir. 15-18 yaşlarda ise fiziksel zorbalık durağandır, ancak dolaylı zorbalık azalmakla beraber hala fiziksel zorbalıktan daha yüksek oranda yaşanır. 18 yaşından itibaren her iki cinsiyet için dolaylı ve fiziksel zorbalık yapma oranları düşüktür.

2.1.1.3. Geleneksel Akran Zorbalığı Kimler Tarafından Nerede Yapılmaktadır

Çeşitli çalışmalarda geleneksel akran zorbalığının kimler tarafından nerede yapıldığı araştırılmıştır. Bu çalışmaların sonuçları geleneksel akran zorbalığının doğasını anlamada ve bu doğrultuda alınacak önlemleri belirlemede yardımcı olacaktır. Bu amaçla yurt içinde ve yurt dışında bir çok araştırma yapılmıştır.

Dölek (2002:316) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilere, kimler tarafından geleneksel akran zorbalığı yapıldığı sorulmuş; zorbalığa maruz kalan çocukların beşte biri (%20.81) kendisi ile aynı sınıfta olan çocuklar tarafından, %8.23'ü aynı sınıf seviyesinde olan ancak başka bir sınıfta okuyan çocuklar tarafından, %7.74'ü ise daha büyük sınıflarda okuyan öğrenciler tarafından yapılan zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca araştırma sonuçları hem kızların hem de erkeklerin, en çok erkekler tarafından yapılan zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir.

Türkiye’de 496 öğrenci ile yapılan araştırmada “Size zorbalık yapanlar kimdir” sorusu sorulmuş ve zorbalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin, %45.5’i erkekler, %15.2’ si de kızlar tarafından zorbalığa uğramaktadırlar. Erkek öğrencilerin %62.6’sı erkekler, %14.4’ü kızlar tarafından zorbalığa uğramaktadır. Bu bulgular doğrultusunda hem kız hem de erkek öğrenciler daha çok, erkek öğrenciler tarafından zorbaca davranışlara maruz kalmaktadırlar. “Size en çok hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler zorbalık yapmaktadır” sorusuna, öğrencilerin %42.5’i kendilerinden üst sınıflardaki, %21.6’sı kendileri ile aynı sınıf seviyesindeki ve %35.9’su kendi sınıflarındaki öğrencilerin yaptığı zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Satan, 2006:156-157).

Türkiye’de yapılan başka bir araştırmada, kurbanlara yöneltilen zorbalığı kim yapıyor sorusuna, kız öğrencilerin %33,8’i zorbalığın çoğunlukla kızlar, %19,2’si çoğunlukla erkekler, %46,9’u hem kızlar hem erkekler tarafından yapıldığını belirtmiştir. Erkek öğrenciler ise zorbalık yapanların %13’ünün kızlar, %51,4’ünün erkekler, %35,7’sinin hem kızlar hem erkekler olduğunu ifade etmişlerdir. Kime zorbalık yapıyor sorusuna, kız öğrencilerin %36,2’si çoğunlukla kızlara, %11’i çoğunlukla erkeklere, %52,9’u hem kızlara hem erkeklere zorbalık yapıldığını; erkek öğrencilerin %11’i çoğunlukla kızlara, %48,5’i çoğunlukla erkeklere, %40,5’i hem kızlara hem erkeklere zorbalık yapıldığını ifade etmiştir (Arslan, 2008:57).

Mynard ve Joseph (2000:171) İngiltere’de yaptıkları çalışmada kurbanlara kimlerin zorbalık yaptığını araştırmıştır. Zorbalığa maruz kalan 350 öğrenciden 169’u erkek ve bu erkek kurbanların %78’ine (n=132) erkekler zorbalık yapmıştır; kurban olan erkek öğrencilerin 8’ine ise (%5) kızlar zorbalık yapmıştır. Zorbalığa maruz kalan 180 kız öğrencinin 42’si (%23) erkekler tarafından, 67’si (%37) kızlar tarafından gerçekleştirilen zorbalığın kurbanı olmuştur.

Karatzias ve diğerlerinin (2002:51) İskoçya’da yaptıkları araştırma, zorbalık yapan öğrencilerin %22.6’sının bir arkadaşına , %32.3’ünün başka sınıfta okuyan bir akranına, %12.9’unun öğretmenine, %3.2’sinin ise okulda çalışan birine zorbalık yaptığını göstermektedir.

Almanya’da 2766 öğrenci ile yapılan araştırmaya göre, zorbaların %60’ı kurbanlarla aynı sınıfta ve aynı arkadaş grubundadırlar. Öğrencilerin 510’una kendinden büyük sınıfa giden öğrenci tarafından, %4’üne küçük sınıfa giden bir öğrenci tarafından

zorbalık yapılmıştır. Araştırmada kimlerin kimlere zorbalık yaptığına da bakılmış ve %70 oranında erkeklerin erkeklere zorbalık yaptığını görülmüştür. Kızlar ise %44 oranında erkekler tarafından, %33 oranında kızlar tarafından gerçekleştirilen zorbalığa maruz kalmıştır (Fekkes ve diğerleri., 2004:84)

Öğrencilere kendi akran gruplarında olan zorbalılar tarafından zorbalık yapılmaktadır ya da zorbalılar zorbalık yapmak için akran grubundan kurbanlar seçmektedir. Erkek öğrencilere daha çok erkek öğrenciler tarafından, kız öğrencilere daha çok kız öğrenciler tarafından zorbalık yapılmaktadır (Borg, 1999:149).

Geleneksel akran zorbalığının en çok nerelerde yapıldığını bilmek oldukça önemlidir. Bu bilgi sayesinde öğrenciler için riskli olan yerlerin nereler olduğu bilinebilir ve bu doğrultuda gerekli önlemler alınabilir. Ankara il merkezinde 9., 10. ve 11. sınıflarında eğitim gören 481'i kız ve 582'si de erkek olmak üzere toplam 1063 öğrenci ile yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, geleneksel akran zorbalığı %72 oranında okul içinde ve %28 oranında da okul dışı alanlarda meydana gelmektedir. Zorbalık %19 oranı ile en fazla okul koridorlarında gerçekleşmekte, bunu %17 ile sınıf, %16 ile okuldan dönüş yolu ve okul bahçesi, %14 ile okul binası, %12 ile okula gidiş yolu, %5 ile okulun oyun alanları ve %1 ile de okulun tuvaletleri izlemektedir (Koç, 2006:151).

Başka bir araştırmada öğrencilerin zorbaca davranışları nerede yaşadıkları araştırılmış. Öğrencilerin %15,7'si okul ve ev yolu üzerinde, okula gidip gelirken, %9'u okul bahçesinde, %8,1'i sınıfta, %8'i okul bahçesinin hemen etrafında, %7,9'u koridorda, %4,8'i tuvalette, %3,6'sı spor salonunda, %2,3'ü soyunma odasında, %1,7'si otobüste veya serviste, %0,9'u kütüphanede maruz kaldığını ifade etmişlerdir (Genç,2007:128). Benzer şekilde, "Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?" sorusuna öğrencilerin %12,7'si okul koridoru, %35,5'i sınıf, %32,9'su okul bahçesi, %10,5'i okul yolu ve %8,5'i tuvalet cevabını vermektedir (Satan, 2006:113). Öğrencilerin geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıkları alanlar araştırılan Karaman-Kepençi ve Çınkır (2006:200), öğrencilerin en fazla sınıfta geleneksel akran zorbalığına uğradıklarını, bunu okulun koridorları, okul dışı alanlar ve okulun oyun alanlarının izlediğini belirtmişlerdir.

Harris ve diğerlerine göre (2002:9) öğrenciler geleneksel akran zorbalığını en çok okulda, özellikle öğle yemeği zamanında yaşamaktadır. Öğle yemeği zamanında sıklıkla ya da nadiren zorbalığa maruz kalmanın oranı %82'dir. Aynı zamanda öğrencilerin %69'u sıklıkla ya da bazen sınıfta zorbalığa maruz kalmaktadır. Bu bulgular oldukça

anlamlıdır, çünkü bu zaman dilimi öğrencilerin yetişkinlerin denetiminden en uzakta oldukları zamanlar olarak dikkat çekmektedir.

2.1.1.4. Geleneksel Akran Zorbalığının Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Geleneksel akran zorbalığının öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler bıraktığını gösteren birçok araştırma bulunmaktadır. Karaman- Kepenkçi ve Çınkır'ın (2006:199) yaptığı bir çalışmada geleneksel akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin yaşadıkları sonuçlar üç başlık altında ele alınmıştır. İlki duygusal iyi oluşlarının bozulmasıdır. Öğrenciler geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıktan sonra kızgınlık, üzüntü ve stres hissetmişler ve kendilerine güvenleri zayıflamıştır. Uyum göstermenin zayıflaması ikinci olumsuz etkidir. Öğrencilerin büyük bölümü zorbalık yaşantısından sonra sosyal ortamlara girmek istememişler, yalnızlık, soyutlama ve okulda devamsızlık görülmüştür. Son olumsuz etki ise psikolojik sağlıklarının bozulmasıdır. Geleneksel akran zorbalığı yaşadıktan sonra öğrencilerin bazılarında yüksek düzeyde depresyon, anksiyete ve intihar düşünceleri olduğu belirlenmektedir.

Öğrencilerin geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarında nasıl hissettiklerini ele alan bir diğer araştırmacı ise Harris ve diğerleridir (2002: 9-10). Yazarlar tarafından yapılan araştırma sonucunda, öğrencilerin %52'si hiç zorbalığa maruz kalmadığını, %22'si zorbalığa maruz kalmanın kendisini etkilemediğini, %19'u zorbalığa maruz kaldıktan sonra çoğunlukla öfkeli hissettiğini, %7'si zorbalığa maruz kaldıktan sonra üzgün ve perişan hissettiğini belirtmektedir. Öğrencilere geleneksel akran zorbalığından dolayı okula gelmemeyi ve evde kalmayı tercih edip etmedikleri sorulmuş ve öğrencilerin %22'si bir kez bu sebeple okula devamsızlık yaptığını, %8'i iki ya da daha çok kez bu sebeple devamsızlık yaptığını belirtmektedir. Araştırmada okulda kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri de sorulmuş ve öğrencilerin %47'si kendilerini çok güvende hissettiklerini, %36'sı genellikle güvende hissettiklerini, %15'i hiç güvende hissetmediklerini ifade etmektedir.

ABD'de 15 farklı lisede 1222 öğrenci ile yapılan bir araştırma, geleneksel akran zorbalığına maruz kalmanın, erkek öğrencilerin kendilerine güvenleri üzerinde bir etkisinin olmadığını, sıklıkla zorbalığa maruz kalmanın kız öğrencilerin kendilerine güvenlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Hem kızlar hem erkekler için doğrudan veya dolaylı zorbalığa maruz kalmak suç işleme olasılığını arttırmaktadır.

Ayrıca bulgular, erkeklerin doğrudan ve dolaylı zorbalığa maruz kalması ile uyuşturucu kullanmalarının ilişkili olduğunu göstermektedir. Kızlarda ise sıklıkla dolaylı zorbalığa maruz kalmak uyuşturucu kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmaktadır (Carbone -Lopez, Esbensen ve Brick, 2010:343-345).

Birçok araştırma zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okulu güvenli bulmadıklarını, okulda kendilerini güvende hissetmediklerini göstermektedir. Beran ve Tutty'nin (2002:10) 1-3. ve 4-6. sınıflardaki öğrencilerle yaptıkları araştırma, birinci gruptaki öğrencilerin %90'ının okulda kendini güvende hissettiklerini göstermiştir. Ancak okul bahçesi sorulduğunda, öğrencilerin %30'u okul bahçesinde kendini güvende hissetmediğini ifade etmiştir. İkinci grupta ise okulu güvenli bulma oranı benzerken, ikinci gruptaki çocuklar okul bahçesini de çok güvenli bulduklarını belirtmişlerdir. Geleneksel akran zorbalığına maruz kalanlara bakıldığında, iki gruptaki öğrencilerin okul bahçesinde kendilerini güvende hissetmedikleri ve bu oranın yaşça küçük olan grupta daha da yüksek olduğu görülmüştür.

Okulda zorbalığa maruz kalmayanların %72'si okulu güvenli bulurken, zorbalığa maruz kalanların ise neredeyse tamamı okulda kendini güvende hissetmemektedir. Buna göre, okulda zorbalığa maruz kalmış öğrenciler, zorbalığa maruz kalmayanlara göre okulu daha az güvenli bulmaktadır (Skrzypiec, Slee, Murray-Harvey ve Pereira, 2011:32).

Çalışmalar, okulda yaşanan zorbalık olayları nedeniyle birçok öğrencinin okulu sevmediğini ve okula devamı aksattığını; bundan dolayı akademik başarılarının düştüğünü ve kendilerini değersiz hissettiklerini göstermektedir. Araştırma sonuçları, zorbalık sorununun yaşandığı okullarda yalnızca kurban ve zorba öğrencilerin değil, bu tür olaylara dahil olmayan ancak olaylara şahit olan diğer çocukların da gelişimlerinin olumsuz bir biçimde etkilediğini ortaya koymaktadır (Bilgiç,2007:34).

Arslan (2008:62) tarafından yapılan bir araştırmada, geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer almanın, okula mazeretsiz devamsızlık yapma ve okulu sevmeme üzerindeki rolünü incelemiştir. Araştırma sonuçları mazeretsiz devamsızlık yapan öğrenciler içinde, mazeretsiz devamsızlık yapmayanlara göre, geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde olanların oranı daha düşük iken, zorba, zorba/kurban olanların oranı daha yüksek, kurban olanların oranı ise her iki grupta benzer olduğu görülmektedir. Okulunu sevmediğini belirtenlerde karışmayan oranı daha düşük iken,

zorba ve zorba/kurban olanların oranı daha yüksek, kurban olanların oranı ise her iki grupta benzer olarak belirlenmektedir.

2.1.2. Artan Teknoloji Kullanımının Olumlu ve Olumsuz Sonuçları

Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişmesi öğrencilerin bilgisayar, cep telefonu gibi yeni teknolojileri kullanımını arttırmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan bir araştırmaya göre hane halkı internet kullanım oranı 2004 yılında %18.8 iken, 2008 yılında %35.9, 2012’de %47.4, 2016’da %61.2, 2017’de %66.8’e ulaşmıştır. Bilgisayar kullanımı 2016 yılında %54.9, 2017 yılında ise %56.6’olarak hesaplanmıştır. Her 10 evden 8’inde internet erişimi bulunmaktadır. Evlerin %96.9’unda cep telefonu vardır (Tüik,2016;2017). Buna göre ülkemizde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının her geçen gün artış gösterdiği söylenebilir. Literatürde ergenlerin %70 ile %97 arasında değişen oranlarla internet kullanıcısı olduğu belirtilmektedir (Arıcak ve diğerleri.,2008; Didden ve diğerleri, 2009; Erdur-Baker, 2007; Gross, 2004; Madell ve Muncer, 2004; Smith ve diğerleri, 2008; Tahiroğlu ve diğerleri, 2008, Türkileri 2012). Ayrıca ergenlerin %45 ile %86 arasında değişen oranlarla cep telefonuna sahip olduğu görülmüştür (Arıcak, 2009; Didden ve diğerleri, 2009; Madell ve Muncer, 2004; Türkileri, 2012).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme ile insanların sosyal iletişim, öğrenme ve eğlence konusundaki alışkanlıkları değişim göstermektedir. Son yıllarda cep telefonu, bilgisayar, internet, e-mail, anlık mesajlaşma, bloglar, sosyal ağlar, kısa mesajların kullanımı oldukça artmıştır (Patchin ve Hinduja, 2006:149). Birçok genç sosyal hayatları açısından kritik elektronik iletişim araçlarını kullanmaktadır (Mishna ve Solomon, 2009). İnternet kullanımı ve internet ile iletişim kurma, coğrafi olarak internetin kullanıldığı yerlerin genişlemesiyle daha da yaygınlaşmaktadır. İnternetin her yerde her zaman kullanılabilmesi, bir materyalin internette kolayca çok geniş alanlara hızla yayılması, iş, eğitim, yönetim, eğlence alanlarında çok radikal değişikliklere sebep olmuştur. Milyonlarca kullanıcısı olan internet kaçınılmaz olarak bilgi alış verişinin yapıldığı, iletişimin kurulduğu, ticaretin yapıldığı bir alan haline gelmiş, aynı zamanda oldukça büyük bir eğlence alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Weiser, 2000:168).

Teknolojik araçların çeşitlerinin, özelliklerinin, kapasitelerinin her geçen gün artması ile yaratıcı kullanıcılar nerede ne zaman isterlerse kolayca istedikleri kişilere kimlikleri belli olmadan ulaşabilmektedirler (Couvillion ve Ilieva, 2011:98). Ayrıca

internetin ve bilgisayarların sınıflarda kullanılması öğrenmeyi kolaylaştırma konusunda, cep telefonları kullanımı ise ergenlerin iletişim kurmasında birçok kolaylık sağlayabilir; fakat bu teknolojinin yanlış kullanılması hem okul hem de sosyal hayatta pek çok çatışma ve problemin yaşanması ihtimalini de beraberinde getirmektedir (Yu, 2002 akt: Beran ve Li, 2005:267).

“Bilgi çağı” olarak adlandırılan 21. yüzyıl, bilgisayar teknolojilerinin hızla geliştiği ve toplumun bütün katmanlarında yaygınlaştığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bilgisayarların hızlı gelişmesi ve yaygınlaşması sonucunda okullarda bilgisayar laboratuvarları kurulmuş, bu laboratuvarlarda, öğretmenler bilgisayarların nasıl kullanılacakları konusunda faaliyetler düzenlemiştir. Bilgisayar laboratuvarları hala okullarda öğretmen ve öğrenciler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Öğrenciler ders haricinde bu laboratuvarlara gidip ödevleri ile ilgili çalışmalarını yapmaktadırlar. Günümüzde, birçok evde masa üstü veya diz üstü bilgisayarlar yaygın olarak bulunmaktadır. Bilgisayarlar, eğitimin klasik sistemini ve yapısını değiştirip büyük yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler, eğitim literatürüne yeni kavramlar kazandırmıştır. Günümüzde, bilgisayarlar, eğitimin her alanında aktif bir şekilde kullanılmakta ve gelişmesinde büyük fayda sağlamaktadır. Bilgisayar sayesinde öğrenciler, grup ya da bireysel olarak, daha çok bilgiyi, daha hızlı, daha kısa zamanda öğrenebilmektedir (İşman, 2001).

Bilgisayarların öğrenme, öğretme ve okul yönetimi ile ilgili bütün faaliyetlerde kullanılması “bilgisayar destekli eğitim” olarak tanımlanabilir. Bilgisayar destekli eğitimde öğretmen konuyu işlerken sahip olduğu donanım ve yazılım imkanlarına, konunun ve öğrencinin özelliklerine göre bilgisayarı derste değişik yerlerde ve zamanlarda kullanabilir. Bu kullanım biçimleri farklı şekillerde olabilir. Öğretmen konuyu işledikten sonra dersi anlamayanlar için bilgisayar aracılığı ile konuyu tekrar edebilir. Konuyu işledikten sonra örnek, alıştırma veya uygulamaları bilgisayar yolu ile yapabilir. Öğretmen konuyu bitirdikten sonra değerlendirmeyi bilgisayarla yapabilir. Öğrenciler ilk aşamada konuyu doğrudan bilgisayar üzerinden öğrenebilir, öğretmenler de bu sırada öğrencileri denetler, onlara yardımcı olur (Demirel, 2005: aktaran Aslan, 2006:35).

Bilgi teknolojilerinin sınıfta veya evde dersleri öğrenme amaçlı kullanımının, farklı derslerin daha etkili öğretilmesinde, öğrencilerin akademik başarılarının

yükselmesinde veya derse karşı tutumlarının olumlu yönde gelişmesinde faydalı olacağını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Alavi, 1994; Barnes, Marateo ve Ferris, 2007; Güven ve Sülün, 2012; Loucky, 2014; Pamuk, Çakır, Ergun, Yılmaz ve Ayas, 2013).

Ülkemizde Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi Geliştirme Hareketi (FATİH) Projesi okullarda teknolojiyi iyileştirmek ve bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme öğretme sürecinde derslerde etkin kullanmak için başlatılmıştır. Proje kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı işbirliği ile Türkiye'deki tüm dersliklere birer adet dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve akıllı tahta koymak amaçlanmıştır. Projede aynı zamanda her öğrenciye tablet bilgisayar verilmesi öngörülmektedir. Bu sistemle öğretmenler etkileşimli tahta ve tablet sayesinde, sınıf içi üretilen materyalleri öğrencileri ile paylaşabilecek, ödev gönderebilecek, öğrencilerinin sınıf içinde öğrenme düzeylerini daha kolay ölçebilecektir. Ayrıca öğrenci okul dışında da öğrenme sürecine devam edebilecek ya da pekiştirebilecektir. Eğitimde FATİH Projesi ile öğrenci, bulunduğu ortamdan bağımsız olarak ders notlarına, ders içi projelere ve öğretmen tarafından verilen ödevlere ulaşabilmekte, ürettiği bilgileri öğretmeni ve diğer arkadaşları ile paylaşabilmekte ve ayrıca EBA ile yardımcı dokümanlarla öğrendiği konuları pekiştirebilmektedir. 2011 yılında pilot olarak başlatılan tablet dağıtımı daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 2011 yılında sayısı 13.800'ü bulan tablet bilgisayar seti dağıtımı 2014 yılında 737.800 adete ulaşmıştır. 2015 yılında ise bu sayı neredeyse iki katına çıkarak 1.437.800 adet olmuştur. 2018-2019 eğitim öğretim yılı ile birlikte öğrencilere tablet yerine bilgisayar dağıtılmasına karar verilmiştir (FATİH Projesi, 2018).

Bilgisayar, internet ve cep telefonu hayatı daha basit ve kolay hale getirdiği için oldukça kullanışlıdır. İnternet çocuklara çok iyi olanaklar sağlar. Bu aletler sayesinde çocuklar okulla ilgili araştırmalar yapabilir, yeni şeyler öğrenir, yeni buluşlar yapabilir, eğlenir, arkadaşlarıyla ya da dünyanın herhangi bir yerindeki akranlarıyla yer ve zaman sınırlaması olmaksızın iletişim kurabilir (Chele, Chirita, Ştfenescu, Macarie ve Ilınca 2005:843). İnternet teknolojisi aynı anda internette başkaları ile iletişim kurmayı da kolaylaştırmıştır. Örneğin anında mesajlaşma ile bilgisayarlarının ekranları başında olan insanlar, internete girdikleri zamanlarda birbirleri ile sohbet edebilmektedir. Pek çok genç artık yeni arkadaşlarını internetten bulmaktadır (Gross, Juvonen ve Gable, 2002:77). Ancak internetten edindikleri arkadaşları ile uzun zaman geçirmeleri onların sosyal

yeteneklerini olumsuz etkileyebilir. Yapılan araştırma, çocukların beşte birinden fazlasının bilgisayarı kendi yatak odalarında kullandıklarını ve çok büyük bölümünün bilgisayarı yalnız başlarına kullandıklarını göstermektedir. Zamanlarını ayırdıkları etkinliklere bakıldığında, öğrencilerin çok büyük kısmının internette üç saatten uzun zaman geçirdikleri görülmüştür. Öyle görünüyor ki çocuklar arkadaşları ile sosyal iletişim kurmak için ya da fiziksel hareketleri içeren aktiviteler için ayırdıkları zamanın çok daha fazlasını bilgisayar başında geçirmektedir. (Chele ve ark., 2005:884)

Kraut ve diğerleri (1998:1028) ergenlerin interneti aşırı biçimde kullanmaları durumunda, arkadaşları, aileleri veya yabancılarla olan iletişimi bırakabileceklerini ya da iletişimlerinin zayıflayabileceğini tahmin etmektedir. Bunun ergenlerin sosyal hayatlarına, ruh sağlıklarına zarar verebileceğini belirtmişlerdir. Dahası cep telefonları gittikçe popüler olmakta ve genç yaş grupları tarafından çok kullanılmaktadır. Çünkü cep telefonu gençler tarafından bir statü sembolü olarak algılanmakta ve ebeveynlerin gözlemlerinden uzakta sanal bir dünya (alan) sağlamaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006:148). Oysa pek çok aile çocuklarının güvenliğini sağlamak, onlardan haber alabilmek amacıyla çocuklarına cep telefonu almaktadır (Li, 2008).

Öğrencilere, arkadaşları ile hangi yollarla iletişim kurmaktan zevk aldıkları sorulmuş ve bu yolları sıralamaları istenmiştir. Öğrencilerin %99'u arkadaşları ile kişisel olarak görüşmekten çok hoşlandıklarını belirtirken, onda dokuzu arkadaşlarıyla internette anında mesajlaşma yoluyla iletişim kurmaktan hoşlandığını belirtmiştir. Üçüncü olarak çok sevilen iletişim yolu ise cep telefonudur (%82). Sıralama geleneksel telefonlar (%74) ve e-mail (%63) ile devam etmektedir (Vandebosh, Mortelmans, Walrave ve Calemput, 2006).

Öğrencilerin okuldan sonra yaptıkları etkinlikler araştırıldığında, öğrenciler için ilk olarak geleneksel aktiviteleri yerine getirmenin (arkadaşları ile görüşme, alışveriş yapma), daha sonra internette vakit geçirmenin önemli olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma sonuçları internetteki iletişimin geleneksel iletişime benzediğini göstermektedir, araştırmaya katılan öğrencilerin çok büyük bir kısmı internette günlük yaşamlarındaki arkadaşları ile görüştiklerini bildirmektedir. Ayrıca, araştırma sonuçları kaygılı hisseden ve kendini okulda yalnız hisseden gençlerin, internette yabancılarla daha çok görüştiklerini göstermektedir. Başkalarıyla iletişim kurmakta zorlanan, kaygılı

hisseden öğrenciler yalnızlıktan kaçmak için internete yönelebilecekleri düşünülmektedir (Gross ve diğerleri, 2002:83-85).

Gençler ve çocuklar arasında sosyal ağları kullanma çok yaygındır. Çocuklar, kullandıkları programlarda kendilerine profil oluştururlar veya kullandıkları sosyal ağlarda kendileri ile ilgili özel bilgileri başkaları ile paylaşırlar. İnternette saldırganlar çoğunlukla çocuklarla gerçek kimliklerini yaş veya cinsiyetlerini çarpıtarak, saklayarak iletişim kurarlar. Son zamanlarda birçok cinsel suç olayında, saldırganların özellikle çocuklarla internet üzerinden iletişim kurdukları görülmüştür. İnternet, çocuklara, yalnız oldukları zamanlarda daha kolay ulaşılmasını mümkün kıldığı için çocuk tacizini kolaylaştırmaktadır. E-mail, anında mesajlaşma gibi online iletişim yöntemleri aracılığıyla sağlanan hızlı, sık, özel iletişimle, çocuk tacizcileri, toplumun gözetiminden ya da ebeveynlerinin bakışından uzakta olan kurbanlarla rahatça iletişim kurabilir. Gençler, gerçek hayatta olduğundan çok daha fazla kendileri için özel konuları, internetten tanıdıkları insanlarla paylaşmaya gönüllü olabilirler (Wolak, Finkelhor, Mitchell ve Ybarra 2008:111).

Bilgisayar farklı amaçlarla kullanılabilir. 7-11 yaş arasında evde bilgisayar kullanan 33 öğrenci ve ebeveynleri ile bir çalışma yapılmış ve 30 gün boyunca bilgisayar kullanıcısı tarafından yapılan etkinlikler incelenmiştir. Ebeveynler evdeki bilgisayarları çocuklarının eğitimleri amacıyla aldıklarını belirtmişlerdir. Ancak araştırma sonuçları çocukların evlerindeki bilgisayarları en çok oyun ve eğlence amaçlı kullandıklarını göstermiştir. Bu çalışmada çocuklara okuldaki bilgisayarları ne amaçla kullandıkları da sorulmuş ve çocuklar okullardaki bilgisayarları eğitim amaçlı kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynler ise çocuklarını doğru bilgisayar kullanımına motive edecek çok az adım attıklarını belirtmişlerdir. Araştırma ebeveynlerin nadiren çocukların internet kullanımıyla ilgilendiklerini göstermektedir (Kerewalla ve Crook, 2002:762).

Kanadalı ebeveynler ve çocukları ile yapılan bir araştırmada, ebeveynlere çocuklarının interneti ne amaçla kullandıkları sorulduğunda, ebeveynler, çocuklarının %65'inin okul için, %31'inin bilgi almak için, %29'unun oyun oynamak için, %28'inin anında mesajlaşma için, %18'inin internetten yeni arkadaşlar edinmek için, %15'inin kişisel web sitesi için, %6'sının müzik indirmek için kullandığını belirtmektedir. Çocukların %86'sı internet kullanmaktadır. Kızların ve erkeklerin internet kullanımlarında fark bulunmamaktadır (kızlarda %86, erkeklerde %84). Kızların çok

büyük bölümü interneti daha çok iletişim amaçlı, erkeklerinse büyük bölümü interneti daha çok eğlence ve oyun amaçlı olarak kullanmaktadır. Çocukların %81'i internete evden, %66'sı okuldan, %35'i bir arkadaşının evinden, %9'u ebeveynlerinin işyerlerinden girdiğini ifade etmiştir (Media Awareness Network ,2000:4).

Ebeveynlerin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin zararları konusundaki endişelerini bazı öğrenciler de taşımaktadır. Araştırmanın katılımcıları 5-8. sınıflara giden 10-13 yaş arasındaki 38 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler, her geçen gün internet kullanımı yaşının düşmesine pek olumlu bakmadıklarını söylemiş, katılımcılardan bazıları küçük yaşta internette oyunlar oynayarak çok zaman geçiren kardeşleri için endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Bütün öğrenciler kendilerinin ve arkadaşlarının tamamının günde en az 3 saati internet kullanarak geçirdiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin okul dışında kalan zamanlarında, bilgisayara, tv izlemekten daha çok zaman harcadıkları görülmüştür. Öğrencilerin büyük bölümü odalarında hem televizyona hem de bilgisayara sahiptir. İnternette bir şeyler yaparken, örneğin internette anında mesajlaşma yoluyla birisi ile görüşürken aynı anda tv izlediklerini ifade etmişlerdir (Mishna, Saini, Solomon, 2009:1224-1225).

Öğrencilerin internet kullanmayı ne kadar önemsedikleri ve internet kullanımdan duydukları memnuniyetleri ile ilgili yapılan araştırmanın gösterdiği sonuçlara göre; katılımcıların %31.5'i internetin hayatlarında oldukça önemli olduğunu belirtmektedir. Kızlar için internetin önemi erkeklere kıyasla çok daha fazladır. Katılımcıların %8.2 si internetin hiç önemli olmadığını ve %27.5 i internetin kısmen önemli olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin internet kullanmaktan ne kadar memnun olduğu sorusuna, katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu cevap vermiştir. Katılımcıların %89.5'i internet kullanmaktan memnun olduklarını veya çok memnun olduklarını söylemiştir. En çok verilen cevap %44.5 çok memnunum olmuştur. Sadece %10.4 ü biraz memnun olduğunu ya da hiç memnun olmadığını belirtmiştir. Bu sonuçlar öğrencilerin internet kullanmaktan oldukça memnun olduklarını göstermektedir (Madell ve Muncer, 2004:365).

2.1.3. İlişkisel Zorbalığın Yeni Yüzü: Sanal Zorbalık

Son yıllarda özellikle cep telefonu ve internetin gençler tarafından yaygın bir şekilde kullanılması ile geleneksel akran zorbalığı gerçek dünyadan sanal dünyaya geçmiştir. Sanal zorbalık, kendini kolayca koruyamayacak durumda olan bir kurbanda

karşı, bir kişi ya da grup tarafından, elektronik iletişim araçlarının kullanılması ile kasıtlı, tekrarlı ya da sürekli olarak yapılan saldırgan davranışlardır (Smith ve diğerleri., 2008, Bauman, 2007, Stefengen ve Konig, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004; Hinduja ve Patchin, 2009). Elektronik iletişim araçları öğrencilerin başkalarını rahatsız etmek gibi kötü amaçlarına hizmet edebilir (Beran ve Li, 2005:266). Sanal zorbalıkta saldırgan uzak bir mesafede bulunan kurbanı zarar verici, olumsuz davranışlar gerçekleştirilmektedir. Sanal zorbalıkta fiziksel bir etkileşim söz konusu olmasa da, bu durum gençler üzerinde psikolojik ve duygusal izler bırakır niteliktedir (Hinduja ve Patchin, 2009).

Fiziksel zorbalığın teknoloji aracılığıyla yapılamamasına rağmen, hem ilişkisel hem de sözel zorbalık farklı şekillerde teknolojik araçlar kullanılarak yapılabilmektedir. Bu nedenle sanal zorbalık sözel ve ilişkisel zorbalığın elektronik iletişim araçlarının kullanılarak yapılması olarak tanımlanabilir (Shariff ve Gouin,2005 Aktaran: Bauman, 2007). Sanal zorbalık doğrudan (sohbet odalarındaki yazışmalar ya da cep telefonu mesajları gibi), gizli (kimliğini gizleyerek üzücü bir sms ya da e-mail göndermek gibi) ya da aleni (kurban hakkında bir web sitesinde aşağılayıcı yorumlar yazmak gibi) gerçekleştirilebilir (Schrock ve Boyd, 2008:21).

Bill Belsey (2005), insanları sanal zorbalıkla konusunda bilinçlendirme amacıyla kurduğu www.bullying.org sitesinde sanal zorbalığı “bir kişi ya da grup tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak yapılan kasıtlı ve tekrarlı, zarar vermeyi amaçlayan düşmanca davranışlar” olarak tanımlamaktadır. Sanal zorbalık yapılırken bütün internet bağlantılı iletişim araçları örneğin facebook, twitter gibi sosyal ağlar, elektronik posta, cep telefonu kısa mesajları (SMS), multi medya mesajları (MMS), anında mesajlaşma (IM), bloglar, kişisel web siteleri, Snapchat, Streetchat, Ask.fm, YikYak gibi kişisel çevrimiçi mesajlaşma siteleri kullanılır. Bunlar kişilerin kimliklerini gizlemelerini sağlamaktadır. Bu araçları kullanan kişiler başka insanları kızdırma, alay etme, rahatsız etme taciz etme, tehdit etme şeklinde rahatsız edici online davranışlarda bulunmaktadır.

Genellikle sanal zorbalık rahatsız edici, tehdit edici içeriklerin elektronik posta ya da anında mesajlaşma yoluyla gönderilmesini, birisi hakkında küçük düşürücü eleştirilerin web sitelerinde, sosyal ağlarda yayınlanmasını ya da birinin, internette fiziksel olarak zarar göreceğine dair ifadelerle tehdit edilmesini veya birini internette küçük düşürmeyi, gruplar içinde görmezden gelmeyi, kabalık yapmayı, sataşmayı,

hakkında dedikodular yaymayı, taciz etmeyi, utandırmayı, içerir (Hinduja ve Patchin, 2007; Ybarra ve Michele, 2004b).

Sanal zorbalık yaparken elektronik posta, sohbet odaları, sosyal ağlar, bloglar, cep telefonu ve diğer elektronik iletişim araçları kullanılır (Li,2007:444). Teknolojinin gelişmesi ile her geçen gün yeni iletişim araçları bu listeye eklenmektedir. Gençlerin kurbanlarına zarar vermek için en çok kullandıkları iki elektronik araç söz edilebilir. İlk olarak bir zorba kişisel bilgisayarları kullanarak rahatsız edici e-mailleri, ya da instant mesajları gönderebilir, müstehcen, hakaret içeren, kötüyeyici mesajları online bulten boardlara gönderebilir, ya da lekeleyici içerikleri sunmak ve yaymak için Web siteleri geliştirebilir. İkinci olarak cep telefonu kullanarak kurbanı rahatsız edici, tehdit edici mesajlar ve resimler gönderilebilir (Hinduja ve Patchin, 2007:92). Multimedia kapasitesi sayesinde zorbalık materyalleri olarak videolar ve görüntüler de kullanılır, bunlar genellikle birisinin gizlice çekilmiş utandırıcı resimleri ve videoları olmaktadır (Beran ve Li, 2005:260). Amaç kötü niyeti ifade etmek ya da başka insanlarla ilgili olarak hassas konuları ifade etme ve yaymadır (Hinduja ve Patchin, 2009).

Bazı sanal zorbalık örnekleri (Vandebosh ve diğerleri., 2006) şu şekilde olabilir: Elektronik posta adresini kırmak ve şifresini değiştirmek, virüs barındıran içerikleri bir başkasına göndermek, birinin bilgisayarını hackleyip onun kişisel bilgilerini çalmak, internet ya da cep telefonlarını kullanarak birini aşağılayıcı ya da tehdit edici davranmak, kasıtlı olarak karşı tarafa çok büyük mesajları onun bilgisayarında aşırı yükleme olsun diye göndermek, online gruplardan birilerini atmak, internet ya da cep telefonları yoluyla özel, utandırıcı içerikleri yaymak, internette ya da telefonda bir başkasıymış gibi davranmak (yanlış bir kimlik ya da başkasının kimliğiyle), birinin elektronik posta ya da messenger şifrelerini çalarak onların adına başkalarına mesaj göndermek, kişisel web sitelerini kullanarak iftira atmak veya anketler yapmak (en çirkini kimdir gibi), başkaları için kişisel, mahrem bilgileri başkalarına göndermek, email ya da cep telefonları yoluyla başkaları hakkında dedikodular yaymak.

2.1.3.1. Sanal Zorbalıkta Statülerin Özellikleri

2.1.3.1.1. Sanal Zorba Statüsü

Sanal zorba Serin (2012:8) tarafından, “bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak başkalarına zarar verme amacı ile kasıtlı davranışlarda bulunan kişi” olarak tanımlanmıştır. Sanal zorbalar, başkaları tarafından geleneksel akran zorbalığına maruz bırakılmış ve internet kullanarak çektikleri acıyı boşaltan veya intikam alan kişiler olabilirler (Willard,2007:5). Li (2007b:446) yaptığı araştırmada 133 çocuğa kendilerine zorbalık yapan kişilerin kimliklerini sormuş ve sanal kurbanların %25,6’sı okuldan tanıdığı biri tarafından, %12.8 okulun dışından tanıdığı insanlar tarafından, %46.6’sı kim olduğunu bilmediği insanlar tarafından ve %8.3’ü karışık gruplar tarafından zorbalığa maruz bırakıldığını ifade etmiştir.

Başka bir araştırmada yine öğrencilere kendilerine sanal zorbalık yapanın kim olduğu sorulmuş, öğrencilerin büyük bölümü kendi sınıflarından arkadaşları tarafından daha sonra aynı yaş grubu fakat farklı sınıfta olan okul arkadaşları tarafından, kendisinden üst sınıfta olan birileri tarafından, kim olduklarını bilmedikleri birileri tarafından ve başka okullara giden birileri tarafından zorbalığa maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler içinde kendilerinden alt sınıftan biri tarafından sanal zorbalığa maruz bırakılan kimsenin olmadığı görülmüştür (Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett., 2006:21).

Sanal zorbaların özelliklerini inceleyen bir araştırmanın sonuçlarına göre sanal zorbalar internette çok vakit harcarlar, internette neler yaptıkları ile ilgilenmeyen ebeveynleri vardır, daha çok geleneksel akran zorbalığında zorba statüsündelerdir. Araştırmaya göre sanal zorbalık yaparken zorbaların onda yedisi kimliklerini gizlemiştir. Erkek öğrenciler, kızlarla kıyaslandığında daha çok sanal zorbalık yapmışlardır. Erkeklerin internet kullanma becerileri iyi düzeydedir. Çok sayıda arkadaşları olanlar kendilerini popüler hissetmektedirler (Vandebosh ve diğerleri, 2006).

Benzer bir araştırma Walrave ve Hairman (2009:11) tarafından yapılmış. Sonuçlar gösteriyor ki, erkek öğrenciler, kızlara göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadırlar. Sanal zorbalık yapmanın yaş arttıkça arttığı görülmektedir. Sıklıkla internet kullanan ergenler daha çok zorbalık yapmaktadır. İnternet ve bilgisayar kendi odasında kullanan ergenler daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Kendi bilgisayar kullanma düzeyini iyi olarak

değerlendiren ergenler, bilgisayar kullanma becerilerini daha düşük belirtenlere göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Ybarra ve Mitchele (2004b:327) tarafından yapılan araştırmada, sanal zorbalının %6'sı geçmiş yıllarda bir yetişkin tarafından fiziksel ve cinsel saldırıya uğradığını belirtmiştir. %32'si de sıklıkla madde kullandığını belirtmiştir. Suç işleme, depresif semptom, okul başarısızlığının, sanal zorbalarda ,sanal zorba olmayanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Gerçek dünyada kurban olan gençlerin sanal dünyada zorba olma ihtimalleri daha yüksektir. Sanal zorbalınının yaklaşık yarısı (%51) geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığını belirtmiştir. Aynı zamanda sanal zorbalının %30'u sanal dünyada da sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Singapur'da 12- 18 yaş arasında 396 ergen ile yapılan araştırma sonuçları hem kızlarda hem erkeklerde zayıf duygusal empati görülen öğrencilerin daha çok sanal zorbalık yaptığını göstermektedir (Ang ve Goh, 2010:394).

Araştırma 300 (194 %64.8'i kız 105 %35.2'si erkek) orta okul öğrencisi ile yapılmıştır. Çalışmada sanal zorbalığın sorumluluk, barışseverlik, hoşgörü, saygı dürüstlük gibi insani değerlerle ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları bu insani değerler ile sanal zorbalık yapma arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Dilmaç, Aydoğan, 2010:186).

2.1.3.1.2. Sanal Kurban Statüsü

Serin'e göre (2012:8) sanal kurban, "elektronik iletişim araçları vasıtasıyla kendisine zarar verilen kişidir". Bu kişiler okulda geleneksel akran zorbalığına maruz kalmış olabilirler (Willard, 2007:5). Ybarra ve Mitchell (2004a:1312) tarafından yapılan araştırma sanal zorbalının günlük yaşamdan tanıdıkları kişileri daha çok kurban olarak seçtiklerini göstermektedir. Sanal zorbalara internetten taciz ettikleri ya da utandırdıkları kişileri günlük yaşamdan tanıyıp tanımadıkları sorulmuş, zorbalının %84'ü kurbanlarını tanıdığını söylemiştir. Bunun aksine kendine internette saldırgan davranılan sanal kurbanların yalnızca %30'u bunu kendisine kimin yaptığını bilmiş. Aynı zamanda sanal kurbanların %55'i geçen yıl içinde aynı kişi tarafından birkaç kez sanal zorbalığa maruz kaldığını, %16'sı ise birçok kez aynı kişi tarafından kendisine sanal zorbalık yapıldığını bildirmiştir.

Sanal kurbanların özelliklerinin değerlendirildiği bir araştırma sonucu gösteriyor ki, sanal kurbanların çoğu hayatlarının internete bağlı olduğunu düşünmektedirler (internet olmadan çok sıkıcı olacağını, ödevlerini yapamayacaklarını, internet yoluyla çok arkadaş edindikleri için yalnız kalacaklarını). Az sayıda arkadaşları vardır ve kendilerini popüler hissetmemektedirler. Daha çok geleneksel akran zorbalığında kurban statüsündelerdir. Sanal kurban olan öğrenciler, kurban olmayanlara göre daha çok stres semptomları gösterdikleri görülebilmektedir. Sanal kurbanların %50'sinden daha azı yaşadıkları sanal zorbalığı başkalarına söylemektedir. İnternette daha çok riskli davranışlar yapabilirler, örneğin sadece internette tanıdığı insanlarla iletişim kurarlar (Vandebosh ve Cleemput, 2009:1365). Başka bir araştırmaya göre sanal kurbanlarda genellikle negatif kendilik algısı, düşük kendine güven söz konusudur. Sosyal yetenekleri zayıftır, az sayıda arkadaşları vardır ve arkadaşlıktan da pek hoşlanmazlar, ebeveynleri ile ilişkileri kötüdür (Vandebosh ve diğerleri, 2006).

Sanal zorbalığa maruz kalmayı yordayan unsurların araştırıldığı bir çalışmanın sonuçlarına göre, internette sohbet odalarında yaşça kendinden büyük insanlarla iletişim kurmak, başkaların elektronik posta veya anında mesajlaşma şifrelerini vermek, blogda ya da kişisel profilinde kişisel bilgileri paylaşmak sanal kurban olmayı yordamaktadır. Yine aynı araştırma kızların sanal kurban olma ihtimallerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu göstermiştir (Walrave ve Heirman, 2009:9).

2005 yılında 10-17 yaşları arasında 1500 gençle telefonla yapılan araştırma sonuçlarına göre, tanıdığı bir akranı tarafından sanal zorbalığa maruz kalmış bir öğrencinin, sanal zorbalığa maruz kalmamış birine göre, kızdığı bir kişiye karşı, interneti onu rahatsız edici biçimde kullanma olasılığı 5 kat daha yüksektir. Aynı zamanda bu kişilerin ebeveynleri ile çatışma yaşama, fiziksel, cinsel suistimal yaşama, geleneksel akran zorbalığı kurbanı olma, saldırgan davranışlar yapma, sosyal problemler yaşama olasılıkları da daha fazladır. Tanımadığı insanlarla internette görüşenlerin, görüşmeyenlere göre, sanal zorbalığa maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Tanımadığı insanlar tarafından sanal zorbalığa maruz bırakılmış kişilerin, maruz kalmayanlara kıyasla interaktif etkileşim gerektiren internet programlarını daha çok kullandıkları görülmektedir. Bu ergenlerin borderline ve depresif özellikler göstermeleri, sosyal problemler yaşamaları daha olasıdır (Wolak, Mitchell, Finkelhor, 2007: 54-55).

Sanal zorbalığa maruz kalmak, güçlü duygusal zararlar verebilir. Geleneksel akran zorbalığı kurbanlarında genellikle depresyon, anksiyete, düşük kendine güven, psikolojik rahatsızlıklar, problemlili düşünme, okul başarısızlığı, sosyal ortamlardan uzak durma görülür. Sanal zorbalık kurbanları ise kendileri hakkında internette rahatsızlık verici bilgiler yayıldığı için kendilerini çok üzgün hissederler. Saldırganların kimlikleri çoğu zaman belirsizdir ve onları durdurmakta zorlanabilirler, zorbaların kim olduğunu bilmeyen sanal kurbanlar, gerçek ve sanal çevrelerini sürekli olarak tedirginlikle araştırırlar. Bazı durumlarda sanal zorbalık, acı veren fonksiyon bozukluklarına, dışlanma, şiddet ve hatta intihara sebep olabilir. Sosyal olarak kendini iyi ayarlayabilme ve sağlıklı çocuk ebeveyn destek sistemi olan ergenlerin daha iyi problem çözme ve baş etme yeteneklerine sahip olması daha olasıdır. Onlar genellikle sanal zorbalığı daha kolay atlattırlar. Daha hassas ergenlerin ise baş etme becerileri daha zayıftır, bunun sonucu olarak ebeveynleri ile ilişkilerinin zayıf olması , zihinsel problemlere ve aile sorunlarına daha fazla sahip olmaları olasıdır. Bu durumda sanal zorbalığa maruz kalmak onları oldukça kötü etkileyebilir (Monks ve Smith, 2006:817).

2.1.3.1.3. Sanal Zorba/Kurban Kurban Statüsü

Bu grup elektronik iletişim araçları yoluyla hem zorbalığa maruz kalan hem de başkalarına zorbalık yapan kişilerden oluşur. Li'ye göre (2007b:444) göre, teknoloji aracılığıyla sanal zorbalığa maruz kalmış öğrencilerin aynı yolla başkalarına zorbalık yapması daha olasıdır. Zorbalığa maruz kalmış bir çocuğun kızgın duygularla saldırgan cevap vermesi, rahatsız edici mesajlar göndermesi de aynı şekilde mümkündür. Teknoloji aracılığıyla başkalarına zorbalık yapan bir öğrencinin, bu sebeple başkaları tarafından hedef alınması (kurban olarak) da mümkündür. İnsanlar insafsız bir saldırıya maruz kaldıkları zaman oldukça saldırgan davranabilirler. Başka bir deyişle zorbalığa maruz kalmış çocuk, zorbalığa maruz kalmakla ilgili saldırgan karşı saldırıda bulunabilir. Aynı şekilde birine zarar veren sanal zorba, kurbanın saldırgan tepkilerine maruz kalabilir.

Walrave ve Hairman (2009:9) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları bize sanal kurban olmayı en çok yordayan unsurun geçmişte sanal zorba olmak olduğunu göstermektedir. Sanal zorbaların kurban olma olasılıkları karışmayanlara göre altı kat daha fazladır. Aynı zamanda sanal zorbalığa maruz kalmış olmak, gelecekte sanal zorbalık yapmak için en önemli yordayıcıdır. Sanal zorbalığa maruz kalmış bir ergenin sanal zorbalık yapma olasılığı, maruz kalmayanlara göre dokuz kat daha fazladır.

İnternette kendilerine başka bir kimlik oluşturan ergenlerin sanal zorbalık yapması daha olasıdır.

Ybarra ve Mitchell (2004a:1312) sanal zorba/kurbanların özelliklerini araştırmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki; sanal zorba/kurbanların yaklaşık yarısı geleneksel akran zorbalığına maruz kalmış, %25'i sigara ve alkol kullanmakta, %20'si ebeveynleri tarafından az izlenmektedir (monitoring). Yaklaşık %50 si kendisini internet kullanımı açısından uzman olarak tanımlamaktadır. Sanal zorba/kurbanların %30'unun ebeveynleri evlerindeki bilgisayarlarda (blocking software) bloklayan programlar kullanmamaktadır. Zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilerin yaklaşık %30'u interneti en çok anında mesajlaşma programlarını için kullanmış, %35'i interneti günlük üç saatten daha fazla kullanmıştır.

2.1.3.1.4. Sanal Zorbalıta Karışmayan Statüsü

Sanal zorbalığa, zorba veya kurban olarak dahil olmamış kişilerdir. Willard (2007) bu statüdeki kişileri zararlı ve yararlı olarak ikiye ayırır.

Zararlı- karışmayanlar (Harmful Bystanders): Bu kişiler zorbayı cesaretlendirir, destekler veya zorbanın yaptıklarına seyirci kalır, kurbanı yardımcı olmak veya araya girmek için hiçbirşey yapmaz.

Yardımcı-karışmayanlar (Helpful Bystanders): Bu kişiler zorbalığı sonlandırmak için uğraşırlar, zorbalara karşı gelirler, kurbanı destek olurlar, yetişkinleri durumdan haberdar ederler. Sanal zorbalık ile mücadelede kullanılacak en önemli stratejilerden biri öğrencilerin bu yardımcı statüyü benimsemesini sağlamaktır (Willard, 2007:6).

30 okulda, 1963 orta okul öğrencisi ile yapılan çalışmanın sonuçları, sanal zorbalığa karışmayan öğrencilerin, sanal zorbalığa hem zorba hem de kurban olarak karışan öğrencilere göre, kendilerine güvenlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuçlar kendine güven ve sanal zorbalığa karışmama arasında bir ilişki olduğunu gösteriyor. (Hinduja ve Patchin, 2010:619).

2.1.3.2. Sanal Zorbalık ve Geleneksel Akran Zorbalığının Karşılaştırılması

Alanyazında sanal zorbalığı tanımlayan araştırmacılar, geleneksel akran zorbalığını tanımlarken kullandıkları ölçütleri kullanmışlardır. Buna göre sanal zorbalığın en önemli özellikleri kötü niyetli kasıtlı şiddet, tekrar edilmesi, ve güç dengesizliğidir. Yalnız sanal zorbalığın kendine has doğasından dolayı bu özellikler geleneksel akran zorbalığına kıyasla farklı şekillerde gerçekteşmektedir.

Sanal zorbalıkta da geleneksel akran zorbalığında olduğu gibi diğer insanlara karşı doğrudan ya da dolaylı, açık ya da gizli biçimde zarar vermekten hoşlanan veya kazançlı olan kötü niyetli zorbalılar söz konusudur (Patchin ve Hinduja ,2006:149). Zorbalık zorba tarafından birine acı vermek maksatlı yapılır ve kurban tarafından acı verici olarak tanımlanır (Hinduja ve Patchin, 2007; Vandebosch ve Cleemput, 2008). Karşı tarafın rahatsız edildiği her davranış zorbalık olarak tanımlanamaz. Olumsuz online davranışlar geleneksel akran zorbalığında olduğu gibi, kısmen tekrarlanan bir yapıda olmalı ve güç dengesizliği olarak tanımlanan bir ilişki içinde gerçekteşmelidir (Hinduja ve Patchin, 2007:91).

Gerçek dünyada güç dengesizliği çocukların fiziksel gücü, yaşı, popülaritesi gibi faktörlerden kaynaklanırken, sanal dünyada bilgisayar ve internet bilgisi, kullanım becerisi ya da kimliğini gizleyebilmesi (anonim olması) gibi faktörlerden kaynaklanır (Bauman; 2011; Hinduja ve Patchin, 2007; Vandebosch ve Cleemput, 2008; Wade ve Beran, 2011). Öğrencinin elektronik dünyayı kullanabilmesi ve teknolojiden yararlanabilmesi başkalarına zorbalık yapması için bir yoldur ve bu onu kurbanı karşı daha güçlü bir konuma getirir (Patchin ve Hinduja, 2006:153). Eğer bir kişi web sitesi kurmayı biliyorsa, herhangi bir web sitesine de zarar verebilir. Farklı bilgisayar programları hakkında bilgi sahibi olmak da daha başka yollarla başkalarına ciddi zarar vermeyi sağlayan bir güç olarak algılanabilir (Vandebosh ve diğerleri., 2006).

Geleneksel akran zorbalığında zorbalık tekrarlı olarak yapılır. Sanal zorbalıkta ise kurban zorbalığa birden çok kez maruz kalabileceği gibi, tek bir kezde maruz kalabilir. Bu da sanal zorbalık için yeterlidir. (Hinduja ve Patchin, 2009 ; Mitchell, Ybarra, 2004). Bu durum sanal dünyanın ya da elektronik iletişim araçlarının kendisine has doğasından kaynaklanmaktadır (Vandebosch ve Cleemput, 2008:502). Örneğin bir web sitesinde yazılan bir içeriği kısa süre içinde birçok insan okuyabilir. Gerçek dünyada insanlar arasında geçen bir aşağılama ise yalnızca o an görülebilir. Sanal zorbalıkta sanal dünyada

var olan bir içerik bir anda yayılır (Vandebosh ve diğerleri, 2006). Sanal zorbalık için zorbalığa maruz kalınan sürenin de bir önemi yoktur, çünkü sanal alemde çok kısa zamanda çok büyük bir izleyici grubu kurban ile ilgili video resim ya da yazıyı ulaşabilir. Bu nedenle çok kısa zaman zorbalığa maruz kalan bir kurban, bundan çok fazla etkilenebilir (Kowalski ve diğerleri, 2008; Smith ve diğerleri, 2008). Sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığı arasındaki en önemli fark sanal zorbalığın anonim olması, yani sanal zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belli olmamasıdır (Li, 2007b:436). Sanal zorbalık yapmak isteyen bir kişi, kolaylıkla internette farklı bir kimlik kullanabilir, başka bir adla bir sosyal ağdan hesap açabilir veya anında mesajlaşma ve e-mail hesabı açabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin özellikleri insanlara kimliklerini gizleyebilme, başkasıymış gibi davranabilme olanağı vermektedir (Patchin ve Hinduja, 2006; Vandebosch ve Cleemput, 2009).

Sanal dünyada herhangi biri, kimliğini belli etmeden bir başkasına zarar verebilir. Online iletişim sırasında kullanıcı kiminle konuştuğunu doğrulayacak bir görüşe sahip değildir. (Ybarra ve Michell, 2004:320) Bu durum sanal zorbalığın yapılmasını kolaylaştırmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006; Vandebosch ve Cleemput, 2009). Birçok araştırma sanal zorbalığa maruz kalanların yarısı veya yarısından fazlasının, kendilerine bu art niyetli davranışı yapanın kim olduğunu bilmediklerini göstermektedir (Gross, 2004; Li, 2007; Kovalski ve Limber, 2007). Bu durum bir çok nedenle sorunun daha çok büyümesine sebep olabilir. İlk olarak kurban kendisine zorbalık yapanın bir kişi mi, yoksa bir grup mu olduğunu bilemez. İkinci olarak kim olduğu bilinmeyen bir düşman, kim olduğu bilinen bir düşmana göre daha çok korku yaratabilir. Kendisine zorbalık yapanın kim olduğunu bilmeyen bir çocuk, tanıdığı herkesten zorba acaba o olabilir mi diye şüphe etme ihtimali yüksektir (Agatson ve diğerleri, 2007:60). Sanal zorbalık kurbanları için saldırganın kimliğini tanımlayamamak çoğunlukla yaşanan korku düzeyini arttıran bir unsurdur. Çünkü zorba herkes olabilir, hatta güvendiği arkadaşlarının bile zorba olma ihtimali vardır. Birden çok zorbanın mevcut olması da mümkündür (Bauman, 2010:805). Kimliğinin belli olmaması zorba için bir sığınak olur, görünmez bir perdenin arkasındaki zorba, gerçek hayatta yüz yüzeyleyemeyeceği şeyleri kimliği belli değilken söyleyebilir, yapabilir. (Willard, 2007). Bu durum sanal zorbalıkla savaşmayı oldukça zorlaştırmaktadır (Belsey 2005; Li, 2007a).

Sanal zorbalık yapanların kimliklerini saklayabilmeleri, yaptıklarının sonuçlarından kaçınmalarını da sağlayabilir. Sonuçta zorba ve kurban fiziken

birbirlerinden çok uzaktadır ve zorba kimliğini gizlemeyi de başarırsa kimse onu bulup suçlayamaz. Bu sayede olay şahsi olmaz. Bu zorbayı dolaylı olarak diğerlerini internette tekrar rahatsız etmek için cesaretlendirebilir (Li, 2007b; Li, 2006). Bugün, öğrencilerin çoğu online aktivitelerde online kimlikler olan avatar rollerini üstlenmektedir ve bu öğrenciler online bir kimlik altında zorbalık yaptıklarında, zorbalık yapmış olmalarından dolayı genellikle hiçbir sorumluluk hissetmemektedir. Çünkü avatarlarının arkasına gizlenmektedirler (Stefengen ve König, 2009; Willard, 2007).

Aynı zamanda online iletişim, gerçek iletişime kıyasla, yüz yüze olmadığı için duygusal duyarlılığı tanımlayan sözel olmayan işaretlerin (jest, mimik, beden duruşu, duygusal tepkiler) ve geleneksel iletişimde kullandığımız kuralların, kalıpların bulunmadığı bir dolaylı anlatımı içerir. (Mackenna ve Bargh, 2000 aktaran: Heirman ve Walrave, 2008). İletişim sırasında kullanıcılar, kelimelerin karşısındaki ilişkiyi nasıl etkilediğini göremezler (Ybarra ve Michell, 2004a). Sanal zorbalılar, teknoloji aracılığı ile verdikleri zararın karşılığında yaşanan acı ile ilgili geri dönütleri alamazlar (Vandebosh ve diğerleri, 2006). Hem yüz yüze iletişimde uymak zorunda olunan kurallar yoktur, hem de karşıdaki kişinin duygularının anlaşılmasını sağlayacak ipuçları söz konusu değildir. Bu durum kurbanla empati kurmada eksiklik yaşanmasına sebep olabilir (Willard, 2007:6). Normal iletişimde kendini sınırlandırılmış hissedilen gençler, sanal dünyada bariyerlerden kurtuldukları için daha saldırgan ve daha eleştirel davranabilir. Biri ile yüz yüze olup ona kırıcı bir şeyler söylemek ile karşılaştırıldığında, ekranın karşısında klavyeyle bir şeyler yazmak daha kolaydır (Hinduja ve Patchin, 2006:154). Sanal zorbalıkta bir diğer nokta ise kurbanın verdiği tepkiyi tam olarak göremeyen ve onunla empati kuramayan zorbanın, yaptıklarını şaka olarak nitelendirebilmesidir (Smith ve diğerleri., 2008:338). Aynı zamanda birçok araştırma sanal zorbalık yapan öğrencilerin, yapmayanlara göre empati kurma becerilerinin daha zayıf olduğunu göstermiştir (Stefengen ve König, 2009).

Yaşanan bir geleneksel zorbalık olayında, bir zorba, bir kurban ve buna şahit olan birkaç kişi söz konusuysa, sanal zorbalıkta bu utandırıcı zorbalık olayına sınırsız sayıda insan şahit olabilir. Örneğin yapılan bir geleneksel akran zorbalığı olayı kameralar ya da telefonlar aracılığıyla kaydedilebilir ve başkalarına gönderilebilir ya da videoların paylaşıldığı bir siteye konularak, birçok insanın bu olaya şahit olması sağlanabilir. Sanal zorbalıkta kurban, okuldan mezun olduktan yıllar sonra, üniversite ,hatta iş hayatında bile utandırıcı yorumlar, eleştiriler ve görüntüler sebebiyle mutsuz olabilir (Media Awareness

Network, 2010:11). Aynı zamanda belki geleneksel akran zorbalığında izleyicilerin desteğini alabilecek olan kurban, onların yardımları ile ayağa kalkabilir, ancak sanal zorbalıkta kurban zorba ile başbaşadır. Sanal zorbalıkta zorba, ebeveynleri yan odada otururken ,kurbanın odasına kadar girip onu taciz edebilir (Willard 2005 aktaran: Beale ve Hall, 2007). Okulda bir öğrenciye zorbalık yapan birileri varsa, öğrenci odadan çıkmayarak, saklanarak kendini koruyabilir, fakat sanal zorbalıkta, online dünyada binlerce insanın önünde zorba kurbanı zorbalık yapar. Aynı zamanda zorba, izleyicileri de kendisine katılmaya çağırabilir. Sanal kurbanlar zorbalardan kaçamazlar bilgisayarların ve cep telefonlarının gidebildiği yerlere, yani her yere, zorba da onlarla gelir (Bauman, 2010:804). Sanal zorbalıkta potansiyel olarak izleyicilerin sonsuz olduğu teorisi söz konusudur. Fakat bununla birlikte, yaşanan sanal zorbalık olayının pek çoğu, bir çevre ile örneğin okul çevresi ile sınırlıdır (Kowalski ve diğerleri, 2008:62). Zorbalar daha çok tanıdıkları insanlara kimliklerini gizleyerek sanal zorbalık yaparken, gizlilikten dolayı kurbanların çoğu zorbanın kim olduğunu bilemez..

Gençlerin hayatında çoğunlukla sanal dünya ve gerçek dünya sıklıkla birbirine karışmıştır. Örneğin birçok çocuk ve genç günlerini okulda arkadaşlarıyla geçirir ve akşamları da aynı arkadaşlarıyla elektronik iletişim araçlarındaki çeşitli programlar yoluyla mesajlaşır. Bütün gün okulda olanlar sıklıkla akşamları internette tartışılır ve akşam boyunca internette olanlar da gündüz okulda konuşulur. İki dünya birbirinden net biçimde ayrı değildir ve bu yüzden saygısızlık, isim takma, tehdit etme, takma adlar, dedikodular gibi sanal zorbalık olayları gerçek dünyadan sanal dünyaya, sanal dünyadan gerçek dünyaya bir döngü içinde devam eder (Patchin ve Hinduja, 2006 :157).

Sanal dünya, öğrencilere, gerçek dünyaya göre daha rahat iletişim kurabilme olanağı verir. Gerçek dünyada zorbalığa maruz kalmış, ancak çeşitli sebeplerle bunun karşılığını verememiş bir öğrenci, sanal zorbalık yaparak zorbadan intikam alabilir (Accordino ve Accordino, 2011, Li, 2007). Okulda sanal zorbalığa maruz kalan gençlerin, misilleme olarak sanal zorbalık yapıp yapmadıkları araştırılmış ve araştırma sonuçları okulda zorbalığa maruz kalan gençlerin %48'inin bu duruma karşı misilleme yaptıklarını göstermiştir. Bunun %60'ı okulda, %28'i hem okulda hem internette, %12'si ise internette misilleme şekline gerçekleşmiştir (Juvonen ve Gross, 2008:502).

Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu durum Vandebosh ve diğerleri (2006) tarafından yapılan çalışmada da görülmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, temelde okulda, sosyal yaşamda meydana geldiğini düşündüğümüz bütün geleneksel akran zorbalığı rolleri sanal dünyada da devam etmektedir. Başka bir deyişle geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde yer alan öğrenciler, sanal dünyada kurban statüsünde yer almaktadır., Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler, sanal dünyada kurban olarak devam eder. Bununla beraber araştırma sonuçları bize sanal zorbalığa ve geleneksel akran zorbalığına karışmayan bir grubun da olduğunu göstermiştir.

Araştırma sonuçları sanal zorbalığa karışan öğrencilerin, okulda daha önce zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Okulda yüz yüze zorbalığa maruz kalan öğrenciler, sanal dünyada da kurban olmaktadır. Öğrenciler sanal zorbalığa birçok farklı şekilde maruz kalırlar ve nasıl maruz kaldıkları kurbanların etkilenmesinde önemlidir. Belki de zorbalık okulda ortaya çıkmakta ve okuldan teknoloji aracılığıyla topluma evlere yayılmaktadır. Aynı zamanda elektronik iletişim araçları yoluyla yapılan zorbalık daha sonra okulda yapılacak zorbalığa da neden olmuş olabilir. Öğrenciler okulda iletişim içinde oldukları arkadaşlarıyla evlerinde de internet vasıtasıyla iletişim kurarlar (Beran ve Li, 2005:271).

2.1.3.3. Sanal Zorbalığın Türleri

Sanal zorbalığın yalan söylemeden sanal konuşmaya kadar birçok farklı türü tanımlanmıştır. Nancy Willard (2007; 1-2) sanal zorbalığı 7 tür olarak tanımlamaktadır.

Kışkırtma (Flaming): Kavgacı, kaba bir dil ile yazılan materyallerin, elektronik mesajlaşma kullanılarak gönderilmesi ile yapılan online saldırılardır.

Rahatsız etme (Harassment): Sürekli olarak kötü, ahlaksız, aşağılayıcı mesajların gönderilmesidir.

Kötüleme (Denigration): Birini sanal dünyada karalamaktır. Bir kişinin saygınlığına ya da arkadaşlık ilişkilerine zarar vermek amacıyla onunla ilgili iftira veya dedikodu içerikli mesajları göndermek yaymaktır.

Taklit etme (Impersonation): İnternette başka birisiymiş gibi rol yaparak onu zor duruma sokacak, saygınlığına veya arkadaşlık ilişkilerine zarar verecek çeşitli materyalleri göndermek ve yaymaktır.

Açığa çıkarma (Outing): Biri ile ilgili gizli, utandırıcı bilgileri, resimleri internette paylaşmaktır.

Kandırma (Trickery): Biri ile gizli, hassas, utandırıcı bilgiler hakkında konuştuktan sonra bu mesajlaşmaları veya görüşmeleri internette paylaşmak, yaymaktır.

Dışarda bırakmak (Exclusion): Kasıtlı ve acımasız bir şekilde birini online bir gruptan dışlamaktır.

Sanal Takip (Cyber stalking) : Sürekli ve yoğun bir biçimde birini çok korkutarak, takip ederek, rahatsız etmektir.

Sanal zorbalık yedi türde yapılır. 1.Sms ile, 2. resim ve video yoluyla yapılan zorbalık (cep telefonları ile çekilen), 3. cep telefonları ile aramayla zorbalık, 4. email ile zorbalık, 5. sohbet odalarında yapılan zorbalık, 6. anında mesajlaşma yoluyla yapılan zorbalık 7. web siteleri aracılığıyla yapılan zorbalık. (Smith ve ark., 2006:6).

Patchin ve Hinduja (2006:160) 2004 yılındaki araştırmalarında 17 yaşında 384 ergenle yaptıkları çalışmada, ergenlerin internet ve cep telefonu aracılığıyla yaşadığı sanal zorbalık deneyimlerini şöyle sınıflandırmışlardır:

- 1) Birinin canını sıkıkmak,
- 2) Bir şekilde birini kızdırmak
- 3) Birilerini incitici isimlerle adlandırmak
- 4) Kasıtlı olarak birini internetteki bir gruptan atmak
- 5) Birini tehdit etmek
- 6) Birine rahatsız edici cinsel içerikli mesajlar göndermek.

2.1.3.4. Sanal Zorbalık Kim Tarafından ve Nerede Yapılır

İnternetin ve cep telefonunun 7-24 her yerde ve her zaman kullanılabilir olması sanal zorbalıkta yer ve zaman sınırlamasının kalkmasına neden olmuştur (Kowalski Limber, 2007:23). Gençler evlerinden bilgisayarlarla ve tabletlerle internete ulaşma fırsatına sahiptirler (Patchin ve Hinduja, 2006:276). Bugün ise cep telefonlarının internet kullanma kapasitesinin gelişmesi ile her yerde internete rahatlıkla ulaşmak mümkündür.

Geleneksel akran zorbalığı daha çok okulda, okul otobüslerinde, okula gidip gelirken ve yollarda yaşanmaktadır. Geleneksel akran zorbalığı toplum içinde gerçekleşse bile, zorbanın faaliyetleri, kurbanı yer ve zaman olarak ulaşmasıyla sınırlıdır (Kowalski ve ark. 2008:59) . Sanal zorbalıkta ise kurbanlar elektronik iletişim araçları yoluyla zorbalığa maruz kaldıklarında, zorba ve kurban mekân olarak uzaktadır. Elektronik iletişim araçları vasıtasıyla zorba, kurbanın evinin içine bile girebilmektedir (Heirman ve Walrave, 2008).

Geleneksel akran zorbalığında, kurban, zorbadan evde kalarak veya herhangi bir şekilde kaçabilir. Oysa sanal zorbalıkta yer ve zaman kısıtlaması yoktur, zorba kurbanı her yerde ulaşabilir. İnternet ve teknolojiyi iyi kullanabilen kurbanlar, bazı kişileri engelleyerek ya da elektronik araçları kullanmayarak kendilerini koruyabilir. Ancak çoğu ergen internet ya da teknoloji kullanımından korkularına rağmen vazgeçmek istememektedir. Ayrıca, kim olduğu öğrenilen saldırganlar, kullanıcı adlarını değiştirerek ya da yeni internet hesapları açarak engellemeleri geçebilir. En önemlisi aşağılayıcı ve iftira atıcı resimler ya da bilgiler internete konulduğunda ya da akran gruplarına gönderildiğinde, kurbanın çabasıyla sonradan ortadan kaldırılrsa bile, kurbanın toplum içindeki yerine zarar verecektir (Bauman, 2010:806)

Bir cep telefonu kullanıcısının cep telefonundan ayrılamaması, onun sürekli sanal kurban olarak hedef olmasına neden olabilir. Aynı zamanda sanal zorbalarda cep telefonları yoluyla kötü niyetli, aşağılayıcı veya tehdit edici mesajları, sms veya internet aracılığıyla gönderme imkânı bulur. Sanal zorbalığın evlerin duvarlarından içeri girmesiyle, geleneksel zorbalıkta var olan kurbanın sığınabileceği tek yer, sanal zorbalıkta kurbanın kaçabileceği bir yer olmaktan çıkmıştır. Elektronik iletişim araçlarının kapasitesi sayesinde insanların aynı anda her yerde olması zorbalığa maruz kalacak ya da zorba olacak uçsuz bucaksız bir aday denizinin olmasını sağlamaktadır (Hinduja ve Patchin, 2006:154).

Luxembourg'da 7-13. sınıfa devam eden, toplam 2070 (%45.5 i erkek ve %54 ü kız) öğrenci ile yapılan bir araştırma, öğrencilerin, geleneksel akran zorbalığı ile okul dışındaki yerlerden daha çok okulda karşılaştıklarını göstermektedir. Ancak, öğrenciler, sanal zorbalıkla, okula göre daha çok okul dışındaki yerlerde karşılaşmaktadır (Steffgen ve König, 2009).

Ybarra ve Mitchell (2004a:1311) 10- 12 yaşları arasında 1498 düzenli internet kullanıcısı genç ve onların ebeveynleriyle, telefonla yaptıkları araştırma, gençlerin %19'unun geçmiş yıllarda zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Sanal zorbaların çoğunluğu (%84) kime zorbalık yaptığını bilmektedir, kurbanların ise %31'i kimlerin onları zorbalığa maruz bıraktığını bilmektedir. Bu oldukça dikkate değerdir, çünkü güç ve üstünlük online dünyada saldırganın kimliğinin gizli kalmasını sağlar .

Öğrencilere kimler tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldıkları sorulduğunda, öğrenciler, çok büyük oranda, okuldan tanıdıkları insanlar tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldıklarını belirtmektedir. Öğrencilerin %82'si sınıftan ya da akran grubu tarafından, %20.7'si aynı sınıftan, %28'i aynı yaş grubunda olan ancak diğer sınıflardaki bir öğrenci tarafından, %6.1'i kendinden yaşça büyükler tarafından, %2.4'ü farklı yaşlarda bulunan insanlar tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldığını, hiçbiri yaşça kendinden küçük birileri tarafından sanal zorbalığa maruz bırakılmadığını belirtmektedir. Öğrencilerin %22'si başka okullara giden öğrenciler tarafından, %20.7'si kimliğini bilmediği insanlar tarafından zorbalığa maruz kaldığını ifade etmektedir. Kendilerine zorbalık yapan kişi ya da kişilerin özellikleri sorulduğunda, öğrencilerin %25.7'si zorbanın cinsiyetini bilmediğini, %24.3'ü bir erkek tarafından, %21.4'ü bir kız tarafından, %18.6'sı bir kız grubu tarafından, %7.1'i bir erkek grubu tarafından, %3'ü hem kızlar hem erkeklerin olduğu bir grup tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldığını ifade etmektedir. Sanal zorbalık yapanların özelliklerine bakıldığında, öğrencilerin %8'inin 7 yaşında, %12'sinin 8-9 yaşında ,%23'ünün 10-11 yaşında olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçları yaşça büyük olan öğrencilerin, yaşça küçük olanlara göre hem daha çok sanal zorbalık yaptığını, hem de sanal zorbalığa daha çok maruz kaldıklarını göstermektedir (Smith ve diğerleri, 2008:379).

Başka bir araştırmaya göre, 6-8. sınıfa giden 265 öğrencilerden 59'usanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmektedir. Sanal kurbanların %48'i kendilerine sanal zorbalık yapanların kimliklerini bilmediğini, sanal zorbaların %50'si okuldan tanımadığı insanlara zorbalık yaptığını, %44'ü okuldan tanıdıkları birilerine zorbalık yaptığını, iki kişi ise bir arkadaşına sanal zorbalık yaptığını ifade etmektedir (Mark ve Ratliffe, 2011).

Katılımcıların 5-8. sınıfa giden 10-13 yaş arasındaki 38 öğrenciden oluştuğu çalışmada, çoğu öğrenci sanal zorbalığın yaygınlığı konusunda endişeli olduklarını, sanal zorbalığın bir çok zarara yol açabilecek ciddi bir problem olabileceğini düşündüklerini

belirtmektedir. Öğrencilerden biri sanal zorbalığın hiç durmadığından söz etmiş, zorbalığın okulda başlayıp, sonra evde bilgisayarlar yoluyla devam ettiğini ifade etmektedir. Öğrencilerin çoğu evde oldukları süre içinde kendilerini güvende hissettiklerini ancak sanal zorbalığın evlerinde hatta yatak odalarında gerçekleşmesinin onları çok üzdüğünü ifade etmektedir. Çoğu öğrenci sanal zorbalığın çoğunlukla okul günlerinde başına geldiğini bildirmektedir. Çoğu öğrenci okuldayken yasak olmasına rağmen telefonlarını açık tuttuklarını ve sanal zorbalık olaylarında kimliklerin ortaya çıkmadığını söylemektedir. Öğrenciler kendilerine zorbalık yapanın kim olduğunu bilmemenin çok rahatsızlık verici olduğunu , “herkes olabilir hatta kapı komşumuz bile” ifadesini kullanmaktalar. Kimliğin belli olmamasının zorbalara iz bırakmak ya da tepki almaktan çekinmeden davranabilme rahatlığı sağladığını belirtmektedirler ve bu durumun insanların çok hoşgörüsüzce davranmalarına sebep olduğunu düşündüklerini söylemektedirler (Mishna ve diğerleri, 2009:1224-1225).

2.1.3.5. Sanal Zorba-Kurban Statüsü

Sanal zorbalığa dahil olmak ergenleri birçok açıdan olumsuz etkilemektedir. İlk olarak, ergenler akranları içinde görünüşleri ve kıyafetleriyle iyi görünmek isterler. Elektronik aletler ve teknoloji onlar için çok çekici görünür, basit ekipmanlara sahip olmak istemezler, genellikle en son teknolojiye sahip olmak isterler. Teknolojik iletişimin dili kendine özgüdür ve gençler bu özel bilgilere sahip olmaya değer verirler. Hatta bu durum gençlere yetişkinlerin ulaşamayacağı bir alan sağlamaktadır. Ergenliğin başlangıcındaki ilk değişim, ergenin ailesinden daha çok akranlarına yoğunlaşmasıdır. Bu sebeple ellerinden geldiği kadar akranlarıyla birlikte zaman geçirmek isterler ve teknoloji fiziksel yakınlık bakımından sınırlı olsa da sosyal gruplarla iletişim kurma ihtiyacını giderir (Grinter ve Palen, 2002 aktaran: Bauman, 2007). Sanal zorbalık da gençlerin fiziksel olarak arkadaşlarından uzak olduğu, ancak sürekli olarak onlarla iletişime geçtiği yerde, evde bilgisayarlar aracılığıyla gerçekleştirilir (Bauman, 2007).

Sanal zorbalık, kurbanlarına zarar veren yaygın bir problemdir. Bir kurban, şiddet tehdidi ve fiziksel zararlar karşı karşıyadır ve aynı zamanda toplum düzeni içinde küçük düşürülme ve utandırılmaya maruz kalmaktadır. Bu elementlerin karışımı ciddi psikolojik, duygusal ve sosyal yaralanmalara sebep olabilir. Elektronik postalarla ya da cep telefonu mesajıyla zorbalığa maruz kalmış bir sanal kurban, mesajları silerek, anlık mesajlaşma mesajlarını kapatarak veya cep telefonunu kapatarak kendini diğer şiddet

içeren davranışlardan koruyabilir. Sosyal kabul ve kendine güven, gençlerin kimliklerini oluşturmaları için oldukça önemlidir. Sanal zorbalık bunları etkileyebilir ve belki de sürekli olarak psikolojik, duygusal ve sosyal yıkımlara yol açabilecek öfke patlamalarına, intikam almaları yol açabilir. Sanal zorbalıkta kurban satüsünde bulunanların %32'si okuldayken bu olaydan etkilendiğini, %26.5'i evdeyken etkilendiğini ifade etmiştir. Kurbanların %42.5'i korkmuş, %40'ı öfkelenmiş, %27'si üzülmüştür. Kurbanların %32'si sanal zorbalığa maruz kaldıktan sonra bir süre internete girmek istememiş, %20'si internetten tamamen uzak kalmıştır. Kurbanlar aynı zamanda yaşadıkları bu olay konusunda otorite konumunda olan kişileri bilgilendirmekten çekindiklerini ifade etmişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2006:161).

Sanal zorbalık geleneksel akran zorbalığından, daha kötü psikososyal sonuçlar doğurabilir. İnternette yer alan üzücü yorumları kurban tekrar tekrar okur ve her okuduğunda psikolojik olarak yeniden yaralanır. Sanal zorbalığın en önemli potansiyel sonucu intihar olarak tanımlanır ve katil yüzlerce bilinmeyen, sanal zorbalığa karışmış kişidir. Ek olarak, izleyicilerin miktarı, kurban için küçük düşme deneyiminin derecesini arttırmaktadır, Bu durum olayın psikolojik etkileri de etkiler. Sanal zorbalık anonim olduğu için kurbanın diğer insanlara olan güveni sarsılır, bu yüzden kurban gerçekten arkadaşlık kuramaz. Eğer zorbalık tehdit içeriyor ve kim tarafından yapıldığı bilinmiyorsa, korkunun derecesi artar ve anksiyeteye sebep olur (Campbell, 2005:74). Sanal zorbalığın başka bir sonucu da düşmanlığın öğrenciler okul binasındayken devam edebilmesidir. Okulda yaşanan böyle olaylar okul iklimini olumsuz etkileyecektir. Bazı öğrenciler için korku ve utançlar okula devamı ve akademik performansı etkileyen önemli unsurlardır (Bauman, 2007).

5-11. sınıfa devam eden öğrenciler ile yapılan araştırmada, öğrencilerden sanal zorbalık türlerinin üzerlerinde bıraktıkları etkileri, geleneksel akran zorbalığının üzerlerinde bıraktıkları etkiler ile kıyaslamaları istenmiştir. Öğrenciler, resim ve videolarla yapılan zorbalığın, geleneksel akran zorbalığından daha çok etki bıraktığını, sohbet odalarında yapılan zorbalığın geleneksel akran zorbalığından daha az etkili olduğunu, diğer türlerdeki sanal zorbalığın ise geleneksel akran zorbalığıyla benzer etkiler bıraktığını belirtmiştir. Araştırmada sanal zorbalığa maruz kalan kurbanlara bu durumu kimlere bildirebilecekleri sorusu sorulmuş ve öğrencilerin %43.7'si kimseye söylemediğini, %56.3'ü birine söyleyeceğini ifade etmiştir. Bunun %26.8'i bildirecek kişi olarak arkadaşlarını, %15.5'i ebeveynini, %8.5'i öğretmen gibi okuldan tanıdığı bir

yetişkinini seçmiştir. %1.4'ü ise herhangi birine söyleyebileceğini ifade etmiştir. Sanal zorbalık kurbanlarının ve geleneksel akran zorbalığı kurbanlarının, yaşadıkları zorbalık olayından, birilerini haberdar etme durumları kıyaslandığında,, geleneksel akran zorbalığı kurbanlarının, sanal zorbalık kurbanlarına göre, daha çok yetişkinleri bilgilendirdikleri görülmüştür (Smith ve diğerleri, 2008:381-382).

Mishna ve diğerleri (2009:1225) yaptıkları çalışmada 5-8 sınıfa devam eden 10-13 yaşları arasında 38 ergenle görüşme yapmış ve sanal zorbalığın onlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Öğrenciler en çok evlerinde kendi odalarında internet kullanırken, yani kendilerini güvende hissettikleri yerde sanal zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Örneğin 10 yaşındaki bir erkek öğrenci bunu şöyle açıklamaktadır: “Siz sanal zorbalık yoluyla birine fiziksel olarak zarar veremezsiniz, fakat siz onun duygularına zarar verebilirsiniz, üzücü birçok şey söyleyebilirsiniz ve bunlar karşı tarafı çok üzer ve hepsi evlerde, en güvende hissedilen yerlerde gerçekleşir.” Çoğu öğrenci, sanal zorbalığın, teknolojinin de gelişmesiyle, gün içinde her zaman başlarına geldiğini belirtmiştir. Ağırlıklı olarak evde bilgisayar başında olsa da, cep telefonları sayesinde sanal zorbalık durmayan, aralıksız gerçekleşen üzücü bir olaydır.

Sadece internetten tanıdığı insanlar tarafından sanal zorbalığa maruz kalan insanların %41'i bu olaydan dolayı üzüldüğünü, incindiğini belirtirken, gerçek dünyadan tanıdığı akranları tarafından sanal zorbalığa maruz bırakılanların %34'ü bu olaydan dolayı üzüldüğünü incindiğini belirtmektedir. Ancak ikisi arasındaki bu fark bir anlam ifade etmemektedir. Sadece internetten tanıdığı insanlar tarafından zorbalığa maruz bırakılanların yaklaşık %75'i çok basit online tepki vererek ya da hiç tepki vermeden sanal zorbalık olayının sona erdiğini belirtirken, tanıdığı akranları tarafından zorbalığa maruz bırakılanların %41'i aynı durumda olduğunu belirtmektedir. Akranları tarafından sanal zorbalık yapılanların %11'i ebeveynlerine ya da öğretmenlerine anlatarak yardım istemiştir. Tanımadığı insanlar tarafından zorbalığa maruz bırakılanlardan ise hiçbiri yardım istememiştir. Arkadaşları tarafından sanal zorbalığa maruz bırakılanların %87'si bu durumu birilerine anlatmış, sadece internetten tanıdığı insanlar tarafından zorbalığa maruz bırakılanlarınsa %52'si bundan birilerine bahsetmiştir (Wolak ve diğerleri., 2007:56).

Gençlerin %90'ı sanal zorbalığa maruz kaldığında yetişkinleri bundan haberdar etmediğini belirtmiştir. Gençlere yetişkinlere bildirmemelerinin sebebi sorulduğunda

bunların %50'si yetişkinlere haber verdiklerinde onların bu olay hakkında daha çok bilgi isteyeceklerini düşündüklerini belirtmiştir. Yaklaşık üçte biri (%31) ebeveynlerinin sanal zorbalıktan haberleri olursa, interneti sınırlandıracakları ile ilgili korkularından dolayı ve örneklemin çok küçük bir kısmı ise yetişkinlerin eğer bu konudan haberleri olursa onlarla aralarının bozulacağından dolayı yetişkinlere haber vermediklerini belirtmişlerdir. Sanal zorbalıktan korunmak için ne yaptıkları gençlere sorulduğunda, gençler en çok bazı kişileri blokladıklarını söylemişlerdir. Öğrencilerin %33'ü kendi özel bilgilerini görmelerini engellediğini, %26'sı kullanıcı adını değiştirdiğini, %25'i onu rahatsız eden kişiyi uyardığını belirtmiştir. Bu alınan önlemlerin pek çoğunun daha çok anında mesajlaşma programları ile ilgili olduğu görülmüştür. Bunun sebebi örnekleme oluşturan grubun büyük bölümünün anında mesajlaşma programını kullanan gençler olmaları ve çoğunluğunun da bu programı kullanırken zorbalığa maruz kalmaları olduğu düşünülmüştür. (Juvonen ve Gross, 2008:502)

Sanal zorbalık kurbanı olmanın, öğrencinin üzerinde bıraktığı etki, onun düşünceleri, inançları, davranış tarzı, önyargılarına göre değişiklik gösterir. Örneğin kendini suçlamada, önyargılara sahip olan bir kurban, hangi zorbalık türünde olursa olsun, benim hatamdan, benim yüzümden diye düşünebilecek ve zorbalık olayından psikolojik olarak daha da olumsuz etkilenebilecektir. Oysaki böyle bir önyargısı olmayan genç, saldırganın suçu olduğunu düşünür ya da mesajları bloklamak gibi çözümler üretir. Durumun olumsuz sonuçlarından kurtulabilmek için veya akranlarından ya da öğretmenlerinden yardım alır (Bauman, 2010:806).

2.1.4. Ebeveyn İzlemesi

Ebeveyn izlemesi (parental monitoring), ebeveynlerin çocukları takip etmesi (tracking), onları gözetim altında tutması (surveillance) olarak kavramsallaştırılır. Aslında ebeveynlerin çocuklarının günlük hayatlarındaki aktiviteleri ile ilgili bilgi sahibi olmasıdır (Kerr ve Stattin, 2000:367). Ebeveyn izlemesi, çocukların nerede ne yaptıkları, etkinlikleri, kimlerle oldukları, üzerine dikkat sarf etmeyi ve takip etmeyi içeren davranış grubundan oluşan ebeveyn davranışlarıdır. Ailelerin, çocukları hakkında bilgi sahibi olması, genel olarak çocuklarının evin dışındaki etkinlikleri hakkında ne derece bilgi sahibi oldukları ile ilgilidir (Dishion ve McMahon, 1998: 61). Ebeveyn izlemesi, çocukların ve ergenlerin sağlıklı gelişimleri için önemli bir ana babalık becerisidir. Ebeveyn izlemesinin etkinliği anne ve babanın çocuğun etkinliklerinden haberdar olması

ve aynı zamanda çocukların da anne ve babalarının onların etkinlikleri ilgili endişe duyduklarından, onların fakında olduklarından haberdar olmalarıdır (Çetin ve Çok, 2011:221).

Ebeveyn izlemesi ergenlerin ebeveynlerinin şu konulardaki rehberliğini içerir:

- a) Çocuklarını denetlemek (gözetleme)
- b) Çocuklarının arkadaşları hakkında bilgi sağlamak
- c) Çocuklarının arkadaşları ile birlikte yaptıkları etkinlikler konusunda bilgi sağlamak
- d) Çocuklarının akranları ile yaptıkları etkinliklere uygun bir biçimde katılım sağlamak (Dillon ve diğerleri, 2008 :67).

Ebeveynlerin bilgi sahibi olabilmesi üç kaynağa bağlıdır. Bunlardan birincisi çocuğun kendisidir, yani çocuk özgürce ve istekli olarak ailesine bilgi verir. Ebeveynler çocukları ile kurdukları doğal iletişim içinde bilgiyi alırlar. Diğer ikisinde ise ebeveynler aktif olarak çaba harcamaktadır. Birincisi ebeveynlerin talebidir. Bunun içinebeveynler, çocukların etkinlikleri hakkında, çocukların kendilerine sorarak veya arkadaşları ya da onların ebeveynleri ile konuşarak bilgi elde etmeye çalışırlar. Diğerisi ise ebeveyn denetlemesidir ve bu durumda ise çocukların özgürlüklerinin kontrol edilmesi, basitçe izin almaksızın bir yerlere gidip gelmemesi ya da geldikten sonra nerede olduğu ve ne yaptığı konusunda bilgi vermesi ile ilgili kuralların olması olarak kavramsallaştırılabilir (Stattin ve Kerr 2000:1073).

Stattin ve Kerr'in (2000:1076-1077) 1186 öğrenci ile İsveç'te yaptıkları araştırmanın sonuçları, ebeveyn izlemesi ile kendini ayarlama arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir, yani ebeveynler çocukları hakkında ne kadar çok bilgi sahibi olurlarsa, çocuklar davranışlarını o kadar iyi ayarlamaktadır. Aynı araştırmanın başka bir sonucu da ebeveyn izlemesi ile kötü arkadaş edinme arasındaki negatif ilişkidir. Bilgi kaynakları açısından bakıldığında, yani ebeveyn talebi ve ebeveyn denetlemesi yoluyla edinilen bilgi kıyaslandığında, çocuğun kendisinin bilgi vermesi yoluyla, ebeveynlerin daha çok bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca kendisi ebeveynlerine bilgi veren çocukların davranışlarını daha iyi ayarladıkları görülmektedir. Bunun sebebi, ebeveynleri tarafından gözetlendiklerini, kontrol edildiklerini düşünen çocukların bundan rahatsız

olmaları veya pratikte çocuklarda benim kendimi, hislerimi kontrol etmeme gerek yok ne de olsa ailem beni kontrol etmek için bir yol bulur diye düşünmeleri olabilir. Bilginin doğrudan birinci kaynaktan yani çocuktan alınması en iyi yol olarak görülmektedir ama buradan ebeveynlerin hiçbir şey yapmalarına gerek olmadığı sonucunu çıkarmak yanlış olur, çünkü ebeveynlerin davranışları çocukların kendilerini ifade etmelerinde etkilidir. Küçük yaştan itibaren ebeveynlerin, çocuklarının yaptıkları etkinlikler hakkında soru sormaları, konuşmaları zamanla alışkanlık haline gelir ve ileriki yıllarda ebeveynlerin sormasına gerek kalmadan çocuklar kendileri anlatmaya başlar. Bu noktada küçük yaştan itibaren ebeveynlerin çocuklarına verdikleri tepkiler, onları kabul etmeleri, cesaretlendirmeleri oldukça etkili olur. Bunun dışında, çocuğun kendisinin, ailesine bilgi vermesinde, ebeveynleri ile ilişkileri, bağlanması etkili olabilir. Benzer biçimde çocuğun konuşmaya açık bir doğasının olması da etkili olabilir.

Shek'e (2007) göre ebeveyn bilgisi ile izleme davranışının eş kavramlar olarak değerlendirilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Ancak bu tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Bilgi ve izleme kavramları birbiri ile uyumlu kavramlardır, izlemenin daha etkili bir yapıya kavuşmasında ebeveyn bilgisinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (aktaran: Çelik 2015:30).

Demir, Baz ve Atarbay (2017:77-78) annelerle yüz yüze görüşme yoluyla yaptıkları çalışmada annelerin çocuk hakkında bilgi edinebilmek için kullandıkları ebeveyn izlemesi stratejilerini araştırmıştır. Araştırma sonuçları annelerin açık izleme stratejileri olarak kural koyma, iletişimi başlatma, birlikte zaman geçirme, kendini açma, çocuğunun arkadaşlarıyla tanışma, okulla temas kurma gibi yöntemleri kullandıklarını göstermektedir. Kapalı izleme stratejileri kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar dolaylı izleme stratejileri ve kısıtlayıcı izleme stratejileridir. Dolaylı izleme stratejileri, çocuğun madde kullanıp kullanmadığını veya boş zamanlarında neler yaptığını anlamak amacıyla oda, cep telefonu, bilgisayar, günlük, çanta-cep kontrolü şeklinde yapılmaktadır. Dolaylı izleme kişisel takip ya da abla, ağabey, kuzen gibi üçüncü kişiler yoluyla takip davranışları şeklinde yapılmaktadır. Kapalı izleme stratejilerinden ikincisi olan kısıtlayıcı izleme, özellikle ders çalışma ve ev dışında geçirilen zaman konusunda anne ile çocuk arasında yaşanan çatışmayı ve annenin endişesini yansıtmakta; çok fazla müdahalede bulunma, izin vermeme, sürekli arama davranışlarını içermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, annelerin hemen hemen tamamının yukarıda tanımlanan her iki izleme stratejisini bir arada kullandıkları görülmektedir. Yani ergenle ilişkisini

olumlu, açık ve güvene dayalı olarak tanımlayan anneler dahi, zaman zaman ergenin ceplerini, çantasını ya da cep telefonunu kontrol ettiklerini ifade etmişlerdir. Benzer biçimde ergenle iletişim kuramadıklarını ifade eden anneler de abla/ağabeyden izleme konusunda yardım almak gibi kapalı stratejilerin yanısıra, sohbet başlatmak, paylaşımda bulunmak ve soru sormak gibi açık stratejileri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, annelerin tamamının açık ve kapalı stratejileri içeren çoklu bilgi alma stratejilerini kullandıklarını göstermektedir. Karataş ve Öztürk'ün (2011:156) 6., 7., 8. sınıfa devam eden 532 öğrenci ile yaptıkları çalışmada ebeveyn izlemesi kavramının alt boyutları, dolaylı izleme, doğrudan izleme, okul izlemesi, sağlık izlemesi, bilgisayar izlemesi, telefon izlemesi, kısıtlayıcı izleme olarak belirtilmektedir.

Hayes, Hudson ve Matthews'a (2003:19) göre ebeveyn izlemesi genel olarak aile üyelerinin aile hayatı ve günlük konuşmaları içinde üstü kapalı olarak gerçekleşir. Aile üyeleri o gün yaşadıklarını günlük olarak, örneğin eve gelir gelmez veya akşam yemeği masasında paylaşır. Ebeveynler çocuklarına günün nasıl geçti diye sorduklarında ebeveyn izlemesi başlar. Örneğin bir ergen kendinden büyük bir çocuğun okulda alkol aldığını söylediğinde, ebeveynler sadece bunun yanlış olduğunu, okulda yaşanmasının utanç verici olduğunu ve o kişinin ilerde başının derde girebileceğini söyleyerek tepki verir. Bunun sonucunda hem ebeveyn izlemesi gerçekleşir hem de aile uygun davranışlar ile ilgili değerleri aile muhabbeti ve sıcaklığı içinde çocuğa vermiş olur. Mesafeli olmak, kızmak, zorlamak kötü ebeveyn izlemesinin işaretleridir. Çocuğun problemleri davranışlarını gören ebeveynlerin sıkı disiplin ile cevap vermeleri çocuk ve ebeveyn arasındaki duygusal alışverişin bozulmasına sebep olacaktır. Çocuk sıkı disiplinden kaçınmak için mızırdanmak, ağlamak, bağırarak gibi davranışlarda bulunur. Buna daha da sertlikle cevap veren aile çocuğun olumsuz davranışlarını pekiştirmektedir.

Bourdeau, Miller, Duke ve Ames'e göre (2011:818-819) ergenlerin hayatında arkadaşları büyük öneme sahiptir ve bu araştırmacılar 173 ebeveyn ile çocuklarının arkadaşlarının alkol ve uyuşturucu kullanıp, kullanmadıkları konusunda bilgi edinme yöntemlerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, ebeveyn izlemesinde kullanılan bilgi edinme yollarının şunlar olduğunu göstermiştir: 1. Doğrudan çocuktan bilgi almak: Araştırmaya katılan ebeveynlerin yarısı bilgiyi kendi çocuklarından aldığını ifade etmiştir. Bunların büyük bölümü çocuklarına soru dahi sormadıklarını, çocuklarının gönüllü olarak anlattıklarını belirtmiş, diğerleri ise bilgi alabilmek için çocuklara sormuşlardır. 2. İkinci elden kaynaklar: Ebeveynlerin yaklaşık çeyreğinin kullandığı bu

yöntemde, ebeveynler çocuklarının arkadaşları veya aileleri ile görüşerek bazı konularda doğrudan sorarak bilgi almışlardır. 3. Varsayımda bulunmak: Ebeveynler çocukları hakkında bilgi sahibi olabilmek için çocuklarının arkadaşlarından ya da onların ebeveynlerinden aldıkları bazı bilgileri yorumlamış ve çıkarımda bulunmuşlardır. Bu insanlar ile vakit geçirip doğrudan sorup bilgi almasalar da, elde ettikleri bilgileri kullanıp, çıkarımda bulunmaktadırlar. Ebeveynlerin yarısı bu yol ile bilgi sahibi olduklarını belirtmektedir.

Hayes ve diğerlerinin (2003:16-17) etkileşimli ebeveyn izlemesi modeline göre ebeveyn izlemesi ne ebeveynin yönlendirdiği ne de ergenin yönlendirdiği bir süreçtir. Ebeveyn izlemesi süreci, ebeveyn ve ergenin sosyal hayatları içinde karşılıklı iletişimlerine dayanır. Geleneksel ebeveyn izlemesi modeli, ebeveynlerin çocukları hakkında sahip olduğu bilgiyi ve denetleme davranışlarını öne alırken, ebeveyn izlemesi süreç modeli ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim ve içinde bulunulan sosyal çevreyi merkeze almaktadır.

Süreç modeline göre, ebeveyn izlemesi adım adım ilerleyen, birbirini etkileyen basamaklardan oluşan bir döngüdür. İlk adım ebeveynlerin boş zamanları önceden izlemesidir (Pre Free-time Parental Monitoring) ve bu ebeveynlerin henüz ergen dışarı çıkmadan önceki izleme davranışlarını temsil eder. Ebeveynlerin ergenin nerede ne yapmayı planladığını soruşturmasını, arkadaşlarıyla ilgili bilgi almasını, ergenin söz vermesini, ebeveynin sınırlar ve yasaklar koymasını içerir. Sonraki adım ergenin ebeveynlerinden uzakta boş zamanını geçirmesidir. Bir sonraki adım ise ergen eve gelince yaşanır, burada iki yöntem vardır. Ergenler ebeveynlerine ne yaptıklarını anlatır (kendini açma) ya da ebeveynler soru sorarak ergenlerden bilgi talep eder (Post Free-time Parental Monitoring: ebeveynlerin boş zamanı sonradan izlemesi olarak tanımlanmış). Süreç modeline göre, ergenin kendini açması veya ebeveynlerin boş zamanı sonradan izlemesi adımı, bir sonraki adım olan ebeveynlerin tepkisini doğurur. Ebeveyn tepkisi bağırarak, ders vermek, uyarmak, fikir vermek ya da mantıklı sonuçlara ulaşmak olabilir. Bu adım ergenin bir sonraki adımı olan, ergenin tepkisine yol açar. Ergen uysal veya meydan okuyan bir tepki verebilir, ergenin tepkisi ebeveynin tepkisindeki ergenin bağımsızlığına olan yaklaşımından çok etkilenir. Bu sürecin sonuçları aynı adımlarla ilerleyen yeni bir döngünün oluşmasını sağlar. Yeni bir durum için ebeveynin boş zamanları önceden izlemesi olan ilk adımla süreç yeniden başlar. Ergenin ve ebeveynin davranışları aşamalı olarak birbirinden etkilenerek şekil alır (Hayes, Hudson ve Matthews, 2003:18).

Anne çocuk arasındaki yakın ilişki, ergenin kendisini annesine açması, annenin çocuk hakkında bilgi sahibi olması ve ergenin antisosyal davranışlar göstermesi arasında bir ilişki vardır. Buna göre, annelerin çocukları ile yakın bir ilişki kurması, çocuğun kendini açmasını sağlaması ve ergen ile ilgili daha çok bilgi sahibi olması ergenin antisosyal davranışlarda bulunma olasılığını düşürür. Araştırma sonuçları babalar için sonuçların anlamlı olmadığını göstermektedir. Bu durum babaların ve annelerin evde farklı roller üstlenmesinden ya da bilgiye farklı yollardan ulaşmasından kaynaklanmış olabilir. Araştırma sonuçları ergenlerin, babalarına kıyasla daha çok annelerine kendilerini açmaya meyilli olduklarını göstermiştir. Bu da annelerin çocuklarının davranışları üzerinde babalara göre daha etkili olmalarını sağlar. Ebeveynlere yakınlık konusunda, çocukların cinsiyetleri arasında fark olmazken, ebeveynlerin çocukları hakkında bilgi sahibi olmasında, cinsiyetler arasında fark vardır. Kızlar kendini daha çok açmakta ve ebeveynler kızlar hakkında daha çok bilgi sahibi olmaktadır. Bu durum erkeklerin ebeveynlerine yakın olmamaları ile açıklanamaz, belki erkeklerin kendini açmaya daha az meyilli oluşları ile açıklanabilir. Sonuçlar ergenlerin, ebeveynlerinin kendileri ile ilgili ne kadar bilgi sahibi olup olmayacaklarında, kendilerini izlemelerinde aktif ve önemli bir rol oynadıklarını göstermiştir. Aynı zamanda, ebeveynlerinin açık ve pozitif bir ilişki kurma becerisi, ergenlerin davranışları hakkında sahip oldukları bilgi miktarını belirlemek ve çocuğun davranışını etkilemek için belirli ebeveynlik uygulamaları (kurallar, disiplin gibi) benimsemek kadar önemlidir (Viono ve Nation, 2009:1516-1517).

Tilton-Weaver, Burk, Kerr ve Stattin (2013:2058-2069) tarafından 1730 ergenle yapılan araştırmada ebeveyn izlemesi ile ergenlerin suçlu arkadaş edinmesi ve onlardan negatif etkilenmeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda ergenler ergenlik döneminin başında, ortasında ve sonunda olanlar olarak üç gruba ayrılmıştır. Ebeveyn izlemesi kapsamında, ebeveynler, çocuklarının yaptıkları ile ilgili bilgi alabilmek için onlardan bilgi talep ettiklerini, bilgi vermelerini içeren kurallar koyduklarını, problemleri arkadaşları olduğunu fark ettiklerinde istenmeyen arkadaşla görüşmesini sınırladıklarını ve yaskladıklarını veya istenmeyen arkadaşla konuştuklarını belirtmişlerdir. Sonuçlar ebeveyn izlemesinin suçlu arkadaş edinme ve onlardan etkilenme üzerindeki etkisinin, içinde buldukları ergenlik dönemine ve kendilerinin kontrol ediliyor veya edilmiyor hissetmelerine göre değiştiğini göstermiştir. Buna göre ebeveyn izlemesi ergenlik döneminin başında ve ortasında bulunan ergenler üzerinde etkili olmazken, ergenlik

döneminin sonundaki ergenlerin hem suçlu arkadaş edinmemelerine hem de suçlu arkadaşlarının etkisinin azalmasında etkilidir. Aynı zamanda, ebeveyn izlemesi sebebiyle kontrol edildiklerini düşünen ergenlerde, ebeveyn izlemesi suçlu arkadaş edinmeyi ve onlardan etkilenmeyi ya hiç etkilemiş ya da arttırmamıştır. Bunu kontrol edilmek olarak algılamayan ergenlerde ise suçlu arkadaş edinme ve onlardan etkilenmenin azaldığı görülmüştür.

Ebeveyn izlemesinin niteliğinde çocuğun özellikleri etkili olabileceği gibi anne çocuk ilişkisinin özellikleri de etkili olabilir. Moilanen ve diğerleri (2009:806) yaptıkları araştırma sonucuna göre anne çocuk ilişkisinin niteliği ile ebeveyn izlemesi arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Robertson, Baird-Thomas ve Stein'in (2008:760) yaptıkları araştırma sonuçları ailede uyuşturucu kullanımı ve ailede suç hikayesinin olması ile ebeveyn izlemesi ile arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yani kötü ebeveyn izlemesi, suç hikayesi olan ve uyuşturucu kullananların olduğu ailelerde daha yaygın olduğu anlaşılmıştır. 13-14 yaş arası 790 ergenle yapılan başka bir araştırmada ise annesi akıl sağlığı semptomları gösteren ergenlerde ebeveyn izlemesi oranının daha düşük olduğu görülmüştür. Akıl sağlığı semptomları gösteren ebeveynlerin davranışları tutarsızdır ve bu nedenle çocuklarını izleme davranışı göstermemektedirler (Hadley ve diğerleri 2011:322)

Dishion ve McMahon'a (1998:61) göre ebeveyn izlemesi temel bir ebeveyn davranışıdır ve çocuklar üzerinde hem düşünsel hem de davranışsal bir kontrolün geliştirilmesini sağlar. Dodge ve diğerleri (1994) aile üyeleri arasında sıcak iletişimin olduğu iyi aile atmosferinin, aile üyelerini, riskli davranışlar göstermekten koruduğunu belirtmektedir (aktaran: Robertson ve diğerleri, 2008:756). Ebeveyn ve çocuk arasındaki zayıf ilişki çocukların ahlaki kuralları ve psikososyal değerleri içselleştirmesine engel olur (Hoffman, 2000, aktaran Bacchini, Miranda ve Affuso, 2011:275). Dailey'e göre (2008:25) ebeveyn izlemesi ile ergenlerin güçlü bir kişilik kurması arasında olumlu bir ilişki vardır. Çelik- Özden (2013:29) tarafından ilköğretim ikinci kademedeki eğitimine devam eden 221 öğrenci ile yapılan araştırmada, annelerin ve babaların izleme puanları ile ergenlerin öz düzenleme puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Durmuş, Apay ve Aybek'in (2017:380) 294 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırma, ebeveyn izlemesi puanını arttıkça, ve okul tükenmişliği puanının azaldığını göstermektedir.

Dekovic, Wissing ve Meijer'e göre (2004:498-511) ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliği, ebeveyn ve çocuk etkileşiminin tamamını kapsayan duygusal bir atmosfer inşa eder. Ebeveyn çocuk ilişkisi negatif olduğunda ergenler ebeveynlerinin normlarını ve değerlerini içselleştiremez. Çünkü ergenler problemleri bir davranışta bulduklarında, ebeveynler yaptırım içeren bir tutum sergilerler. Bunun sonucunda ergenler ebeveynlerine karşı çıkar ve aralarında daha çok anlaşmazlık yaşanır. Bu durum ergenlerin yaşadıklarını daha çok saklamalarına sebep olur. Ebeveyn çocuk ilişkisi pozitif olduğunda aralarında daha çok iletişim kurarlar ve ergenler günlük aktiviteleri ile ilgili duygu ve düşüncelerini daha çok açarlar, bu sayede pozitif ebeveyn ilişkisi ergenleri problemleri davranışlardan korur.

Çocuklarını izlemeyen, onların davranışlarından haberdar olmayan ailelerin, çocuklarının yanlış davranışlarını fark etme ve uyarma olasılıkları daha düşüktür, ayrıca çocukları üzerinde daha az etkilidirler. Dahası çocuklarını suçlu arkadaş edinmekten koruyamayabilirler ve çocuklar daha çok arkadaşlarının etkisinde kalabilir (Orpinas, Murray, Kelder, 2009:783). Ebeveynleri tarafından ihmal edilen çocuklar hem geleneksel akran zorbalığına hem de sanal zorbalığa daha çok dahil olmaktadır (Dehue, Bolman, Völlink ve Pouwelse, 2012:16-19).

2.1.4.1. Ebeveyn İzlemesinin Ergenlere Etkisi

Bir çok araştırma yüksek düzeyde ebeveyn izlemesi ile çocukların riskli davranışları arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yüksek düzeyde ebeveyn izlemesi ile fiziksel ve cinsel istismar, uyuşturucu kullanımı, suça karışma (Robertson ve diğeleri, 2008:762), antisosyal davranışlar, depresyon (Bacchini ve diğeleri, 2011:278-280), madde kullanımı (Nagoshi, Marsiglia, Parsai ve Castro, 2011:526), marihuana kullanımı, arkadaşlarının olumsuz etkisi altında kalma, dışa dönük saldırgan davranışlar (Dillon ve diğeleri, 2008:74-75), erken yaşta cinsel deneyim yaşama (Lenciauskeiene ve Zaborskis, 2008:610), davranış problemlerinin görülmesi (Moilanen ve diğeleri, 2009:816); şiddet davranışı (Spano, Rivera, Vazsonyi ve Bolland,2008:1421) ve kavgalara karışma, kavgalarda yaralanma, silah taşıma (Orpinas ve diğeleri,1999:782), suçlu arkadaşlar edinme (Svenson, 2003:317), suça karışma (Ulaş, Demirtaş-Zorbaz ve Kızıldağ,2012:25), hiperaktivite (Harma, 2008:94) arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Ebeveyn izlemesinin, çocukları riskli davranışlardan koruduğunu gösteren başka bir araştırmanın sonuçlarına göre, yüksek düzeyde ebeveyn izlemesi görülenlerde, düşük düzeyde ebeveyn izlemesi görülenlere göre, madde kullanımı ve suç işleme daha az olduğu görülmüştür. Araştırma ebeveyn izlemesinin ergenleri, akran negatif etkisinden koruduğunu göstermiştir. Zayıf ebeveyn izlemesi görülen grup yüksek ebeveyn izlemesi görülen grupla kıyaslandığında, onların daha çok sigara içtikleri, daha çok alkol tükettikleri, daha çok uyuşturucu kullandıkları, silah taşıma oranlarının daha yüksek olduğu, daha çok dersten kaçtıkları görülmüştür. Yüksek ebeveyn izlemesi görülen ergenler, diğerleri ile kıyaslandığında, okulda daha başarılı oldukları, gelecekle ilgili daha yüksek hedefleri olduğu ve zihinsel sağlıkları daha iyi olduğu görülmüştür (Huang, Murphy ve Hser, 2010:515). Patterson ve diğerleri (1989) ebeveynlerinin disiplin ve izleme düzeyleri zayıf olan öğrencilerin, davranış problemleri yaşarma, akademik açıdan başarısız olma ve normal (suçlu olmayan) akranları ile arkadaşlık etmeyi reddetme ihtimallerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Daha çok suçlu akranları ile arkadaşlık etmeyi tercih etmeleri onların suça karışması ile sonuçlanır (akt: Bowers,Smith ve Binney, 1994:217).

2.1.4.2. Ebeveyn İzlemesinin Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalıktaki Yeri

Ebeveynlere, geleneksel akran zorbalığı ile ilgili düşünceleri sorulduğunda, ebeveynlerin büyük bölümü zorbalığı kabul edilemez (uygunsuz) bulduğunu ve hemen durdurulması gerektiğini belirtmektedir (Harris ve diğerleri, 2002:11). Ancak Olweus'a göre (1999; akt: Rigby, 2003:58) ebeveynlerin büyük bölümü geleneksel akran zorbalığını küçümserler çünkü problemin yaygınlığının farkında değildirler ve zorbalık konusunda nadiren çocukları ile konuşmaktadırlar.

Farklı araştırmalarda çocuklara geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarında bu durumdan ebeveynlerini haberdar edip etmedikleri sorulmuş ve birbirinden oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerimle bu konuyu konuşurum diyenler %17 (Beran ve Tutty, 2002), %8 (Genç, 2007), %39 (Harris, 2002), %67 (Fekkes ve diğerleri, 2004) oranlarında tespit edilmiştir.

Geleneksel akran zorbalığı yapan çocuklara öğretmenlerinin ya da ebeveynlerinin zorbalık davranışları konusunda kendileri ile konuşup konuşmadıkları sorulmuş ve

öğrencilerin %52'si öğretmenlerinin, %33'ü ebeveynlerinin kendileri ile konuştuğunu söylemiştir. Öğrencilerin %43'ü öğretmenler ile zorbalık konusunu hiç konuşmamış, %67'si ebeveynleri ile bu konuyu hiç konuşmamıştır (Fekkes ve ark., 2004:86).

Hynie ve diğerlerine göre (2001:45) ebeveyn desteği ve ilgisi geleneksel akran zorbalığına maruz kalmayı ve zorbalık yapmayı yordamıştır. Araştırmacılara göre ebeveynlerin davranışları çocukların zorbalığa dahil olmasını doğrudan veya dolaylı şekillerde etkilemiştir. Çünkü ebeveynin ilgi ve desteği doğrudan zorba ve kurban olmayı etkilediği gibi, dolaylı olarak, öğrencinin sosyal yetenekleri, kendine güveni, okul başarısı, arkadaş seçimi gibi zorba ve kurban olmayı etkileyecek faktörler üzerinde de etkili olduğu düşünülmüştür. İtalya'da 4 farklı okula devam eden 16-19 yaşları arasında 489 (290 erkek, 189 kız) öğrenci ile yapılan araştırma sonuçları ebeveyn izlemesi ile geleneksel akran zorbalığında kurban olma arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Aynı araştırma sonuçları ebeveyn izlemesinin, zorbalığa şahit olmanın ya da kurban olmanın etkilerini hafiflettiğini göstermiştir (Bacchini ve diğerleri., 2011:278).

Peker ve Gültekin'e (2014:150) göre öğrencilerin sosyal destek almaları , geleneksel akran zorbalığı ile başetmelerini yordadığını tespit etmiştir. Buna göre öğrenciler geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarında, pasif bir şekilde bunu kabullenmek yerine, ailelerinden veya arkadaşlarından sosyal destek alırlar ve böylece daha kolay başetmekte ve olay sonucunda zorbalık yapma gibi yanlış davranışlar yapma ihtimalleri azalmaktadır.

Rigby (2000:62) yaptığı çalışmada, aile içi sıcaklığın az olduğunu düşünen ve ailesi tarafından desteklenmeyen ergenler arasında, erkeklerin diğerlerine göre daha çok geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde yer aldıklarını, kızların ise diğerlerine göre daha çok geleneksel akran zorbalığında hem zorba hem de kurban olduklarını tespit etmiştir. Totan'a göre (2008:71) ergenlerin anne ve babaları ile ilişkileri arttıkça, geleneksel akran zorbalığında zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılıkları da azaldığı görülmüştür.

Aypay, Durmuş ve Aybek (2016:1393) tarafından ilköğretim ikinci kademeye devam eden 224 öğrenci ile yapılan çalışmada, geleneksel akran zorbalığının alt başlıklarına (ilişkisel zorbalık, fiziksel zorbalık, sosyal dışlama, sözel zorbalık, korkutma-sindirme, kişisel eşyalara saldırı) maruz kalma ve bunları yapma ile ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ebeveyn izlemesi puanları

artıkça, geleneksel akran zorbalığında korkutma/sindirme alt boyutuna maruz kalma puanları azalmaktadır. Ebeveyn izlemesi ölçeğinden alınan puanlar artıkça, geleneksel akran zorbalığında fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, korkutma/sindirme ve kişisel eşyalara saldırı alt boyutlarını yapma puanları azalmaktadır.

Bugün birçok ailenin evinde bilgisayar mevcuttur. Bu bilgisayarlar onlara günlük aktivitelerinde yardımcı olur, mesleki amaçlı ya da çocukların ev ödevlerine yardımcı olmak için kullanılır. 596 denekle yapılan araştırmaya göre ebeveynlerin çok büyük bir bölümü bilgisayar kullanmaya değer verdiklerini, ayrıca hem işleri açısından hem de çocuklarının akademik başarıları açısından bilgisayar kullanmanın hayati olduğu düşündüklerini ifade etmiştir. Ailelerin çocuklarının bilgisayar kullanımlarını izleyip izlemedikleri ve bilgisayar kullanımlarına yardım edip etmedikleri çok önemlidir. Araştırma sonuçlarına göre bir çok aile çocuklarının internet ve bilgisayar kullanımına dahil olduklarını ve onlara bu konuda rehberlik ettiklerini belirtmiştir. Böylece bilgisayarlar hem öğrencilerin hem ailelerinin işlerini kolaylaştıran ve hızlandıran bir tür halk kütüphanesi, bilgi kaynağı haline geldiği görülmektedir. Araştırma sonuçları bilgisayar kullanan ebeveynlerin, çocuklarının bilgisayar kullanmalarına büyük oranda dahil olduklarını göstermiştir (Ortiz, Green ve Lim., 2011:203).

Yetişkinler her zaman sanal zorbalık potansiyelinin farkında olmalıdır . Her iki ebeveyn gençlerin teknolojik etkinliklerini izlemekle ilgilenmelidir. Bir çok ebeveyn bilgisayarlara filtreler kurarak çocukları istenmeyen iletişim sitelerinden koruyacaklarına inanır. Okullar da aynısını yapar, fakat çocuklar bu filtreleri geçmekte oldukça başarılıdır ve istedikleri internet sitelerine girerler. Ebeveynlerin çocukları denetleyebilmeleri için, evlerde bilgisayarların çocukların yatak odalarında değil herkesin kullandığı bir yerde bulunması önerilir. Ebeveynler çocuklarının şifrelerini bilmeli ve düzenli olarak onların neler yaptıklarını kontrol etmelidir (Bauman, 2007).

Uygun internet kullanımını çocuk okulda öğrenebilir ancak evde bilgisayar başında bu kurallara uymayabilir, ebeveynler çocuklarının okul dışında bilgisayar kullanımından sorumludur. Ebeveynlerin sorumluluğu çocukların bilgisayar kullanımını izlemektir. Çocuklar ebeveynlerine bilgisayarda ödevlerini yaptıklarını söyleyebilir, ama gerçekte sanal zorbalık yapıyor olabilirler. Anlık mesajlaşma, sohbet odaları, sms gibi kavramlar ebeveynler için yabancı terimlerdir. Bugünün gençleri, özellikle de sanal zorbalık yapanlar, çok iyi bilgisayar kullanma becerisine sahiptirler. Çocuklarının

bilgisayar kullanımını izlemek, kontrol etmek isteyen ebeveynler bilgisayar kullanım becerilerini ve internette kullanılan iletişim araçları ve özellikleri konusunda bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duyarlar (Beale ve Hall, 2006:9).

Ebeveynleri tarafından internet aktiviteleri izlenmeyen gençler, internetteki eylemlerinde denetimsizlerdir. Bu durum onların sanal zorbalık yapmaları ve zorbalığa maruz kalmalarını kolaylaştırabilir. Araştırmalar ebeveyn kontrolünde bilgisayar kullanımı ile sanal zorbalığa karışmama arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ebeveynler, çocuklarının internet ve cep telefonu kullanımları ile kendileri ilgilenmeli, bilgi sahibi olmalıdır. Onlara siber görgü kurallarını öğretmelidir (Vandebosh, 2006).

Mark ve Ratliffe (2011:99) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin yalnızca %10'u ebeveynlerini bu durumdan haberdar etmiştir. Öğrencilere eğer ebeveynleriniz sanal zorbalığa maruz kaldığınızı bilselerdi size yardım edebilirler miydi diye sorulduğunda, ergenlerin %80'i, ebeveynleri sanal zorbalıktan haberdar olsalar bile onların bunu sonlandıramayacaklarına inandıklarını söylemiştir.

Media Awareness Network (2000:17-22) tarafından Kanada'da 6-16 yaşlarında çocukları olan 181 ebeveyn ile araştırma yapılmış ve ebeveynler genel olarak çocukların internet kullanımlarını izlediklerini belirtmiştir. Ebeveynlerin %75'i evdeki bilgisayarın (PC) ortak bir alanda olduğunu ve %67'si çocukların genellikle bir ebeveyn ile birlikte internet kullandığını söylemiştir. Ebeveynlerin %55'i çocuklarının bir bilgiyi sunmadan ya da internette bir aktiviteye katılmadan önce kendilerine sorduğunu ve ebeveynlerin çok büyük bölümü çocuklarıyla sıklıkla internet kullanımı konusunda konuştuğunu söylemiştir. Her 10 ebeveyninden 8'i çocuklarıyla konuştuğunu belirtirken, %38'i çok iyi konuştuğunu, %40'ı biraz konuştuğunu, %22'si çok az konuştuğunu ve %18'i hiç konuşmadığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin %35'i çocuklarının girdikleri internet sitelerini çok iyi bildiklerini, %36'sı büyük oranda bildiklerini, %28'i çok az bildiklerini, %19'u ise hiçbir şey bilmediklerini belirtmiştir.

Öğrencilere sanal zorbalığa maruz kaldıklarında bunu kimlerle paylaştıkları sorulduğu bir diğer çalışmada, en çok tercih edilen kişiden en az tercih edilene göre sıralama şöyledir; hiçkimse, arkadaşlar, ebeveynler, öğretmenler, okuldaki yetişkinler (Smith ve diğerleri, 2006:23). Benzer bir çalışmada, yine öğrencilere sanal zorbalığa maruz kaldıklarında bunu ebeveynlerine anlatıp anlatmayacakları sorulmuş ve ergenlerin

sadece %9'u anlatacağını söylemiştir. Bu öğrenciler ebeveynlerinin sanal zorbalık konusunda kendilerine yardım edemeyeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir (Bauman, 2010:817).

Topçu ve Erdur-Baker (2016:133) tarafından 703 kız ve 666 erkek öğrenci ile yapılan araştırmada sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin kimlerden yardım aldıkları araştırılmış. Araştırmanın sonuçları sanal zorbalık kurbanlarının %40.3'ünün ebeveynlerinden yardım aldıklarını ve geleneksel akran zorbalığı kurbanlarının ise %33.6'sının ebeveynlerinden yardım aldıklarını göstermiştir. Bu oran oldukça düşüktür. Boulton ve Underwood'a (1992:82) göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalan kurbanların çok azı bu konuyu ebeveynleri ile veya öğretmenleri ile konuşmuştur. Bu durum zorbalık olayının uzun süre devam etmesine ve öğrenciyi daha kötü etkilemesine sebep olmuştur. Öğrencilerin bu konuyu yetişkinler ile konuşmamasının sebebi, zorbalık yapanların bu şikayeti duyup daha çok rahatsız edilmekten korkmaları olabileceği düşünülmüştür. Benzer şekilde sanal zorbalığa maruz kalan öğrenciler ebeveynlerine bu durumu bildirmedikleri takdirde, olayın sonuçlarının olumsuz etkilerinin artabileceği de belirtilmiştir. Juvonen ve Gross (2008:502) sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, ebeveynlerinin bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarına ulaşmalarını engelleyecekleri korkusu ile durumdan ebeveynlerini haberdar etmediklerini belirtmiştir. Bu nedenle ebeveynlerin çocukları ile iletişimi geliştirecek, teşvik edecek bir ortam sağlamaları önemli olduğu belirtilmektedir.

Ebeveynler zorbalığın türleri, nasıl gerçekleşebileceği konusunda çocukları ile konuşup onlarda farkındalık oluşturmalarıdır. Örnekler vererek, canlandırmalar yaparak zorbalık ile karşılaştıklarında neler yapabilecekleri konusunda çocuklar ile çalışmalar yapılmalıdır. Çocuklara yanlış birşeyler olduğunda bunu daima ebeveynleri ile konuşabileceklerini bildirmeleri gerekmektedir. Ebeveynler çocukların başlarına gelebilecek zorbalık olayları konusunda bilgi sahibi olup, çocukları bu tarz bildirimlerde bulduklarında onlara nasıl tepkiler verecekleri hususunda hazırlıklı olmalıdır. Çocuğa karşı tutarlı olup, aşırı katı disiplin anlayışından uzak durmaları gereklidir (O'Moore, McGuire 1993:9).

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesi İle İlgili Ülkemizde Yapılan Çalışmalar

Bektaş (2007:102) 6., 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 295 kız ve 328 erkek olmak üzere toplam 623 ilköğretim II. kademe öğrencisi ile yaptığı araştırmada, ilköğretim II. kademe öğrencilerinin zorba düzeylerinin en önemli yordayıcısının yaş değişkeni olduğunu, bunu erken ergenlerde bağlanmanın, algılanan baba tutumu ve okul memnuniyeti değişkenlerinin izlediği tespit etmiştir. Yani, araştırma sonucunda, yaşça büyük olmak, kaygılı bağlanmak, babanın demokratik tutuma sahip olmaması ve okuldan memnun olmamak zorba olmayı yordamıştır. Yine araştırmada elde edilen bulgular kurban düzeyleri açısından incelendiğinde, ilköğretim II. kademe öğrencilerinin kurban düzeylerinin en önemli yordayıcısının erken ergenlerde bağlanma düzeyi değişkeninin olduğu, bunu yaş, algılanan baba tutumu ve özsaygı düzeyi değişkenlerinin izlediği görülmüştür. Bir diğer ifadeyle, araştırma sonucunda, kaygılı bağlanmış, yaşça küçük, kaçınan bağlanmış olmanın, babanın demokratik tutuma sahip olmamasının, orta ve düşük düzeyde özsaygı ve babanın otoriter bir tutuma sahip olmasının kurban olmayı yordadığı ortaya çıkmıştır.

9., 10. ve 11. sınıfa devam eden 595 lise öğrenci ile yapılan araştırmada, öğrencilerin %11.26'sının zorba statüsünde, %12.77'sinin kurban statüsünde, %8.07'sinin zorba/kurban statüsünde ve %67.9'unun karışmayan statüsünde yer aldığı görülmüştür. Erkekler ve kızların zorba statüsünde yer alma oranları bezerken, erkeklerin zorba/kurban statüsünde yer alma oranları daha yüksektir. Kızların kurban statüsünde yer alma düzeyleri ise erkeklere göre daha yüksektir. Sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın arttığı, kurban olmanın ise azaldığı görülmüştür. Ergenlerin anne ve babaları ile ilişkileri arttıkça, zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılıkları azalmaktadır. Ergenlerin akran ilişkilerinin artışı ise zorba olma olasılığını artırırken kurban olma olasılığını azaltmaktadır (Totan, 2008).

Kavşut (2009:54-60) tarafından 9-10-11. sınıfa devam eden 691 öğrenci ile yapılan araştırmada geleneksel akran zorbalığının yaygınlığı, sınıf ve cinsiyet değişkenlerinin bir fark yaratıp yaratmadığı ve zorbalık davranışlarının çeşitleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, çeşitli zorbalık statülerinde yer alan katılımcıların

sayıları ve oranları: 61 zorba (%8.8), 66 kurban (%9.5), 39 zorba/kurban (%5.36) ve 525 katılmayan (%76) olarak bulunmuştur. Katılımcıların toplam %23.9'unun zorbalığa farklı statülerde katıldığı görülmektedir. Bu sonuca göre, katılımcıların yaklaşık 1/4'ü zorbalığa farklı statülerde katılırken 3/4'ü ise zorbalığa katılmamaktadır. Yapılan zorbalık davranışları, en yüksek orandan en düşük orana doğru sıralandığında, zorbalık davranışları arasında en yaygın olanın alay etme olduğu gözlenmektedir. Bu zorbalık türünü sırasıyla korkutma/sindirme, ilişkisel saldırı, açık saldırı, kişisel eşyalara saldırı izlemektedir. Sözel içerikli zorbalığın, diğer zorbalık türlerinden belirgin bir şekilde daha yaygın olduğu görülmüştür. Zorba ve katılmayan oranının kızlarda, kurban oranının erkeklerde daha yüksek olduğu, zorba/kurban oranının ise cinsiyet bakımından benzerlik gösterdiği görülmüştür. Sınıf düzeyleri açısından ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Güner (2009:39-42) tarafından 7. sınıfa devam eden 180 erkek, 261 kız toplam 441 öğrenci ile yapılan araştırmada, geleneksel akran zorbalığının yaygınlığı, hangi zorbalık davranışlarının yapıldığı ve akran zorbalığı statülerine göre cinsiyet açısından fark olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin, %22.9'u kurban, %64.4'ü zorba/kurban, %11.6'sı karışmayan ve %1.1'i zorba grubunda yer almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden kızların %27.6'sı, erkeklerin %16.1'i kurban grubunda; kızların %57.9'u, erkeklerin %73.8'i zorba/kurban grubunda; kızların %13.0'ı, erkeklerin %9.4'ü karışmayan grubunda; kızların %1.5'i, erkeklerin %0.6'sı zorba grubunda yer almıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden kız öğrencilerin %77.8'inin, erkek öğrencilerin ise %86.6'sının fiziksel zorbalığa uğradığı; kız öğrencilerin %61.3'ünün, erkek öğrencilerin %66.7'sinin sözel zorbalığa uğradığı; kız öğrencilerin %39.4'ünün, erkek öğrencilerin %35.6'sının izolasyon zorbalığına uğradığı; kız öğrencilerin %29.5'inin, erkek öğrencilerin %31.7'sinin söylenti zorbalığına uğradığı; kız öğrencilerin %30,2'sinin ve erkek öğrencilerin %33,9'unun eşyalara zarar verme zorbalığına uğradığı tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmaya katılan öğrencilerden kız öğrencilerin %50.2'sinin, erkek öğrencilerin ise %69.4'ünün fiziksel zorbalığı uyguladığı; kız öğrencilerin %35.2'sinin, erkek öğrencilerin %44.4'ünün sözel zorbalığı uyguladığı; kız öğrencilerin %18.0'ının, erkek öğrencilerin %22.2'sinin izolasyon zorbalığını uyguladığı; kız öğrencilerin %8.0'ının, erkek öğrencilerin %15'inin söylenti zorbalığını uyguladığı; kız öğrencilerin %10.3'ünün ve erkek öğrencilerin %21.7'sinin eşyalara zarar verme zorbalığını uyguladığı görülmüştür. Akran zorbalığında cinsiyet açısından oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır.

Acar'ın (2009:73-77) 9. sınıfa giden 1211 öğrenci ile yaptığı araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin %5.68'inin "zorba", %16.71'inin "kurban", %55.88'inin "zorba/kurban", %21.73'ünün ise "karışmayan" grubunda olduğu görülmüştür. Herhangi bir boyutuyla (zorba, kurban, zorba/kurban) akran zorbalığı olaylarına dahil olan öğrencilerin oranı ise %78.27'dir. Zorba grubundaki öğrencilerin oranının kızlarda %5.77, erkeklerde %5.61; kurban grubundaki öğrencilerin oranının kızlarda %21.01, erkeklerde %11.03; zorba/kurban grubundaki öğrencilerin oranının kızlarda %48.52, erkeklerde %65.23; karışmayan grubundaki öğrencilerin oranının ise kızlarda %24.70, erkeklerde %18.13 olduğu görülmüştür. Akran zorbalığı gruplarının dağılımının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan analiz sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerden zorbalık eğilimi olan, zorbalığa maruz kalan ve zorbalık olaylarına karışmayanların sınıf iklimini algılama biçimlerinin incelendiği araştırma (4. ve 5. sınıfa devam eden) 157 öğrenci ile yapılmıştır. Geleneksel akran zorbalığında öğrencilerin %23.5'i zorbalık yapmış, %58'i zorbalığa maruz kalmış, %18.5'i zorbalığa dahil olmamıştır. Analiz sonuçlarına göre zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin sınıf iklimini algılamaları, kurban ve zorba öğrencilere göre daha olumlu olduğu saptanmıştır. Kurban, zorba ve zorbalığa karışmayan çocukların arkadaşlık ilişkisine yönelik sorular, zorbalığa karışmayan öğrenciler ile kurban ve zorba öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir (Bilgiç ve Yurtal, 2009:190).

Yaban (2010:52-53) 7-10. sınıflarda öğrenimine devam eden 425 kız, 384 erkek öğrenci ile yaptığı araştırma ile erkeklerin kızlara göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıklarını, kızların ise erkeklere göre daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Sınıf düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığı da bu çalışmada incelenmiş ve 7. sınıfa devam eden öğrencilerin 8. ve 10. sınıflara devam eden öğrencilere göre daha az geleneksel akran zorbalığı yaptığı görülmüştür. Geleneksel akran zorbalığında kurban olmada sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Bulgurcu (2011: 60-70) tarafından yapılan araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre 297 ergenin %39,7'si kurban, %4'ü zorba, %16.2'si hem zorba hem kurban ve %40.1'i ise katılmayan ergen statüsünde yer aldığı tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların toplam %59.9'nun, başka bir ifadeyle, 3/5'nin zorbalığa farklı statülerde

katıldığı saptanmıştır. En yaygın yapılan zorbalık davranışının %20.9 ile “olayların, grubun dışında tutma” olduğu, yine %19.8 ile “kötü isimler takma, alay etme”nin hemen ardından geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu zorbalık türlerini sırasıyla “itme, dövme” (%14), “görünüş ve konuşmayla alay etme” (%12.8), “yalan söyleme, dedikodu yapma, başkalarının onu sevmemesini sağlama” (%11.6) izlediği görülmektedir. En az yapılan zorbalık türleri “para için tehdit etme, eşyalarını alma veya eşyalarına zarar verme” ve “başka biçimlerde zorbaca davranışlar” (%10.5) olarak tespit edilmiştir. Başka biçimlerde zorbaca davranışların elektronik/ siber zorbalık olduğu dikkati çekmektedir. Bu bulgulara göre sosyal ve sözel zorbalığın fiziksel zorbalıktan daha yaygın olduğu görülmüştür. Kurban olma türleri arasında en çok yaygınlık gösteren davranış %30.9 ile “kötü isimler takılması, alay edilmesi”; ardından %22.3 ile “görünüşü ve konuşmasıyla alay edilmesi”; sonrasında sırasıyla “hakkında yalan söylenmesi, dedikodusunun yapılması, başkalarının onu sevmemesinin sağlanması” ve “olayların, grubun dışında tutulması, görmezden gelinmesi” (%10.6), “parasını alma, eşyalarına zarar verme” (%9,6), başka biçimlerde zorbaca davranışlara uğrama” (%9.2) olduğu görülmüştür. Başka biçimlerde zorbaca davranışlara uğramanın elektronik/ siber kurbanlık olduğu dikkati çekmiştir. En az görülen ise “itilme, dövülme” olmuştur. Bu bulgulara göre sözel kurban olma belirgin bir şekilde diğer kurban olma türlerine oranla daha fazla görülmekte ve fiziksel kurban olma belirgin olarak daha az gözlenmiştir. Cinsiyetler arası yüzdelerle bakıldığında ise belirgin bir şekilde erkeklerin zorba ve zorba/kurban statüsünde yer alma; kızların kurban ve katılmayan/nötr grupta yer alma eğiliminde olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür. Zorbalık statülerinin sınıf düzeyine göre frekans dağılımı incelendiğinde zorbalık yapma oranı 6. 7. ve 8. sınıflarda %12.8, %18.2, %9.1, zorba/kurban olma oranı %5.7, %6.7, %3.7, kurban olma oranı %14.5, %14.1, %11 olduğu tespit edilmiştir. 6.7. ve 8. sınıflarda zorbalık statüsünde yer alma bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Ergün (2011:45-78) tarafından yapılan araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı durumlarına bakıldığında, %19.2’sinin kurban, %4.7’sinin zorba, %5.5’inin hem zorba hem kurban olduğuna %70.6’sının ise hiçbir gruba girmediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin okulda nerede akran zorbalığına uğradıklarına bakıldığında, en sık belirtilen yerler %26.6 ile oyun yeri/spor sahası, %16.9 ile öğretmen olmadığı zaman sınıf, %14.8 ile koridor/merdivenler, %9.6 ile öğretmen varken sınıf, % 7.9 ile tuvalet olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı dağılımı cinsiyetlerine bakımından

karşılaştırıldığında, erkek öğrencilerin kızlara oranlara daha fazla kurban, zorba ve zorba/kurban oldukları tespit edilmiştir. Kız öğrenciler daha yüksek oranda bu üç grubun hiçbirine girmediği görülmüştür. Öğrencilerin akran zorbalığı durumlarının dağılımı sınıf düzeylerine göre karşılaştırıldığında, 6. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre daha fazla kurban durumunda oldukları tespit edilmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı dağılımı annelerinin eğitim düzeyi bakımından incelendiğinde kurban ve zorba/kurban grubundaki öğrencilerin annelerinin üçte birinden fazlası eğitimsiz veya ilkokul mezunu iken, zorba ve üç gruba dahil olmayan öğrencilerin annelerinin yarısından çoğunun lise ve üzeri eğitime sahip olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı dağılımı babalarının eğitim düzeyi bakımından incelendiğinde kurban ve zorba/kurban grubundaki öğrencilerin babalarının yaklaşık üçte birinin eğitimsiz veya ilkokul mezunu olduğu, zorba ve üç gruba dahil olmayan öğrencilerin babalarının yarısından çoğunun lise ve üzeri eğitime sahip olduğu tespit edilmiştir. Geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer alma aile özellikleri açısından incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı dağılımı ailelerinin demokratik olup olmaması bakımından ele alındığında, zorba ve üç gruba dahil olmayan öğrencilerin ailelerinin dörtte birinin demokratik olduğu, ardından sırayla zorba/kurban ve kurban grubunun geldiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin akran zorbalığı dağılımı ailelerinin otoriter olup olmamasına göre karşılaştırıldığında üç gruba dahil olmayan öğrencilerin ailelerinde en düşük oranda otoriter aile yapısı bulunmuştur. Ardından sırayla giderek artan oranda kurban, zorba ve zorba/kurban grubunun geldiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı durumlarının, ailelerinin müsamahakâr olup olmaması açısından incelendiğinde üç gruba dahil olmayan öğrencilerin ailelerinin en yüksek oranda müsamahakâr olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden, akran zorbalığı uyguladığını belirtenlerin, geçtiğimiz birkaç ay içinde evdeki yetişkinlerden herhangi biri ile okulda diğer öğrencilere zorbalık etmesi hakkında konuşma sıklığı değerlendirilmiş ve bu öğrencilerin %66.1'i kendisinin uyguladığı akran zorbalığı ile ilgili kendisiyle konuşulmadığını, %22.3'ü bir defa konuşulduğunu ve %11.6'sı ise birkaç defa konuşulduğunu belirtmiştir.

Ertan (2012:59-90) 6-7-8. sınıflara devam eden 1285 öğrenci ile araştırma yapmıştır. Sonuçlara göre öğrencilerin %5.6'sı zorba, %21.9'u kurban ve %6.6'sı zorba/kurban olarak akran zorbalığı döngüsünde yer almaktadır. Katılımcıların %67'si ise zorbalığa katılmayan öğrenciler olarak belirlenmiştir. Farklı zorbalık statülerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, erkeklerin zorba olma (%6.5), zorba/kurban olma

(%7.2) ve kurban olma oranları %21.7, katılmama oranları ise %64 olarak tespit edilmiştir. Kızlarda ise zorba olma (%4.7) ve zorba/kurban olma %4.0, kurban %22.1, karışmayan %69 oranlarında olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre sadece zorba/kurban statüsünde anlamlı bir cinsiyet farkı bulunmuş olup; erkeklerin kızlara kıyasla daha fazla zorba/kurban statüsünde yer aldığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından da inceleme yapılmış ve 8. sınıfların zorba (%6.3) ve zorba/kurban olma (%7.1) statülerinde en yüksek orana sahip olduğu bulunmuştur. En fazla kurban olan grubun 7. sınıflar (%23.8) olduğu; zorbalığa en az katılan grubun ise 6. sınıflar (%70.4) olduğu belirlenmiştir. Bu farklılıkların her bir sınıf düzeyi için anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre zorbalık statüleri açısından sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı araştırmada ebeveynler ile ilgi bazı değişkenlerin, öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında statülerde yer alması ile ilişkisi de araştırılmıştır. Buna göre; annenin şiddet hakkında olumlu mesajlar vermesi zorba ve zorba/kurban olma ile, babanın şiddet hakkında olumlu mesajlar vermesi ise zorba olma ile olumsuz yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, anne ve babaların çocuklarını şiddetten uzak tutmak amacıyla verdikleri olumlu mesajlar zorba olma ve/veya zorba/kurban ihtimalini azalttığı görülmüştür. Anne ve babanın yakın iletişimi, yakınlık ve izleme davranışı ile zorba ve zorba/kurban olma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur. Annenin destekleme davranışı incelenen zorbalık statülerinin tümüyle olumsuz yönde ilişkiliyken; babanın destekleme davranışı sadece kurban ve zorba/kurban olmak ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Öte yandan anne ve çocuk arasındaki çatışma çocuğun zorba ve zorba/kurban olma durumu ile; baba ile çocuk arasındaki çatışma çocuğun zorba, kurban ve zorba/kurban olma durumu ile olumlu yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Anne ve babanın sergilediği ebeveynlik stilleri incelendiğinde, anne ve babanın kabul/ilgi odaklı bir ebeveynlik stili benimsemesi incelenen zorbalık statüleri ile tümüyle olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan annenin sıkı denetim/kontrol odaklı bir ebeveynlik tarzı ile çocuğa yaklaşımı zorba olmak ile olumsuz yönde, kurban ve zorba/kurban olma ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Babanın sıkı denetim/kontrol odaklı bir ebeveynlik tarzı benimsemesi ise sadece kurban olma ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Özen (2012: 26-47) tarafından 6-12. sınıflara devam eden 2658 öğrenci ile yapılan araştırmada, öğrencilerin %6'sının zorba, %8'inin kurban, %5.5'inin zorba/kurban statüsünde yer aldığı, ergenlerin %19.5'inin zorbalığa dahil olduğu görülmüştür.

Ergenlerin cinsiyet açısından statülerde yer alıp almaması incelenmiş ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorba ve zorba/kurban statüsünde daha çok yer aldıkları tespit edilmiştir. Kurban ve karışmayan statülerinde yer almada cinsiyete göre fark bulunamamıştır. Bunun yanı sıra erkeklerin tüm zorbalık davranışlarını kızlara daha fazla uyguladığı ortaya konmuştur. Ergenlerin zorbalığa maruz kaldıklarında verdikleri duygusal tepkiler ise ergenlerin yarısından fazlası için üzüntü, öfke, korku, utanç ve diğer bazı negatif duygular şeklinde görülmüştür.

Ayran (2013:40-44) 6-7-8 sınıfa devam eden 308 öğrenci ile araştırma yaptığı çalışmada, bu öğrencilerin %7'sinin zorba, %8'inin kurban, %8'inin hem zorba hem kurban, %77'sinin karışmayan statüsünde yer aldığını tespit etmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyine göre zorbalık döngüsündeki rolleri incelendiğinde de zorba öğrencilerin %65'inin 8. sınıfta olduğu, diğer rollerdeki öğrencilerin ise sınıflara yaklaşık eşit oranlarda dağıldığı belirlenmiştir. Kızların %60'ının ne zorba ne kurban olduğu, erkeklerin %61'inin zorba ve %79'unun hem zorba hem kurban olduğu belirlenmiştir. Sosyoekonomik durumu düşük olan öğrenciler sosyoekonomik durumu orta ve yüksek olan öğrencilere göre daha çok zorbalık yapmış ve daha çok zorbalığa maruz kalmıştır. Anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin zorba, kurban ve hem zorba hem kurban rollerinde yer aldıkları ve anne eğitim düzeyi yükseldikçe hem zorba hem kurban olma oranının düştüğü belirlenmiştir. Ayrıca babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilerin çoğunluğunun hem zorba hem kurban olduğu belirlenmiştir.

Açıkgöz'ün (2017:92-98) orta okul öğrencileri ile yaptığı çalışmaya göre, erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre, geleneksel akran zorbalığının alt türleri olan, fiziksel, söylenti yayma, eşyalara zarar verme, sosyal izolasyon davranışları ile daha çok zorbalık yapmaktadır. Sözel zorbalıkta ise cinsiyete göre fark bulunamamıştır. Yine erkek öğrenciler, kızlara göre, fiziksel, sözel, söylenti yayma, sosyal izolasyon ile zorbalığa daha çok maruz kalırken, eşyalara zarar verme ile yapılan zorbalığa maruz kalmada fark bulunamamıştır. Sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin zorbalık ve zorbalığa maruz kalma puanları da artmaktadır. Öğrencilerin okula karşı tutumları ile geleneksel akran zorbalığı puanları ve mağdur olma puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak öğrencilerin okul başarısı düzeyine göre zorbalık yapma puanında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Okul başarısı düzeyine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada izolasyon hariç, tamamında anlamlı bir fark bulunamamıştır, yalnızca okul başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin, sosyal izolasyon yoluyla geleneksel akran

zorbalığına maruz kalmaları artmaktadır. Ailelerinin gelir durumu yüksek olan öğrenciler, düşük olanlara göre daha çok sözel zorbalık yapmaktadır. Diğer alt boyutlarda ise aile gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ailesinin gelir durumu yüksek olan öğrenciler, düşük olanlara göre fiziksel, sözel ve eşyalara zarar verme yoluyla zorbalığa daha çok maruz kaldıkları görülmüştür.

Ülkemizde geleneksel akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında genel olarak araştırmalarda geleneksel akran zorbalığının statülerinin yaygınlığının, cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyoekonomik düzey, anne ve baba eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığının, geleneksel akran zorbalığının türlerinin yaygınlığının, geleneksel akran zorbalığının yaşandığı yerlerin ve öğrenciler üzerinde bıraktığı etkilerin araştırıldığı görülmektedir. Sonuçlar geleneksel akran zorbalığının yaygınlığının değişen oranlarada olmakla birlikte, yüksek olduğunu göstermiştir. Demografik değişkenler açısından sonuçlara bakıldığında, araştırmaların çoğu erkeklerin daha çok zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Kızların daha çok zorbalığa maruz kaldığını ve erkeklerin daha çok zorbalığa maruz kaldığını gösteren sonuçlar bulunmuştur. Sınıf düzeyi açısından anlamlı bir fark olmadığını gösteren sonuçlar olmakla birlikte, çoğu araştırma üst sınıflarda zorbalığın daha yaygın olduğunu göstermektedir. Araştırmaların çoğunda anne ve baba eğitim düzeyi yükseldikçe zorbalığın azaldığını göstermiştir. Ençok yapılan geleneksel akran zorbalığı türünün sözel zorbelik olduğu bir çok araştırmada tespit edilmiştir. Geleneksel akran zorbalığının en çok okul bahçesinde ve sınıflarda yaşandığı ve zorbalığa maruz kalan öğrencilerin en çok üzüntü, öfke, utanç hissettikleri görülmüştür. Bazı araştırmalar ise geleneksel akran zorbalığının öğrencilerin okul ile ilişkileri üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır ve zorbalığa dahil olmanın öğrencilerin okul ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte farklı araştırmalarda geleneksel akran zorbalığı ile anne ve babaların çeşitli özellikleri (anne baba tutumları, şiddette karşı yaklaşımları, müsamahakar olup olmamaları, izleme, denetleme davranışları gibi) arasındaki ilişki incelenmiştir. Genel olarak bakıldığında olumlu ebeveynlik davranışlarının geleneksel akran zorbalığına dahil olma ile negatif yönde ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Burnukara (2008:37-70) 868 ergenle yaptığı araştırmada aynı örneklem ile hem geleneksel akran zorbalığının hem de sanal zorbalığın bazı değişkenler ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin %5.1'i geleneksel akran zorbalığında zorba, %17.2'si kurban, %6.9'u zorba/kurban, %68'i karışmayan statüsünde yer almıştır.

Araştırmaya katılan ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma oranları incelendiğinde, %89'unun kendisine ait bir cep telefonu olduğu, %78.4'ünün kendisine ait bir bilgisayar olduğunu, %97.5'inin internet kullanıcısı olduğu görülmektedir. Ergenlerin %21.7'sinin sanal zorbalığa karıştıkları ve %5.8'inin sanal zorba, %10'unun sanal kurban ve % 5.9'unun da sanal zorba/kurban olarak sanal zorbalık statülerinde yer aldıkları görülmüştür. Araştırmada ergenler sanal zorbalık türünden davranışlarla en çok hem okul içinde hem de okul dışında karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer alma ile sanal zorbalık statülerinde yer alma arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Sonuçlar geleneksel zorba statüsünde yer almanın sanal zorba statüsünde yer almayı, geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer almanın, sanal kurban statüsünde yer almayı; geleneksel akran zorbalığında zorba/kurban statüsünde yer almanın sanal zorba/kurban statüsünde yer almayı anlamlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Araştırmada ayrıca, geleneksel akran zorbalığında zorba/kurban statüsünde yer almanın, sanal zorbalık statülerinin tümünde yer almayı anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Dilmaç (2009:1315-1321) 666 lisans öğrencisi ile yaptığı çalışma öğrencilerin %22.5'inin hayatlarında en az bir kere sanal zorbalıkla karıştıklarını ve öğrencilerin %55,3'ünün ise en az bir kere sanal zorbalık mağduru olduğunu göstermiştir. Cinsiyet açısından sanal kurban ve zorba/kurbanların oranı kızlarda erkeklerden daha yüksek olurken, sanal zorba oranı erkeklerde kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dilmaç sanal zorbalık statülerinde yer almayı psikolojik ihtiyaçları yordayıp, yordamadığını araştırmıştır. Karışmayan statüsünde yer alanlar ve sanal kurbanlar, zorba/kurbanlara oranla daha çok sebat özelliği taşıdıkları ve sebatın sanal zorbalığı yordayan tek değişken olduğu görülmüştür. Sebat değerleri yükseldiğinde sanal zorbalığa maruz kalma oranının düştüğü tespit edilmiştir. Zorba/kurbanlar, kurbanlara ve karışmayanlara oranla daha düşük düzeyde duyguları anlama ve şefkat gösterme nitelikleri taşıdıkları belirtilmiştir. Kurbanlar ve karışmayanların yüksek düzeyde duyguları anlama, empati ve şefkat özellikleri taşımalarından dolayı sanal zorbalığa karışmadıklarını söylemek mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Çalışma bulgularından bir diğeri, karışmayanların zorba/kurbanlara oranla daha az yakınlık özelliği taşıdıkları şeklinde olmuştur. Sanal zorbaların belirttikleri saldırganlık değerleri diğer gruplardan yüksek olmasına rağmen, zorbalar ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Geçmiş sanal

zorbalık davranışları ve sanal zorbalığa maruz kalma, gelecekte sanal zorba olma ihtimalini yordadığı görülmüştür.

Kocaşahan (2012:58-79) tarafından 490 lise ve 312 üniversite toplamda 802 öğrenci ile yaptığı araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerinde yer almalarını çeşitli değişkenler açısından incelemiş ve karşılaştırmıştır. Araştırma bulgularına göre lise ve üniversite öğrencilerinin %18.7 zorba, %13.1 kurban ve %7.9 zorba/kurban olmak üzere toplam %39.7'si akran zorbalığına dahil olmuştur. Yine bu katılımcıların %30.1'i sanal zorbalığa dahil olmuştur, 12.3'ü sanal zorba, %11.7'si sanal kurban ve %6.1'i sanal zorba/kurban olarak sanal zorbalık olaylarına dahil olmuştur. Lise öğrencileri arasında akran zorbalığı oranı % 56.7 iken üniversite öğrencilerinde bu oran %12.8 olarak görülmüştür. Lise öğrencilerinin tüm akran zorbalığı statülerinde (zorba, kurban, zorba/kurban) üniversite öğrencilerinden daha sık yer aldıkları görülmüştür. Üniversite öğrencileri (%10.6 sanal zorba, %15.4 sanal kurban) lise öğrencilerinden (%13.5 sanal zorba, %9.4 sanal kurban) daha az sanal zorbalık yapmakta, daha fazla sanal zorbalık kurbanı olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyete göre yapılan incelemelerde erkeklerin kızlardan daha fazla akran zorbalığı (%17.7 kız, %53.5 erkek) ve sanal zorbalık (%17.5 kız, %44.8 erkek) olaylarına dahil olduğu görülmüştür. Erkek öğrenciler akran zorbalığı olaylarına zorba, kurban ya da zorba/kurban statülerinde kız öğrencilerden daha sık dahil olmuştur. Akran zorbalığı yapma cinsiyete bağlı farklılık gösterirken, akran zorbalığına kurban olma cinsiyetten bağımsız olduğu görülmüştür. Sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalık kurbanı olma cinsiyetle ilişkili olduğu, erkek öğrencilerin sanal zorba, sanal kurban ve sanal zorba/kurban olma sıklığı kız öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşırken, sanal zorbalık için böyle bir durum söz konusu olmadığı görülmüş, üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı sınıf düzeyine bağlı olarak değişim göstermediği fakat sanal zorbalık sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Başköy (2013:109-114) 9, 10 ve 11. sınıfta öğrenim gören toplam 976 öğrenci ile yaptığı çalışmada, sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme, siber ortamda söylenti çıkarma, genel alanlarında zorba ve kurban olma oranlarını incelemiştir. Öğrencilerin, en fazla sanal kurban olduğu boyut “sanal ortamda engelleme ve zarar verme” ile “söylenti çıkarma” iken, en az kurban oldukları boyut “cinsel zorbalık” olarak saptanmıştır. Diğer taraftan öğrencilerin en fazla zorbalık yaptıkları

boyut “söylenti çıkarma” iken en az zorbalık yaptıkları boyut ise “cinsel zorbalık” boyutu olduğu görülmüştür. Buna göre cinsel zorbalığın, diğer boyutlara göre hem zorbalık yapma hem de kurban olma bakımından daha az karşılaşılan bir durum olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, sanal kurban olma oranı arttıkça, sanal zorbalık davranışı sergileme oranının da arttığı ifade edilmiştir. Bu durum, bu tür davranışların yapılmasına uygun olan sanal ortamlara giren öğrencilerin, hem kurban hem de zorba olma ihtimallerinin birbirine yakın olmasından kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Erkekler bütün boyutlarda daha çok sanal zorba ve kurban olduğu, ergenlerin internet kullanma sıklığı arttıkça, sanal zorba ve sanal kurban olma düzeyleri de arttığı görülmüştür.

Çalışgan (2013:24-32) ilköğretim 8. sınıfa devam eden 632 öğrenci ile yaptığı çalışmada sanal zorbalık ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığının yaygınlığı yok denecek kadar az çıkmıştır. Örneklem grubunda sadece bir öğrenci internet bağımlısı (%0.2) olarak saptanmıştır. Öğrencilerin %3.5’i sınırlı belirti gösterirken, %96.4’ü herhangi bir bağımlılık belirtisi göstermemiştir. Öğrencilerin internet bağımlılık eğilimlerinin cinsiyetlerine, yaşlarına, evlerinde internet bağlantısı olma durumlarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ancak internet bağımlılık eğilimlerinin, haftalık internet kullanım sürelerine göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre haftalık internet süresi daha fazla olan öğrencilerin internet bağımlılık eğilimleri daha fazladır. İlköğretim öğrencilerinin %20.3’ünün hayatında en az bir kez; %8.2’sinin ise son bir ay içinde en az bir kez sanal zorbalık kurbanı olduğu belirlenmiştir. Bu öğrencilerin %8.1’inin son bir ay içinde en az bir kez sanal zorba olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en çok sanal zorbalık yaptıkları (%39.22) ve sanal zorbalık kurbanı oldukları (%40.38) yerlerin başında bir sosyal paylaşım sitesi olan “facebook” gelmektedir. Bunu sohbet odaları ve bilgisayardan anlık atılan mesajlar takip etmektedir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı seviyede daha fazla sanal zorbalık yaptıkları ve sanal zorbalık kurbanı oldukları belirlenmiştir. İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal zorbalık kurbanı olma durumları, öğrencilerin internet bağlantısı olması durumlarına, haftalık internet kullanma sürelerine ve internette kendilerini özgür hissetme durumlarına göre değişmemiştir. İnternet bağımlılığı ile sanal zorba olma ve sanal zorbalık kurbanı olma arasında düşük ilişkiler belirlenmiştir.

Türkoğlu (2013:51-80) tarafından 540 lise öğrencisi ile yapılan araştırma, öğrencilerin internet kullanma alışkanlıkları ile ilgili şu sonuçları ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin 498'inin (%92.2) evinde bilgisayar bulunurken, 42'sinin (%7.8) evinde bilgisayar yoktur. 308 öğrenci (%57.6) kendine ait bilgisayara sahipken, 227 öğrenci (%42.4) kendine ait bilgisayarını sahip değildir. Öğrencilerin 21'i (%3.9) bir yıldan az, 40'ı (%7.5) 1-2 yıl, 166'sı (%31.0) 2-5 yıl, 308'i (%57.6) 5 yıldan fazla zamandır internete girmektedir. 181 öğrenci (%33.9) bir saatten az, 227 öğrenci (%42.5) 1-2 saat, 96 öğrenci (%18.0) 2-5 saat, 30 öğrenci ise (%5.6) 5 saatten fazla günlük internet kullanmaktadır. Sanal zorbalık tutum düzeyi ile yaş, okul türü, sınıf, anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Öğrencilerin sanal zorbalık tutumu ile babalarının eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre babası ilköğretim mezunu olan öğrenciler, babası üniversite mezunu olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Sanal zorbalık tutumu ve aile gelir düzeyi arasındaki fark incelendiğinde, ailesinin gelir düzeyi asgari-1000 olan öğrenciler, aile gelir düzeyi 2000'den çok olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden, kendine ait bilgisayar olan öğrenciler, kendine ait bilgisayar olmayan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Sanal zorbalık tutumunun internet kullanım süresine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmış ve internet kullanım süresi 1-2 yıl olan öğrencilerin, internet kullanım süresi 5 yıldan fazla olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. İnternet kullanım süresi 2-5 yıl olan öğrenciler ise internet kullanım süresi 5 yıldan fazla olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Öğrencilerin sanal zorbalık tutum toplam puan ortalamalarının, günlük internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda, grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Günlük internet kullanım süresi bir saatten az olan öğrenciler, günlük internet kullanım süresi 1-2 saat olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Günlük internet kullanım süresi bir saatten az olan öğrenciler, günlük internet kullanım süresi 2-5 saat olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Günlük internet kullanım süresi bir saatten az olan öğrenciler, günlük internet kullanım süresi 5 saatten fazla olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır. Günlük internet kullanım süresi 1-2 saat olan öğrenciler, günlük internet kullanım süresi 2-5 saat olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapmıştır.

529 erkek (%49) ve 551 kız (%51) olmak üzere toplam 1080 öğrenci ile yapılan araştırmada, öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanma alışkanlıkları, geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığa dahil olma durumları incelenmiştir. Öğrencilerin %71.3'ü (n= 770) kendi evlerinde internete bağlı bilgisayar sahibidirler. Bu öğrenciler internete en çok evlerinden (%71.9, n=777) bağlandıklarını belirtmişlerdir. İnternete bağlanmak için öğrencilerin kullandıkları araçlar, masaüstü bilgisayar (%51), dizüstü bilgisayar (%29.3), cep telefonu (%13.2) ve tablettir (%6.5). Öğrencilerin günlük ortalama internet kullanım süreleri incelenmiştir. Buna göre, öğrencilerin %5.8'i interneti hiç kullanmadıklarını, %63.4'ü 0-2 saat arası kullandığını, %20.6'sı 2-4 saat arası kullandığını ve %10.3'ü 4 saat üstünde kullandığını bildirmiştir. Öğrenciler çalışmada kendilerinin internet ve bilgisayar kullanmayı ne derece bildiklerini tanımlamışlardır. Buna göre %3.9'u hiç bilmediğini, %2.9'u çok az bildiğini, %13.8'i orta derecede bildiğini, % 33.8'i iyi bildiğini ve %45.6'sı çok iyi bildiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %59.4'ünün kendisine ait cep telefonu bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin %30.8'i (n= 333) akran zorbalığı eğilimi gösterirken %80.1'i (n= 865) akran zorbalığına maruz kalmıştır. Aynı öğrencilerin %47.5'i (n= 513) siber zorbalık eğilimi gösterirken, %54.8'i (n= 592) sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Aynı zamanda araştırmanın sonuçları, öğrencilerin, akran zorbalığı eğilimi arttıkça, sanal zorbalık eğilimlerinin de arttığını ve öğrencilerin akran zorbalığı eğilimi arttıkça sanal zorbalığa maruz kalma durumlarının da arttığını göstermektedir (Kocatürk, 2014: 47-107).

Cicioğlu (2014:79) tarafından yapılan araştırma, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla problemlili internet kullandıklarını göstermiştir. Aynı zamanda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık davranışlarında bulunduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre, günde 0-3 saat, 3-6 saat ve 6 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin problemlili internet kullanım düzeyleri ve alt boyutları arasında anlamlı fark olduğu gözlenmiştir. 0-3 saat internet kullanan öğrencilerin problemlili internet kullanım düzeylerine, aşırı kullanım, sosyal fayda/rahatlık ve internetin olumsuz sonuçları alt boyutlarına göre 3-6 saat ve 6 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin problemlili internet kullanım düzeylerine, aşırı kullanım, sosyal fayda/rahatlık ve internetin olumsuz sonuçları alt boyutlarından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. İnterneti 0-3 saat, 3-6 saat ve 6 saatten fazla kullanan öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. 0-3 saat internet kullanan

öğrencilerin sanal zorbalık düzeyleri 3-6 saat ve 6 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin sanal zorbalık düzeyinden anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin problemleri internet kullanımını ile siber zorbalık davranışları arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Dalmaz (2014:63-80) üniversite öğrencilerinin sanal mağduriyet ve sanal zorbalık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma 329 üniversite öğrencisi ile yapılmış ve sanal mağduriyet düzeyi ile cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, internet kullanım süresi, internet kullanım amacı, okul başarısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Katılımcıların cinsiyetleri ile sanal zorbalık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Erkek katılımcıların sanal zorbalık düzeyi, kadın katılımcılardan daha yüksektir. Sanal zorbalık düzeyi ile yaş, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, günlük internet kullanım süresi, internet kullanım amacı, okul başarısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların internette kendisini bir başkasıymış gibi tanıtmaları ile sanal mağduriyet düzeyi ve sanal zorbalık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. İnternette kendisini bir başkasıymış gibi tanıtan katılımcıların hem sanal mağduriyet düzeyi hem de sanal zorbalık düzeyleri daha yüksek olduğu görülmüştür. Sanal mağduriyet düzeyi ve sanal zorbalık düzeyi ile anksiyete düzeyi arasında ilişki bulunamamıştır. Sanal mağduriyet düzeyi ile depresyon düzeyi arasında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sanal zorbalık düzeyi ile depresyon düzeyi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Özdemir (2015: 35-50) tarafından 489 lise öğrencisi ile yapılan çalışmada yaş, cinsiyet, anne ve baba ile olan ilişkiler, akademik başarı değişkenlerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyeti yordayıp yordamaması incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerde cinsiyet ve baba ile olan ilişkiler sanal zorbalık davranışını anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Buna karşın, yaş, akademik başarı, akran ilişkileri ve anne ile ilişki değişkenlerinin sanal zorbalık davranışını anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Aynı zamanda ergenlerde, baba ile olan ilişkiler tek başına sanal mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordadığı; buna karşın, cinsiyet, yaş, akademik başarı, akran ilişkileri ve anne ile olan ilişki değişkenlerinin sanal mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür.

Ümmetler-İlhan (2016:47-120) tarafından 778 öğrenci ile yapılan çalışmada, öğrencilerin sosyal medya kullanma alışkanlıkları ve sanal zorba ve sanal kurban olmaları bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Örneklem grubunda yer alan öğrencilerin %88.4'ü bir sosyal medyaya üye olduğunu belirtirken, %11.6'sı herhangi bir sosyal medyaya üye olmadıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin sosyal medya sitelerini kullanma sıklıkları sorulduğunda, %55.1'i her gün bir kereden fazla, %23.6'sı her gün bir kere, %8.3'ü haftada bir kereden fazla, %6.4'ü haftada bir kere, %1.5'i ayda bir kereden fazla ve kalan %5.0'i ayda bir kere cevabı vermiştir. Öğrencilerin %66.8'i ebeveynlerinin internette diğer insanlara nasıl davranılması gerektiği ile ilgili kendileri ile konuştuklarını, %33.2'si ise konuşmadıklarını belirtmiştir. Ebeveynlerin %51'inin çocuklarının internette yaptıklarına bazen baktığı, %29.9'unun hiçbir zaman bakmadığı ve %19.1'inin sık sık kontrol ettiği saptanmıştır. Bir sosyal medya sitesine üye olan öğrencilerin sanal zorbalık kurbanı olma düzeylerinin, daha yüksek olduğu görülmüştür. Sanalzorba olma düzeyleri açısından ise anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Sanalzorbalık kurbanı olmanın, ebeveynin internette diğer insanlara nasıl davranılması gerektiği ile ilgili konuşması değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla analiz yapılmış ve anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sanal zorba olması da ebeveynlerin internette diğer insanlara nasıl davranılması gerektiği ile ilgili konuşması değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğrencilerin sanal zorbalık kurbanı olma ve sanal zorba olmaları ile ebeveynlerinin ne sıklıkta internette ne yapıldığına bakması değişkeni arasında anlamlı bir bağ bulunmamıştır.

Taştekin'in (2016:43-67) 14-17 yaş aralığında 895 ergenle yaptığı araştırma sonuçlarına göre, ergenlerin internet kullanma alışkanlıklar şöyle olduğu görülmüştür: ergenlerin %22.57'si internette günlük 30 dakika-1 saat arası zaman harcamaktayken, %19.55'i 1-2 saat arası, %18.99'u 3 saatten fazla, %17.09'u 15-30 dakika arası, %15.42'si 2-3 saat arası ve %6.37'si 15 dakikadan az zaman harcamaktadır. Ergenlerin %92.4'ünün akıllı telefon, %65'inin bilgisayar ve %37.2'sinin tablet kullandığı görülmüştür. Kullanılan sosyal paylaşım sitelerine bakıldığında ise ergenlerin %81.23'ü Youtube'u, %69.27'si Facebook'u, %61.12'si Instagram'ı, %32.51'i Twitter'ı, %18.66'si Tumblr'ı, %2.68'i MySpace'i ve %40.78'i bu sitelerden başka sosyal paylaşım sitelerini kullandığı saptanmıştır. Araştırma sonucu ergenlerin %59.44'ü sanal zorba, %63.35'i sanal mağdur ve %52.18'i sanal zorba/mağdur olarak dağılım göstermiştir. Ergenlerin

sanal zorbalık veya sanal mağduriyetin herhangi birine dahil olma oranı ise %69.50 olarak görülmekteyken, kalan %30.50'si sanal zorbalık olaylarına hiç dahil olmamıştır. Kızların sanal zorbalık ve sanal mağduriyet toplam puanının erkeklere göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Sanal zorbalık toplam puanı bakımından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna göre; 14 yaş grubunun sanal zorbalık toplam puanının 17 yaş grubuna göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Sanal mağduriyet toplam puanı ise yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Sanal zorbalık toplam puanı bakımından anne eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre; annesinin eğitim düzeyi “ilkokul” olanların sanal zorbalık toplam puanının, annesinin eğitim düzeyi “lise, üniversite ve lisansüstü” olanlara göre; annesinin eğitim düzeyi “ortaokul” olanların siber zorbalık toplam puanının ise annesinin eğitim düzeyi “lisansüstü” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Benzer şekilde sanal mağduriyet toplam puanı bakımından anne eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Annesinin eğitim düzeyi “ilkokul” olanların sanal mağduriyet toplam puanının annesinin eğitim düzeyi “lisansüstü” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Sanal zorbalık toplam puanı bakımından baba eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Babasının eğitim düzeyi “ilkokul ve öncesi” olanların sanal zorbalık toplam puanının “lise ve üniversite” olanlara göre; babasının eğitim düzeyi “ortaokul” olanların sanal zorbalık toplam puanının ise “üniversite” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Sanal mağduriyetin en çok yaşandığı yer sorulduğunda ise ergenlerin %54.53'ü okul dışında, %8.83'ü ise okul dışında yaşadığını belirtmiştir.

Ülkemizde sanal zorbalık konusu ile ilgili yapılmış araştırmalar incelendiğinde çoğunlukla sanal zorbalığın yaygınlığının, cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo ekonomik düzey, yaş, anne ve baba eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının, sanal zorbalığın türlerinin yaygınlığının, yaşandığı yerlerin ve etkilerinin ve öğrencilerin bilgisayar, cep telefonu ve internet kullanım özelliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığının ele alındığı görülmektedir. Bu açılarından bakıldığında sanal zorbalığının oldukça yaygın olduğu bütün sonuçlarda görülmektedir. Cinsiyet açısından hem sanal zorbalık yapma hem de sanal zorbalığa maruz kalmada bir genelleme yapmak zordur, çünkü araştırma sonuçları çeşitlidir. Erkeklerin daha çok sanal zorbalık yaptığı, daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığı yönünde sonuçlar olmakla birlikte

kızların daha çok sanal zorbalık yaptığı ve sanal zorbalığa maruz kaldığı yönünde sonuçlar da mevcuttur. Sınıf düzeyi açısından üst sınıftakilerin sanal zorbalığa daha çok dahil olduğuna dair sonuçlar vardır, bunun yanında sosyo ekonomik düzey, anne ve baba eğitim düzeyi arttıkça sanal zorbalığa dahil olmanın da artacağına dair araştırma sonuçları mevcuttur. En çok yaşanan sanal zorbalık türünün engelleme ve zarar verme olduğu, sanal zorbalığın çoğunlukla öğrenciler okul dışındayken sosyal ağlarda yaşandığı görülmüştür. Bilgisayar , inernet ve cep telefonu kullanımının yaygın olduğu ve kullanım arttıkça, sanal zorbalığa dahil olmanın da arttığı görülmektedir.

Aksoy, Karaman ve Kılıç (2008: 6-10) tarafından 9. ve 10. sınıfa devam eden 177 öğrenci ile araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçları, kız öğrencilerin anneleri tarafından erkek öğrencilere göre daha çok izlendiğini, babaların çocuklarını izlemesinde kız ve erkek çocukları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Sınıf düzeyi açısından annelerin çocuklarını izlemesinde anlamlı bir fark olmadığı görülürken, babaların çocuklarını izlemesinde sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuş, buna göre babalar 9. sınıfa devam eden öğrencilere göre, 10. sınıfa devam eden öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği tespit edilmiştir. Anne ve babanın evli veya boşanmış olmasına göre anne ve baba izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiş, buna göre annelerin çocuklarını izlemesinde evli veya boşanmış olmaya göre anlamlı bir fark bulunmazken, evli babalar çocuklarını, boşanmış babalara göre daha çok izlendiği belirtilmiştir. Kardeş sayısına göre annenin çocuğu izlemesinde ve babanın çocuğu izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiş, buna göre 4 ve daha çok kardeş olan çocuklar, tek çocuk ve iki kardeş olanlara göre daha az izlenmekte, babaların çocuklarını izlemesinde kardeş sayısına göre anlamlı bir fark olmadığı ifade edilmiştir.

Ulaş, Demirtaş-Zorbaz ve Kızıldağ (2012:23) 70 ebeveyn ile yaptığı araştırmada, ebeveynlerin çocuklarının gün içinde nerede olduğunu takip etme durumları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ebeveynlerin %4,3'ü çocuklarının gün içerisinde nerede olduklarını takip ettiğini, %37,7'si kısmen takip etmediğini, %56,5'i sıklıkla takip ettiğini belirtmiştir. Araştırmada ebeveynlere çocuklarının okul sonrasında ne yapacaklarını öğrenip öğrenmedikleri sorulmuş, verilen cevaplara göre, %1,4'ü çocuğunun okul sonrası ne yapacağını hiçbir zaman öğrenmediğini, %3'ü nadiren öğrendiğini, %10,6'sı bazen öğrendiğini, %30,3'ü sıklıkla öğrendiği, %54,5'i her zaman öğrendiğini belirtmiştir.

Kıdnap-Tepe ve Sayıl (2012:124-128) 7-10. sınıflara devam eden 780 öğrenci ile yaptığı araştırmada ebeveyn kontrolü ve ilişkisel zorbalık yapma arasındaki ilişkiler incelendiğinde, ebeveynin psikolojik kontrolünün ergenin ilişkisel zorbalık yapmasına yol açabileceği; ancak ebeveynin davranışsal kontrolünün (izlemesi) ise ilişkisel zorbalık yapma açısından koruyucu olabileceği görülmüştür. Öğrencilerin algılarına göre psikolojik ve davranışsal kontrol düzeyinde cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiş. Buna göre erkekler hem anneleri, hem babaları tarafından uygulanan psikolojik kontrolün kızlara göre daha yüksek olduğunu, kızlar ise hem annelerin, hem babaların uyguladığı davranışsal kontrol düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğunu ifade etmiş.

Pekel-Uludağlı ve Sayıl (2013:63-64) tarafından ceza infaz kurumlarında bulunan 157 ergen ile yaptığı araştırmada, anne izlemesi ile ergenin problemleri davranışları arasında negatif bir ilişki ve anne reddi ve problemleri davranış arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bununla birlikte anne izlemesinin ergenin olumlu sosyal davranışlarını ve öfke kontrolünü anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür.

Ülkemizde yapılmış bu araştırmaları incelendiğinde kızların erkeklere göre ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği, yaşça küçük olanların ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği, ailevi ve kişisel bazı özelliklerin (evli, boşanmış olma, çocuk sayısı, anne reddi gibi) ebeveyn izlemesini etkilediği, anne ve baba izlemesinin farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Şirvanlı-Özen (2006:90-91) 6-10. sınıflara devam eden 805 öğrenci ile yaptığı araştırmanın sonucunda ;hem kız hem de erkek ergenlerin akran zorbalığına maruz kalmamalarında, yaş, algılanan çocuk yetiştirme stili ve sahip olunan benlik algısının anlamlı yordayıcılar olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara algılanan çocuk yetiştirme stilleri çerçevesinde bakıldığında, genel olarak, gerek kız gerekse erkek ergenlerin zorbalığa maruz kalmalarında, algıladıkları çocuk yetiştirme stiline anlamlı katkısı olduğu gözlenmiştir. Anlamlı katkı çocuk yetiştirme stillerine ilişkin alt boyutlar çerçevesinde irdelendiğinde, kızların zorbalığa maruz kalmaları ile babalarından algıladıkları kabul/ilgi negatif yönde ilişki gösterirken; sıkı denetim/ kontrol pozitif yönde ilişki görülmüştür. Erkeklerde ise, zorbalığa maruz kalma ile anneden algılanan sıkı denetim/kontrol arasında pozitif ilişki olduğu gözlenmiştir.

Atalay (2010:57-62) anne baba tutumlarının geleneksel akran zorbalığı yapma ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalma üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasının sonuçlarına göre; geleneksel akran zorbalığının alt boyutları olan, korkutma-sindirme, alay, açık saldırı ve ilişkisel saldırı boyutlarında akran zorbalığına maruz kalmayı yordayan değişkenler incelendiğinde anne baba tutum değişkenlerinden demokratik tutum değişkeninin ilgili boyutlarda akran zorbalığına maruz kalmayı negatif yönde yordadığı gözlenmiştir. Buna göre, demokratik bir tutum sergileyen anne babaya sahip ergenlerin ilgili boyutlarda akran zorbalığına maruz kalma oranlarının azaldığı; ergenlerin akran zorbalığına maruz kalmada anne baba tutumlarının niteliğinin önemli olduğu belirtilmiştir. Otoriter anne baba tutum değişkeninin korkutma ve sindirme boyutunda akran zorbalığı yapmayı pozitif yönde yordadığı; koruyucu tutum değişkeninin alay ve ilişkisel saldırı boyutunda akran zorbalığı yapmayı pozitif yönde yordadığı; demokratik tutum değişkeninin ise korkutma-sindirme, alay ve açık saldırı alt boyutlarında akran zorbalığı yapmayı negatif yönde yordadığı gözlenmiştir. Bulgulardan hareketle, ergenlerin akran zorbalığı yapmalarında anne baba tutumlarının niteliğinin önem arz ettiği ifade edilmiştir.

Polat-Külcü (2015:63) 6.,7. ve 8. sınıflara devam eden 1025 öğrenci ile yaptığı çalışmada öğrencilerin arkadaşları ile yaşadıkları problemleri anne babaları ile paylaşma alışkanlıklarına göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalma ve geleneksel akran zorbalığı yapmalarında bir fark olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre geleneksel akran zorbalığının sözel, fiziksel, cinsel , söylenti çıkarma ve yayma alt boyutlarına maruz kalmada anne baba ile sorunları paylaşma durumuna göre anlamlı bir fark bulunamamış, ancak eşyalara zarar verme alt boyutunda bir fark bulunmuştur. Anne baba ile sorunları paylaşma durumuna göre geleneksel akran zorbalığı yapmada (bütün alt boyutlarında) anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Aygüç (2015:112-123) tarafından yapılan bir araştırmada öğrencilerin ailevi özellikleri ile geleneksel akran zorbalığı yapma arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçları kardeş sayısına göre zorbalık yapmada anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Annesi çalışan öğrenciler, çalışmayanlara göre daha çok sözel zorbalık yapmaktadır, ancak diğer alt boyutlarda fark bulunamamış. Baba çalışma durumuna göre geleneksel akran zorbalığı alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunamamış. Ailesi ile birlikte yaşamaya göre zorbalık yapmada anlamlı bir fark bulunamamış. Anne babanın ayrı olmasına göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Annenin üvey olması durumuna göre zorbalık yapmada anlamlı bir fark bulunamamıştır, ancak babası üvey olan öğrenciler, öz olan öğrencilere göre daha çok fiziksel zorbalık yapmaktadır. Anne ve babası birbirine karşı şiddet uygulayan öğrenciler daha çok zorbalık (tüm alt boyutlarda) yapmaktadır. Anne ve babası bağırarak çocukları duygusal, fiziksel ve sözel zorbalığı daha çok yapmaktalar. Anne ve babası döven çocuklar, eğlence amaçlı zorbalığı daha çok yapmaktalar. Anne babası hakaret eden çocuklar duygusal, fiziksel, sözel zorbalığı daha çok yaparken, anne babası hakaret etmeyen çocuklar eğlence amaçlı zorbalığı daha çok yapmaktadır. Çocuğun gördüğü şiddet sıklığı arttıkça fiziksel ve sözel zorbalık eğiliminin artırdığı düşünülmüştür. Yukarıda görüldüğü gibi anne baba tutumları, anne babaların çocuk yetiştirme stilleri, ebeveyn izlemesi gibi ebeveyn davranışları geleneksel akran zorbalığı yapma ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalma üzerinde etkilidir.

İspir (2008:182-183) 445 ebeveynle yaptığı bir araştırmada, ebeveynlerin içerik ve yaş temelli program derecelendirme ölçütleri doğrultusunda ebeveynlerin, çocukları ile konuşmaları ve çocuklarının televizyon izlemelerini yönlendirmelerini incelemiştir. Araştırma sonuçları hem annelerin, hem de babaların program derecelendirme ölçütleri ile ilgili nadiren konuştuklarını, ebeveynlerin çocukların doğru içerikleri izlemesi için çoğunlukla yönlendirdikleri görülmüştür. Anne eğitim düzeyi ve yönlendirme arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, baba eğitim düzeyi ve yönlendirme arasında anlamlı bir fark bulunmuştur; buna göre, ilkökul mezunları ile ortaokul mezunları arasında ve ilkökul mezunları ile lise mezunları arasında yönlendirme puanı açısından anlamlı fark bulunmaktadır. Ön lisans ve üniversite mezunları, yönlendirme puanı açısından diğer eğitim gruplarından farklılaşmamaktadır.

Karlier-Soydaş (2012:112-113) tarafından yapılan bir araştırmada ebeveyn izlemesinin sanal zorbalık üzerindeki etkileri araştırılmıştır. 662 erkek ve 773 kız öğrenci ile yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %3.5'inin sanal zorbalıkta zorba, %4.7'sinin kurban, %4.4'ünün zorba/kurban ve %87.3'ünün karışmayan statüsünde yer aldığı tespit edilmiştir. Ebeveyn izlemesi düzeyi yüksek olan ergenler sanal zorbalığa daha az maruz kaldığı görülmüştür. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre çalışan annelerin bilgisayar kullanma düzeylerinin daha yüksek olduğu ve çocuklarını daha çok izledikledikleri belirtilmiştir.

Topçu ve Erdur-Baker (2016:366-367) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %11.2 (153)'si siber zorbalık yaptığını, %24.5 (335)'i ise siber zorbalık mağduru olduğunu dile getirmiştir. Siber zorbalık mağdurlarının sadece %45.07 (151)'sinin siber zorbalık olayı sonrasında yardım aldığı bulunmuştur. Yardım kaynakları incelendiğinde ilk sırada arkadaşların (%52.9) yer aldığı görülmektedir. Arkadaşları sırasıyla ebeveyn (%40.3), kardeş/ağabey/abla (%15.8), akraba (%8.6), rehber öğretmen (%6.6) ve öğretmen (%5.2) izlemektedir. Aynı zamanda küçük gruplar da olsa polis ya da adliyeden (%3.3), teknik bir kişiden ya da internet sayfasından (%2.6) veya okul idaresinden (%0.6) yardım aldığını söyleyenler de olmuştur. Yardım alanların %25.8'inin ise birden fazla kaynaktan yardım aldığı görülmektedir. Kızların erkeklere göre yardım alma olasılığının 2.88 kat daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, yaş değişkeni bir birim arttıkça yardım alma olasılığının 1.28 kat arttığını görülmektedir. Yardım alınan kaynağın cinsiyetle bir ilişkisi olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, sadece ebeveynlerden alınan yardım için anlamlı cinsiyet farkı bulunmuştur ve kızların (%49), erkeklere (%25.5) göre daha büyük bölümünün ebeveynlerinden yardım aldığı görülmüştür.

Canoğulları ve Güçray (2017:52) 9-11. sınıfa devam eden 644 ergenle yaptıkları bir araştırmada öğrencilerin internet bağımlılığı ve ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, internet bağımlılık düzeyi yüksek ergenlerin ,anne ve babalarını, bağımlılık düzeyi düşük olanlara göre daha kontrolcü olarak algıladıkları; bağımlılık düzeyi düşük olanların ise yüksek olanlara göre anne ve babalarını daha ilgili algıladıkları görülmüştür. Yukarıdaki araştırma sonuçları ebeveynlerin çocuklarının televizyon internet gibi teknolojik aletleri kullanım konusunda yönlendirmek için çaba harcadıklarını göstermektedir. Ebeveynleri tarafından daha çok izlenen çocukların sanal zorbalığa daha az dahil oldukları görülmesine rağmen öğrencilerin yarısı sanal zorbalığa maruz kaldığını ailesinden sakladığı görülmektedir.

2.2.2. Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Rigby ve diğerleri (1997,365-366) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin yaklaşık %4'ü her hafta, %47'si bazen grupta birlikte zorbalık yaptığını belirtirken, %54'ü eğer kurban sevmediği bir kişi ise zorbalık yapan gruba katılabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların %38'i geçen yıl içinde zorbalığa maruz

kalmıştır. Öğrencilerin çoğu ya geleneksel akran zorbalığında kurban ya da zorba statüsünde yer aldığı görülmüştür. Yaş ve cinsiyet değişkeninin geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalma üzerindeki etkisi incelendiğinde zorbalık yapmada cinsiyete göre bir fark olmadığı, ancak erkek öğrencilerin kızlara göre daha çok zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Yaş açısından zorbalık yapmada anlamlı bir fark bulunamazken, yaşça küçük olan öğrencilerin yaşça büyük olan öğrencilere göre zorbalığa daha çok maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Borg tarafından (1999:142-145) Malta'da zorbalığın doğası ve yaygınlığı ile ilgili yapılan bu araştırma 50 farklı okula giden 9-14 yaşları arasında 6.282 öğrenci ile yapılmıştır. Öğrencilerin %60.5'i bir okul yılı boyunca en az bir kez zorbalığa maruz kaldığını, %48.9'u bir yıl boyunca en az bir kez zorbalık yaptığını belirtmiş. %35.3'ü zorba kurban yani hem zorbalığa maruz kalmış hem de birilerine zorbalık yapmıştır. Geleneksel akran zorbalığı en çok 6. sınıflarda yaygın olduğu görülmüştür. Erkeklerin kızlara göre hem daha çok zorbalık yaptıkları hem de daha çok zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Zorbalık türleri açısından bakıldığında ; %49.7 yalan söyleme, %47.7 isim takma, %35 dövme yoluyla zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Zorbalık türlerinden hangilerini daha çok yaptıkları sorulduğunda; %48.7'si kurbanlarını dövme, %32.9'u dışlama (yalnız bırakma), %26.2'si kızdırma yolu ile zorbalık yapmış oldukları görülmüştür. Okulda zorbalık en çok yapıldığı yerler; birincisi okul bahçesi olduğu tespit edilmiş, kurban ve zorba olma olaylarının %50'si burada yaşandığı görülmüş; ikincisi sınıflardır ve %40 oranında kurban ve zorba olma olayları burada yaşandığı görülmüştür. Araştırma sonuçları bunları ev yolu, okul koridorları, okul yolunu eklemiştir.

Kanada'da yapılan bir araştırma iki farklı grup ile yapılmıştır. Birinci grup orta okul 1-3. Sınıflara devam eden toplam 224 öğrenciden, ikinci grup 4-6. Sınıflara devam eden 248 öğrenciden oluşmuştur. Birinci gruptaki öğrencilerin %30'u hem fiziksel hem de sözel zorbalığa maruz kaldığı, %13'ü sadece sözel ve %9 sadece fiziksel zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Toplamda öğrencilerin %52'sinin geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin %14'ü hem sözel hem de fiziksel zorbalık yaptığını, %9'u sadece fiziksel zorbalık yaptığını ve %9'u sadece sözel zorbalık yaptığını söylemiştir. Toplamda %32'si zorbalık yaptığını belirtmiştir. İkinci gruptaki öğrencilerin sonuçlarına göre; %27'sinin hem fiziksel hem sözel zorbalığa maruz kaldığı, %2'sinin sadece sözel zorbalığa maruz kaldığı; %5'inin sadece fiziksel zorbalığa maruz

kaldığı görülmüştür. Toplamda %54'ü geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı tespit edilmiştir. İkinci gruptaki öğrencilerin beşte biri zorbalık yaptığını kabul etmiş, %15'i hem sözel hem fiziksel zorbalık yapmış, %14'ü sadece sözel, %3'ü sadece fiziksel zorbalık yapmıştır. Öğrencilerin %33'ü zorbalık yaptığını kabul etmiştir. Yaşça farklı bu iki grup arasında zorbalığa maruz kalmada aralarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Zorbalık yapmada ise fiziksel zorbalıkta anlamlı bir farklılık yokken, sözel zorbalıkta iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. İkinci gruba dahil olan çocuklar %48'i sözel zorbalık yaparken, birinci gruba dahil olanların %23'ü sözel zorbalık yapmış, yani ikinci gruptakiler birinci gruptakilere göre daha çok sözel zorbalık yapmıştır. Her iki yaş grubunda da zorbalığa maruz kalmada cinsiyetler açısından bir fark bulunamamış, ancak başkalarına zorbalık yapma durumuna bakıldığında cinsiyetler açısından anlamlı bir fark olduğu, iki grupta da erkekler kızlara göre daha çok zorbalık yaptıkları görülmüştür (Beran ve Tutty,2002:5-7).

Harris ve Willoughby tarafından (2002:8-10) 9. sınıfa giden 136 öğrenci ile yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin yaklaşık %19'u okulda hiç zorbalık yapmadığını, %50'si bazen, %29'u sıklıkla zorbalık yaptığını belirtmiştir. Öğrencilerin %79'u zorbalığa maruz kalmadığını, %10'u haftada bir zorbalığa maruz kaldığını ve %11'i haftada birden daha az zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Öğrencilerin zorbalığın en çok yaşandığı yerlerin okulda sınıf ve koridorlar olduğu ve zorbalığın özellikle öğle yemeği zamanında yaşandığı tespit edilmiştir. Öğrencilere geçen yıl boyunca ne sıklıkla, ne tür zorbalığa maruz kaldıkları sorulduğunda, öğrencilerin %41'i bazen ya da sıklıkla birilerinin kötü isimlerin taktığını, %38'i bazen ya da sıklıkla kızdırdığını, %23'ü tehdit ettiğini ve %22 tekme attığını söylemiş. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %40'ı durumu bir arkadaşı ile paylaştığını, 517'si ise annesi ile, %4'ü sadece öğretmenine söylediğini ve %17'si kimseye söylemediğini belirtmiştir. Öğrencilere birine söyledikten sonra durumunun nasıl değiştiği de sorulduğunda, öğrencilerin %25'i biri ile paylaştıktan sonra daha iyi olduğunu, %47'si hiçbir şeyin değişmediğini, %16'sı birine söyledikten sonra her şeyin daha kötü olduğunu söylemiştir. Öğrencilerin %25'i eğer zorbalığa maruz kaldığını bildirirse, okul çalışanlarının bunu sonlandırabileceklerini düşündüğünü, %46'sı durdurup durduramayacaklarını bilmediklerini, %28'i durdurabileceklerine inanmadıklarını söylemiştir.

Karatzias ve diğerleri (2002:52-57) İskoçya'da yaptığı bir araştırmada örneklemin %7,5'i başkalarına zorbalık yaptığını belirtmiştir, kimlere zorbalık yaptıkları

sorulduğunda %22.6'sı bir arkadaşına,%22.6'sı aynı okuldan bir arkadaşına, %33'ü başka sınıfa giden birine zorbalık yaptığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %16.7'si zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Kurbanların %65.2'si başka sınıftaki bir akranı tarafından, %47.8'i aynı sınıftaki bir arkadaşı tarafından, %21.7'sine bir arkadaşı tarafından, %11.6'sına bir arkadaşı tarafından yapılan zorbalığa maruz kaldığını söylemiştir. Hangi yollarla zorbalık yapıldığı araştırılmıştır. İsim takılması kurbanların başına en sık gelen zorbalık çeşidi (%90), sataşma %58.6, birinin arkasından dedikodusunu yapması %35.7; birşeylerin dışında bırakılmak %32.9, tehdit edilmek %31.4, birinin vurması %21.4, birinin yumruk atması %12.9, eşyalarına birinin zarar vermesi %14.3, bir grubun üstüne gelmesi (sıkıştırması) %14.3 oranında yapıldığı görülmüştür. Kurbanların yaşadıkları zorbalık deneyimlerine bakıldığında en çok yaşadıkları zorbalık türünün sözel zorbalık (%91.4) olduğunu görülmüştür. Ardından gelen en çok yaşanan zorbalık türü %55.7 oranında ilişkisel zorbalık, en son ise fiziksel zorbalık %44.3 oranında yapıldığı saptanmıştır. Zorba, kurban, karışmayan, öğrencilerin demografik özellikleri, okul davranışları ve kişisel özellikleri araştırılmış. Sınıf düzeyi bakımından statülerde bulunmada anlamlı farklılıklar bulunmuş; okulda kurbanlar daha çok 4. sınıfa giden öğrenciler, zorbalarsa daha çok 2. sınıftaki öğrenciler, karışmayanlarınsa 4. ve 5. sınıftaki öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve ailenin sosyoekonomik düzeyinin statülerde yer almada anlamlı bir farklılık sağlamadığı ve zorbalının, kurbanlarla kıyaslandıklarında çok kendilerine güvendikleri görülmüştür.

Kristensen ve Smith (2003:44) Danimarkalı 10-15 yaşları arasında 305 öğrenci ile araştırma yapmış. Öğrencilerden %16.4'ü geleneksel akran zorbalığında kurban, %9.5'i zorba kurban, %8.2'si zorba, %65.9'u karışmayan statüsünde oldukları görülmüştür. Cinsiyetler açısından araştırıldığında kızların erkelere göre daha çok (%19- %13) kurban statüsünde olduklarını görülmüştür. Zorbalık yapmada kızlar ve erkeklerin oranları (%8.5 - %8) benzer bulunmuştur. Erkeklerin zorba/kurban statüsünde yer alma oranları kızlardan yüksek (%14- %5.5) olduğu görülmüştür. Yaşça küçük olan öğrenciler, yaşça büyük olanlara oranla daha çok kurban statüsünde yer aldığı (%20.3- %12.5); yaşça büyük olan grup ile küçük olan grup arasında kurban statüsünde yer alma oranlarındaki farkın çok küçük olduğu (%7.2- %9.2), zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilerin daha çok yaşça büyük olardan oluştuğu (%12.4- %6.6) tespit edilmiştir.

Fekkes ve diğerleri (2004:83-87) 1370 erkek, 1384 kız öğrenci ile Almanya'da yapılan bir araştırmada zorbalığın sıklığı incelendiğinde; öğrencilerin %16'sı düzenli

olarak (ayda bir kez ve daha fazla) zorbalığa maruz kaldığını, %7'si haftada birkaç kez zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Zorbalığa maruz kalmada kızlar ve erkekler arasında fark bulunamamıştır. Küçük sınıflara giden öğrencilerin, büyük sınıflara gidenlere göre daha daha çok zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Öğrencilerin %5.5'inin sıklıkla zorbalık yaptığı, %31.9'u son dönem içinde zorbalık yapmadığı tespit edilmiştir. Erkekler kızlara göre daha çok zorbalık yaptığı görülmüştür. Zorbalık yapmada sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öğrenciler %30.9'u isim takılması, %24.8'i dedikodu yayılması, %17.2'si kendisinin görmezden gelinmesi ya da katılmasına hiç izin verilmemesi yoluyla, %14.7'si tekme atma, vurma yoluyla zorbalığa maruz kalmıştır. Kurbanlara kimlerin zorbalık yaptığı araştırılmıştır. Zorbaların %60'ı kurbanlarla aynı sınıftan olduğu görülmüştür. 510'una kendinden büyük sınıfa giden öğrenci tarafından, %4'üne küçük sınıfa giden bir öğrenci tarafından zorbalık yapılmıştır. Öğrencilerin zorbalığa maruz kalığı yerler, en çok okul bahçesinde %76.9 oranında, sonra sınıfta %40.5 oranında, koridorda %23.5 oranında, spor salonunda %19 oranında, okul kantininde %7.5 oranında, tuvalette %3.6 oranında, diğer yerlerde %29 oranında olarak saptanmıştır. Öğrencilere zorbalığa maruz kaldıklarında konuyu ebeveynlerine ya da öğretmenlerine söyleyip söylemedikleri sorulmuş, %53'ü zorbalığa maruz kaldığını öğretmenlerine söylediğini %67 'si ebeveynlerine söylediğini belirtmiştir.

2359 öğrenci ile yapılan bir araştırmanın sonuçları öğrencilerin 161'inin zorba statüsünde, 295'inin kurban statüsünde, 44'ünün zorba/kurban statüsünde, 2006'sının karışmayan statüsünde yer aldığını göstermiştir. Zorba ve zorba/kurban statülerinde yer alan öğrencilerin yüksek düzeyde içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin olduğu görülmüştür. Kurban statüsünde yer alanlarda ise içselleştirme problemleri, kurban statüsünde olan kızlarda yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon tespit edilmiştir. Aile özellikleri açısından bakıldığında kız zorbaların aileleri ile bağlılığı ve uyumunun çok düşük olduğu ve okul açısından bakıldığında zorbalar, kurbanlar ve zorba kurbanların okula bağlılığı çok zayıf olduğu tespit edilmiştir. Zorbaların ve zorba kurbanların akademik başarıları çok düşük olduğu görülmüştür (Totura ve diğerleri., 2009: 589-594).

Carbone-Lopez ve diğerleri (2010:340) tarafından 250 öğrenci ile yapılan çalışmada geleneksel akran zorbalığında zorba ve kurban statüsünde yer alma farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre erkekler kızlara oranla daha çok doğrudan zorbalığa maruz kalırken, kızlar erkeklere oranla daha çok dolaylı

zorbalığa maruz kalmıştır. Sürekli zorbalığa maruz kalan öğrenciler okulu güvenliksiz olarak tanımlamıştır. Zorbalığa maruz kalmanın erkeklerin kendileri güvenleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülürken, sıklıkla zorbalığa maruz kalmak kızların kendilerine güvenlerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Hem kızlar hem erkekler için doğrudan veya dolaylı zorbalığa maruz kalmak suç işleme olasılığını arttırdığı belirtilmiştir. Araştırma sonuçları erkeklerin doğrudan zorbalığa maruz kalması ile uyuşturucu kullanmalarının ilişkili olduğunu göstermiştir. Sıklıkla dolaylı zorbalığa maruz kalmanın kızlarda uyuşturucu kullanımı ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Yurt dışında geleneksel akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, genellikle sanal zorbalığın yaygınlığının, sıklığının, türlerinin yaygınlığının, cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, anne ve baba eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlere göre farklılaşması, yaşandığı yerler, yaşandıktan sonra öğrencilerin bunu yetişkinler ile paylaşması, zorbalığa dahil olmanın çeşitli etkilerinin ele alındığı görülmektedir. Sonuçlar geleneksel akran zorbalığının yaygın bir problem olduğunu göstermektedir. Genel olarak erkeklerin daha çok zorbalık yaptıkları, kızların daha çok zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Sınıf ve yaş açısından geleneksel akran zorbalığının farklılaşmasının incelendiği araştırmalarda fark olmadığını gösteren sonuçlar olmakla birlikte, yaşça büyük olanların daha çok zorbalık yaptıkları ve küçük olanların daha çok zorbalığa maruz kaldıklarını gösteren sonuçlar bulunmaktadır. Anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı görülürken, zorbalığın en çok okulda yalandığı anlaşılmaktadır. Sözel zorbalığın daha yaygın olduğu, zorbaların kurbanları arkadaşları arasından seçtiği ve zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yaklaşık yarısının anne babasına ve öğretmenine bunu anlattığı görülmektedir. Zorbalık statülerinde yer almak ile anksiyete, depresyon, madde kullanımı, içselleştirme problemi, dışsallaştırma problemi, aile ile bağlılık, uyum, okula bağlılık, okulu güvenli bulma arasında ilişki olduğu gözlenmektedir.

Beran ve Li tarafından (2005:269-271) 7-9. sınıflara devam eden 432 öğrenci ile yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %53'ü e-mail ve anında mesajlaşma, %46'sı internet, %11'i sohbet odaları, %3'ü web sayfaları yolu ile ve %25'i cep telefonları ile sanal zorbalık yapıldığından haberdar olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin üçte biri sanal zorbalık diye bir şey duymadığını belirtmiştir. Öğrencilerin %23'ü en az birkeç kez, %35'i 1 veya 2 kez sanal zorbalığa maruz kaldığını ve %42'i hiç maruz kalmadığını belirtmiştir. Cinsiyet ve yaş açısından sanal zorbalığa maruz

kalmada anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %22'si en az birkaç kez başkalarına sanal zorbalık yaptığını, %4'ü 2 ve daha çok kez yaptığını, %74'ü ise hiç yapmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin sanal zorbalıktan nasıl etkilendikleri araştırılmıştır. Kurbanlar en çok %57 oranında kızgınlık hissettiklerini, %36'sı üzgün ve kırgın hissettiklerini ifade etmiştir. Yaşanan duygusal tepkiler açısından sınıf ve cinsiyet açısından fark olmadığı görülmüştür. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %64'ü geleneksel akran zorbalığına da maruz kaldığı anlaşılmıştır.

Londra'da 11-16 yaş arasında 92 öğrenci ile yapılan bir araştırmada öğrencilerin %14.3'ü cep telefonu ile arama yoluyla, %14.3'ü sms atma yolu ile, %5.5'i email ile, %6.5'i cep telefonu ile fotoğrafının veya videosunun çekilmesi ile, %5.5 anında mesajlaşma yoluyla, %5.5'i web sitesi ile, %1.1 sohbet odası yolu ile okulda sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Öğrencilerin %25'i cep telefonu ile arama yoluyla, %17.6'sı sms atma yolu ile, %10.9'u email ile yapılan zorbalığa, %6.5'i cep telefonu ile fotoğrafının veya videosunun çekilmesi ile, %5.5 anında mesajlaşma yoluyla, %5.5'i web sitesi ile, %5.5'i sohbet odası yoluyla okul dışında sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Öğrencilerin okulun içinde başkalarına hangi yollar ile sanal zorbalık türlerini yaptıkları sorulmuştur. Öğrencilerin %3.32'ü cep telefonu ile arama yoluyla, %2.3'ü sms atma yolu ile, %2.2'si email ile, %2.2'si cep telefonu ile fotoğraf veya video çekerek, %3.3'ü anında mesajlaşma yoluyla, %2.2'si web sitesi yolu ile sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Sohbet odaları aracılığıyla sanal zorbalık yapan öğrencinin olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin okulun dışında başkalarına hangi yollar ile sanal zorbalık yaptıkları sorulmuştur. Öğrencilerin %7.6'sı cep telefonu ile arama ile, %3.4'ü sms atma yolu ile, %3.3'ü email ile, %3.3 ü cep telefonu ile fotoğraf veya video çekerek, %4.4'ü anında mesajlaşma yoluyla, %2.2'si web sitesi ile, %2.2'si sohbet odaları aracılığıyla sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir (Smith ve diğerleri, 2006:13-15).

ABD'de 6-8. sınıflara devam eden 3767 öğrenci ile yapılan bir araştırmanın sonuçları öğrencilerin %11'i sanal zorbalığa maruz kaldığını, %7'sinin hem sanal zorbalık yaptığını, hem de sanal zorbalığa maruz kaldığını, %4'ünün sanal zorbalık yaptığını, %78'inin ise hiçbir şekilde zorbalığa karışmadığını göstermiştir. Kızlar erkelere göre daha çok sanal kurban ve sanal zorba/kurban statüsünde yer alırken, erkekler kızlara göre daha çok sanal zorba statüsünde yer aldıkları tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler 7. ve 8. sınıftakilere göre daha az sanal zorbalığa dahil olduğu görülmüştür. Kurbanlara hangi yöntemlerle

zorbalığa maruz kaldıkları sorulmuş, en çok anında mesajlaşma, sohbet odaları, email ve web siteleri aracılığıyla zorbalığa maruz kaldıkları öğrenilmiştir. Sanal zorbalar ise anında mesajlaşma, sohbet odaları, emailer yoluyla sanal zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Sanal kurbanlar ve zorba kurbanlar kendilerine zorbalık yapanların en çok arkadaşları, sonra da yabancılar olduğunu, %48'i ise kendisine zorbalık yapanın kim olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Zorba kurbanların yarısından fazlası ve kurbanların çeyreği okuldan bir arkadaşı tarafından elektronik iletişim araçları ile zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Sanal zorbalar en çok okuldan arkadaşlarına sanal zorbalık yaptığını, sonra da akranları veya yabancıları hedef seçtiklerini belirtmişler (Kowalski ve Limber, 2007:25-26).

Hinduja ve Patchin (2007:100-103) 1388 öğrenci ile yapılan araştırmanın sonuçları erkeklerin %32'sinin kızların ise %36'sının sanal zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Kızların erkelere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığı anlaşılmıştır. Sanal zorbalığın en çok sohbet odalarında yapıldığı görülmüştür. Cinsiyetler açısından öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kaldıkları araçlarda anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Kızların erkelere göre daha çok e-mail yolu ile zorbalığa maruz kaldığı görülürken, diğer araçlarla yapılan sanal zorbalıkta cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sanal zorbalığa maruz kalan gençlerin en yaygın olarak verdikleri tepkiler %30 oranında öfkelenmek, %34 hayal kırıklığına uğramak, %21 üzülme olduğu tespit edilmiştir ve öğrencilerin %35'i sanal zorbalığa maruz kalmaktan etkilenmediğini ifade etmiştir. Sanal zorbalık yapan gençlerin, problemleri davranışlar yapması ihtimali daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Wolak ve diğerleri (2007:55) tarafından 10-17 yaşları arasında 1500 öğrenci ile yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %9'u (n=129) geçen yıl sanal zorbalığa maruz kaldığı ve bu öğrencilerin %43'ü (n=56) tanıdığı insanlar tarafından, %57'si (n=73) internette tanıştığı ama aslında gerçekte kim olduğunu bilmediği insanlara tarafından zorbalığa maruz bırakıldığı tespit edilmiştir. Kim olduğunu bilmediği insanlar tarafından yapılan sanal zorbalığa maruz kalan gençler, zorbanın kim olduğunu bilenlere kıyasla daha çok anında mesajlaşma, sohbet odaları, blogları kullandıkları görülmüştür. Tanımadığı insanlar tarafından zorbalık yapılan kurbanların, internette hoşlanmadıkları birine zorbalık yapma ihtimalleri daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu öğrencilerin aynı zamanda ebeveynleri ile çatışma yaşama, fiziksel ve cinsel istismar

yaşama, geleneksel akran zorbalığı yaşama, sosyal problemler yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Juvonnen ve Gross (2008:500-502) 12- 17 yaş arasında 1454 öğrenci ile araştırma yapmıştır. Öğrencilerin büyük bölümü üç yıl ve daha fazla internet kullandıklarını belirtmiştir. Gençler internette en çok e-mail (%49) ve anında mesajlaşmayı (%58) kullandıkları görülmüştür. Daha sonraki sıklıkla kullanılanlar ise; profil siteleri, blog, cep telefonu mesajları, sohbet odaları olduğu belirlenmiştir. Örneklemin %72 si sanal zorbalığa geçen yıl içinde en az bir kez maruz kaldığını ve %77'si okulda geçen yıl içinde en az bir kez zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Sanal zorbalığa maruz kalma sıklığı araştırıldığında öğrencilerin %41'i geçen yıl içinde 1-3 kez, %13 ü geçen yıl içinde 4-6 kez, %19 u 7 ve daha çok kez sanal zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Okulda ve internette yapılan zorbalık türlerinde en yaygın olanları isim takma ve aşağılama olduğu, şifre ihlallerinin okulda da internette de daha sonra en sık görülen zorbalık türü olduğu görülmüştür. Kurbanlar sanal zorbalığa en çok anında mesajlaşma (%19) ve blogları (%16) kullanırken maruz kaldıklarını belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çok fazla internet kullanımının, sanal zorbalığa bir çok kez maruz kalma olasılığını arttırdığı görülmüştür. İnternet kullanımı değişkeni kontrol altına alındığında okulda sıklıkla (7 ya da daha çok kez) zorbalığa maruz kalma, sanal zorbalığa maruz kalma olasılığını 7 kat arttırdığı belirtilmektedir. Ayrıca anında mesajlaşma ve Webcam kullanma veya her ikisini birden kullanma sanal zorbalığa maruz kalma olasılığını 1.5- 2.8 kez arttırdığı görülmüştür. Okulda ve internette yaşanan zorbalık öğrencilerin üzülmesine sebep olduğu tespit edilmiştir. Sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %73'ü tanımadığı, %51'i okul arkadaşları, %43'ü sadece internette tanıdıkları birileri, %20'si gerçek hayatta okul dışından tanıdıkları birileri tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldığını bildirmiştir. Zorbalar muhtemelen kurbanların okuldan ya da okul dışından tanıdıkları akranları olabileceği ifade edilmiştir. Okulda sanal zorbalığa maruz kalan gençler misilleme olarak sanal zorbalık yapıp yapmadıkları araştırılmıştır. Araştırma sonuçları okulda zorbalığa maruz kalan gençlerin %48 i bu duruma karşı misilleme yaptıklarını bildirmiştir. Bunların %60 ı okulda misilleme yaptıklarını, % 28'i hem okulda hem internette , %12'si internette misilleme yaptığını ifade etmiştir. Sanal zorbalıktan korunmak için ne yaptıkları gençlere sorulduğunda, gençler en çok bazı kişileri blokladıklarını söylemişler, %33'ü kendi özel bilgilerini görmelerini engellediklerini, %26 sı kullanıcı adını değiştirdiğini, %25 i onu rahatsız eden kişiyi uyardığını belirtmiştir. Bu alınan önlemlerin pek çoğunun daha çok

anında mesajlaşma program ile ilgili olduğu görülmüştür. Bunun sebebi örnekleme oluşturan grubun büyük bölümünün anında mesajlaşma programını kullanması ve çoğunluğunun da bu program kullanırken zorbalığa maruz kalmaları olabileceği değerlendirilmiştir.

Smith ve diğerleri. (2008:378-381) tarafından Birleşik Krallık'ta yapılan araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %14.1'i sıklıkla, %31.5'i birkaç kez geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığını, %53.4'ü geleneksel akran zorbalığına hiç maruz kalmadığını belirtmiştir. Öğrencilere kimler tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldıkları sorulduğunda çok büyük oranda okuldan tanıdıkları insanlar tarafından zorbalığa maruz bırakıldıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin %82'si sınıftan ya da akran grubu tarafından kendisine zorbalık yapıldığını söylemiştir. %20.7'si aynı sınıftan, %28'i aynı yaş grubunda olan ancak diğer sınıflardaki bir öğrenci tarafından, %6.1 i kendinden yaşça büyükler tarafından, %2.4'ü farklı yaşlarda bulunan insanlar tarafından sanal zorbalığa maruz bırakıldığını belirtmiştir. Hiç kimse yaşça kendinden küçük birileri tarafından zorbalığa maruz bırakıldığını belirtmemiştir. %22'si başka okullara giden öğrenciler tarafından, %20.7'si kimliğini bilmediği insanlar tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Kendilerine geleneksel akran zorbalığı yapan kişi yada kişilerin özellikleri sorulduğunda öğrenciler; %25.7'si cinsiyetini bilmediğini, %24.3'ü bir erkek tarafından, %21.4'ü bir kız tarafından, %18.6'sı bir kız grubu tarafından, %7.1'i bir erkek grubu tarafından, %3'ü hem kızlar hem erkeklerin olduğu bir grup tarafından akran zorbalığı yapıldığını belirtmiş. Ergenlerin %99'u internet kullandığı. %46.4'ü haftada 0-5 saat, %25.6'sı 5-10 saat, %15'i 10-15 saat, %7.3'ü 15-20 saat, %5.6'sı 20 saat ve daha fazla internet kullandığı tespit edilmiştir. Ergenlerin çok büyük bölümünün interneti evden kullandığı, yarısının ise interneti okuldan kullandığı ifade edilmiştir. Gençlerin internet en çok %72 oyun oynamak için, %68.5'i okul ödevlerini yapmak için, %58.7'si anında mesajlaşma, %48.5'i email için, %19.1'i sohbet odaları için kullandığı görülmüştür.

Bauman (2010: 824-826) 5-8. sınıflara devam eden 221 öğrenci ile yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin internete ulaşmalarında yaş ve cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Cep telefonu sahibi olmada ise yalnızca sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık bulunmuş; buna göre 5. sınıfa giden öğrencilerde cep telefonuna sahip olma oranı 6., 7., 8. sınıflardaki öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Öğrencilerin %3'ü sanal zorba, %4'ü sanal kurban, %5'i sanal zorba/kurban

statülerinde yer aldığı, %12'sinin bir biçimde sanal zorbalığa karışmışlığı tespit edilmiştir. Üç statüde de yer almada cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sanal kurban ve zorba/kurban olma da sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık yokken, sanal zorba olmada farklılık olduğu görülmüştür; buna göre 6., 7., 8. sınıftaki öğrenciler 5. sınıftaki öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Evde bilgisayarın olup olmaması, bilgisayarın evde nerede olduğu, cep telefonu sahibi olup olmamak açısından sanal zorbalık statülerinde yer almada anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. En önemli fark ebeveynlerine internetteki, şifrelerini söyleme açısından bulunmuştur. Sanal zorbalı, zorbalık yapmayanlara göre internetteki şifrelerini ebeveynlerine 4 kat daha az söyledikleri tespit edilmiştir. Sanal kurbanların da aynı şekilde kurban olmayanlara kıyasla internetteki şifrelerini ebeveynlerine 4 kat daha az söyledikleri görülmüş.

Kennedy ve Taylor, (2010:13-15) 354 üniversite öğrencisi ile araştırma yapmıştır. Online sosyal ağları kullanmanın öğrenciler arasında çok yaygın olduğu görülmüştür. Katılımcıların %80'inin farklı sosyal ağları kullandığı, ve %92'sinin hayatlarında bir kez sosyal ağları kullandıkları, %75'inin MySpace, %15'inin hem MySpace hem de Facebook ve %15.9'unun yalnızca facebook kullandığı belirtilmiştir. Bu programları kullananların kişisel profillerinde kendileri ile ilgili özel bilgileri paylaştığı, üçte birinin profilinin herkese açık olduğu ve üçte ikisinin de yarı açık olduğunu bildirmiştir. Dahası öğrencilerin %30'unun 21-100 arasında özel fotoğraf paylaştığı ve %23'ünün 100 den daha fazla fotoğraf paylaştığı ifade edilmiştir. Öğrencilerin çoğunun kendileri hakkında farklı düzeylerde özel olan bilgileri sosyal ağlarda paylaştığı görülmüştür. Örneğin katılımcıların %75'i yaşadıkları eyaleti ve şehri paylaşmış, üçte ikisinden fazlası hangi okulda devam ettiğini paylaşmış, üçte biri şu an nerede çalıştığını paylaşmıştır. Katılımcıların %80'i kendi arkadaşları ile iletişim kurduklarını söylerken, %31 i sosyal ağlarla yeni arkadaşlar edindiklerini belirtmiştir. Sanal dünyada ve gerçek dünyada yaşanan zorbalık türleri karşılaştırılmıştır. Cinsel içerikli zorbalığın sanal dünyada daha çok yapıldığı, arkadaşları ile arasını bozma ve sözel zorbalığın sanal dünyada ve gerçek dünyada yakın oranlarda yapıldığı, tehdit edilme ise gerçek dünyada sanal dünyaya göre daha çok yapıldığı görülmüştür.

Accordinio ve Accordinio (2011) 6. sınıfa devam eden 124 öğrenci ile yaptıkları araştırmada geleneksel akran zorbalığı sanal zorbalık ve bunların çeşitli değişkenler ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin bir gün içinde ortalama

1,51 saati cep telefonu kullanarak, 1.13 saati anında mesajlaşmayı kullanarak, 0.76 saati sohbet odası veya sosyal ağları kullanarak harcadıkları görülmüştür. Öğrencilerin %32'sinin geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı, %13'ünün sanal zorbalığa maruz kaldığı, %25'inin geleneksel akran zorbalığı yaptığı, %5'inin ise sanal zorbalık yaptığı belirtilmiştir. Öğrencilerin sadece %7'sinin kendisine zorbalık yapanın kim olduğunu bildiği görülmüştür. Öğrencilerin %61'i geleneksel akran zorbalığının okulda problem olduğunu düşündüğünü, %32'si de sanal zorbalığın problem olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Ebeveynleri ile yakın ilişki kuran öğrencilerin, kurmayanlara göre, sanal zorbalığa maruz kaldıklarında, ebeveynlerine daha çok haber verdikleri görülmüştür.

Wade ve Beran (2011:25-26) 6- 7 ve 10-11 sınıflara devam eden 529 öğrenci ile Kanada'da yaptığı bir araştırmada, öğrencilerin %97'si evde bilgisayarlarının olduğunu, %93'ünün günlük olarak internet kullandığını, %21.4'inin günde 3 saat ve daha fazla internet kullandığını, %29'unun günde 2 saat, 3.2'sinin 1 saat ve daha az internet kullandığını belirtmiştir. Öğrencilerin %21'inin sanal zorbalığa maruz kaldığı, bunların %30'una isim takmak, %22'sine hakkında dedikodu yaymak, %16'sına internette birilerinin kimliğine bürünerek davranmak, %13'üne tehdit etmek, %10'una istenmeyen cinsel mesajlar atmak , %7'sine cinsel içerikli teklifler göndermek, %3'üne özel fotoğraflarının başkalarına göndermek yolu ile sanal zorbalık yapıldığı görülmüştür. Öğrencilerin %29'unun sanal zorbalık yaptığı, bunların %20'sinin isim takmak, %13'ünün internette birini taklit etmek, %9'unun hakkında dedikodu yapmak, %3'ünün tehdit etmek, %1.6'sının cinsel içerikli mesajlar göndermek, %1'inin özel fotoğraflarını yaymak yolu ile sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları kızların erkeklere göre daha çok isim takmak, hakkında dedikodu yaymak, internette kimliğinin kullanmak, cinsel teklifler göndermek yolu ile sanal zorbalığa maruz kaldığını göstermiştir. Kızların ve erkeklerin sanal zorbalık yapma yolları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Yurt dışında sanal zorbalık konusu ile ilgili yapılan bu araştırmalar incelendiğinde genellikle sanal zorbalığın yaygınlığının, cinsiyet, sınıf ve yaş değişkenlerine göre farklılaşmasının, türlerinin yaygınlığının, hangi araçlar ile yapıldığının yaygınlığının, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarının kullanılma yaygınlığının, bunun sanal zorbalıktaki rolünün, sanal zorbalığa maruz kalmanın bıraktığı etkilerin ele alındığı görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde, sanal zorbalığın yaygın bir problem olduğu görülmektedir. Erkeklerin daha çok sanal zorba statüsünde, kızların ise daha çok sanal kurban statüsünde

yer aldıklarına dair araştırma sonucu bulunmaktadır. Üst sınıftakilerin daha çok zorba ve kurban oldukları görülmüştür. En çok yapılan zorbalık türünün isim takma, alay etme (aşağılama) ve dedikodu yayma olduğu görülmektedir. Sanal zorbalığın en çok anlık mesajlaşma, sohbet odaları ve e-mailer yoluyla yapıldığı tespit edilmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan kurbanların çoğunun, kendilerine zorbalık yapanın kim olduğunu bilmedikleri ve sanal zorbalığa maruz kaldıklarında üzüntü ve öfke hissettikleri belirtilmektedir. Cep telefonu, interneti ve bilgisayarı daha uzun süredir ve daha sık kullananların sanal zorbalığa daha çok dahil oldukları belirtilmektedir. Sanal zorbalığa dahil olan ergenlerin çoğunluğunun geleneksel akran zorbalığına da dahil oldukları görülmektedir. Ayrıca ebeveynleri ile çatışma yaşayan ergenlerin sanal zorbalık yapma ihtimallerinin daha yüksek olduğu ve ebeveynleri ile yakın ilişkiler kuran ergenlerin sanal zorbalığa maruz kaldıklarını ebeveynleri ile daha çok paylaştıkları görülmektedir.

Bowers, Smith, and Binney (1994:228) yaptıkları çalışmada geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban ve zorba/kurban statüsünde bulunan öğrencilerin aile yapılarını araştırmıştır. Araştırma sonuçları zorba ve zorba/kurbanların aile bazı aile özelliklerinin benzer olduğunu göstermiştir. Buna göre hem zorbaların, hem de zorba kurbanların babaları ile birlikte yaşamama ihtimalleri ve babanne, dede, hala gibi diğer aile üyeleri ile yaşama ihtimalleri daha yüksek olduğu görülmüştür. Zorbaları diğerlerinden ayıran özelliklerin ise, ailelerinde güç ile ilgili bir endişe yaşamaları, bağlılık hissetmemeleri, kardeşleri ya da diğerleri ile tutarsız ilişkilerinin kurmaları olarak tespit edilmiştir. Bulgular zayıf ebeveyn çocuk ilişkisi ile saldırgan davranışlar arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Zorba/ kurbanların ise ebeveynleri ile problemleri bir ilişkileri olduğu görülmüştür. Ebeveynlerinin kendilerini çok az izlediklerini ve çok az sıcaklık gösterdiklerini, ebeveynlerinin ya aşırı korumacı ya da ihmalkar olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Kurbanların ise ebeveynleri ve ailelerindeki diğer insanlar ile güçlü, pozitif ilişkileri olduğu ifade edilmektedir.

Smith ve Myron-Wilson (1998: Aktaran Salmon ve diğerleri, 2000:566) geleneksel akran zorbalığına karışan çocukların tamamının, kötü aile işleyişi, güvensiz çocuk ebeveyn bağlanması ve çocuk tarafından ebeveynlerin negatif algılanması problemlerini yaşadıklarını belirtmiştir. Onlara göre özellikle zorbalık yapan çocukların ebeveynleri sert disiplin yöntemleri uygulamıştır. Özellikle kurban statüsünde olan çocukların ebeveynleri çocuklarına karşı aşırı korumacı bir tutum içinde davranmış, ve onlara aşırı yakın, bağlı bir ilişki kurmuştur. Geleneksel akran zorbalığında hem zorbalık

yapan hem de zorbalığa maruz kalan çocukların ebeveynlerinin evde çocuklarına şiddet göstermeleri, evlilik çatışmaları yaşamaları, fiziksel istismarın olması ihtimali yüksek olduğu belirtilmiştir.

Marini, Dane ve Bosacki (2006:564) yaptıkları araştırma sonuçları geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde bulunan ergenlerin, zorba, kurban, zorba/kurban statüsünde bulunanlara göre ebeveyn izlemesi düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Karışmayan statüsünde bulunan çocuklar hakkında ebeveynlerin çok bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Bunun sebebi zorbalığa karışmayan gençlerin ebeveynleri ile daha yapıcı ve daha sık iletişim kurmaları olduğu ifade edilmiştir. Ergenlerin ebeveynleri ile iletişim halinde olmaları, ebeveynlere ergenlerin davranış ve tutumlarını etkileme şansı verdiği belirtilmiştir.

Ybarra ve Mitchell (2004a: 326-331) tarafından 1501 öğrenci ile bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre %15'inin sanal zorbalık yaptığı, %7'sinin sanal zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Sanal zorbalığa maruz kalanların %72'si kendilerine internette tanıştıkları birilerinin sanal zorbalık yaptığını, %28'i tanıdığı birinin sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir. Öğrencilerin üçte birinin geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı belirtilmiştir. Gençlerin çoğu bakıcıları ile (caregiver) iyi ilişkilerinin olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin sadece %3'ü bakıcıları ile iyi geçinemediğini, %17'si nadiren bakıcılarına güvenmediğini, %44'ü bazen ya da nadiren ailesi ile eğlendiğini, %44'ü bazen ya da nadiren ailesi ile bir konu hakkında tartıştığı için üzgün hissettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin çok azı zayıf ebeveyn izlemesi yaşadığını belirtmiştir. Öğrencilerin %6'sı bazen, nadiren nerede olduklarını bildiğini ve hiç bilmediklerini söylemiştir. %9'u ise bazen ve nadiren evde olmadıkları zamanlarda kiminle birlikte olduklarını ebeveynlerinin bildiğini veya hiç bilmediğini ifade etmiştir. Sanal zorbaların %44'ünün ebeveynleri ile duygusal bağlarının çok zayıf olduğu, %40'ı orta düzeyde, %15'i ise çok güçlü bağları olduğu görülmüştür. Sanal zorba olmayanlara bakıldığında %19'u bakıcıları ile çok zayıf bağı olduğunu ifade ederken, %48'i orta düzeyde, %32'si çok güçlü bağları olduğunu belirtmiştir. Sonuçlar karşılaştırıldığında kötü ebeveyn çocuk ilişkisinin sanal zorbalık ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sanal zorbaların %53'ü nadiren, %40'ı orta, %26'sı sıklıkla ebeveyn izlemesinden söz ederken; sanal zorba olmayanların %30'u nadiren, %23'ü orta, %46'sı sıklıkla ebeveyn izlemesinden söz ettiği görülmüştür. Zayıf ebeveyn izlemesi ile sanal zorbalık arasında ilişki olduğu görülmüştür.

Patchin ve Hinduja (2006:149) ebeveynlerin çocuklarını internetle uğraşırken düzenli olarak izlemesi gerektiğini ifade etmiştir. Heim ve diğerleri (2007:444) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları ebeveynleri tarafından iyi izlenen çocukların internet faydalı olarak kullandıklarını göstermiştir. Bu ebeveynlerin çocuklarının internet ve bilgisayar kullarımlarını daha çok kontrol etmeye meyilli oldukları, kullanım konusunda kurallar koydukları belirtilmiştir. Ebeveynleri çocuklarının boş zamanlarında neler yaptıkları hakkında bilgi sahibi olan çocuklar, internet ve bilgisayarı daha akılcı ve işlevsel kullandıklarını, okul ödevleri için internetten bilgi araştırdıklarını, bilgisayardan ödev yaptıklarını söylemiştir.

Ebeveyn tutumlarının, sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer alma üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmaların sonuçlarına incelendi. Carson (2014:66) ebeveyn tutumları ve sanal zorbalık yapma arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmanın sonuçlarına göre ebeveynleri otoriter bir tutum sergileyen ergenler daha az sanal zorbalık yaptığını ifade etmiştir. Baldy ve Farrington (2000:22) tam aksi yönde bir sonuca ulaşmıştır. Buna göre, zorbalık yapan öğrencilerin , zorbalık yapmayan öğrencilere göre ebeveynleri daha otoriter, daha cezalandırıcı, daha az destekleyici özelliklere sahip ve ebeveynler ve çocukları arasında daha çok anlaşmazlık yaşamıştır. Hynie ve diğerleri (2001:45) aşırı korumacı ebeveynlerin çocuklarının geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada risk altında olduklarını ifade etmiştir. Ahmed ve Braithwaite (2004:45) geleneksel akran zorbalığında zorba ve zorba/kurban statüsünde yer alan çocukların ebeveynlerinin, karışmayan ve kurban statüsünde yer alan çocukların ebeveynlerine göre daha otoriter bir çocuk yetiştirme stiline sahip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte kurban ve zorba/kurban statülerindeki öğrencilerin, karışmayan statüsünde yer alan öğrencilere göre daha çok düzensiz ailelerden geldiklerini söylemiştir.

Yurt içinde olduğu gibi ve yurt dışında da ebeveyn izlemesinin hem geleneksel akran zorbalığı, hem de sanal zorbalıktaki rolüne dair çok az araştırma bulunmaktadır. Ebeveynleri tarafından izlenen öğrencilerin hem geleneksel akran zorbalığına hem de sanal zorbalığına daha az dahil oldukları görülmektedir. Ailevi özelliklerin, ebeveyn tutumlarının geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerinde yer alma üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmalara bakıldığında aile içi olumlu ilişkilerin her iki zorbalık türünde de karışmayan ve kurban statüsündeki öğrencilerde zorba ve zorba/kurban statüsündeki öğrencilere göre daha çok görüldüğü anlaşılmaktadır.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, verilerin toplama araçları ve verilerin analizi ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama tipi araştırma modeli kullanılmıştır. “İlişkisel tarama tipi araştırmalarda birden fazla özelliğe ilişkin veri toplanarak bunlar arasındaki ilişkilerin sorgulanır” (Can, 2016: 9). Bu araştırmada da kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin arasındaki ilişkiler incelendiği için bu model kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015- 2016 eğitim ve öğretim yılında Malatya ili merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan okullarda öğrenim gören 6., 7., 8., 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme alt, orta ve üst sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilere ulaşılmasını sağlayacağını düşünülen 1’i özel, 5’i kamuya ait toplam 6 liseden ve 1’i özel, 5’i kamuya ait toplam 6 orta okuldan seçilen 1200 öğrenciden oluşmaktadır. Ancak, ölçme araçlarını eksik ve hatalı dolduran öğrencilerin verileri çıkarıldığında örneklem grubu 1112’ye düşmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin sayıları, cinsiyete, sınıf düzeyine, anne ve baba eğitim düzeyine göre dağılımı Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Cinsiyet, Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyi Açısından Dağılımı

		Kız		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Sınıf	6	73	6.6	73	6.6	146	13.1
	7	56	5	83	7.5	139	12.5
	8	75	6.7	65	5.8	140	12.6
	9	88	7.9	90	8.1	178	16
	10	104	9.4	105	9.4	209	18.8
	11	56	5	74	6.7	130	11.7
	12	88	7.9	82	7.4	170	15.3
	Toplam		540	48.6	572	51.4	1112

	Anne Eğitim Düzeyi			Baba Eğitim Düzeyi		
	N	%	Yığ.%	N	%	Yığ. %
Okuryazar Değil	58	5,2	5,2	11	1,0	1,0
Okuryazar	63	5,7	10,9	39	3,5	4,5
İlkokul	337	30,3	41,2	184	16,5	21,0
Ortaokul	239	21,5	62,7	265	23,8	44,9
Lise	252	22,7	85,3	318	28,6	73,5
Yüksek Okul	11	1,0	86,3	33	3,0	76,4
Üniversite	125	11,2	97,6	216	19,4	95,9
Lisansüstü	27	2,4	100,0	46	4,1	100,0
Toplam	1112	100,0		1112	100,0	

Tablo 1'e bakıldığında, örneklemdeki kız ve erkek öğrencilerin sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Örneklem %51.4'ü (n=572) erkek, %48.6'sı (n=540) kızlardan oluşmaktadır. Örneklem sınıf düzeyi açısından dağılımına bakıldığında, öğrenciler en çok 10. sınıfa (%18.8), ikinci olarak 9. sınıfa (%16), üçüncü olarak 12. sınıfa (%15.3) devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Sınıf düzeyleri açısından örneklemi oluşturan öğrenciler ağırlıklı olarak 9-10. ve sınıf aralığında olduğu (%34.8) tespit edilmektedir.

Örneklemi oluşturan öğrencilerin annelerinin ve babalarının eğitim düzeyi incelenmiştir. Buna göre; örneklemi oluşturan öğrencilerin anneleri ağırlıklı olarak ilkokul, orta okul ve lise düzeyinde (%74.5) mezundur. Örneklemi oluşturan öğrencilerin babaları ise ağırlıklı olarak orta okul, lise ve üniversite (%71.8) mezundur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği, Sanal Zorbalık Ölçeği, Ebeveyn İzlemesi Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (GAZÖ)

Burnukara'ya (2009:25) göre“Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği ergenlerin fiziksel ortamda akran zorbalığına hem hedef olma, hem de bu tür davranışları gösterme sıklığını belirlemeye ve zorbalığın farklı boyutlarına ilişkin bilgi sağlamaya yönelik iki paralel soru formundan oluşan ölçme aracıdır.”

Mynard ve Joseph (2000:172-174) öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumlarını ölçmek için Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği'ni geliştirilmiştir. Ölçek kendini bildirim türünde olup, 3'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır (hiçbir zaman, bir kere, birden çok). Toplam 45 maddeden oluşmaktadır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin 4 faktörlü olduğu bulunmuştur. Faktörlerin Cronbach Alfa değeri fiziksel saldırı için .85, sözel istismar için .75, sosyal manüplasyon için .77, kişisel eşyalara saldırı için .73 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması çalışması Gültekin (2003:40-45) tarafından yapılmıştır. Başlangıçta orjinal ölçekteki 45 madde Türkçe'ye çevrilmiş, daha sonra Türkiye'deki öğrenci grubuna uygun olmadığı düşünülen 2 madde ölçekten çıkarılmıştır. Türkiye'deki öğrencilerin sık sık yaşadıkları, ama orjinal ölçekte olmayan 4 zorbalık ifadesi ölçeğe eklenmiştir. Ölçek 3'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır (hiçbir zaman, bir kere, birden çok). Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda 5 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin tamamının Cronbach Alfa içtutarlılık kat sayısı .86 olarak hesaplanmış, terör faktörünün Cronbach Alfa değeri .73, alay faktörünün Cronbach Alfa değeri .68, ilişkisel saldırı faktörünün Cronbach Alfa değeri .72, açık saldırı faktörünün Cronbach Alfa değeri .72, kişisel eşyalara saldırı faktörünün Cronbach Alfa değeri .67 olarak hesaplanmıştır. Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından yapılan ölçeğin standardizasyon çalışmasının sonucunda 5 faktörlü ölçek yapısı şöyledir; korkutma/sindirme (7 madde, alay (5 madde), açık saldırı (6 madde), kişisel eşyalara saldırı (5 madde). Ölçek 27 maddeden oluşmakta ve 3'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır (hiçbir zaman, bir kere, birden çok). Bütün ölçeğin Cronbach Alfa değeri .86 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutların Cronbach Alfa değeri;

korkutma/sindirme .73, alay boyutu. 68, ilişkisel saldırı .72, açık saldırı .72, kişisel eşyalara saldırı .67 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin zorba formu Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005:82) tarafından, Gültekin'in (2003) Türkçe'ye uyarladığı Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği'nden yararlanılarak geliştirilmiştir. Bu ölçekte yer alan akran zorbalığına hedef olma ifadelerinin devamına "Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" sorusu eklemiştir. Zorba olma ölçeği, kurban olma ölçeği gibi 27 maddeden oluşmakta ve 3'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır (hiçbir zaman, bir kere, birden çok). Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .89 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutların Cronbach Alfa değeri şöyledir; korkutma/sindirme .71, alay .67, açık saldırı .80, kişisel eşyalara saldırı .80 olarak hesaplanmıştır.

Burnukara (2009:25-28) Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ile Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeklerini temel alarak yeni bir düzenleme yapmıştır. Düzenleme kapsamında söz konusu akran grubunun özelliklerini dikkate alarak bazı maddeleri birleştirme ve yeni maddeler ekleme yoluna gitmiştir. Ölçeğin 3'lü likertle değerlendirilmesi yerine 4'lü likert üzerinden değerlendirilecek hale (1= hiçbir zaman, 2=bir kere, 3=iki-üç kez, 4=üçten çok) getirilmiştir. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği 31 maddeden ve iki paralel formdan oluşmaktadır. Her maddedeki "a" seçeneği ergenlerin kurban olma deneyimini ölçerken, "b" seçeneği zorba olma deneyimlerini ölçmektedir. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin kurban formunun 6 faktörlü yapısı olduğu görülmüş, ölçeğin geneli için Cronbach Alfa içtutarlılık sayısı .90, sözel zorbalığa maruz kalma için .81, ilişkisel zorbalığa maruz kalma için .85, fiziksel zorbalığa maruz kalma için .75, kişisel eşyalara saldırı için .74, sosyal dışlama yoluyla zorbalığa maruz kalma için .63, korku ve sindirme için .69 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin zorba formu için yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin 6 faktörlü yapısı olduğu görülmüştür. Ölçeğin zorba formunun genel için Cronbach Alfa içtutarlılık sayısı .91, sözel zorbalık için .76, korkutma sindirme için .76, ilişkisel zorbalık için .73, kişisel eşyalara saldırı için .73, fiziksel zorbalık için .79, sosyal dışlama yoluyla zorbalık için .67 olarak hesaplanmıştır.

3.3.2. Sanal Zorbalık Ölçeği (SZÖ)

Öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalık yapma davranışlarının sıklığını belirlemeye yönelik ölçme aracıdır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007:33) tarafından

Sanal Zorbalık Envanteri geliştirilmiştir. Ölçekte önce sanal zorbalığa maruz kalma ifadeleri yer almaktadır, 4'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır (hiçbir zaman, ara sıra, genellikle, her zaman). Sonraki bölüm ise sanal zorbalık yapmayı ölçmektedir. Bu bölüm de aynı şekilde 4'lü likert üzerinden cevaplanmaktadır. Kurban olma formunun Cronbach Alfa değeri .80, zorba olma formu için .92 olarak hesaplanmıştır. Sanal Zorba Olma formu 16 maddeden, sanal kurban olma formu ise 18 maddeden oluşmaktadır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda hem zorba olma formunun, hem de kurban olma formunun tek faktörlü bir yapısı olduğu görülmektedir.

Ölçek Topçu ve Erdur-Baker (2007) tarafından revize edilmiştir. Bu sırada ölçek maddeleri 15'e düşürülmüş, maddelerin devamında "Bu bana yapıldı." ve "Ben bunu yaptım." şeklinde ifadeler yazılıp, 4'lü likert üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir (1=asla, 2=bir kez, 3=iki-üç kez, 4=üçten daha fazla). Sanal zorba olma ve sanal kurban olma formlarının ikisi de tek yapıdır ve sanal zorba olma formunun içtutarlılık kat sayısı .82, sanal kurban olma formunun içtutarlılık kat sayısı .75 olarak hesaplanmıştır. Topçu (2008:118-120) tarafından tekrar ölçeğin güvenilirlik çalışmaları yapılmış, sanal kurban olma formu için Cronbach Alfa değeri .84, sanal zorba olma formu için .69 olarak hesaplanmıştır.

Burnukara (2009:33-35) Sanal Zorbalık Envanterini temel alarak Sanal Zorbalık Ölçeğini geliştirmiştir. Ölçeğin sanal zorba ve sanal kurban formları puanlama ve maddelerin ifade biçimi açısından Geleneksel Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'ne uygun hale getirilmiştir. Ölçekte öncelikle sanal zorbalığa maruz kalma ifadelerine yer verilmiş, daha sonra "Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" ifadesi eklenerek sanal zorbalığa maruz kalma sıklığı değerlendirilmiştir. Ölçek 21 maddeden ve "a" ve "b" seçeneğinden oluşmaktadır. "a" seçeneği sanal zorbalığa maruz kalmayı, "b" seçeneği ise sanal zorbalık yapmayı ölçmektedir. Ölçeğin sanal kurban formu değişiminin %27.61'ini açıklayan .32 ile .61 arasında değişen faktör yüklerine sahip tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Cronbach Alfa içtutarlılık kat sayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin sanal zorba olma formu değişiminin %30.4'ünü açıklayan .42 ile .66 arasında faktör yüklerine sahip tek faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. Sanal zorba olma formu için Cronbach Alfa içtutarlılık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3. Ebeveyn İzlemesi Ölçeği (EİÖ)

Ebeveyn İzlemesi Ölçeği, anne babaların ergen çocuklarının yanlarında olmadıkları zamanlarda kimlerle, nerede ne yaptıkları gibi günlük aktiviteleri ile ilgili olarak sahip oldukları bilgiyi değerlendirmek amacıyla Stattin ve Kerr (2000:1074-1075) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 9 maddeden oluşmaktadır ve 8. sınıfa devam eden 703 öğrenci ve onların ebeveynleri üzerinde uygulanmıştır. Ölçek hem öğrenciler hem de ebeveynler tarafından cevaplanmaktadır. Öğrenciler için varolan ölçek maddelerinde, ebeveynlerinin bilgi sahibi olma düzeylerini 5’li likert üzerinden değerlendirmektedir. (1- hiçbir zaman haberi olmaz, 5- her zaman haberi olur). Ebeveynler için varolan ölçek maddelerindeki ifadeler aynıdır, ancak tek fark, ölçekte çocukları hakkında kendi bilgi sahibi olma düzeylerini değerlendirmektedirler. Ebeveyn formu da 5’li likert üzerinden cevaplanmaktadır. Bu çalışmada Cronbach Alfa iç tutarlığı ergenler için .85 ve ebeveynler için .82 olarak bulunmuştur.

Ebeveyn İzlemesi Ölçeğinin Türkçe’ye uyarlama çalışması ilk olarak Doğruyol (2008) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ergen ölçeği anne ve babası için ayrı ayrı doldurmuş ve anne ve babalarda ölçeği ayrı ayrı doldurmuştur. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları ergenin raporuna göre anne formu için .85, baba formu için .90, annenin kendi bildirimine göre .87, babanın kendi bildirimine göre .86 olarak hesaplanmıştır.

Sayıl, Kumru, Bayraktar, Özdikmenli-Demir ve Kındap (2008) tarafından Ebeveyn İzlemesi Ölçeğinin yalnızca ergenler için olan formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yeniden yapılmıştır, bu çalışmada öğrenciler ölçeği anne ve babaları için ayrı ayrı doldurmuşlardır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları anne için .86, baba için .89 olarak bulunmuştur. Ancak bu çalışmada ölçekte yer alan “Geçen ay gece nerede olduğunu bilmediği oldu mu?” maddesi araştırmanın uygulandığı örneklemin yaşam biçimine uygun olmadığı düşünülerek ölçekten çıkarılmıştır.

Karlıer-Soydaş (2012:44-46) tarafından ölçeğin 8 maddesine ebeveynlerin ergen çocuklarının bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımlarıyla ilgili ne kadar bilgi sahibi olduklarını incelemek olduğu için 3 madde eklemiştir. Ölçeğin uygulanması sırasında öğrencilerden anne ve babalarını birlikte değerlendirmeleri istenmiştir. Ebeveynler için varolan form uygulanmamıştır. Bu çalışmada temel bileşenler analizi sonucunda toplam değişimin % 58’ini açıklayan ve .67 ile .83 arasında değişen faktör yüklerine sahip tek

faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .93 olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada Ebeveyn İzlemesi Ölçeği için yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında Karlıer- Soydaş (2008) tarafından uygulanan 11 maddelik ölçek 191 lise ve orta okul öğrencisine araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ebeveyn formu uygulanmamıştır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda toplam değişimin %60.015'ini açıl原因an .68 ile .82 arasında değişen faktör yüklerine sahip tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri şöyledir; “Cep telefonunu hangi amaçla kullandığımdan” .82, “Bilgisayarı, interneti hangi amaçla kullandığımdan” .81,” Boş zamanlarımda kiminle arkadaşlık ettiğimdenden” .79, “Arkadaşlarımla dışarı çıktığımda nereye gittiğimdenden” .79, “Boş zamanlarımda ne yaptığımdan” .78, “Okuldan sonra nereye gittiğimdenden” .78, “Okulda ders dışında ne yaptığımdan” .78, “İnternette hangi sitelere girdiğimdenden” .77, “Sınavlarımda ne zaman olduğundan” .73, “Paramı nereye harcadığımdan” .72, “Ev ödevlerimin ne olduğundan” .68 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .93 olarak bulunmuştur.

3.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından geliştirilen, öğrencilerin cinsiyet, sınıf, anne-baba eğitim durumu, cep telefonuna internet ve cep telefonu kullanma süresi, anne, baba ve öğrencinin kendisinin bilgisayar/internet kullanma becerisini algılayış düzeyini belirlemek üzere kullanılan toplam 10 maddeden oluşan bir formdur

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, gerekli izinler alındıktan sonra 2015-2016 eğitim ve öğretim yılının mayıs ayında araştırmacı tarafından sınıf ortamında toplanmıştır. Araştırmacı okul idareleri ve öğretmenlerle görüşerek uygun gün ve saatlerde sınıflara girerek bütün ölçekleri kendisi uygulamıştır. Veri analizinde SPSS 21.0 paket programı kullanılmış; Ölçekler normal dağılım standardını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için yapılan analizler sonucunda (Normallik testi sonuçları bulgular kısmında yer almaktadır.) verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeğinde Zorba ve Kurban Olma Formları, Sanal Zorbalık Ölçeğinde Zorba ve Kurban Olma Formları ve Ebeveyn

İzlemesi Ölçeğinden elde edilen puanların bağımsız değişkenlere göre incelenmesinde Kruskal Wallis ve Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Bu aşamada grupların ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek için değişkenlerde grup sayısı iki ise Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Grup sayısı üç ve daha fazla olduğunda, grup ortalamalarını karşılaştırmak için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Bütün analizlerde %95 güven aralığı esas alınmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde amaç ve alt problemler doğrultusunda yapılan analizler ve sonuçları sunulmuştur. Öncelikle araştırmaya katılan öğrencilere uygulanan Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği, Sanal Zorbalık Ölçeği ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeği'nden elde edilen verilere dair Kolmogrov-Simirnov normallik testi sonuçlarına yer verilmiştir. Daha sonrasında örnekleme oluşturan öğrencilere dair kişisel bilgi formundan elde edilen verilerin dağılımını gösteren betimsel istatistiklere ve en son olarak uygulanan ölçeklerden alınan puanların ve bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkisel verilere yer verilmiştir.

4.1. Verilerin Dağılımının İncelenmesi

Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği, Sanal Zorbalık Ölçeği ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeklerinin normal dağılım standardını karşılayıp karşılayamadığı incelenmiştir. Normallik standardını karşılayıp karşılayamadığını öğrenebilmek için Normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk testleri) yapılması gerekmektedir (Can,2016:88). Ayrıca, bu amaçla Basıklık ve Çarpıklık katsayısına da bakılmaktadır (Can,2016:84).

Tablo 2: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorba ve Kurban Olma, Sanal Zorbalıkta Zorba ve Kurban Olma ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeklerinin Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov		
	İst.	df	Sig.
G. Zorbalık Yapma Formu	0.289	1112	0*
G. Kurban Olma Formu	0.235	1112	0*
S. Zorbalık Yapma Formu	0.376	1112	0*
S. Kurban Olma Formu	0.335	1112	0*
Ebeveyn İzlemesi	0.289	1112	0*

p<0.05*

Tablo 2 'de Geleneksel Akran Zorbalığı zorba ve kurba olma formları, Sanal Zorbalık Ölçeği zorba ve kurban formları ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeği Kolmogorov-Simirnov sonuçları görülmektedir. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği Zorba Olma Formunda normallik testi sonuçlarında Kolmogrov-Simirnov sig. değeri p= 0 çıkmıştır.

$p=0<0.05$ olması da dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Ayrıca geleneksel Akran Zorbalığında Zorba Olma Formunda Çarpıklık (Skewness) 3.469, standart hatası 0.073; Basıklık (Kurtosis) 15.696, standart hatası 0.147 çıkmıştır. Çarpıklık değerinin standart hatasına bölümü 47.52, basıklık değerinin standart hatasına bölümü 106.77 bulunmuştur. Dağılımın normal kabul edilebilmesi için bu değerlerin -1.96 ile 1.96 aralığında olması gerekmektedir (Morgan ve diğerleri, 2004:49 aktaran: Can, 2016: 85). Analiz sonucu bulunan değerler bu aralıkta değildir. Bu değerlere göre dağılımın normalliği kabul edilemez.

Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği Kurban Olma Formu normallik testi sonuçlarında Kolmogrov-Smirnov sig. değeri $p=0$ çıkmıştır. $P=0<0.05$ olması da dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Ayrıca Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği Kurban Olma Formunun Çarpıklık (Skewness) 2.461, standart hatası 0.073; Basıklık (Kurtosis) 8.013, standart hatası 0.147 çıkmıştır. Çarpıklık değerinin standart hatasına bölümü 33.712, basıklık değerinin standart hatasına bölümü 54.510 bulunmuştur. Bu değerler -1.96 ile 1.96 aralığında değildir. Bu değerlere göre dağılımın normalliği kabul edilemez.

Sanal Zorbalık Ölçeği Zorba Olma Formu normallik testi sonuçlarında Kolmogrov-Smirnov sig. değeri $p=0$ çıkmıştır. $P=0<0.05$ olması da dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Ayrıca Sanal Zorbalık Ölçeğinin Zorba Olma Formunun Çarpıklık (Skewness) 4.998, standart hatası 0.073; Basıklık (Kurtosis) 28.63, standart hatası 0.147 çıkmıştır. Çarpıklık değerinin standart hatasına bölümü 55.054, basıklık değerinin standart hatasına bölümü 134.42 bulunmuştur. Bu değerler -1.96 ile 1.96 aralığında değildir. Bu değerlere göre dağılımın normalliği kabul edilemez.

Sanal Zorbalık Ölçeğinin kurban olma formunun normallik testi sonuçlarında Kolmogrov-Smirnov sig. değeri $p=0$ çıkmıştır. $P=0<0.05$ olması da dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Ayrıca Sanal Zorbalık Ölçeğinin Kurban Olma Formunun Çarpıklık (Skewness) 4.019, standart hatası 0.073; Basıklık (Kurtosis) 19.761, standart hatası 0.147 çıkmıştır. Çarpıklık değerinin standart hatasına bölümü 55.054, basıklık değerinin standart hatasına bölümü 134.42 bulunmuştur. Bu değerler -1.96 ile 1.96 aralığından değildir. Bu değerlere göre dağılımın normalliği kabul edilemez.

Ebeveyn İzlemesi Ölçeğinin normallik testi sonuçlarında Kolmogrov-Smirnov sig. değeri $p=0$ çıkmıştır. $0<0.05$ olması da dağılımın normal olmadığını göstermektedir.

Ebeveyn İzlemesi Ölçeğinin formunun Çarpıklık (Skewness) -0.843, standart hatası 0.073; Basıklık (Kurtosis) 0.110, standart hatası 0.147 çıkmıştır. Çarpıklık değerinin standart hatasına bölümü -11.54, basıklık değerinin standart hatasına bölümü 0.748 bulunmuştur. Çarpıklık kat sayısı -1.96 ile 1.96 aralığında değildir. Basıklık kat sayısı -1.96 ile 1.96 arasında bulunmaktadır. Bu değerlere göre dağılımın normalliği kabul edilemez

Parametrik testleri yapmak için gerekli olan normal dağılım şartlarını sağlanamadığı durumlarda parametrik olmayan testler kullanılmaktadır (Büyüköztürk,2002:146) Analiz sonuçlarına göre Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeğinde Zorba ve Kurban Olma Formları, Sanal Zorbalık Ölçeğinde Zorba ve Kurban Olma Formları ve Ebeveyn İzlemesi Ölçeği normal dağılım göstermemektedir. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Grupların ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek için değişkenlerde grup sayısı iki ise Mann Whitney-U testi (Büyüköztürk, 2010:155; Can,2016:126) kullanılmıştır. Grup sayısı üç ve daha fazla olduğunda, grup ortalamalarını karşılaştırmak için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis testi sonucunda gruplar arasındaki fark anlamlı çıktığında ($p<0.05$) hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirleyebilmek için tüm olası ikililer arasında Mann Whitney-U testi yapılmıştır (Can,2016:158-162).

4.2. Öğrencilerin Kişisel Bilgi Formundaki Verilerine Dair Betimsel İstatistikler

Bu bölümde örneklemin sınıf, cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, cep telefonu kullanım süresi, internet kullanım süresi, haftalık internet kullanım süresi (Tablo-3), öğrencilerin kendilerinin, annelerinin, babalarının internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerinin (Tablo-4) dağılımları yer almaktadır.

Örneklemin sınıf, cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi dağılımına ilişkin tabloya yöntem bölümünde yer verildiği için ayrıca yer verilmemiştir. Tablo 1'e bakıldığında örneklemin %51.4'ü ($n=572$) erkeklerden, %48.6'sı ($n=540$) kızlardan oluşmaktadır. Buna göre örneklemini oluşturan öğrencilerin cinsiyet açısından eşit dağıldığı görülmektedir.

Örneklemin sınıf düzeyi açısından dağılımına bakıldığında %13.1'inin 6. sınıfa, %12.5'inin 7. sınıfa, %12.6'sının 8. sınıfa, %16'sının 9. sınıfa, %18.8'inin 10. sınıfa, %11.7'sinin 11. sınıfa, %15.3'ünün 12. sınıfa devam ettiği görülmektedir. Örneklemin sınıf düzeyi açısından dağılımı birbirine yakın olsa da eşit değildir. Örneklemin içindeki oranı en düşük olan grup 11. sınıflarken (%11.7), en yüksek olan grup 10. sınıflar (%18.8) olduğu görülmektedir.

Anne eğitim düzeyine bakıldığında, annelerin %5.2'sinin okuma ve yazma bilmediği, %5.7'sinin okur yazar olduğu, %30.3'ünün ilkökul mezunu olduğu, %21.5'inin orta okul mezunu olduğu, %22.7'sinin lise mezunu olduğu, %1'inin yüksek okul mezunu olduğu, %11.2'sinin üniversite mezunu olduğu ve %2.4'ünün lisans üstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyi oranlarına bakıldığında, örneklemdaki gruplardan en yüksek olanı ilkökul mezunlarından (%30.3) oluşmaktadır.

Baba eğitim düzeyine bakıldığında babaların %1'inin okur yazar olmadığı, %3.5'inin okur yazar olduğu, %16.5'inin ilkökul mezunu olduğu, %23.8'inin orta okul mezunu olduğu, %28.6'sının lise mezunu olduğu, %3'ünün yüksek okul mezunu olduğu, %19.4'ünün üniversite mezunu olduğu, %4.1'inin lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir. Baba eğitim düzeyi oranlarına bakıldığında, örneklemdaki gruplardan en yüksek olanı, lise mezunlarından (%30.3) oluşmaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Cep Telefonu Kullanımı, Cep Telefonu Kullanım Süresi, İnternet Kullanımı, İnternet Kullanım Süresi, Haftalık İnternet Kullanım Süresi Dağılımı

	N	%	Yığ. %	
Cep Telefonu Kullanım Süresi	Hiç	325	29,2	29,2
	1-2 yıl	345	31	60,3
	3-5 yıl	354	31,8	92,1
	6-8 yıl	80	7,2	99,3
	9 yıl ve üstü	8	0,7	100
	Toplam	1112	100	

	N	%	Yığ. %	
İnternet Kullanım Süresi	Hiç	161	14,5	14,5
	1-2 yıl	254	22,8	37,3
	3-5 yıl	380	34,2	71,5
	6-8 yıl	218	19,6	91,1
	9 yıl ve üstü	99	8,9	100
	Toplam	1112	100	

	N	%	Yığ. %	
Haftalık İnternet Kullanım Süresi	Hiç	92	8,3	8,3
	1-4 saat	217	19,5	27,8
	5-9 saat	229	20,6	48,4
	10-14 saat	242	21,8	70,1
	15 saat ve üstü	332	29,9	100
	Toplam	1112	100	

Tablo 3'te görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin %69.4'ü cep telefonuna sahipken, %30.6'sının ise cep telefonu bulunmamaktadır. Öğrencilerin kaç yıldır cep telefonu kullandıklarına bakıldığında, yoğun olarak (%63) 1 ile 5 yıl aralığında yer aldıkları görülmektedir. Öğrencilerin %29 'u ise cep telefonunu hiç kullanmadığı ve ortalama cep telefonu kullanma süresinin 2.2 yıl olduğu tespit edilmiştir

Tablo 3'te öğrencilerin çok büyük oranda (%85.4) internet kullandığı görülmektedir. İnternet kullanmayanların oranı ise %14.1 bulunmuştur. Öğrencilerin kaç yıldır internet kullandıklarına bakıldığında internet kullanma süresinin ağırlıklı olarak 1-

5 yıl arasında (%57) yer almaktadırlar. İnterneti hiç kullanmayanların oranının %14.8 olduğu ve ortalama internet kullanma süresinin 4 yıl olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin haftada kaç saat internet kullandıkları araştırılmış, sonuçlara göre öğrencilerin en çok 15 saat ve üzeri süreyle (%30.4) ve 10-14 saat (%21.3) internet kullandıkları, %8.3'ünün ise internet kullanmadığı görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında öğrencilerin yarısının (%51.7) haftalık 10 saat ve üzeri süreyle internet kullandığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin haftalık ortalama internet kullanma süresi 15 saat olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4: Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerin ve Babaların İnternet Kullanma Becerisine İlişkin Değerlendirmelerine İlişkin Dağılımı

	Öğrencinin İnternet Kullanma Becerisi		Annelerinin İnternet Kullanma Becerisi		Babalarının İnternet Kullanma Becerisi	
	N	%	N	%	N	%
Hiç	23	2,1	345	31	226	20,3
Çok Az	28	2,5	295	26,5	200	28,6
Orta	178	16	278	25	284	25,5
İyi	418	37,6	140	12,6	225	20,2
Çok İyi	465	41,8	54	4,9	177	15,9
Toplam	1112	100	1112	100	1112	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerini en çok %41.8 “çok iyi” ve %37.6 “iyi” olarak tanımlarken, annelerinin internet kullanma becerilerini en çok %26.5 “çok az” ve %25 “orta” ve babalarının internet kullanma becerisini en çok %25.5 “orta”, %20.2 “iyi” olarak tanımlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin kendi internet kullanma becerisi ortalaması 4.1 iken, annelerin internet kullanma becerisi ortalaması 2.3, babaların ise 2.9 olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerinin anne ve babalarından daha iyi olduğunu düşündükleri görülmektedir.

4.3. Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Aşağıda alt problemlere ilişkin bulgular sırasıyla ele alınmıştır. Önce örneklemin geleneksel akran zorbalığı statülerinin yaygınlığı, yapıldığı yerlerin yaygınlığı, geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalma puanlarının demografik değişkenlere göre farklılaşması, sonra sanal zorbalık statülerinin yaygınlığı ve yapıldığı yerlerin dağılımı, sanal zorbalık yapma ve maruz kalma puanlarının demografik değişkenlere, bilgi ve iletişim teknolojisi kullanma alışkanlıklarına , öğrencinin, annesinin ve babasının internet kullanma becerisine dair değerlendirmesine göre farklılaşması, geleneksel akran zorbalığı statülerinde yer alan öğrencilerin sanal zorbalık statülerindeki dağılımı son olarak ebeveyn izlemesi puanının demografik değişkenler, öğrencilerin iletişim teknolojileri kullanma alışkanlıkları, öğrencinin, kendisinin, annesinin ve babasının internet kullanma becerisine dair değerlendirmesi, öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında yer aldıkları statüler ve öğrencilerin sanal zorbalıkta yer aldıkları statülere göre farklılaşmasına ilişkin analizlere yer verilmiştir.

4.3.1. Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığındaki Statülerinin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımı

Aşağıda Tablo-5'te öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında buldukları statülerin dağılımı ve geleneksel akran zorbalığını yaşadıkları yerlerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığındaki Statülerinin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımı

		N	%	Yığ. %	
Geleneksel Akran Zorbalığında Statüler	Karışmayan	901	81,0	81,0	
	Kurban	85	7,7	88,7	
	Zorba	48	4,3	93,0	
	Zorba/Kurban	78	7,0	100,0	
	Toplam	1112	100,0		
		N	%	Yığ. %	
Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerler	Mahallede	Evet	268	24.1	24.2
		Hayır	884	75.9	100
		Toplam	1112	100	
	Okul Yolunda	Evet	144	12.9	12.9
		Hayır	968	87.1	100
		Toplam	1112	100	
	Okul Bahçesinde	Evet	329	29.6	29.6
		Hayır	783	70.4	100
		Toplam	1112	100	
	Okul Tuvaletlerinde	Evet	98	8.8	8.8
		Hayır	1014	91.2	100
		Toplam	1112	100	
	Sınıfta	Evet	552	49.6	49.6
		Hayır	560	50.4	100
		Toplam	1112	100	
	Okul Giriş Çıkışlarında	Evet	241	21.7	21.7
		Hayır	872	78.3	100
		Toplam	1112	100	
	Okul Koridorlarında	Evet	213	19.2	19.2
		Hayır	899	80.8	100
Toplam		1112	100		
Serviste	Evet	79	7.1	7.1	
	Hayır	1033	92.9	100	
	Toplam	1112	100		

Tablo 5'te geleneksel akran zorbalığı statülerinin dağılımı ve geleneksel akran zorbalığının yaşandığı yerlerin dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında hangi statülerde yer aldıklarını öğrenmek için geleneksel akran zorbalığında zorba olma, kurban olma puanlarının toplamları alındı. Toplamlarının ortalama ve standart sapmaları hesaplandı. Geleneksel akran zorbalığında zorba olma puanlarının ortalaması 39.13, standart sapması 12.82; kurban olma puanlarının ortalaması 39.02, standart sapması 12.53 olarak hesaplandı. Geleneksel akran zorbalığında, zorba, kurban,

zorba/kurban ve karışmayan statülerinde bulunan öğrenciler şu şekilde tespit edildi; zorba puanında ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba, kurban olma ölçeğinde ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler kurban, hem zorba olma hem de kurban olma ölçeğinde ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba/ kurban, diğer öğrenciler ise karışmayan statüsünde olarak belirlendi. Bu hesaplamaların sonucuna göre öğrencilerin %7.7'si geleneksel akran zorbalığında kurban, %4.3'ü zorba, %7'si zorba/kurban, % 81'i karışmayan statüsünde yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin %19 'u bir şekilde geleneksel akran zorbalığına karıştığı görülmektedir.

Öğrencilere geleneksel akran zorbalığının en çok nerelerde yaşandığı soruldu, sonuçlar Geleneksel akran zorbalığının en çok sınıflarda yaşandığını (%49.6), daha sonra okul bahçesinde (%29.6), mahallede (%24.1), okul giriş ve çıkışlarında (%21.7), okul koridorlarında (%19.2), okul yolunda (%12.9), okul tuvaletlerinde (%8.8) , serviste (%7.1) yaşandığını göstermektedir. Araştırma sonucu geleneksel akran zorbalığının yoğun olarak (%74.1) okulda ve okul ile ilgili yerlerde yaşandığını göstermektedir.

4.3.2. Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo-6'da geleneksel akran zorbalığı yapmada cinsiyet açısından anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-7'de geleneksel akran zorbalığı yapmada sınıf, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-8'de geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-9'da geleneksel akran zorbalığında sınıf, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 6: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorbalık Yapma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Anlamlı Fark
Kız	540	519.36	280454	134384	0.000*	Kız/Erkek
Erkek	572	591.56	338374			
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 6’da görüldüğü gibi, araştırmada cinsiyete göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarında $U=134384$ $p= 0.000$ olarak hesaplandı. $p<0.05$ olduğu için cinsiyete göre geleneksel akran zorbalığı zorbalık yapmadaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Sıra ortalamalarına bakıldığında erkek öğrenciler, (Sıra Ort. = 280454) kızlara (Sıra Ort.= 338374) göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır.

Tablo 7: Geleneksel Akran Zorbalığında Zorbalık Yapma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
6	146	519,05				6/10. Sınıflar
7	139	511,06				7/10. Sınıflar
8	140	537,39	6	15.847	0.015*	7/12. Sınıflar
9	178	535,42				8/10. Sınıflar
10	209	619,33				9/10. Sınıflar
11	130	561,30				
12	170	582,71				
Toplam	1112					

Anne Eği. Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
Okur-yazar	58	501,59				
Değil						
Okur-yazar	63	552,13				
İlkokul	337	532,24				
Orta Okul	239	575,48	7	8.882	0.261	Yok
Lise	252	574,63				
Yüksek Okul	11	633,45				
Üniversite	125	548,70				
Lisansüstü	27	655,04				
Toplam	1112					

Baba Eğit.Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P	Anlamlı Fark
Okur-yazar	11	563,09				
Değil						
Okur-yazar	39	538,71				
İlkokul	184	540,49				
Orta Okul	265	560,42	7	0.812	0.997	Yok
Lise	318	558,31				
Yüksek Okul	33	562,73				
Üniversite	216	564,53				
Lisansüstü	46	556,75				
Toplam	1112					

*P<0.05

Tablo 7’de görüldüğü gibi, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için Kruskal-Wallis Testi yapılmış, analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=6, n=1112)=15.847$, $p=0.015$ olarak hesaplanmıştır ve $p<0.05$ olduğu için sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Hangi sınıf düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenebilmek için her sınıf düzeyi arasında

Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Buna göre 10. ve 6. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki ($U= 125440.5$ ve $p=0.004<0.05$) fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.=618.33), 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.=519.05) anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır. 10. ve 7. sınıfa devam eden ($U= 11482.5$ $p=0.001<0.05$) öğrenciler arasındaki fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.=618.33), 7. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 511.06) göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır. 10. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U= 12453.5$, $p=0.017<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.=618.33), 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde (Sıra Ort.=537,39) daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır. 10. ve 9. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=158.15$ $p=0.01<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.=618.33), 9. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 535,42) daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır. 7. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=10295$, $p=0.047<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 12. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 582,71) , 7. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 511,06) göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır.

Anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığını inceleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=7, n=1112) = 8.882$ $p=0.261$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığını inceleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=7, n=1112) =0.812$ $p=0.997$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Tablo 8: Geleneksel Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Anlamlı Fark
Kız	540	531.96	287256.5	141186	0.012*	Kız/ Erkek
Erkek	572	579.67	331571.5			
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 8’de görüldüğü gibi, cinsiyete göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada fark olup olmadığını incelemek için Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarında U=141186 ve p= 0.012 olarak hesaplanmış ve p<0.05 olduğu için cinsiyete göre geleneksel akran zorbalığı kurbanı olmadaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Tablo-8’deki sıra ortalamalarına bakıldığında erkek öğrenciler (Sıra Ort.=579.67), kızlara (Sıra Ort.= 531.96) göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 9: Geleneksel Akran Zorbalığına Maruz Kalma Puanlarının; Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
6	146	581,99				
7	139	582,41				
8	140	577,47				
9	178	500,40	6	9,918	0.128	Yok
10	209	576,45				
11	130	555,52				
12	170	531,12				
Toplam	1112					

Anne Eğit. Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar	58	489,15				
Değil						
Okur-yazar	63	573,94				
İlkokul	337	548,57				
Orta Okul	239	559,95	7	7.051	0.424	Yok
Lise	252	568,32				
Yüksek Okul	11	676,09				
Üniversite	125	541,46				
Lisansüstü	27	639,44				
Toplam	1112					

Baba Eğit. Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar	11	530,73				
Değil						
Okur-yazar	39	545,68				
İlkokul	184	551,85				
Orta Okul	265	564,58	7	1.207	0.991	Yok
Lise	318	556,48				
Yüksek Okul	33	601,86				
Üniversite	216	546,66				
Lisansüstü	46	557,67				
Toplam	1112					

p<0.05*

Tablo 9’da görüldüğü gibi, sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre geleneksel akran zorbalığında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarında χ^2 (sd=6 n=1112)= 9.918, p= 0.128 olarak hesaplanmış ve p>0.05 olduğu için sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını inceleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=7, n=1112) = 7.051, p=0.424$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını inceleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapıldı. Analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=7, n=1112)=0.424 p=0.991$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

4.3.3. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statüleri ve Sanal Zorbalığın Yaşandığı Yerlerin Dağılımı

Aşağıda Tablo-10'da öğrencilerin yer aldıkları sanal zorbalık statülerinin dağılımı ve sanal zorbalığı yaşadıkları yerlerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 10: Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statüleri ve Sanal Zorbalığın Yaşandığı Yerlerin Dağılımı

		N	%	Yığ. %	
Sanal Zorbalıkta Statüler	Karışmayan	978	88	87,9	
	Kurban	56	5,0	93,0	
	Zorba	22	2,0	95,0	
	Zorba/Kurban	56	5,0	100,0	
	Toplam	1112	100,0		
		N	%	Yığ. %	
Sanal Zorbalığın Yaşandığı Yerler	Forum Sitelerinde	Evet	128	11.5	11.5
		Hayır	984	88.5	100
		Toplam	1112	100	
	Sohbet Odalarında	Evet	183	16.5	16.5
		Hayır	929	83.5	100
		Toplam	1112	100	
	Email ile	Evet	85	7.6	7.6
		Hayır	1027	92.4	100
		Toplam	1112	100	
	Sosyal Paylaşım Sitelerinde	Evet	505	45.4	45.4
		Hayır	607	54.6	100
		Toplam	1112	100	
	Cep Telefonu ile Arayarak	Evet	159	14.3	14.3
		Hayır	953	85.7	100
		Toplam	1112	100	
	Cep Telefonu İle Mesaj Atarak	Evet	204	18.3	18.3
		Hayır	908	81.7	100
		Toplam	1112	100	
WhatsApp Benzeri Mesajlaşma Gruplarında	Evet	335	30.1	30.1	
	Hayır	777	69.9	100	
	Toplam	1112	100		

Tablo 10’da sanal zorbalıkta statülerin dağılımı görülmektedir. Bunun için örnekleme oluşturan öğrencilerin sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma puanlarının toplamları alınmıştır. Toplamlarının ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır, buna göre sanal zorbalık yapma puanların ortalaması 22.4 , standart sapması 7.72; sanal zorbalığa maruz kalma puanlarının ortalaması 23.18 standart sapması 7.47 bulunmuştur. Sanal zorbalıkta zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan

statülerinde bulunan öğrenciler şu şekilde tespit edilmiştir; zorba puanında ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba, kurban olma ölçeğinde ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler kurban, hem zorba olma hem de kurban olma ölçeğinde ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba/ kurban, diğer öğrenciler ise karışmayan statüsünde olarak belirlenmiştir. Bu hesaplamaların sonucuna göre öğrencilerin %5'i sanal zorbalıkta kurban, %2'si zorba, %5'i zorba/kurban, % 88'i karışmayan statüsünde yer aldığı bulunmuştur. Sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin %12'si de bir şekilde sanal zorbalığa karıştığı görülmektedir

Araştırmada öğrencilere sanal zorbalığın en çok nerede yaşandığı sorulmuştur. Tablo 10'da öğrencilerin sanal zorbalığın en çok sosyal paylaşım sitelerinde (%45.4) daha sonra, WhatsApp benzeri mesajlaşma gruplarında (%30.1), cep telefonu mesajı ile (%18.3), sohbet odalarında (%16.5), cep telefonu araması ile (%14.3), forum sitelerinde (%11.5), email ile (%7.6) yaşandığı görülmektedir.

4.3.4. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Maruz Kalma Düzeylerini Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo-11'de sanal zorbalık yapmada cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-12'de sanal zorbalıkta sınıf, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-13'te sanal zorbalığa maruz kalmada cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığı, Tablo-14'te sanal zorbalığa maruz kalmada sınıf, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 11: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Anlamlı Fark
Kız	540	526,39	284250,5	138180	0.000*	Kız/Erkek
Erkek	572	584,93	334577,5			
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 11'da görüldüğü gibi, cinsiyete göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Mann Whitney-U testi yapılmış ve analiz

sonucunda $U=138180$, $p=0.000$ olarak hesaplanmıştır. $p<0.05$ olduğu için farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre cinsiyete göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark vardır. Sıra ortalamalarına bakıldığında erkek öğrenciler (Sıra Ort.=584,93), kız öğrencilere göre (Sıra Ort.= 526,39) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Tablo 12: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
6	146	499,82				6/9.Sınıflar
7	139	532,99				6/10.Sınıflar
8	140	518,60				6/11.Sınıflar
9	178	577,96	6	74.587	0.000*	6/12.Sınıflar
10	209	600,09				7/10.Sınıflar
11	130	560,48				8/9.Sınıflar
12	170	576,51				8/10.Sınıflar
Toplam	1112					8/12.Sınıflar

Anne Eğt.Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar Değil	58	514,09				Ok.Yaz. Değil/
Okur-yazar	63	562,52				Üniversite
İlkokul	337	522,02				Ok.-Yaz. Değil/
Orta Okul	239	561,12	7	16.467	0.021*	Lisansüstü
Lise	252	573,06				İlkokul/Lise
Yüksek Okul	11	572,77				İlkokul/
Üniversite	125	605,42				Üniversite
Lisansüstü	27	635,26				İlkokul/
Toplam	1112					Lisansüstü

Baba Eği.Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar Değil	11	552,09				
Okur-yazar	39	538,12				
İlkokul	184	521,04				
Orta Okul	265	559,83	7	10.297	0.172	Yok
Lise	318	546,26				
Yüksek Okul	33	587,53				
Üniversite	216	582,52				
Lisansüstü	46	622,15				
Toplam	1112					

* $P<0.05$

Tablo 12’de görüldüğü gibi, sanal zorbalıkta sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Sınıf düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=6, n=1112)= 74,587$ $p=0.000$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğuna bakmak için bütün sınıf düzeyleri arasındaki farka tek tek Mann Whitney-U testi ile bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 9. ve 6. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=11237, p=0.005<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 577,96), 6. sınıfa devam eden öğrencilere kıyasla (Sıra Ort.= 499,82) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 6. ve 10. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=12554, p=0<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 600,09), 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 499,82) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 6. ve 11. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=8331, p=0.029<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 11. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 560,48), 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 499,82) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 6. ve 12. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=10712.5, p=0.005<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 12. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 576,51), 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 499,82) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 7. ve 10. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=12692, p=0.015<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 600,09), 7. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 532,99) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 8. ve 9. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=11130.5, p=0.035<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 577,96), 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 518,60) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 8. ve 10. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=12471, p=0.004<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 600,09), 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 518,60) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 8. ve 12. sınıfa devam edenler arasındaki fark ($U=10676.5, p=0.045<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 12. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 576,51), 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 518,60) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kuruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=7, n=1112)= 16,467$, $p=0.021$ olarak hesaplanmış, $p<0.05$ olduğu için farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre, anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için bütün guruplar arasında tek tek Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; annesi okur yazar olmayanlar ve annesi üniversite mezunu olanlar arasındaki fark ($U=3014.5$, $p=0.026<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamasına bakıldığında annesi üniversite mezunu olanlar (Sıra Ort.=605,42) annesi okuma yazma bilmeyenlere (Sıra Ort.= 514,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Annesi okur yazar olmayanlar ve annesi lisansüstü mezunu olanlar arasındaki fark ($U=621$, $p=0.047<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamasına bakıldığında annesi lisansüstü mezunu olanlar (Sıra Ort.=635,26), annesi okuma yazma bilmeyenlere (Sıra Ort.= 514,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi lise mezunu olanlar arasındaki fark ($U=38601$, $p=0.013<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi lise mezunu olanlar (Sıra Ort.=573,06) annesi ilkokul mezunu olanlara göre (Sıra Ort.= 522,02) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi üniversite mezunu olanlar arasındaki fark ($U=17835$, $p=0.001<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamasına bakıldığında annesi üniversite mezunu olanlar (Sıra Ort.=605,42), annesi ilkokul mezunu olanlara göre (Sıra Ort.= 522,02) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi lisansüstü mezunu olanlar arasındaki fark ($U=3631$, $p=0.017<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamasına bakıldığında annesi lisansüstü mezunu olanlar (Sıra Ort.=635,26), annesi ilkokul mezunu olanlara göre (Sıra Ort.= 522,02) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=7, n=1112)= 10.297$, $p= 0.172$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için fark anlamlı değildir. Buna göre baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 13: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Anlamlı Fark
Kız	540	532.44	287520	141450	0,07*	Kız/Erkek
Erkek	572	579.21	331308			
Toplam	1112					

*P<0.05

Tablo 13'te görüldüğü gibi, cinsiyete göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $U=141450$ $p=0.07$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Tablo 13'teki sıra ortalamalarına bakıldığında erkek öğrenciler (Sıra Ort.= 532.44), kızlara (Sıra Ort.= 579.21) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 14: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	sd	x ²	p	Anlamlı Fark
6	146	496,81				6/10.Sınıflar
7	139	538,13				6/11.Sınıflar
8	140	531,49	6	21.71	0.001*	6/12.Sınıflar
9	178	541,62				7/10.Sınıflar
10	209	628,03				8/10.Sınıflar
11	130	567,85				9/10.Sınıflar
12	170	562,34				10/12. Sınıflar
Toplam	1112					
Anne Eğit. Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	x ²	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar değil	58	491,81				Ok.Yaz.Değil/
Okur-yazar	63	564,34				Orta Okul
İlkokul	337	523,95	7	17.194	0.016*	Ok.Yaz.Değil/
Orta Okul	239	590,46				Lisansüstü
Lise	252	557,34				İlkokul/Orta Okul
Yüksek Okul	11	619,55				İlkokul/Lisansüstü
Üniversite	125	569,70				Lise/Lisansüstü
Lisansüstü	27	688,30				
Toplam	1112					
Baba Eğit. Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	x ²	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar Değil	11	555,23				
Okur-yazar	39	529,10				
İlkokul	184	524,80				
Orta Okul	265	559,84	7	12.685	0.081	Yok
Lise	318	551,11				
Yüksek Okul	33	604,00				
Üniversite	216	558,11				
Lisansüstü	46	683,23				
Toplam	1112					

*P<0.05

Tablo 14'te görüldüğü gibi sanal zorbalığa maruz kalmada sınıf, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Sınıf düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $x^2(sd=6, n=1112)=21,71$, $p=0.01^*$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre sınıf düzeyi değişkenine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu görebilmek için bütün gruplarda ayrı ayrı Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Sonuçlara göre 10. ve 6. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=11662$, $p=0<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10.

sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 496,81) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 10. ve 7. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=12166.5$, $p=0.006<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 7. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 538,13) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. göre 10. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=12101$, $p=0.003<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 531,49) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 10. ve 9. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=15742.5$, $p=0.005<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 9. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 541,62) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 10. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=15719$, $p=0.038<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 10. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 12. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 562,34) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 11 ve 6. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=8233.5$, $p=0.029<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 11. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 628,03) , 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 496,81) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 12 ve 6. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=10986$, $p=0.041<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 12. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 562,34) , 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre (Sıra Ort.= 496,81) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre χ^2 ($sd=7$, $n=1112$)= 17,194, $p=0.016$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Sonuçlar anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olduğunu gösteriyor. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. Analiz sonuçlarına göre annesi okur yazar olmayanlar, annesi orta okul mezunu olanlar arasındaki fark ($U=5714.5$, $p=0.014<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi orta okul mezunu olan öğrenciler (Sıra Ort.= 590,46), annesi okur yazar olmayanlara (Sıra Ort.= 491,81) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Annesi okur yazar

olmayanlar ve annesi lisansüstü mezunu olanlar arasındaki fark ($U=507, p=0.003<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi lisansüstü mezunu olanların (Sıra Ort:= 688,30), annesi okur yazar olmayanlara (Sıra Ort.= 491,81) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını görülmektedir. Annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi orta okul mezunu olanlar arasındaki fark ($U=35471.5, p=0.006<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi orta okul mezunu olanların (Sıra Ort:=590,46), ilkokul mezunu olanlara (Sıra Ort.= 523,95) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını görülmektedir. Annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi lisansüstü mezunu olanlar arasındaki fark ($U=3222, p=0.004<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi lisansüstü mezunu olanların (Sıra Ort:= 688,30), ilkokul mezunu olanlara (Sıra Ort.= 523,95) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını görülmektedir. Annesi lise mezunu olanlar ve annesi lisansüstü mezunu olanlar arasındaki fark ($U=2605.5, p=0.027<0.05$) anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi lisansüstü mezunu olanların (Sıra Ort:= 688,30), lise mezunu olanlara (Sıra Ort.= 523,95) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını görülmektedir.

Baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre $\chi^2(sd=7, n=1112) = 12,685, p=0.081$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için fark anlamlı değildir. Buna göre sanal zorbalıkta kurban olmada baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerinin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Süresine Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo-15’de öğrencilerin sanal zorbalık yapmalarında cep telefonunu kaç yıldır kullandıkları, internet kaç yıldır kullandıkları ve haftada internet kaç saat kullandıklarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo-16’da öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmasında kaç yıldır cep telefonu kullandıkları, kaç yıldır internet kullandıkları ve haftada kaç saat internet kullandıklarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 15: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının; Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Cep Tel.Kul.Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Hiç	325	517,80	4	13.088	0.011*	Hiç/ 1-2 Yıl
1-2 Yıl	345	563,15				Hiç/ 3-5 Yıl
3-5 Yıl	354	574,14				Hiç/6-8 Yıl
6-8 Yıl	80	587,47				Hiç/9 Yıl Ü.
9 Yıl ve Üzeri	7	699,93				
Toplam	1111					
İnternet Kul.Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Hiç	161	483,85	4	27.889	0.000*	Hiç/1-2 Yıl
1-2 Yıl	254	533,47				Hiç/3-5 Yıl
3-5 Yıl	380	562,79				Hiç/6-8 Yıl
6-8 Yıl	218	600,89				Hiç/9 Yıl Ü.
9 Yıl ve Üzeri	99	611,87				1-2/6-8 Yıl
Toplam	1112					1-2 /9Yıl Ü.
Haftalık İnternet Kullanım Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Hiç	92	464,46	4	38.884	0*	Hiç/5-9 saat
1-4 Saat	217	505,59				Hiç/10-14 Saat
5-9 Saat	229	543,52				Hiç/15 Saat Ü.
10-14 Saat	242	572,75				1-4/10-14 Saat
15 Saat ve üzeri	332	612,39				1-4/15 Saat Ü.
Toplam	1112					5-9/15Saat Ü.

*p<0.05

Tablo 15'te görüldüğü gibi, öğrencilerin cep telefonu kullanım süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre p=0.011 olarak hesaplanmış ve p<0.05 olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin cep telefonunu kaç yıldır kullandıklarına göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını öğrenmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Sonuçlara göre hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ve 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark (U=51527, p<0.017) p<0.05 olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamasına bakıldığında 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 563,15) hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 517,8) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ile 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark, (U=51508, p=0.003) p<0.05 olduğu için anlamlıdır. 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 574,14) , hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere göre (Sıra Ort.=

517,8) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ile 6-8 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark, (U=11283, p=0.019) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. 6-8 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 587,47) , hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere göre (Sıra Ort.= 517,8) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ile 9 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark, (U=796, p=0.05) $p=0.05$ olduğu için anlamlıdır. 9 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 699,93) , hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere göre (Sıra Ort.= 517,8) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Tablo 15'te görüldüğü gibi, öğrencilerin interneti kullanma süresine göre, sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Araştırma sonucunda $\chi^2(sd=4,n=1112)= 27.889$, $p=0$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin internet kullanma süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için bütün gruplar için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Buna göre interneti hiç kullanmayanlar ve 1-2 yıldır internet kullananlar arasındaki fark (U= 18727.5, p=0.028) $p <0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 533,47), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 483,85) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. Hiç internet kullanmayanlar ve 3-5 yıldır internet kullananlar arasındaki fark (U= 26205.5, p=0) $p <0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 3-5 yıldır internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 562,79), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 483,85) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. Hiç kullanmayanlar ve 6-8 yıldır internet kullananlar arasındaki fark (U= 13881, p=0) $p <0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6-8 yıldır internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 600,89), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 483,85) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. Hiç internet kullanmayan öğrenciler ile 9 yıl ve üzeri süredir internet kullanan öğrenciler arasındaki fark (U=6145 ,p=0) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 611,87), interneti hiç kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 483,85) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. 1-2

yıldır internet kullanan öğrenciler ve 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=24357.5, p=0.005$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6-8 yıldır internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 600,89), 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 483,85) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir. 1-2 yıldır internet kullanan öğrenciler ile 9 yıl ve üzeri süredir internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=10804, p=0.009$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 611,87), 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 483,85) kıyasla anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıkları görülmektedir.

Tablo 15’te görüldüğü gibi, öğrencilerin haftalık internet kullanma süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup , olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)= 38.884, p=0$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin haftalık internet kullanma süresine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir farklılık vardır. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu analiz edebilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. Buna göre hiç internet kullanmayan öğrenciler ve internet haftada 5-9 saat kullananlar arasındaki fark ($U=8988, p=0.004$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftalık 5-9 saat arasında internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 543,52), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 464,46) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Hiç internet kullanmayan öğrenciler ve internet haftada 10-14 saat kullananlar arasındaki fark ($U=8955, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftalık 10-14 saat arasında internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 572,75), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 464,46) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Hiç internet kullanmayan öğrenciler ve internet haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullananlar arasındaki fark ($U=11301, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftalık 15 saat ve üzerinde internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 612,39), hiç internet kullanmayanlara (Sıra Ort.= 464,46) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Haftalık 1-4 saat internet kullanan ve 10-14 saat internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=23048.5, p=0.003$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 10-14 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 572,75) , haftada 1-4 saat internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 505,59) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Haftalık 1-4 saat

internet kullanan ve 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=29149.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=612,39), haftada 1-4 saat internet kullanan öğrencilere göre (Sıra Ort.= 505,59) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Haftalık 5-9 saat internet kullanan ve 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=33240.5$, $p=0.002$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=612,39), haftada 5-9 saat internet kullanan öğrencilere göre (Sıra Ort.= 543,52) anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Tablo 16: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Cep Tel. Kul. Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	325	504,10				Hiç/ 1-2 Yıl
1-2 Yıl	345	579,51				Hiç/ 3-5 Yıl
3-5 Yıl	354	578,21	4	16.104	0.003	
6-8 Yıl	80	557,78				
9 Yıl ve Üstü	7	662,93				
İnternet Kul. Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	161	456,89				Hiç/ 1-2 Yıl
1-2 Yıl	254	536,47				Hiç/ 3-5 Yıl
3-5 Yıl	380	578,69	4	29.879	0.000*	Hiç/ 6-8 Yıl
6-8 Yıl	218	595,96				Hiç/ 9 Yıl ve
9 Yıl ve Üstü	99	597,80				Üzeri
Toplam	1112					1-2 Yıl/6-8 Yıl
Haftalık İnternet Kullanım Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	92	422,09				Hiç/1-4s /5-9s
1-4 Saat	217	516,48				Hiç/10-14/15sÜ.
5-9 Saat	229	522,71	4	46.667	0.000*	1-4s. /10-14s
10-14 Saat	242	589,51				1-4s./15 saat Ü.
15 Saat ve Üstü	332	619,15				5-9s/ 10-14s
Toplam	1112					5-9s/15s Ü.

* $p<0.05$

Tablo 16’da görüldüğü gibi, öğrencilerin cep telefonunu kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonucunda $x^2(sd=4,n=1112)= 16.104$, $p=0.003$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için farkın anlamlı olduğu görülmektedir.

Cep telefonu kullanım süresine göre öğrencilerin sanal zorbalık kurbanı olmalarında anlamlı bir farklılık vardır. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlayabilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. 1-2 yıldır cep telefonu kullananlar ile hiç cep telefonu kullanmayanlar arasındaki fark ($U=48535$, $p=0.022$) $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=579,51), hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.=504,10) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler ve hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=49684$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=578,21), hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.=504,10) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

Tablo 16'da görüldüğü gibi, internet kullanım süresine göre sanal zorbalık kurbanı olmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonuçlarında $\chi^2(sd=4, n=1112)=29.879$, $p=0.000$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin internet kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark vardır. Farkın hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu öğrenebilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. 1-2 yıldır internet kullanan öğrenciler ve hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=17215$, $p=0.004$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 1-2 yıldır internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=536,47), hiç internet kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.=456,89) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 3-5 yıldır internet kullanan öğrenciler ve hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=23808.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 3-5 yıldır internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=578,69), hiç internet kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.=456,89) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler ve hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=13059$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=595,96), hiç internet kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.=456,89) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler ve hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=6033$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 9 yıl ve üzeri

süreyle internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 597,80) , hiç internet kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 456,89) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler ve 1-2 yıldır internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U= 24752, p=0.027$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 595,96) , 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilere göre (Sıra Ort.= 536,47) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Tablo 16’da görüldüğü gibi, haftalık internet kullanma süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)= 46.667, p=0.000$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre haftalık internet kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark vardır. Farkın hangi gruplar arasında anlamlı olduğunu öğrenebilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. Buna göre internet haftada 1-4 saat kullanan öğrenciler ile hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=8240.5, p=0.003$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 1-4 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 516,48), internet hiç kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 422,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 5-9 saat kullanan öğrenciler ile hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=8552, p=0.001$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 5-9 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 522,71), interneti hiç kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 422,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 10-14 saat kullanan öğrenciler ile hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=7787, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 10-14 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 589,51), interneti hiç kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 422,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrenciler ile hiç internet kullanmayan öğrenciler arasındaki fark ($U=9975, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 10-14 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 619,15), interneti hiç kullanmayan öğrencilere (Sıra Ort.= 422,09) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 10-14 saat kullanan öğrenciler ile haftada 1-4 saat

kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=22775.$, $p=0.006$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 10-14 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 589,51), internet haftada 1-4 saat kullananlara (Sıra Ort.= 516,48) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrenciler ile haftada 1-4 saat kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=29384.$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 619,15), internet haftada 1-4 saat kullananlara (Sıra Ort.= 516,48) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. İnterneti haftada 10-14 saat kullanan öğrenciler ile haftada 5-9 saat kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=24337.5$, $p=0.006$) $p<0.011$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında interneti haftada 10-14 saat aralığında kullanan öğrencilerin (Sıra Ort.= 589,51), internet haftada 5-9 saat kullananlara (Sıra Ort.= 522,71) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. Haftalık 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler ve haftalık 5-9 saat intrnet kullanan öğrenciler arasındaki fark, ($U=310360.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 619,15) , haftada 5-9 saat internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 522,71) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık kurbanı olmaktadır.

4.3.6. Öğrencilerin Sanal Zorbalık Yapma ve Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının, Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnternet Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo 17’de öğrencilerin sanal zorbalık yapmalarında kendi internet kullanma becerilerine dair değerlendirmeleri, anne ve babalarının internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo-18’de öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmalarında kendi internet kullanma becerilerine, anne ve babalarının internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 17: Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencinin, Annesinin, Babasının İnterneti Kullanma Becerisine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Öğrencinin İnterneti						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x²	p	Anlamlı Fark
Hiç	23	506,30				Çok İyi/Orta
Çok Az	28	591,38				Çok İyi/İyi
Orta	178	522,27	4	18.116	0.001*	
İyi	418	531,63				
Çok İyi	465	592,34				
Toplam	1112					
Annelerin İnterneti						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x²	p	Anlamlı Fark
Hiç	345	523,31				Hiç/Çok Az
Çok Az	295	564,59				Hiç/Orta
Orta	278	585,57	4	11.446	0.022*	Hiç/Çok İyi
İyi	140	548,09				
Çok İyi	54	596,51				
Toplam	1112					
Babaların İnterneti						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x²	p	Anlamlı Fark
Hiç	226	532,94				Çok İyi/İyi
Çok Az	200	547,81				Çok İyi/Hiç
Orta	284	575,65	4	9.585	0.048*	
İyi	225	533,98				
Çok İyi	177	594,30				
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 17’de görüldüğü gibi, öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonuçlarına göre χ^2 (sd=4,n=1112, p=0.001) olarak hesaplanmış ve p<0.05 olduğuna göre fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin internet kullanma becerisine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir farklılık vardır. Hangi grupların arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenebilmek için Mann Whitney-U testi yapıldı. Sonuçlara göre; internet kullanma becerisi çok iyi olan öğrenciler, internet kullanma becerisi orta düzeyde olan öğrenciler arasındaki fark (U=34591, p=0) p<0.05 olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında internet kullanma becerisi çok iyi düzeyde olan öğrenciler (Sıra Ort.= 592,34), internet kullanma becerisi orta düzeyde olan öğrencilere (Sıra Ort.= 522,27) göre

anlamli düzeyde daha çok sanal zorbalik yapmaktadır. İnternet kullanma becerisi çok iyi olan öğrenciler, internet kullanma becerisi iyi düzeyde olan öğrenciler arasındaki fark ($U=87512$, $p=0.05$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında internet kullanma becerisi çok iyi düzeyde olan öğrenciler (Sıra Ort.= 592,34), internet kullanma becerisi iyi düzeyde olan öğrencilere (Sıra Ort.= 531,63) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalik yapmaktadır.

Tablo 17’de görüldüğü gibi öğrencilerin annelerinin internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre, öğrencilerin sanal zorbalik yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)= 11.446$, $p=0.022$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğuna göre fark anlamlıdır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenebilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Sonuçlara göre; annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz diye değerlendiren öğrenciler, annesinin internet kullanma becerisi çok az düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=47090$, $p=0.032$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesinin internet kullanma becerisi çok az düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler, (Sıra Ort.= 564.59) annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz diye değerlendirenlere (Sıra Ort.=523,31) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalik yapmaktadır. Annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz olarak değerlendiren öğrenciler, annesinin internet kullanma becerisini orta düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=42595$, $p=0.02$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesinin internet kullanma becerisi orta düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 585,57), annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz diye değerlendirenlere (Sıra Ort.=523,31) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalik yapmaktadır. Annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz diye değerlendiren öğrenciler, annesinin internet kullanma becerisi çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=8117$, $p=0.039$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesinin internet kullanma becerisi çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 596,51), annesinin internet kullanma becerisi hiç kullanamaz diye değerlendirenlere göre (Sıra Ort.=523,31) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalik yapmaktadır..

Tablo 17’de görüldüğü gibi, öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre öğrencilerin sanal zorbalik yapmalarında anlamlı bir fark

olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)=9.585$, $p=0.048$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre öğrencilerin sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark vardır. Hangi grupların arasındaki farkın anlamlı olduğunu görebilmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Sonuçlara göre; babasının internet kullanma becerisi çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler ve babasının internet kullanma becerisi iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=17721.5$, $p=0.017$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 594,309), babası iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 533,98) göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Babasının internet kullanma becerisini çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler ve babası hiç internet kullanmadığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=17778$, $p=0.016$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 594,309), babasının internet kullanmadığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 532,94) göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadır.

Tablo 18: Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Öğrencinin, Annesinin, Babasının İnternet Kullanma Becerisine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Öğrencinin İnternet Kullanma Becerisi						
Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı fark
Hiç	23	559,98	4	15.98	0.003*	Çok İyi/Orta
Çok Az	28	549,55				Çok İyi/İyi
Orta	178	501,27				
İyi	418	538,98				
Çok İyi	465	593,63				
Toplam	1112					
Annenin İnternet Kullanma Becerisi						
Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	345	508,31	4	15.963	0.003*	Hiç/Çok Az
Çok Az	295	578,86				Hiç/Orta
Orta	278	592,52				
İyi	140	557,96				
Çok İyi	54	553,04				
Toplam	1112					
Babanın İnternet Kullanma Becerisi						
Becerisi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	226	524,85	4	5.926	0.205*	Yok
Çok Az	200	544,84				
Orta	284	582,99				
İyi	225	554,40				
Çok İyi	177	570,25				
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 18’de görüldüğü gibi, öğrencinin, kendisinin, annesinin, babasının internet kullanma becerisine dair değerlendirmesine göre öğrencinin sanal zorbalığa maruz kalmasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığını öğrenmek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda χ^2 (sd=4, n=1112), p=0.003 olarak hesaplanmış ve p<0.05 olduğu için fark anlamlıdır. Öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerini değerlendirmelerine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Sonuçlara göre kendi

internet kullanma becerisini çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler ve internet kullanma becerisi orta düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=34591.5$ ve $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında internet kullanma becerisini çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 538,98), internet kullanma becerisini orta düzeyde olarak değerlendiren öğrencilere (Sıra Ort.= 501,27) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. İnternet kullanma becerisini çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler ve internet kullanma becerisini iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=87512$ ve $p=0.005$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında internet kullanma becerisini çok iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 538,98), internet kullanma becerisini iyi düzeyde olarak değerlendiren öğrencilere (Sıra Ort.= 538,98) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Tablo 18’de görüldüğü gibi, öğrencilerin annelerin internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre öğrencilerin sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre $\chi^2(sd=4, n=1112)= 15.963$, $p=0.003$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre öğrencilerin annelerinin internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu görebilmek için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapıldı. Sonuçlara göre annelerinin internet kullanma becerisini hiç kullanamaz diye değerlendiren öğrenciler, annesinin internet kullanma becerisi çok az düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=44415$, $p=0.002$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesinin çok az düzeyde internet kullanma becerisine sahip olduğunu değerlendiren öğrenciler (Sıra Ort.= 578,86), annesinin hiç internet kullanma becerisine sahip olmadığını değerlendiren öğrencilere (Sıra Ort.= 508,31) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Annelerinin internet kullanma becerisini hiç kullanamaz diye değerlendiren öğrenciler ve annesinin internet kullanma becerisini orta düzeyde olarak değerlendiren öğrenciler arasındaki fark ($U=40688$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesinin orta düzeyde internet kullanma becerisine sahip olduğunu düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 592,52), annesinin hiç internet kullanma becerisine sahip olmadığını değerlendiren öğrencilere (Sıra Ort.= 508,31) göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Tablo 18’de de görülebileceği gibi, analiz sonuçları $\chi^2(sd=4,n=1112)=5.926$, $p=0.205$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için fark anlamlı değildir. Buna göre öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.3.7. Geleneksel Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Alan Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statülerindeki Dağılımı

Aşağıda Tablo-19’da geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statüsünde bulunan öğrencilerin, sanal zorbalıkta buldukları statülerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 19: Geleneksel Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Alan Öğrencilerin Sanal Zorbalık Statülerindeki Dağılımı

Sanal Zorbalık Statüleri					
Geleneksel Akran Zorbalığı Statüleri	S.Zorba	S.Kurban	S.Zorba /Kurban	Karışmayan	Toplam
Zorba	12	2	5	29	48
	25%	% 4.4	%10.4	%60.4	100%
Kurban	0	26	4	55	85
	0%	%30.6	%4.7	%64.7	100%
Zorba/Kurban	6	2	36	29	78
	%7.7	%4.2	%46.2	%60.4	100%
Karışmayan	4	24	11	862	901
	%0.4	%2.7	%1.2	%95.7	100%
Toplam	22	56	56	978	1112
	2%	5%	5%	%87.9	100%

Tablo 19’da görüldüğü gibi, geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statülerinde bulunan öğrencilerin hangi sanal zorbalık statülerinde yer aldıkları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde yer alan 48 (% 4.3) öğrencinin %25’inin (n=12) sanal

zorbalıkta zorba statüsünde yer aldığı, %4.4'ünün (n=2) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %10.4'ünün (n=5) sanal zorbalıkta zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %60.4'ünün (n=29) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldıkları görülmektedir.

Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan 85 öğrencinin (% 7.6) hiçbiri sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer almadığı, %30.6'sı (n=26) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %4'.7'sinin (n=4) sanal zorbalıkta zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %64.7'sinin (n=55) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldığı görülmektedir.

Geleneksel akran zorbalığında zorba/kurban statüsünde yer alan 78 (%7) öğrencinin %7.7'si (n=6) sanal zorbalıkta zorba, %4.2'si (n=2) sanal zorbalıkta kurban, %46.2'si (n=36) sanal zorbalıkta zorba/kurban, %60.4'ü (n=29) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer almaktadır.

Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan 901 öğrencinin (%81) %0.4'ü (n=4) sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer aldığı, %2.7'sinin (n=24) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %1.2'sinin (n=11) zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %95.7'sinin (n=862) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldığı görülmektedir.

4.3.8. Öğrencilerin Ebeveyn İzlemesi Düzeylerinin Demografik Değişkenlere, Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin Kendilerinin, Anne ve Babalarının İnternet Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo-20'de öğrencilerin ebeveyn izlemesi düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo-21'de öğrencilerin ebeveyn izlemesi düzeylerinin sınıf, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 22'de öğrencilerin ebeveyn izlemesi düzeylerinin, öğrencilerin kaç yıldır cep telefonu kullandıkları, kaç yıldır internet kullandıkları ve haftada kaç saat internet kullandıklarına göre anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo-23'te öğrencilerin ebeveyn izlemesi düzeylerinin öğrencilerin kendilerinin, anne ve babalarının internet kullanma düzeyine göre anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo 20: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Anlamlı Fark
Kız	540	650,07	351036	103914	0.000*	Kız/Erkek
Erkek	572	468.17	267792			
Toplam	1112					

*p<0.05

Cinsiyete göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Tablo 20’de görüldüğü gibi, analiz sonuçlarına göre U=103914, p=0.000’dır, p<0.05 olduğu için fark anlamlıdır. Buna göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 21: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Sınıf, Anne Eğitim Düzeyi, Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
6	146	697,78	5	74.58	0*	6./8-9. Sınıflar
7	139	645,28				6./10-11.Sınıflar
8	140	591,07				6./12.Sınıflar
9	178	577,26				7./9-10.Sınıflar
10	209	479,95				7./11-12.Sınıflar
11	130	460,01				8./10-11.Sınıflar
12	170	480,26				8./12. Sınıflar
Toplam	1112					9./10.-11-12.Sınıflar

Anne Eğit.Düzeyi	N	Sıra Ort	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Okur Yazar Değil	58	549,91	7	6.474	0.486*	Yok
Okur Yazar	63	506,68				
İlkokul	337	577,27				
OrtaOkul	239	533,90				
Lise	252	564,29				
Yüksek Okul	11	452,27				
Üniversite	125	575,52				
Lisansüstü	27	509,37				
Toplam	1112					

Baba Eğit. Düzey	N	Sıra Ortalaması	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Okur Yazar Değil	11	499,73	7	3.705	0.813*	Yok
Okur Yazar	39	550,71				
İlkokul	184	574,35				
Orta Okul	265	547,83				
Lise	318	562,40				
Yüksek Okul	33	470,56				
Üniversite	216	557,00				
Lisansüstü	46	572,07				
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 21’de görüldüğü gibi, sınıf değişkenine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=5, n=1112)=74.58$, $p=0$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 6. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=8409.5$, $p=0.009$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 697,78) , 8. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 591,07) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok

izlenmektedir. 6. ve 9. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=9952.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 697,78) , 9. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 577,26) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 6. ve 10. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=9286$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 697,78) , 10. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 479,95) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 6. ve 11. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=5453$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 697,78) , 11. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 460,01) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 6. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=7748.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 6. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 697,78) , 12. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 480,26) ebeveynleri tarafından göre anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 7. ve 9. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=10758$, $p=0.046$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 7. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 645,28) , 9. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 577,26) göre anlamlı düzeyde daha çok ebeveynleri tarafından izlenmektedir. 7. ve 10. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=10112.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 7. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 645,28) , 10. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 479,95) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 7. ve 11. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=5961.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 7. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 645,28) , 11. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 460,01) ebeveynleri tarafından göre anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 7. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=8300$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 7. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 645,28) , 12. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 480,26) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 8. ve 10. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=11781.5$, $p=0.002$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 8. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 591,07) , 10. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 479,95) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 8. ve 11. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=7038$, $p=0.001$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra

ortalamlarına bakıldığında 8. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 591,07) , 11. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 460,01) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 8. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=9765$, $p=0.007$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 8. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 591,07) , 12. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 480,26) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 9. ve 11. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=8971.5$, $p=0.001$) $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 577,26) , 11. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 460,01) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 9. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler arasındaki fark ($U=12401$, $p=0.004$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında 9. sınıfa devam eden öğrenciler (Sıra Ort.= 577,26) , 12. sınıfa devam eden öğrencilere (Sıra Ort.= 480,26) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 21’de görüldüğü gibi, anne eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmış ve analiz sonucunda $\chi^2(sd=7, n=1112)=6.474$, $p=0.486$ olarak hesaplanmıştır. $P>0.05$ olduğu için anne eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 21’de görüldüğü gibi, baba eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=7, n=1112)= 3.705$, $p=0.813$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için baba eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 22 :Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Cep Telefonu, İnternet ve Haftalık İnternet Kullanım Süresine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Cep Tel.Kul. Süresi	N	Sıra Ortalaması	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	325	637,58				Hiç/1-2 Yıl
1-2 Yıl	345	549,62				Hiç/3-5 Yıl
3-5 Yıl	354	515,67	4	38.334	0.000*	Hiç/6-8 Yıl
6-8 Yıl	80	435,39				Hiç/ 9 Yıl ve Ü.
9 Yıl ve Üstü	7	500,64				1-2 Yıl/6-8 Yıl
Toplam	1111					3-5 Yıl/6-8 Yıl
İnternet Kul.Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	161	595,98				
1-2 Yıl	254	581,67				
3-5 Yıl	380	542,79	4	6.510	0.164	Yok
6-8 Yıl	218	535,98				
9 Yıl ve Üstü	99	525,55				
Toplam	1112					
Haftalık İnternet Kullanma Süresi	N	Sıra Ortalaması	Sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	92	616,08				Hiç/10-14 Saat
1-4 Saat	217	601,65				Hiç/15 Saat Ü.
5-9 Saat	229	635,32	4	45.28	0.000*	1-4./10-14 Saat
10-14 Saat	242	534,15				1-4/15 Saat Ü.
15 Saat ve Üstü	332	472,40				5-9/10-14Saat
Toplam	1112					5-9/15Saat Ü. 10-14/15 SaatÜ.

*p<0.05

Tablo 22’de görüldüğü gibi, öğrencilerin cep telefonunu kaç yıldır kullandıklarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)=11.093, p=0$ olarak hesaplandı, $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Öğrencilerin cep telefonunu kullandıkları süreye göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için Mann Whitney-U testi yapıldı. Sonuçlara göre hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ve 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=47275, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.= 637,58) 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 549,62) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ve 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=47756, p=0.000$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.=

637,58) 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 542,79) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ve 6-8 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=8312$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.= 637,58) 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 542,79) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler ve 9 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=21499$, $p=0.009$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, hiç cep telefonu kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.= 637,58) 9 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 500,64) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler ve 6-8 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=10973$, $p=0.004$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 1-2 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 549,62) 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 542,79) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler ve 6-8 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=12050$, $p=0.037$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler (Sıra Ort.= 515,67) 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 542,79) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 22’de görüldüğü gibi, öğrencilerin interneti ne süredir kullandıklarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)=6.510$, $p=0.164$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için fark anlamlı değildir. Öğrencilerin interneti ne süredir kullandıklarına göre ebeveyn izlmesinde anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 22’de görüldüğü gibi, öğrencilerin haftalık internet kullanım süresine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)=45.28$, $p=0$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için öğrencilerin interneti haftada kaç saat kullandıklarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenebilmek için Mann Whitney-U testi yapıldı. Sonuçlara göre interneti hiç kullanmayan öğrenciler ve interneti haftada 10-14 saat kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=9447.5$, $p=0.032$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında hiç

internet kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.= 594,01), haftada 10-14 saat internet kullananlara (Sıra Ort.= 534,15) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Hiç internet kullanmayan öğrenciler ve interneti haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=11495$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında hiç internet kullanmayan öğrenciler (Sıra Ort.= 594,01), haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullananlara (Sıra Ort.= 472,40) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftada 1-4 saat internet kullanan öğrenciler ve haftada 10-14 saat internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=22963$, $p=0.02$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 1-4 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=601,65), haftada 10-14 saat internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 534,15) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftada 1-4 saat internet kullanan öğrenciler ve haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=27724$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 1-4 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=601,65), haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.=472,40) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftada 5-9 saat internet kullanan öğrenciler ve haftada 10-14 saat internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=22370.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 5-9 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=635,32), haftada 10-14 saat internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 534,15) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftada 5-9 saat internet kullanan öğrenciler ve haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=27078$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 5-9 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=635,32), haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 472,40) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftada 10-14 saat internet kullanan öğrenciler ve haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler arasındaki fark ($U=35262$, $p=0.012$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında haftada 10-14 saat internet kullanan öğrenciler (Sıra Ort.=534,15), haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere (Sıra Ort.= 472,40) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 23: Ebeveyn İzlemesi Puanının Öğrencinin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnternet Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Öğrencinin İnternet Kullanma Becerisi						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	23	642,76				
Çok Az	28	574,61				
Orta	178	593,60	4	5.059	0.281	Yok
İyi	418	547,63				
Çok iyi	465	544,91				
Toplam	1112					
Annelerin İnternet Kullanma Becerisi						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	345	538,02				Hiç/İyi
Çok Az	295	555,19				Hiç/ Çok İyi
Orta	278	533,72	4	11.584	0.021*	Çok Az/ Çok İyi
İyi	140	614,46				Orta/İyi
Çok İyi	54	648,72				Orta/Çok İyi
Toplam	1112					
Babaların İnternet Kullanma Becerisi						
Kullanma Becerisi	N	Sıra Ortalaması	sd	x2	p	Anlamlı Fark
Hiç	226	536,63				Hiç/ Çok İyi
Çok Az	200	577,79				Çok Az/ Orta
Orta	284	510,68	4	13.384	0.01*	Orta/İyi
İyi	225	571,48				Orta/Çok İyi
Çok İyi	177	612,29				
Toplam	1112					

*p<0.05

Tablo 23'te görüldüğü gibi, öğrencilerin, kendilerinin annelerinin, babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre, ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Öğrencilerin internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerinin ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)= 5.059$, $p=0.281$ olarak hesaplanmış ve $p>0.05$ olduğu için farkın anlamlı olmadığı görüldü. Buna göre farklı düzeylerde internet kullanma becerisi olan öğrenciler arasında ebeveyn izlemesi açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 23'te görüldüğü gibi öğrencilerin annelerin internet kullanma beceri düzeyine düzeyine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonucunda

$\chi^2(sd=4, N=1112)= 11.584, p=0.012$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu görebilmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre annelerinin hiç internet kullanmadığını düşünen öğrenciler ve annelerinin internet kullanma becerisi iyi düzeyde olduğunu düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=21112.5, p=0.03$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında annesi iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 614,46) , annesi internet kullanmadığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 538,02) göre ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir. Annesinin internet kullanmadığını düşünen öğrenciler ve annesi çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=7514.5, p=0.022$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 648,72) , annesinin internet kullanmadığını düşünen öğrencilere göre (Sıra Ort.= 538,02) ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Annesinin çok az düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler ve annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=6555, p=0.038$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 648,72) , annesinin çok az düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre (Sıra Ort.= 555,19) ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Annesinin orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler ve annesinin iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=16522, p=0.012$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Annesinin iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 614,46) , annesinin orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre (Sıra Ort.= 533,72) ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Annesinin orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler ve annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=5965, p=0.015$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 648,72) , annesinin orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre (Sıra Ort.= 533,72) ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 23'te görüldüğü gibi, öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapıldı. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=4, n=1112)=13.384, p=0.01$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Buna

göre öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisi düzeyine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark vardır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre babasının hiç internet kullanmadığını düşünen öğrenciler ve babasının çok iyi düzeyde internet kullanabildiğini düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=17497.5$, $p=0.031$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 612,29) , babasının internet kullanmadığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 536,63) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Babasının çok az düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler ve babasının orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=24895$, $p=0.021$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Babasının çok az düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 612,29), babasının orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 510,68) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler ve babasının orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler arasındaki fark ($U=20432.5$, $p=0.001$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler (Sıra Ort.= 612,29), babasının orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere (Sıra Ort.= 510,68) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

4.3.9. Ebeveyn İzlemesi Düzeyinin Öğrencilerin Yer Aldıkları Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerine Göre Farklılaşması

Aşağıda Tablo-24'te öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında ve sanal zorbalıkta zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statülerinde yer almalarına göre ebeveyn izlemesi düzeylerinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 24: Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin Geleneksel akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Statülerinde Yer Almalarına Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Gruplar	N	Sıra		χ^2	p	Anlamlı Fark
		Ortalaması	sd			
G. Karışmayan	901	596.31	3	93.227	0	Karışmayan- Kurban
G. Kurban	85	506.76				Karışmayan-Zorba
G. Zorba	48	316.21				Karışmayan-Zorba/Kur.
G. Zorba/kurban	78	298.67				Kurban-Zorba
Toplam	1112					Kurban-Zorba/Kurban
S. Karışmayan	978	586.58	3	77.340	0	Karışmayan-Kurban
S. Kurban	56	416.88				Karışmayan-Zorba
S.Zorba	22	284.36				Karışmayan-Zorba/Kur.
S.Zorba/Kurban	56	277.66				Kurban-Zorba/Kurban
Toplam	1112					

*P<0.05

Tablo 24'te görüldüğü gibi araştırmada geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerinde yer alan öğrencilerin ebeveyn izlmesi puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bunu analiz edebilmek Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statüsünde yer almalarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı fark olup olmadığını öğrenmek amaçlı yapılan Kruskal Wallis testinde $\chi^2(sd=3, n=1112)=93.227, p=0$ olarak hesaplanmış ve $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu öğrenmek için Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=31779.5, p=0.009$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 596.31) , kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 506.76) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=10906.5, p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 596.31) , zorba statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 316.21) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=16497,$

p=0) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 596.31) , zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 298.67) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=1206$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 506.76) , zorba statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 316.21) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=1863.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 506.76) , zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 298.67) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Tablo 24'te görüldüğü gibi, öğrencilerin sanal zorbalıkta zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statüsünde yer almalarına göre ebeveyn izlemesi puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2(sd=3, n=1112)= 77.340$, $p=0$ olarak hesaplanmış, $p<0.05$ olduğu için fark anlamlıdır. Hangi gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğunu anlamak için bütün gruplar arasında Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=18940$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 586.58, kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 416.88) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=4932.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 586.58), zorba statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 284.36) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=12232.5$, $p=0$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 586.58), zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 277.66) göre ebeveynleri

tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer alan öğrenciler ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrenciler arasındaki fark ($U=1113.5$, $p=0.008$) $p<0.05$ olduğu için anlamlıdır. Sıra ortalamalarına bakıldığında, sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer alan öğrenciler (Sıra Ort.= 416.88), zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere (Sıra Ort.= 277.66) göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

V. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde bulguların, konuyla ilgili literatür kapsamında tartışılması ve yorumlanmasına yer verilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde, geleneksel akran zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma, sanal zorbalık yapma, sanal zorbalığa maruz kalma ve ebeveyn izlemesi ilişkisini doğrudan inceleyen az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle geleneksel akran zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma, sanal zorbalık yapma, sanal zorbalığa maruz kalma ve ebeveyn izlemesi ilişkisine dair tartışma ve yorumlar benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek yapılmıştır. Bu bölümde bulgular “alt problem ve analizlerdeki sıralarına” göre ele alınmıştır.

5.1. Geleneksel Akran Zorbalığında Statülerin ve Geleneksel Akran Zorbalığının Yaşandığı Yerlerin Dağılımına İlişkin Tartışma ve Yorumlar

Geleneksel akran zorbalığı statülerinin yaygınlığına bakıldığında, öğrencilerin %7.7’si geleneksel akran zorbalığında kurban, %4.3’ü zorba, %7’si zorba/kurban, % 81’i karışmayan statüsünde yer almaktadır. Sonuçlar öğrenciler arasında geleneksel akran zorbalığına dahil olma oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Her 5 öğrenciden 1’i geleneksel akran zorbalığına dahil olmaktadır.

Alanyazında bulunan birçok araştırmanın sonuçları, bu sonuçlara benzerdir. Örneğin, 40 ülkede, 11, 13 ve 15 yaşlarında olan 200.000 öğrenci ile yapılan araştırmanın sonuçları; öğrencilerin %10,7’sinin geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer aldığını, %12,6’sının zorba statüsünde yer aldığını, %3,6’sının zorba/kurban statüsünde yer aldığı göstermiştir (Craig ve diğerleri, 2009:218). Boulton ve Smith (1994:318) tarafından 8-9 yaşlarında olan öğrenciler ile yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin %13.7’si geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde, %17.1’i kurban statüsünde, %4.4’ü zorba/kurban statüsünde, %65.8’i karışmayan statüsünde yer almıştır. Öğrencilerin %35’i bir şekilde geleneksel akran zorbalığına dahil olmuştur. Salmon ve diğerleri (2000:570) tarafından yapılan araştırmaya göre ergenlerin % 27’si geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde, %5’i zorba statüsünde, %3.8’i zorba/kurban statüsünde yer almıştır. Çakır (2017:75) tarafından lise öğrencileri ile yapılan araştırmanın sonuçları, öğrencilerin

%8.7'sinin geleneksel akran zorbalığında zorba, %7.6'sının kurban, %7.8'inin zorba/kurban, %75.4'ünün karışmayan statüsünde yer aldıklarını göstermiştir.

Geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilerin oranının daha yüksek olduğu araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Bu durum öğrencilerin hangi statüde bulunduğunu analiz etmek için kullanılan yöntemden kaynaklanıyor olabilir. Ahmed ve Braithwaite (2004:44) 9-12 yaş arasında 610 öğrenci ile yaptığı çalışmaya göre öğrencilerin %65'i geleneksel akran zorbalığında kurban, %6'sı zorba, %11'i zorba/kurban, %18'i karışmayan statüsünde yer almıştır. Gökler (2007:302), 8. sınıfa devam eden, 578 öğrenci ile yaptığı çalışmada öğrencilerin %10.10'unun geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde, %27.30'unun kurban statüsünde, %20.90'ının zorba-kurban statüsünde olduğu belirlenmiştir. Bazı çalışmalarda ise geleneksel akran zorbalığını statüler üzerinden değil, geleneksel akran zorbalığı yapma ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalma yönünden hesaplamıştır. Hynie ve diğerleri (2001:38) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %44.6'sı geleneksel akran zorbalığına maruz kalmıştır, öğrencilerin %24.1'i geleneksel akran zorbalığı yapmıştır. Gümüşler-Başaran (2014:86) tarafından yapılan bir çalışmada geleneksel akran zorbalığına maruz kalma oranı %72.6, zorbalık yapma oranı %84.3 olarak hesaplanmıştır. Boulton ve Underwood (1992:75) tarafından yapılan bir çalışmaya göre öğrencilerin %21'i geleneksel akran zorbalığına maruz kalırken, %17'si zorbalık yapmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre 6-12. sınıfa devam eden öğrencilerde geleneksel akran zorbalığına dahil olma oranı %19'dur. Türkiye'de ve yurt dışında yapılan araştırma sonuçları ile kıyaslandığında geleneksel akran zorbalığına karışma oranı bu çalışmada daha düşük olarak hesaplanmıştır. Bu durum araştırma sırasında öğrencilerin geleneksel akran zorbalığında yer aldıkları statüleri belirleyebilmek için kullanılan yöntemden kaynaklanıyor olabilir. Geleneksel Akran Zorbalığı ölçeğinde zorba olma formunda ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba statüsünde, kurban olma formundan ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler kurban statüsünde, her ikisinden de ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba/kurban statüsünde sınıflandırılmıştır. Buna rağmen %19 yaklaşık olarak öğrencilerin beşte birine denk gelmektedir ve her 5 öğrenciden birinin geleneksel akran zorbalığına dahil olduğunu göstermektedir.

Geleneksel akran zorbalığının yaşandığı yerlerin dağılımına bakıldığında, analiz sonuçları geleneksel akran zorbalığının en çok sınıflarda (%49.6), daha sonra okul bahçesinde (%29.6), mahallede (%24.1), okul giriş ve çıkışlarında (%21.7), okul koridorlarında (%19.2), okul yolunda (%12.9), okul tuvaletlerinde (%8.8), serviste (%7.1) yaşandığını göstermektedir. Araştırma sonucu geleneksel akran zorbalığının yoğun olarak (%74.1) okulda ve okul ile ilgili yerlerde yaşandığını göstermektedir.

Kartal (2008:722) kız öğrencilerin zorbalığa uğradığı yerler arasında en sıklıkla ilk üç sırada sınıf, okul bahçesi ve okula gidiş-dönüş yolunu bildirdiğini, erkek öğrencilerin ise ilk sırada okul bahçesi olmak üzere sınıf ve okula gidiş-dönüş yolunu zorbalığa uğradığı yerler arasında bildirdiğini belirtmektedir. O'Moore ve McGuire (1993:6) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, öğrenciler geleneksel akran zorbalığına en çok (%74) okul bahçesinde maruz kalmaktadır. Öğrencilerin %47'si geleneksel akran zorbalığının sınıflarda, %37'si okul koridorlarında, %27'si oyun parklarında gerçekleştiğini belirtmektedir. Tıprıdamaz-Sipahi (2008:128) çalışmasında öğrencilerin %53.9'u sınıfta öğretmen olmadığında, %52.7 oyun alanı/spor sahasında ve %26'sı koridor/merdivenlerde zorbalığa uğradığını belirtmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları ile yurt içi ve yurt dışında yapılan araştırmalar, geleneksel akran zorbalığının en çok yaşandığı yerin toplamda okul içi ve okul yolu gibi okulla bağlantılı yerler olduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkarak öğrencilerin geleneksel akran zorbalığına maruz kalma riskinin en yüksek olduğu yerlerin okul ve okulla ilgili yerler olduğunu düşünebiliriz.

5.2. Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

5.2.1. Geleneksel Akran Zorbalığı Yapma Puanının Demografik Değişkenlere Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Cinsiyet değişkeni açısından geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığının araştırılması sonucunda, erkek öğrencilerin, kızlara göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları görülmektedir. Alanyazında, araştırma bulgusunu destekleyecek şekilde, erkek öğrencilerin kızlardan daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığını gösteren sonuçlar bulunmuştur (Ayas ve Pişkin, 2011; Baldry ve Farrington,

2000; Boulton ve Smith, 1994; Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Hynie ve diğerleri 2001; Keskin, 2010; Nansel ve diğerleri, 2001; Pişkin, 2010; Şahin ve Sarı, 2010; Wolke ve diğerleri,2001; Yaman ve Sönmez, 2015). Bazı araştırma sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni açısından geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir (Başaran, 2014; Craig, 1998; Gökler, 2007; Gümüşler- Polat-Külcü,2015).

Geleneksel akran zorbalığı yapmada, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok risk altında olduğu, bu çalışmada sonuçlarında görülmektedir. Craig ve diğerleri (2009:222) tarafından 40 ülkede 200.000 öğrenci ile yapılan araştırmanın sonuçlarına göre her yaş düzeyinde erkek öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı yapma oranları kız öğrencilerden daha yüksektir. Araştırmacılara göre bu durumun kaynağı; zorbalığın erkek öğrenciler tarafından bir üstünlük stratejisi olarak algılanması veya erkek öğrencilerin yaptıkları zorbalık vakalarını anlatmaya daha istekli olması olabilir. Ayas ve Pişkin'e (2011:563) göre bu sonuç toplumdaki cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Türkiye'de erkek saldırganlığının, kadın saldırganlığından daha kolay kabul gördüğü gözlenmektedir.

Sınıf değişkeni açısından geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı yönünde yapılan analizlerin sonucunda, 10. sınıfa devam eden öğrencilerin, 6., 7., 8. ve 9. sınıflara devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları ve 12. sınıfa devam eden öğrencilerin 7. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları görülmektedir. Araştırma bulguları üst sınıflardaki öğrencilerin, alt sınıflara devam eden öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığını göstermektedir.

Alanyazında üst sınıftaki öğrencilerin alt sınıftaki öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığını veya benzer şekilde yaşça büyük olan çocukların, yaşça küçük olan çocuklara göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığını destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Ayas ve Pişkin, 2011; Hynie ve diğerleri, 2001; Gümüşler-Başaran, 2014; Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı; 2011; Yaman ve Sönmez, 2015).

Bulguların aksine, sınıf düzeyi açısından, küçük sınıflara devam eden öğrencilerin, kendilerinden büyük sınıflara devam eden öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığını gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır, örneğin Başar ve Çetin (2013:480-481) tarafından yapılan çalışmaya göre; 4. sınıf

öğrencileri 7, 8, 9,10 ve 11. sınıf öğrencilerine göre doğrudan zorbalık davranışını daha yüksek seviyede göstermiştir. 5. sınıf öğrencileri 9. sınıf öğrencilerine göre, 6. sınıf öğrencileri de 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine göre arkadaşlarına karşı doğrudan zorba davranışları daha çok sergilemiştir. Dolaylı zorbalık düzeyinde ise 4. sınıf öğrencileri 5. ve 11. sınıf öğrencilerine göre, daha yüksek düzeyde dolaylı zorbalık davranışı göstermiştir. Bununla birlikte, bazı araştırmalara göre sınıf düzeyine göre geleneksel akran zorbalığında anlamlı bir fark olması gerektiği belirtilmiştir (Akgün, 2005; Baldry ve Farrington, 2000; Polat-Külcü,2015).

Üst sınıftaki öğrencilerin alt sınıftakilere göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığı yapması, geleneksel akran zorbalığının doğasında olan güç dengesizliği kavramından kaynaklanıyor olabilir. Farrington'a göre (1993:381) geleneksel akran zorbalığı, daha güçlü olan birinin, kendine göre daha güçsüz birine karşı, fiziksel veya psikolojik yönden tekrarlı olarak eziyet etmesidir. Güç kavramı üst sınıfa gitmek, yaşça büyük olmak bu doğrultuda bedenen daha güçlü olmak, kendini daha güçlü hissetmekten kaynaklandığında üst sınıfa gidenlerin daha çok geleneksel akran zorbalığı yapması olasıdır.

Araştırmada anne eğitim düzeyine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi, sonuçlar anne eğitim düzeyine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada, anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Alanyazında benzer şekilde anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığını gösteren sonuçlar bulunmuştur (Açıkgöz, 2017; Akgün;2005; Başar ve Çetin, 2013; Gümüşler-Başaran, 2014; Polat-Külcü, 2015). Çakır (2017:123) annesinin eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan öğrencilerin, annesinin eğitim düzeyi daha düşük olanlara göre daha çok zorbalık yaptığını belirtmiştir.

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Araştırma sonuçları baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığı yapmada anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Geçmişte yapılan araştırmalar bu bulguyu desteklemektedir (Açıkgöz, 2017; Başar ve Çetin, 2013; Coşkun, 2008; Gümüşler-Başaran, 2014, Polat-Külcü, 2015). Çakır (2017:123) babasının eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan öğrencilerin, babasının eğitim düzeyi daha düşük olanlara göre daha çok zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir.

Geleneksel akran zorbalığı yapmada anne ve babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmaması beklenen bir sonuç değildir. Anne ve babanın eğitim seviyesi yüksek ve düşük olanlar arasında fark olabileceği düşünülmekteydi, ancak sonuçlar farkın anlamlı olmadığını göstermiştir. Bu durum geleneksel akran zorbalığı yapmanın anne ve babanın eğitim düzeyinden ve hatta belki de buna bağlı olarak belirli bir sosyo-ekonomik statüden bağımsız, her ailede görülebilecek bir problem olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

5.2.2. Geleneksel Akran Maruz Kalma Puanında Demografik Değişkenlere Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Cinsiyet değişkeni açısından geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığının analiz edilmesi sonucunda, erkek öğrencilerin, kızlara göre anlamlı düzeyde daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığı görülmektedir. Araştırma bulgusunu destekleyecek şekilde başka araştırma sonuçları bulunmaktadır (Ayas ve Pişkin, 2011; Bilgiç, 2007; Boulton ve Underwood, 1992; Hynie ve diğerleri, 2001; Menesini ve diğerleri, 1997; Mynard ve Joseph, 2000; Rigby ve Slee, 1991; Wolke ve diğerleri, 2001). Bunun aksine bazı araştırma bulguları kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarını göstermiştir (Gümüşler-Başaran, 2014; Pişkin, 2010). Literatürdeki bazı araştırmalara göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir (Boulton ve Smith, 1994; Craig, 1998; Dölek, 2002; Polat-Külcü, 2015).

Erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre geleneksel akran zorbalığına daha çok maruz kaldıklarını görülmektedir. Aynı zamanda erkek öğrencilerin, kızlara göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptığı da görülmektedir. Toplumdaki cinsiyet rollerinin sonucu olarak erkeklerin saldırgan davranışları toplum tarafından daha olumlu karşılanırken, kızların saldırgan davranışları daha çok uyarılmakta ve eleştirilmektedir. Aynı cinsiyetteki öğrencilerin bir birlerine daha çok zorbalık yaptıkları (Arslan, 2008; Mynard ve Joseph, 2000) göz önünde bulundurulduğunda erkek öğrencilerin daha çok zorbalık yapması aynı zamanda erkek öğrencilerin daha çok zorbalığa maruz kalmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum erkek öğrencilerin hem geleneksel akran zorbalığı yapma, hem de geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada kız öğrencilere göre daha çok risk altında olduğu anlamına gelmektedir.

Sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelendi, ancak analiz sonuçlarına göre sınıf değişkeni açısından geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Benzer bulgulara alanyazında rastlanmaktadır (Akgün, 2005; Ayas ve Pişkin, 2011; Gümüşler-Başaran, 2014; Polat-Külcü, 2015). Farklı olarak sınıf düzeyi büyük olan çocukların daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Boulton ve Underwood, 1992; Hynie ve diğerleri, 2001; Rigby, 1997). Kartal (2008:719) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ilköğretim birinci kademe öğrencileri, ikinci kademe öğrencilerine göre daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldığını belirtmiştir.

Araştırmanın sonuçları sınıf değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu açıdan bakılırsa, geleneksel akran zorbalığına maruz kalmak 6 sınıftan 12. sınıfa kadar bütün öğrenciler için problem teşkil etmektedir.

Anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelendi, analiz sonuçlarına göre anne eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Alanyazında bu bulguyu destekleyen araştırmalar bulunmaktadır (Akgün 2005; Açıkgöz, 2017; Gümüşler-Başaran, 2014; Polat-Külcü,2015).

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını incelendi, analiz sonuçlarına göre baba eğitim düzeyi değişkenine göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görüldü. Benzer araştırma bulguları alanyazında bulunmaktadır (Açıkgöz, 2017; Gümüşler-Başaran, 2014; Polat-Külcü, 2015).

Bu araştırmanın sonuçlarına göre, anne ve baba eğitim düzeyine geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Anne ve babanın eğitim düzeyi ne olursa olsun geleneksel akran zorbalığına maruz kalmak, bütün aileler için önemli bir risk oluşturmaktadır.

5.3. Sanal Zorbalık Statülerinin ve Sanal Zorbalığın Yapıldığı Yerlerin Dağılımına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Araştırmada öğrencilerin yer aldığı sanal zorbalık statülerinin dağılımı araştırıldı. Analiz sonucuna göre öğrencilerin %5'i sanal zorbalıkta kurban, %2'si zorba, %5'i zorba/kurban, % 88'i karışmayan statüsünde yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde sanal zorbalığa dahil olmanın yaygın olduğunu, öğrencilerin %12.1'inin bir şekilde sanal zorbalığa karıştığı görülmektedir.

Literatürde sanal zorbalık statülerinin dağılımı ile ilgili farklı sonuçlar yer almaktadır. Örneğin Ybarra ve Mitchell (2004b:1311) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ergenlerin %12'si sanal zorbalıkta zorba, %4'ü kurban ve %3'ü zorba/kurban statüsünde yer almıştır. Raskauskas ve Stoltz (2007:567), tarafından yapılan bir araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %49'unun sanal kurban olduğu, %21'inin sanal zorba olduğu görülmüştür. Patchin ve Hinduja (2006:159), öğrencilerin %11'i sanal zorbalık yaptığını, %29'unun sanal zorbalığa uğradığını belirtmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007:38) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin %28'i sanal zorbalık yapmış ve öğrencilerin %30'u sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Arıcak (2009), öğrencilerin %20'sinin hayatında en az bir kez sanal zorbalık yaptığını, %54'ünün ise en az bir kez sanal kurban olduklarını tespit etmiştir. Smith ve diğerleri (2006:14) örneklemini oluşturan ergenlerin %46'sı geçen ay içinde en az bir defa sanal zorbalığa maruz kaldığını, %14'ü 2-3 kez ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiş. Ergenlerin %22'si geçen bir ay içinde en az bir kez sanal zorbalık yaptığını bildirirken, %6.6'sı geçen ay içinde 2-3 ve daha çok sanal zorbalık yaptığını bildirmiş. Burnukara ve Uçanok (2010:57) ergenlerin %21.7'sinin sanal zorbalığa karıştıklarını ve %5.8'i sanal zorba, %10'u sanal kurban, ve %5.9'u da sanal zorba/ kurban olarak sanal zorbalık statülerinde yer aldıklarını belirtmektedir.

Bu araştırma bulgularına göre öğrencilerin %12'si sanal zorbalığa karışmıştır. Bu sonuç yurt içi ve yurt dışında yapılan araştırma sonuçları ile kıyaslandığında, onlara göre düşüktür. Bu durum öğrencilerin sanal zorbalık statülerinde olma durumlarını sınıflamada kullanılan yöntemden kaynaklanmış olabilir. Bu araştırmada Sanal Zorbalık Ölçeğinde zorba formundan ortalamanın bir standart sapma üzerinde puan alan öğrenciler zorba, kurban olma formunda ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler kurban, her ikisinde de ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan öğrenciler zorba kurban statüsünde sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte yaklaşık olarak her 10 öğrenciden 1'inin sanal zorbalığa dahil olduğu anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında sanal zorbalık kavramının öğrenciler için önemli bir problem olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin sanal zorbalığın en çok nerede yaşandığı araştırıldı, analiz sonuçlarına göre öğrenciler sanal zorbalığın en çok sosyal paylaşım sitelerinde (%45.4) daha sonra, WhatsApp benzeri mesajlaşma gruplarında (%30.1), cep telefonu mesajı ile (%18.3), sohbet odalarında (%16.5), cep telefonu araması ile (%14.3), forum sitelerinde (%11.5), email ile (%7.6) yaşadıklarını belirtmişler.

Patchin ve Hinduja (2006:160) tarafından yapılan çalışmada öğrencilere en çok hangi yöntemler ile yapılan sanal zorbalığa maruz kaldıkları sorulmuş Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler en çok sohbet odaları, cep telefonu mesajları ve emailer yoluyla yapılan sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Raskauskas ve Stoltz (2007:568) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre sanal zorbalık kurbanları, en çok cep telefonları mesajları ile (%32.1), sonra Web siteleri yolu ile (%15.5), telefonla çekilen fotoğraflar ile (%9.5) yapılan sanal zorbalığa maruz kalmışlar. Özdemir ve Akar (2011:616) tarafından yapılan çalışmaya göre öğrenciler en çok sosyal ağlarda, daha sonra cep telefonu mesajları ile ve üçüncü olarak cep telefonu aramaları ile sanal zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarındaki değişim ve gelişim hızla devam etmektedir. Hergün yeni iletişim araçları veya programları geliştirilmekte, eski olanların kullanımı ortadan kalkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sanal zorbalık yapmak için kullanılan yöntemlerde yıllar içinde değişim göstermektedir. Öğrenciler her dönemde en yeni teknolojilere kolaylıkla uyum sağlamakta, kullanımı aralarında hızla yaygınlaşmakta ve popüler olmaktadır. Sanal zorbalığa da yaygın olarak kullanmakta oldukları araçlar yoluyla maruz kalmaktadırlar.

5.4. Sanal Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarında Demografik Değişkenlere, Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin, Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

5.4.1. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarında Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Cinsiyete göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre, erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok

sanal zorbalık yapmaktadır. Literatürde bu sonucu destekleyen araştırma sonuçları bulunmaktadır (Arıca, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007, Bayar, 2010; Evegü, 2014, Karlier-Soydaş, 2011, Li, 2006; Sarak,2012; Topçu, 2008 Vandebosh ve diğerleri, 2006). Literatürde az da olsa bazı araştırma sonuçları kızların erkeklere göre daha çok sanal zorbalık yaptıklarını göstermektedir (Agatson ve diğerleri,2007; Willard, 2007; Wolak ve diğerleri, 2007). Bazı araştırma sonuçları sanal zorbalık yapmada cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Beran ve Li ,2005; Didden ve diğerleri ,2009; Özdemir ve Akar, 2011).

Burnukara ve Uçanok'a göre (2010:58) ergenler küçük yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyet rolleri temelinde belirli davranışların yapılmasını ya da yapılmaması gerektiğini öğrenmektedirler ve özellikle kızlarının karşıdaki kişiye zarar verici davranışlar sergilemesi toplum tarafından sosyal baskıyla karşılanmaktadır. Bu sosyal baskının bir sonucu olarak kızların, erkeklere göre sanal ortamda uyguladıkları zorbalık davranışlarını rapor etmekten daha fazla çekinmiş olabileceklerini söylemek mümkündür. Bununla birlikte ülkemide erkeklerin cep telefonu, internet ve bilgisayarı kızlara göre daha çok kullandığını gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Burnukara,2009; Karlier- Soydaş,2011). Bu araçları daha uzun süre kullanan erkeklerin daha çok sanal zorbalık yapmaları mümkün olabilir.

Sınıf düzeyi açısından sanal zorbalık yapma puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi, analiz sonuçlarına göre 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 10. sınıfa devam eden öğrenciler, 7. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. 9., 10. ve 11. sınıfa devam eden öğrenciler, 8. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Bulgulara sınıfça veya yaşça büyük olan öğrencilerin kendilerinden küçük olanlara göre daha çok sanal zorbalık yaptıklarını göstermektedir. Aynı zamanda sonuçlar liseye devam eden öğrencilerin orta okula devam edenlere göre daha çok sanal zorbalık yaptıklarını da göstermektedir. Geçmişte yapılan araştırmalarda sonucu destekleyen benzer bulgular yer almaktadır (Ayas ve Horzum, 2012; Bayar, 2010; Karlier-Soydaş; 2011; Semerci, 2017; Sarı, 2014; Walrave ve Heirman 2011; Ybarra ve Mitchele, 2004a). Alanyazında sınıf veya yaş değişkenine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olmadığını gösteren bulgular da yer almaktadır (Burnukara ve Uçanok, 2010; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Eroğlu, 2011; Türkoğlu, 2013). Üst sınıflara devam eden

öğrenciler, alt sınıflara devam eden öğrencilere göre sanal zorbalık yapmada risk altındadır. Raskauskas ve Stolz'a (2007:570) göre yaşça büyük olan öğrencilerin, yaşça küçük olanlara kıyasla daha çok sanal zorbalık yapmalarının nedeni, bu öğrencilerin elektronik iletişim araçlarına daha çok sahip olmaları ve bu aletleri daha iyi kullanmaları olabilir. Elektronik iletişim araçlarını daha iyi kullanabilen öğrenciler daha çok zorbalık yapabilir. Elektronik iletişim araçlarını daha iyi kullanabilmek muhtemelen bir süre bu araçları kullanma deneyimini gerektirecektir. Bu açıdan bakıldığında yaşça büyük olan öğrencilerin, küçük olanlara göre daha uzun süredir elektronik iletişim araçlarını kullanıyor olabilecekleri ve daha iyi kullanıyor olabilecekleri düşünülmektedir.

Anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapma puanlarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre annesi üniversite mezunu olan öğrenciler, annesi okur yazar olmayan ve annesi ilkokul mezunu olanlara göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Annesi lisansüstü eğitim mezunu olan öğrenciler annesi okur yazar olmayan ve annesi ilkokul mezunu olanlara göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Ayrıca annesi lise mezunu olan öğrenciler, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Araştırma sonuçları genel olarak annesinin eğitim seviyesi yüksek olan çocukların, annesinin eğitim düzeyi kendilerine göre daha düşük olan çocuklara göre daha çok sanal zorbalık yaptıklarını göstermektedir. Literatürde araştırma bulgusunu destekleyen benzer sonuçlar vardır. Örneğin Serin, (2010:60) yaptığı çalışmaya göre annesi lisansüstü düzeyde eğitim almış öğrencilerin, annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Sarak (2012:59) tarafından lise öğrencileri ile yapılan araştırmanın sonuçları, annesinin eğitim düzeyi okuryazar ve altı olan öğrenciler, anneleri ilkokul, orta okul, lise, lisans mezunu olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yaptığını; annesi yüksek lisans mezunu olan öğrenciler, annesi orta okul, lise, lisans mezunu olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yaptığını göstermiştir. Bazı araştırma sonuçlarında anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olmadığını görülmektedir (Güven 2015, Temel,2015).

Baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonucuna göre baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark yoktur. Literatürde bu bulguyu destekleyen araştırma sonuçları olmakla birlikte (Güven,2015; Temel,2015) bazı araştırma sonuçları baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Örneğin Evegü, (2014)

ve Türkoğlu (2013) tarafından yapılan araştırmalar babası üniversite mezunu olan çocukların babası ilkokul ve orta okul mezunu öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Serin'e göre (2012:63) babası okur yazar olan çocuklar, babası ilköğretim mezunu olan çocuklara göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Sarak'a göre (2012:66) babasının eğitim düzeyi okuryazar ve altı olan öğrenciler, babası ilkokul, orta okul, lise, lisans ve yüksek lisans mezunu olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Akbaba ve Eroğlu'na (2013:113) göre öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyinin düşmesi, sanal zorbalık davranışlarının ortaya çıkmasını arttırmaktadır.

Araştırmanın sonuçları anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalık yapmada anlamlı bir fark varken, baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Anne eğitim düzeyine göre gözlenen farklılık; annesinin eğitim seviyesi lise, üniversite ve lisansüstü düzeyde olanların, annesinin eğitim düzeyi okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu olanlara göre daha çok sanal zorbalık yapması şeklindedir. Lise, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitimli anneler büyük oranda çalışan anneler oldukları düşünülebilir, aynı zamanda bu ailelerin ekonomik seviyelerinin yüksek olması, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarına ulaşma oranlarının yüksek olması anlamına da gelebilir. Bu araçlar ev içinde anneler ve bütün aile üyeleri arasında sıklıkla kullanılır. Bu ortamda büyüyen çocuklar için elektronik iletişim araçlarının kullanımı gün içindeki sınırlı bir etkinlikten ziyade günlük hayatın parçası, elden düşmeyen sıradan bir oyuncak olarak algılanabilir. Ayrıca, ebeveynlerinin işte olduğu saatlerde, bu aletleri kullanan öğrencilerin, yaptıklarının ebeveynleri tarafından izlenmemesi, doğru kullanım konusunda yönlendirilmemeleri, daha çok sanal zorbalık yapmalarına sebep olmuş olabilir.

Araştırmada anne eğitim düzeyinin öğrencilerin sanal zorbalık yapmaları üzerindeki etkisi beklendiği gibi sonuçlanmamıştır. Anne eğitim düzeyi yükseldikçe sanal zorbalığı artmasının yerine, anne eğitim düzeyinin yükseldikçe, annelerin çocukların bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanmasında daha iyi örnek olacakları, daha iyi yönlendirme ve denetleme yapacakları beklenmekteydi. Benzer bir sonuç baba eğitim düzeyi için de geçerlidir. Baba eğitim düzeyinin sanal zorbalık yapmada anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür, oysa babasının eğitim düzeyi daha yükseldikçe, babaların çocuklarının elektronik iletişim teknolojisi araçlarını kullanımlarında daha iyi yönlendirme ve denetleme yapacakları beklenmekteydi.

5.4.2. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Cinsiyete göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre erkek öğrenciler, kızlara göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Benzer sonuçları gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Arıcak, 2009; Bayar, 2010; Evegü, 2014, Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Karlier-Soydaş, 2011; Topçu, 2008). Bu bulguların aksine kızların, erkeklere göre daha çok sanal zorbalığa uğradığını gösteren sonuçlar da bulunmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Smith ve diğerleri, 2008; Walrave ve Hairman, 2011; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007). Sanal zorbalığa maruz kalmada cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığını gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Ayas ve Horzum, 2012; Burnukara ve Uçanok, 2010; Li, 2006; Sarı, 2014; Patchin ve Hinduja, 2006). Araştırmanın sonuçları erkek öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmada kız öğrencilere göre daha çok risk altında olduklarını göstermektedir. Sanal zorbalık yapmada, geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalmada da benzer bir sonuç bulunmuştur. Bu durum zorbalığın bütün çeşitlerinin erkek öğrenciler için kızlara göre daha büyük bir problem olduğunu göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi erkek öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırgan davranışlarına toplumun daha müsamakar davranması ve bunun sonucu daha kontrolsüz olmaları, kız çocuklarının bu tür davranışlarının daha çok bastırılması ve bunun sonucu daha kontrollü olmaları bu sonuca sebep olabilir. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre ülkemizde erkelerin internet kullanma oranı kadınlardan daha yüksektir (Tük,2017) . Bu açıdan bakıldığında erkeklerin bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını daha çok kullanmaları sanal zorbalığa hem kurban hem de zorba olarak daha çok dahil olmalarının nedenlerinden biri olabilir.

Sınıf düzeyine göre öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi, analiz sonuçlarına göre 10. sınıfa devam eden öğrenciler 6., 7., 8., 9., 12. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Ayrıca 12. sınıfa devam eden öğrenciler 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Sonuçlar sınıfça veya yaşça büyük olan öğrencilerin, küçüklere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Literatürde bu sonucu destekleyen bulgular vardır (Hinduja ve Patchin, 2008; Kowalski ve Limber,2007; Sarak, 2012; Semerci, 2017; Ybarra ve Mitchele, 2004a). Bunun aksine Burnukara ve Uçanok

(2011:57) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları 7. sınıfa devam eden öğrenciler, 9., 10., 11. sınıflara devam eden öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Sınıf düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığını gösteren sonuçları da bulunmaktadır (Ayaş ve Horzum,2012; Erdur-Baker ve Kavşut,2007;Evegü, 2014; Türkoğlu,2013).

Öğrencinin üst sınıflara devam eden öğrenciler, kendinden küçüklere göre daha bağımsız hareket edebilir, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarına sahip olma oranlarının daha yüksek olabilir veya daha uzun süre bu aletleri kullanmasına izin verilebilir. Bu durum yaşça büyük çocukların sanal zorbalığa maruz kalma riskinin artmasını da beraberinde getirebilir.

Anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Araştırma sonuçlarına göre annesi orta okul mezunu olan öğrenciler, annesi okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu olanlara göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Aynı zamanda annesi lisansüstü eğitim mezunu olan öğrenciler, annesi okuma yazma bilmeyen, ilkokul mezunu olan ve lise mezunu olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Araştırmanın sonuçları , annesinin eğitim düzeyi daha yüksek olan öğrencilerin, kendilerine göre annesinin eğitim düzeyi daha düşük olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık kurbanı olduklarını göstermektedir. Bu araştırmanın sonucunun aksine Sarak'a göre (2012:56) anne eğitim durumu okuryazar ve altı olan lise öğrencileri, annesi ilkokul, orta okul, lise, lisans ve yüksek lisans mezunu olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Bazı araştırma sonuçlarına göre anne eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark bulunamamıştır (Güven ,2015; Sarı, 2014; Serin, 2012; Temel, 2015) .

Baba eğitim düzeyine göre sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre sanal zorbalıkta kurban olmada baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark yoktur. Literatürde araştırma bulgusunu destekleyen benzer sonuçlar bulunmaktadır (Evegü, 2014; Dalmaç ,2014; Güven, 2015; Serin, 2012; Temel, 2015). Sarak (2012: 63) babasının eğitim düzeyi okur yazar ve altı olan lise öğrencilerinin, babasının eğitim düzeyi orta okul, lise, lisans, yüksek lisans düzeyinde olan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yaptığını belirtmektedir.

Anne ve baba eğitim düzeyi açısından sanal zorbalığa maruz kalma puanlarındaki değişim sanal zorbalık yapma puanlarındaki değişime benzer özellikler göstermektedir. Annesinin eğitim düzeyi daha yüksek olan öğrencilerin sanal zorbalığa daha çok maruz kaldıkları, baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Oysa beklenen anne ve babanın eğitim düzeyi yüksek olanların, düşük olanlara göre sanal zorbalığa daha az dahil olmalarıdır. Bunun sebebi anne ve baba eğitim düzeyinin artması ile evde cep telefonu, bilgisayar, internet gibi araçların bulunmasının, aile üyeleri tarafından kullanım sıklığının da artması olabilir. Ancak baba eğitim düzeyi bir farka neden olmazken anne eğitim düzeyi hem sanal zorbalık yapma hem de sanal zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir farka sebep olmaktadır. Bu durum annelerin bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanma yaygınlığının, annelerin çocuklara örnek olmasının babalara göre daha etkili olması olarak açıklanabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda ülkemizde çocukların evde uyacakları kuralların belirlenmesi, denetlenmesi, kontrolü daha çok anneleri üzerindedir, babalar ise bu konulara karışmamaktadır. Eğitim düzeyi daha yüksek olan annelerin çalışan anneler olabileceği düşünüldüğünde, annelerinin evde olmadığı zamanlarda bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını denetimsiz kullanmanın çocukların daha çok sanal zorbalığa dahil olması ile sonuçlanabileceği düşünülmektedir.

5.4.3. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin cep telefonu kullanım süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Araştırma sonuçlarına göre; 1-2 yıldır cep telefonu kullanan, 3-5 yıldır cep telefonu kullanan, 6-8 yıldır cep telefonu kullanan, 9 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrenciler, hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Evgeü (2014:59) yaptığı çalışmaya göre 3 yıl ve üzeri süreyle cep telefonu kullanan öğrenciler, 1 yıl süreyle cep telefonu kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Birçok araştırmaya göre sanal zorbalık cep telefonu aracılığı ile yapılmaktadır (Arıca ve diğerleri, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006; Raskauskas ve Stolz 2007; Vandebosh ve Cleemput, 2007). Bu açıdan bakıldığında cep telefonları olmayan öğrencilerin , cep telefonu kullanmakta olan öğrencilere göre daha az sanal zorbalık yapması beklenen bir sonuçtur. Her geçen gün cep telefonlarının kapasitelerinin geliştirilmesi, internetin ve çeşitli iletişim uygulamalarının cep telefonundan

kullanılması, gelecekte daha büyük oranda sanal zorbalığın cep telefonu aracılığı ile yapılabileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin internet kullanım süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. 1-2 yıldır internet kullanan, 3-5 yıldır internet kullanan, 6-8 yıldır internet kullanan, 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, hiç internet kullanmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Ayrıca 6-8 yıldır ve 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Sonuçlar daha uzun süredir internet kullanan öğrencilerin, daha kısa süredir internet kullananlara ve hiç internet kullanmayanlara göre daha çok sanal zorbalık yaptıklarını göstermektedir. Balaban-Salı, Ergün-Başak, ve Baştürk-Akça (2015:119) tarafından yapılan araştırma sonuçları internet kullanan öğrencilerin, internet kullanmayanlara göre daha çok sanal zorbalık yaptığını göstermektedir.

Öğrencilerin haftalık internet kullanım süresine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Araştırma sonuçlarına göre haftada 5-9 saat internet kullanan , 10-14 saat internet kullanan, 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, hiç internet kullanmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Haftada 10-14 saat internet kullanan ve haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, haftada 1-4 saat internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, haftada 5-9 saat internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Araştırma sonuçları genel olarak haftada daha uzun süre internet kullanan öğrencilerin, haftalık internet kullanma süresi daha kısa olanlara ve hiç internet kullanmayanlara göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yaptıklarını göstermektedir. Evegü (2014:62) tarafından yapılan çalışmaya göre haftalık 4 saat internet kullanan öğrenciler ve haftalık 6 saat internet kullanan öğrenciler; haftalık 8 saat internet kullanan ve haftalık 10 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az sanal zorbalık yapmıştır. Özdemir ve Akar (2011:618) tarafından yapılan araştırmaya sonuçlarına göre interneti günlük 5 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrenciler, interneti günlük 1 saat, 2 saat ve 4 saat kullanan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Manap'a (2012:56-58) göre internete her gün giren öğrenciler, haftada 2-3 kere giren öğrencilere göre ve internete haftada 2-3 kere giren öğrenciler, haftada bir kez giren öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır.

Serin'e göre (2012:72) günde 5 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, günde bir saatten az, günde 1-2 saat, günde 3-4 saat internet kullanan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır.

Gencer (2017:70) internet bağımlılığı ve sanal zorbalık arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Otrar ve Ökte (2014:140) yaptıkları çalışmada öğrencilerin sosyal medyayı kullanma sıklıklarına göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmış. Araştırmanın sonuçlarına göre sosyal medyayı günde birden çok kullananlar, sosyal medyayı günde bir kullananlara, haftada bir kullananlara ve ayda bir kullananlara göre daha çok sanal zorbalık yapmıştır.

Öğrencilerin haftalık internet kullanma süresi arttıkça sanal zorbalık yapma oranlarının arttığını gösteren başka araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Arıcak ve diğerleri, 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Temel 2015). Bunun aksine literatürdeki bazı araştırmalar, interneti kullanım sıklığı ile sanal zorbalık yapma arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir (Semerci, 2017; Smith ve diğerleri, 2008).

Araştırma sonuçlarına göre cep telefonunu ve interneti daha uzun süredir kullanan ve interneti haftada daha uzun saatler boyunca kullanan öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Bu beklenen bir sonuçtur, internette daha uzun vakit geçiren öğrenciler, diğerlerine göre internet kullanımında daha bilgili olabilir ve kendini gizleyerek daha rahat sanal zorbalık yapabilmektedir. Bununla birlikte cep telefonunu ve interneti daha uzun zamandan beri kullanan öğrencilerin daha çok sanal zorbalık yapmaları yaşları ile de açıklanabilir. Yaşça büyük olan öğrencilerin bu araçlar ile ilk tanıştıkları günden bu güne yaşça küçük olanlara göre daha çok zaman geçmiş olmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

5.4.4. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarının Öğrencilerin Cep Telefonu ve İnterneti Kullanma Sürelerine Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin cep telefonunu kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre 1-2 yıldır cep telefonu kullanan, 3-5 yıldır cep telefonu kullanan öğrenciler, hiç cep telefonu kullanmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz

kalmaktadır. Sanal zorbalık cep telefonu mesajı ve araması ile yapılabildiği gibi, cep telefonlarının internet kapasitesinin geliştirilmesi ile bilgisayar başında yaşanabilen bütün sanal zorbalık hadiseleri, cep telefonu ile de yapılabilmektedir. Cep telefonu olan, böylece 7-24 interneti kullanabilen öğrenciler, cep telefonu olmayanlara göre sanal zorbalığa maruz kalmada daha çok risk altındadır.

Öğrencilerin internet kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre 1-2 yıldır internet kullanan, 3-5 yıldır internet kullanan, 6-8 yıldır internet kullanan, 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, hiç internet kullanmayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Ayrıca 6-8 yıldır internet kullanan öğrenciler, 1-2 yıldır internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Smith ve diğerleri (2008:381) göre interneti sıklıkla kullanan ergenlerin sanal zorbalığa maruz kalma açısından risk altında olduklarını ifade etmiştir. Balaban-Salı ve diğerleri tarafından (2015:119) yapılan bir araştırmanın sonuçları internet kullanan öğrencilerin, internet kullanmayanlara göre daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığını göstermiştir.

Araştırmada öğrencilerin haftalık internet kullanım süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre haftada 1-4 saat internet kullanan, 5-9 saat internet kullanan, 10-14 saat internet kullanan, 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler; hiç internet kullanmayan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Haftada 10-14 saat ve 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler; 1-4 saat internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Haftada 10-14 saat internet kullanan, haftada 15 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler; haftada 5-9 saat internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır.

Literatürde benzer bulgular vardır, örneğin, Evegü (2014:62) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre haftalık 4 saat internet kullanan ve haftalık 6 saat internet kullanan öğrenciler; haftalık 8 saat, 10 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Temel (2015:37) günde 5 saat ve üzeri süreyle internet kullanan öğrenciler, 1 saatten az internet kullanan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Serin

(2012:72) günde 5 saatten çok internet kullanan öğrenciler, günde 1 saatten az, günde 1-2 saat, günde 3-4 saat internet kullanan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığı ifade etmiştir. Öğrencilerin haftalık internet kullanma süresine paralel olarak sanal zorbalığa maruz kalma oranlarının da arttığını gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Juvonen ve Gross, 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Walrave ve Heirman, 2011). Bunlardan farklı olarak bazı araştırmalara göre öğrencilerin günlük internet kullanma süresine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Dalmaç, 2014; Özdemir ve Akar, 2011; Sarak, 2012).

5.4.5. Sanal Zorbalık Yapma Puanlarının Öğrencilerin Kendilerinin Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin interneti kullanma becerilerine dair düşüncelerine göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Analiz sonuçlarına göre, kendilerini çok iyi düzeyde internet kullanan diye tanımlayan öğrenciler, orta ve iyi düzeyde internet kullanan diye tanımlayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Benzer bulgular Evegü (2014:65) tarafından yapılan araştırmada da görülmektedir, buna göre; bilgisayar ve interneti kullanma yetkinliğini çok iyi olarak tanımlayan öğrenciler iyi, normal ve kötü/hiç olarak tanımlayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmıştır. Ybarra ve Mitchell'a göre (2004b:331) iyi düzeyde internet kullanımı ile sanal zorbalık yapma arasında ilişki bulunmuştur. Ybarra ve Mitchell (2004a:1313) internet kullanım becerisini iyi olarak tanımlayan öğrencilerin zorba/kurban olma ihtimalleri 2.5 kat daha fazla olduğunu belirtmiştir. Vandebosch ve diğerleri (2006) de sanal zorbaların daha bilgili ve kompleks internet kullanabildiklerini bulmuştur. Hinduja ve Patchin'e göre (2007:91) sanal zorbalıkta zorbaların, kurbanlara karşı daha güçlü olmasını sağlayan özelliğin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmadaki ustalıklarıdır. Bu açıdan bakıldığında interneti kullanma yeterliliklerini çok iyi olarak tanımlayan öğrencilerin daha çok sanal zorbalık yapması beklenmektedir.

Öğrencilerin anne ve babalarının interneti kullanma becerilerine dair algılarına göre sanal zorbalık yapmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Analiz sonuçlarına göre annelerinin çok az, orta ve çok iyi düzeyde internet kullanmadığını düşünen öğrenciler, annelerinin internet kullanma becerisi hiç olmadığını düşünenlere

göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre babalarının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, babasının hiç internet kullanmadığını ve iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Uçanok, Karasoy ve Durmuş (2012) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre annesinin bilgisayar kullanma becerisini yeterli olarak değerlendiren erkekler daha çok sanal zorbalık yapmaktadır. Bu çalışmada ayrıca annesinin bilgisayar kullanma becerisini yeterli olarak algılayan kız öğrencilerin daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığı bildirilmiştir (aktaran: Akbaba ve Eroğlu, 2013:114). Akbaba ve Eroğlu (2013:114) yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin anne ve babalarının internet kullanmaların becerisine ilişkin algısı yükseldikçe sanal zorbalığa karışma durumları da azalmaktadır.

Araştırma sonuçları beklenenin aksine, anne ve babasının internet kullanma becerisini daha iyi olarak algılayan öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapma riski altındadır. Beklenen anne ve babanın algılanan becerisi yüksek olduğunda, çocukları daha iyi yönlendirmesi, denetlemesi ve sanal zorbalık riskinin azalmasıdır. Bu noktada internet kullanımı iyi olan ebeveynlerin çocuklarına yeterince iyi örnek olmadıkları, doğru internet kullanımı konusunda yönlendirmedikleri düşünülebilir. Ayrıca küçük yaşlardan itibaren anne ve babasının sıklıkla bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullandığını gören öğrencilerin bu araçları oyuncak gibi eğlence amaçlı aletler olarak görebilmesi ve bu nedenle daha çok sanal zorbalık yapması mümkün olabilir.

5.4.6. Sanal Zorbalığa Maruz Kalma Puanlarında Öğrencilerin, Kendilerinin Annelerinin ve Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin kendi internet kullanma becerisi algısına göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Analiz sonuçlarına göre çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, orta ve iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Benzer bulgular Evegü (2014:65) tarafından yapılan çalışmada da görülmektedir buna göre; bilgisayar ve interneti kullanma yetkinliğini çok iyi olarak tanımlayan öğrenciler iyi, normal ve kötü/hiç olarak tanımlayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Beklenenin aksine, interneti kullanma becerisini daha iyi olarak tanımlayan öğrenciler, daha kötü olarak tanımlayanlara göre

daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Bu noktada öğrencilerin kendi interneti kullanma becerilerine dair yaptıkları tanımların niteliği de önemli olmakla birlikte, kendilerini beceri sahibi olarak görenlerin, sahip oldukları bilginin, sanal zorbalığa maruz kalmalarını önleyemediği düşünülmektedir.

Öğrencilerin algıladıkları anne ve babalarının internet kullanma becerilerine göre sanal zorbalığa maruz kalmalarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre annesinin orta ve çok az düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, annesinin hiç kullanmadığını düşünelere göre anlamlı düzeyde daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Ancak öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelere göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Her ikisi de beklenen sonuçlar değildir. Anne ve babanın çocuk tarafından değerlendirilen internet kullanma becerisi arttıkça öğrencilerin sanal zorbalığa dahil olmalarının azalacağı beklenmekteydi. Annelerin internet kulanma becerisi beklentinin tam aksi yönünde çıkarken, babalar içinse algılanan beceriye göre anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Karlıer-Soydaş'a (2012:99) göre kız öğrencilerin annelerin algılanan bilgisayar kullanma becerisi arttıkça öğrencinin sanal zorbalığa maruz kalma ihtimali de artmaktadır. Analiz sonuçlarına göre babalarının internet kullanma becerisine göre öğrencilerin sanal zorbalık kurbanı olmalarında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bugün ebeveynler ve çocukları arasında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi açısından büyük bir fark var. Ebeveynlerin internet kullanımı ile ilgili bilgi sahibi olması, çocukları iyi internet kullanımı konusunda kontrol edebilmeleri için çok önemlidir. Sanal zorbalık yapan ve sanal zorbalığa maruz kalanlar, sanal zorbalığa hiç karışmayanlara kıyasla ebeveynlerinin internet kullanmaları konusunda daha az duyarlı olduklarını ifade etmiştir (Dehue, Bolman, Völlink ve Pouwelse ,2012:16-19). Ebeveynlerin çocuklarını sanal zorbalığa maruz kalmaktan kurtarmalarının yolu ilk önce sanal zorbalık konusunda bilgi sahibi olup, internet kullanmaları konusunda duyarlı olmalarından geçmektedir. Anne ve babanın interneti aktif biçimde kullanması, çocuğuna bu konuda yardımcı olmuyorsa sanal zorbalığa maruz kalmaktan koruyamayacaktır. Ayrıca ebeveynlerin internet kullanımında çocuklarına iyi örnek olmaları gerekmektedir. Ebeveynleri doğru biçimde internet kullanmıyorsa, becerisi ne kadar iyi olursa olsun çocuğu sanal zorbalığa maruz kalmaktan koruyamayabilir.

5.5. Geleneksel Akran Zorbalığında Zorba, Kurban, Zorba/Kurban ve Karışmayan Statüsünde Yer Alan Öğrencilerin, Sanal Zorbalık Statülerindeki İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statülerinde bulunan öğrencilerin hangi sanal zorbalık statülerinde yer aldıkları araştırıldı. Araştırma sonucunda geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde yer alan 48 (%4.3) öğrencinin %25'inin (n=12) sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer aldığı, %4.4'ünün (n=2) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %10.4'ünün (n=5) sanal zorbalıkta zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %60.4'ünün (n=29) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldıkları görülmektedir. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan 85 öğrencinin (%7.6), hiçbiri sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer almadığı, %30.6'sı (n=26) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %4.7'sinin (n=4) sanal zorbalıkta zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %64.7'sinin (n=55) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldığı görülmektedir. Geleneksel akran zorbalığında zorba/kurban statüsünde yer alan 78 (%7) öğrencinin, %7.7'si (n=6) sanal zorbalıkta zorba, %4.2'si (n=2) sanal zorbalıkta kurban, %46.2'si (n=36) sanal zorbalıkta zorba/kurban, %60.4'ü (n=29) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer almaktadır. Geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde yer alan 901 öğrencinin (%81) %0.4'ü (n=4) sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer aldığı, %2.7'sinin (n=24) sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer aldığı, %1.2'sinin (n=11) zorba/kurban statüsünde yer aldığı, %95.7'sinin (n=862) sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer aldığı görülmektedir. Analiz sonuçları geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statülerinde bulunan öğrencilerin tamamının, sanal zorbalıkta en büyük oranda dahil oldukları statünün karışmayan statüsü olduğunu gösteriyor. İkinci sırada ise geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban ve zorba/kurban statüsündeki öğrenciler, sanal zorbalıkta aynı statülerde yer almaktadır. Bu durum geleneksel akran zorbalığına dahil olan öğrencilerin en yüksek oranda karışmayan statüsünde yer aldıkları, ikinci olarak geleneksel akran zorbalığındaki statülerin devamı niteliğindeki statülerde yer aldıkları görülmektedir.

Li (2006:162) 130 erkek ve 134 kız öğrenci ile yaptığı çalışmada aynı grup içinde sanal zorbalığın ve geleneksel akran zorbalığının yaygılığını araştırmıştır. Sonuçlara göre kızların %27.8'i ve erkeklerin %40.8'i geleneksel akran zorbalığı yaptığını belirtirken; kızların %44.4'ü, erkeklerin %53.7'si geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarını

belirtmişler. Aynı öğrencilerden, kızların %11.6'sı, erkeklerin %22.3'ü sanal zorbalık yaptığını belirtirken, kızların %25.6'sı, erkeklerin %25'i sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişler. Ancak araştırmacı geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalma, sanal zorbalık yapma ve maruz kalma arasındaki örtüşmeyi incelememiştir. Ybarra'ya (2004b:1313) göre sanal zorbalıkta zorba ve zorba kurban statüsünde yer alan öğrencilerin yarısı geleneksel akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Benzer şekilde sanal zorbalıkta zorba statüsünde yer alanların %49'u ve kurban statüsünde yer alanların %44'ü geleneksel akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Bazı gençler için, internet sayesinde, okul bittikten sonra akşamları , zorbalığa maruz kalma devam edebileceğini veya geleneksel akran zorbalığına uğramış bazı kurbanlar için internet, onları rahatsız eden kişilere karşı üstünlük sağladıkları, uğradıkları kötü muamelenin intikamını aldıkları yer olabileceğini ifade etmiştir. Geleneksel akran zorbalığına karışmayan bazı gençler için ise internet normalde olandan daha agresif bir kişilik edinebildikleri bir yer olabileceği belirtilmiştir. Sanal zorbalıkta zorbalıkta güç dengesizliğine neden olan en önemli unsur zorbanın kimliğini saklayabilmesi olduğu ve kimliğini saklayabilen gencin günlük hayatta zorbanın eziyetlerinden kendini koruma şansına sahip olacağı vurgulanmıştır.

Li (2006:165) geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalma ve sanal zorbalık yapma ve maruz kalma arasında ilişki olabileceğini belirtmiştir. Her iki grupta benzer kalıplara göre hareket edebileceğini ifade etmiştir. Buna göre geleneksel akran zorbalığı yapan öğrencilerin, sanal zorbalık yapma ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin, sanal zorbalığa uğrama ihtimalleri yüksek olabileceği vurgulanmıştır. Peker (2015:307) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin sanal zorbalık yapma davranışları ile saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Ulaşılan bu sonuç günlük yaşamlarında saldırganlık davranışlarında bulunan ergenlerin sanal ortamda da benzer davranışlar gösterdikleri şeklinde değerlendirilmiştir.

Raskauskas ve Stolz (2007:568-571) tarafından yapılan bir araştırmaya göre geleneksel akran zorbalığına maruz kalanların %85'i sanal zorbalığa da maruz kaldıkları ve geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde yer alan öğrencilerin, sanal zorbalık yapma ihtimalleri daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçları geleneksel akran zorbalığı yapan öğrencilerin %94'ünün sanal zorbalık yaptığını ve geleneksel akran zorbalığında kurban olan öğrencilerin, sanal kurban olma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık arasındaki bu

ilişkinin, her iki zorbalık türünü önleme ve bunlardan korunma çalışmaları için oldukça önemli olduğu ifade edilmiştir. Buna göre geleneksel akran zorbalığındaki zorbalılar ve kurbanlar rollerine okuldan sonra sanal dünyada da devam etmiştir. Bu sonuçlar sanal zorbalıların kurbanlarını okuldan seçtikleri anlamına gelebileceğini düşündürmüştür. Bu noktada sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığının örtüştüğünü, aynı öğrencilerin hem okulda hem de sanal dünyada zorbalık yaptıklarını ve yine aynı öğrencilerin hem okulda hem de sanal dünyada zorbalığa maruz kaldıklarını görülmüştür.

5.6. Ebeveyn İzlemesi Puanlarında Demografik Değişkenlere, Cep Telefonu ve İnternet Kullanma Sürelerine, Öğrencilerin Kendilerinin Annelerinin, Babalarının İnterneti Kullanma Becerilerine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

5.6.1. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Demografik Değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi) Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Cinsiyete göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Bu beklenen bir sonuçtur, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkek çocuklar daha serbest yetiştirilirken kız çocuklarının daha çok izlendiği gözlenmektedir.

Crouter, MacDermid, McHale ve Perry-Jenkins, (1990:654) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, cinsiyet açısından ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur. Juang ve Silbereisen'e göre (1999:731) ebeveyn desteği açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark yoktur. Kartal (2008:722) tarafından yapılan çalışmada öğrencilere geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıklarını ebeveynleri ile konuşup konuşmadıkları sorulmuş, kız öğrencilerin %30.8'i ebeveynleri ile konuşurken, erkek öğrencilerin %38.9'u ebeveynleri ile bu konuyu konuştuğunu belirtmiştir.

Sınıf değişkenine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonuçlarına göre; 8., 9., 10., 11. ve 12. sınıflara devam eden öğrenciler, 6. sınıfa devam eden öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 9., 10., 11. ve 12. sınıfa devam eden öğrenciler 7. sınıfa devam eden öğrencilere ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. 10., 11. ve

12. sınıfa devam eden öğrenciler, 8. sınıfa ve 9. sınıfa devam eden öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Karlier-Soydaş (2012:101) küçük olan ergenler ebeveynleri tarafından yaşça büyük olan ergenlere göre daha çok izlendiğini belirtmektedir. Jacobson ve Crockett (2000:77) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları, erkek öğrencilerde yaşça büyük olanların, yaşça küçük olanlara göre daha çok izlendiğini ve kızlarda yaşça küçük olanların yaşça büyük olanlara göre daha çok izlendiğini göstermektedir. İlköğretim birinci kademe ve ikinci kademeye devam eden, geleneksel akran zorbalığına maruz kalmış öğrencilerin, bu konuyu ebeveynleri ile konuşup konuşmadıkları araştırılmış, sonuçlara göre ilköğretim birinci kademeye devam eden öğrencilerin %43.8'i ebeveynleri ile konuşurken, ikinci kademeye devam eden öğrencilerin %26'sı ebeveynleri ile konuştuklarını belirtmişler (Kartal,2008:722). Bu araştırmanın sonuçları küçük sınıflarda olanların ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği yönündedir. Ebeveynler yaşça küçük olan çocuklarının korunmaya daha muhtaç olduklarını düşündükleri için onları daha çok izliyor olabilirler.

Anne eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonucuna göre anne eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur. Bu durum annelerin eğitim seviyesi yüksek ya da düşük çocuklarını izleme davranışları arasında fark olmadığını gösteriyor. Alanyazında anne eğitim düzeyi açısından inceleyen çalışma bulunamamıştır, ancak Maccoby ve Jacklin (1974) tarafından annenin çalışıp çalışmamasına göre fark olup olmadığını araştırdıkları çalışmada, bu çalışmanın bulgularının aksine, annelerin çalıştıkları süre içinde evde olmamalarının, çocuklarından uzak olmalarının, ebeveynlerin çocuklarına gerekli izlemeyi ve kontrolü yapamamasına sebep olduğunu belirttikleri görülmüştür (Aktaran: Bronfenbrenner, 1986:730). Benzer şekilde Patterson ve Forgatch'e (1987) göre annelerin çalışmasının olumsuz etkilerinden biri, işten sonra annelerin çocuklarını izleyebilmek için az vakitlerinin olması ve bunun sonucu olarak çocukların akranlarının olumsuz yönde etkilenme risklerinin artması olabileceği belirtilmiştir (aktaran: Armistead, Wierson, ve Forehand, 1990:261). Jacobson ve Crockett (2000:84-87) tarafından 12. Sınıfa devam eden 424 öğrenci ile yapılan çalışmada anneleri tam zamanlı çalışan, yarı zamanlı çalışan ve hiç çalışmayan kız ve erkek öğrencilerde ebeveyn izlemesinin suç işlemeyi yordayıp yordamadığı araştırılmış. Araştırma sonuçları annesi tam zamanlı çalışan ve yarı zamanlı çalışan erkek öğrenciler ve annesi tam zamanlı çalışan ve hiç çalışmayan kız öğrencilerde, yüksek düzeyde ebeveyn izlemesinin, düşük düzeyde suç işleme ile ilişkili

olduğunu göstermiştir. Buna göre çalışan anneler için ebeveyn izlemesi çocuklarını koruyabilmeleri için önemli bir unsur olarak belirtilmiştir.

Baba eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Analiz sonucunda baba eğitim düzeyine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur. Anneler ile benzer şekilde, babaların eğitim seviyesi düşük ya da yüksek, çocuklarını izleme düzeyleri arasında fark olmadığını göstermektedir. Kohn ise (1978) babaların çalıştıkları işlerin onların entellektüel özelliklerini, zekalarını, liderlik özelliklerini, aylık gelir ve sigorta durumlarını, çalışma saatlerini etkilediğini, bu sebeple çocukları ile ilişkileri üzerinde de etkisi olabileceğini ifade etmiştir (Aktaran: Bronfenbrenner, 1986:728).

5.6.2. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının İletişim Teknolojisi Kullanma Alışkanlıklarına Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin cep telefonunu kaç yıldır kullandıklarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Analiz sonuçlarına göre cep telefonunu hiç kullanmayan öğrenciler 1-2 yıldır kullanan, 3-5 yıldır kullanan, 6-8 yıldır kullanan ve 9 yıl ve üzeri süreyle internet kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Cep telefonunu 1-2 yıldır kullanan öğrenciler ve 3-5 yıldır kullanan öğrenciler, 6-8 yıldır kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Cep telefonunun kapasitesinin artması, interneti cep telefonu ile kullanmanın yaygınlaşması ve ergenlerin cep telefonuna sahip olma oranlarının artması ergenlerin hayatlarında birçok değişikliğe sebep olmuştur. Bu durum sanal zorbalık için önemli olan izleme ve etkili müdahalenin sağlanması için zorluklara sebep olabileceği belirtilmiştir (Carson, 2014:5). Cep telefonunun özel kişisel bir eşya olarak kabul edilmesi, öğrenciler tarafından kullanımının yaygınlaşması ve kapasitesinin artması ve ebeveynlerin kullanım konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması, ebeveyn izlemesini zorlaştırmaktadır.

Öğrencilerin interneti ne süredir kullandıklarına göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı araştırıldı. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin interneti ne süredir kullandıklarına göre, ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark yoktur. Ancak, öğrencilerin haftalık internet kullanım süresine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark vardır. Araştırma sonuçlarına göre; interneti hiç kullanmayan öğrenciler, interneti

haftalık 10-14 saat ve 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftalık 1-4 saat internet kullanan öğrenciler , interneti haftalık 10-14 saat ve 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Haftalık interneti, 5-9 saat kullanan öğrenciler, interneti haftalık 10-14 saat ve 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. İnterneti haftalık 10-14 saat kullanan öğrenciler, interneti haftalık 15 saat ve üzeri süreyle kullanan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından, anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Araştırmanın sonuçları interneti kullanmayan veya haftalık daha kısa sürelerle kullanan öğrencilerin, ebeveynleri tarafından daha çok izlendiklerini göstermektedir. Gün içinde uzun süre internet kullanan öğrencilerin ebeveynleri tarafından izlenmesinin daha zor olabileceği açıktır. Ayrıca bazı öğrenciler ebeveynleri çalıştığı için uzun saatler boyunca evde yalnız kalabilir, boş saatlerinde interneti ebeveynlerinin denetiminden uzak bir şekilde kullanabilir (Beckman,2013:32).

Cep telefonunu ve interneti daha az kullanan öğrencilerin ebeveynleri tarafından daha çok izlenmelerinin, yaşları ile ilişkisi olabileceği düşünülmektedir. Şöyleki yaşça küçük olan öğrencilerin cep telefonunu kullanmama veya daha kısa süredir kullanma ihtimallerinin ve interneti kullanmama veya haftada daha kısa süreyle kullanma ihtimallerinin daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Araştırma sonuçları yaşça küçük olanların ebeveynleri tarafından daha çok izlendiğini de göstermektedir.

5.6.3. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin, Kendilerinin, Annelerinin, Babalarının İnterneti Kullanma Becerisine Dair Değerlendirmelerine Göre Farklaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla analiz yapıldı. Sonuçlara göre farklı düzeylerde internet kullanma becerisi olan öğrenciler arasında ebeveyn izlemesi açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Öğrencilerin annelerin internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Sonuçlara göre annesinin iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, annesinin interneti hiç kullanmadığını ve orta düzeyde kullandığını düşünen öğrencilere göre ebeveynleri

tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Annesinin çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, annesinin hiç internet kullanmadığını, annesinin çok az ve orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından, anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Öğrencilerin babalarının internet kullanma becerisine dair değerlendirmelerine göre ebeveyn izlemesinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelendi. Sonuçlara göre babasının çok iyi düzeyde internet kullandığını düşünen öğrenciler, babasının hiç internet kullanmadığını ve babasının orta düzeyde internet kullandığını düşünen öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından, anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Babasının internet kullanma becerisi çok az ve iyi düzeyde olan öğrenciler, babasının internet kullanma becerisi orta düzeyde olan öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir.

Karlıer-Soydaş (2012:103) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları erkeklerde annenin algılanan bilgisayar kullanma becerisi arttıkça, kızlarda babanın algılanan bilgisayar kullanma becerisi arttıkça ergen tarafından algılanan izleme de arttığını göstermiştir. Bir başka deyişle bilgisayar kullanma becerisi daha iyi olarak değerlendirilen karşı cinsiyetten ebeveynlerin çocukları daha fazla izlendiklerini düşünmüştür. Bilgisayar kullanımı hakkında daha fazla bilgi sahibi olan anne ve baba çocuğunu daha sık ve daha kolay izleyebilmekte, bu durum da ebeveynin bilgisayar kullanma becerisinin ergenlerin sanal zorbalığa dahil olmasında koruyucu bir faktör olabileceğini düşündürmektedir.

Ebeveynlerin bilgi ve iletişim teknolojileri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması çocuklarına yeterli bilgi aktarımında bulunamaması ve çocuklarını internet ve cep telefonu kullanımı konusunda etkin denetleyememesine sebep olabilir (Sarak 2012:91). Dehue ve diğerleri (2012:20) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre ebeveynlerin çoğu çocuklarının bilgisayar ve internet kullanımları ile ilgili kurallar koymalarına rağmen, çocuklarının sanal zorbalık yapmaları ve sanal zorbalığa maruz kalmaları konusunda yeterli farkındalığa sahip değiller. Ebeveynlerin internet kullanımı konusunda bilgi sahibi olması ve çocuklarının internet kullanımını yakından izlemelerini gerekmektedir.

5.7. Ebeveyn İzlemesi Puanlarının Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalıkta Yer Aldıkları Statüleri Göre Farklılaşmasına İlişkin Tartışılma ve Yorumlar

Araştırmada geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerinde yer alan öğrenciler arasında ebeveyn izlemesi açısından anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre geleneksel akran zorbalığında karışmayan statüsünde bulunan öğrenciler, geleneksel akran zorbalığında kurban, zorba ve zorba/kurban statülerinde yer alan öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde yer alan öğrenciler, zorba ve zorba/kurban statülerinde yer alan öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde yer alan öğrenciler, sanal zorbalıkta zorba, kurban ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sanal zorbalıkta kurban statüsünde yer alan öğrenciler, zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından, anlamlı düzeyde daha çok izlenmektedir. Sonuçlara bakıldığında hem geleneksel akran zorbalığında, hem de sanal zorbalıkta karışmayan öğrencilerin, zorbalığa dahil olanlara göre ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği görülmektedir.

Bu araştırma sonuçlarına benzer olarak, Türkiye’de ve yurt dışında ebeveyn izlemesinin veya ebeveyn çocuk ilişkisinin, anne baba tutumlarını, bağlanmanın geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık üzerindeki etkisini inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Benitez ve Justicia (2006:162) çocuklarına ilgi göstermeyen, çocuklarını takip etmeyen ebeveynlerin çocuklarının şiddet içeren davranışlar göstermesi olasılığı yüksek olduğunu belirtmiştir. Çocuklarını etkili bir şekilde denetleyen ve çocuklarının faaliyetlerine daha aktif biçimde katılan ebeveynlerin, sosyal açıdan daha yetkin ve sosyal problemler yaşamayan çocuklar yetiştirebilecekleri vurgulanmıştır. Simons-Morton, Hartos, Haynie (2004:31) yaptıkları çalışma olumlu ebeveyn davranışlarının (ebeveyn izlemesi, desteği, sıcaklığı) çocukları saldırgan davranışlarda bulunmaktan koruyabileceğini göstermiştir.

Ögel, Tarı ve Eke’ye göre (2006:65) geleneksel akran zorbalığı yapan ergenlere ebeveynleri tarafından yapılan denetim ve yönlendirmenin zayıf olduğu düşünülmüştür. Benzer bir sonuç da Akgün (2005:35-45) tarafından yapılan çalışmada görülmüştür, buna

göre ebeveyn denetim/kontrolü kız öğrencilerde geleneksel akran zorbalığı yapmayı ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalmayı yordamıştır. Bulgulara göre başkalarına zorbalık yapan öğrenciler ve zorbalığa maruz kalan öğrenciler ebeveynlerini daha az denetleyici olarak algılamıştır.

Paley, Conger ve Harold (2000: 771-773) 12-14 yaş arasında 451 öğrenci ve ebeveynleri ile yaptığı araştırmaya göre; ebeveynleri ile kabul edici, sıcak ilişkiler kuran öğrenciler hem kardeşleri ile hem de akranları ile iyi ilişkiler geliştirdiği, davranışlarını iyi ayarladığı ve iyi bir sosyal çevreye sahip olduğu görülürken, ebeveynleri ile sıcak ilişkiler kuramayan, reddedilen öğrenciler akranları ile sosyal ilişkilerinde bir çok problem yaşamıştır. Çocuklarına yüksek düzeyde düşmanlık ve çok az sıcaklık gösteren ebeveynlerin, arkadaşları ile yaşadıkları sorunları nasıl müzakere edecekleri ve ergenlik dönemi ile birlikte daha karmaşık hale gelen duygularını nasıl yönetecekleri konusunda çocuklarına destek verememe veya iyi örnek olamama ihtimalleri yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Ladd ve Kocfender'ın (1998:1454) yaptığı araştırmaya göre öğrencilerin geleneksel akran zorbalığına maruz kalmaları ile ebeveynlerin aşırı müdahaleci olması arasında pozitif yönde kuvvetli bir ilişki ve ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına duyarlı olması ile negatif bir ilişki bulunmuştur.

Totan ve Yöndem (2007:63) 9., 10., 11., sınıflara devam eden 595 öğrenci ile yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre; anne ve babanın ergen ile ilişkileri arttıkça geleneksel akran zorbalığında zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılığını azaltmakta, karışmayan statüsünde olma olasılığı ise arttığı ifade edilmiştir.

Çakır (2017:102-103) güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stillerine göre geleneksel akran zorbalığı yapma ve maruz kalmada anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmış. Araştırma sonuçları güvenli bağlanan öğrenciler daha az zorbalığa maruz kaldığını, diğer bağlanma stillerine göre zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir.

Ybarra ve Mitchele (2004b:1312) 10- 17 yaş arasında 1498 öğrenci ile yaptığı bir araştırma sonuçlarına göre; sanal zorba ve sanal/kurban statüsünde bulunan öğrenciler, kurban ve karışmayan statüsünde bulunan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha az izlenmiştir. Ebeveynleri tarafından nadiren izlenen ergenlerin sanal zorba/kurban olma ihtimallerinin üç kat daha fazla olduğu belirtilmiştir. Sengupta ve Chaudhuri(2011:288) bilgisayar kullanımı sırasında ebeveynleri tarafından izlenmeyen ergenlerin daha çok

sanal zorba ve sanal kurban olabileceklerini belirtmiştir. Ybarra, Espelage ve Mitchel (2007:40) sanal zorbalık yapan ve sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin ebeveynleri ile kurdukları duygusal bağın zayıf olduğunu ve ebeveyn izlemesi düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir. Wang, Iannotti, ve Nansel (2009:372-374) göre sanal zorbalılar, diğer öğrencilere göre, ebeveynleri tarafından az izlenen, ebeveynleri ile duygusal bağları az olan ve aşırı disipline maruz kalan çocuklar olarak tanıtılmıştır.

Altundağ (2016) ebeveynlerinden habersiz sosyal media hesabına sahip olan ergenlerin, sahip olmayanlara kıyasla daha fazla sanal zorba ve daha fazla sanal kurban olduklarını belirtmiştir. Ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabının olması, ergene sanal dünyada kontrolsüzce dolaşması için uygun ortam oluşturacağı için ergenleri daha fazla riskle karşı karşıya bıraktığı ifade edilmiştir.

Anne babaların birçoğunun çocuklarının sanal zorbalık deneyiminden haberdar olmadığı belirtilmiştir. Çocukların ve gençlerin internet ya da cep telefonu kullanımlarının yasaklanacağı korkusuyla yaşadıkları deneyimi anne babalarına anlatmamayı tercih etmedikleri, genellikle olanları görmemezlikten geldikleri anlaşılmıştır. Anne babaların çocuklarını elektronik iletişim araçlarının, özellikle internetin zararlarından korumak için bazı önlemler almasının önemli olduğu ve bu önlemlerin en etkilisinin çocuğun ziyaret ettiği siteleri kontrol etmek olacağı belirtilmiştir (Aksaray, 2011:425).

Bu araştırmanın sonuçları ebeveyn izlemesinin hem geleneksel akran zorbalığında, hem de sanal zorbalıkta, zorbalığa karışmayan öğrencilerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklarını izlemesinin hem geleneksel akran zorbalığına, hem de sanal zorbalığa dahil olmaktan koruyabileceğini düşündürmektedir. Crouter ve diğerleri (1990:656) iyi düzeyde ebeveyn izlemesinin çocuğun açık, net, insafli gözetimini içerdiğini, etkin ebeveyn izlemesinde, ebeveynler çocuğun gün içinde neler yaptığını bildiğini ve çocuğun deneyimlerinin farkında olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn izlemesi, ebeveynin çocuğa olan ilgisinin bir göstergesi olarak düşünülmüştür. İyi ebeveyn izlemesinde ebeveynler çocuklar ile bağlantı kurma çabası içinde oldukları ve çocukları ile kurdukları iletişim sonucunda çocuğun deneyimleri hakkında bilgisahibi oldukları anlatılmıştır. Bununla birlikte etkili ebeveyn izlemesi için tek başına ebeveynlerin istekli olması yeterli olmadığına, aynı zamanda çocukların da deneyimlerini paylaşmaya istekli olmaları gerektiğine de değinilmiştir.

Ebeveyn izlemesinin çocukları risklerden koruyabilmek için önemli olduğu vurgulanmıştır. Buradan yola çıkarak ebeveyn izlemesi sayesinde ebeveyn ocuk arasındaki aktif iletişim ile çocuğun ebeveynlerini günlük davranışları hakkında haberdar etmesi, ebeveynlerin buna önem vermesi, dinlemesi ve bilgi alış verişinde bulunması, öğrencileri hem geleneksel akran zorbalığı hem de sanal zorbalıktan koruyabileceğine inanılmaktadır.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu çalışmada geleneksel akran zorbalığı, sanal zorbalık, ve ebeveyn izlemesi bazı değişkenler açısından incelenmiş ve ebeveyn izlemesinin geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık statülerindeki rolü incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçları aşağıya özetlenmiştir:

1. Araştırma sonuçlarına göre, yaklaşık her 5 öğrenciden 1'i (%19) geleneksel akran zorbalığına bir şekilde dahil olmaktadır (%7.6'sı kurban, %4.3'ü zorba, %7'si zorba/kurban). Bununla birlikte, her 10 öğrenciden 1'i bir şekilde sanal zorbalığa dahil olmaktadır (%5'i sanal kurban, %2'si sanal zorba, %5'i sanal zorba/kurban). Sonuçlar karşılaştırıldığında geleneksel akran zorbalığının, sanal zorbalığa göre daha yaygın olduğu görülmektedir.
2. Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığın yaşandığı yerler incelendiğinde; geleneksel akran zorbalığının en çok okulda ve okul ile ilgili yerlerde yaşandığı görülürken, sanal zorbalığın en çok sosyal paylaşım sitelerinde yaşandığı görülmektedir.
3. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmakta ve daha çok zorbalığa maruz kalmaktadır. Benzer şekilde, erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yapmakta ve daha çok sanal zorbalığa maruz kalmaktadır. Ancak erkek öğrenciler kız öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha az izlenmektedir.
4. Üst sınıfa devam eden öğrenciler, alt sınıflara devam eden öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yapmaktadır. Ancak sınıf düzeyi geleneksel akran zorbalığına maruz kalma ile ilişkili değildir. Üst sınıfa devam eden öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır. Bununla birlikte üst sınıflara devam eden öğrenciler, alt sınıflara devam eden öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha az izlenmektedir.
5. Anne ve babanın eğitim düzeyi öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı yapmalarında ve geleneksel akran zorbalığına maruz kalmalarında anlamlı düzeyde etkili değildir. Sanal zorbalıkta ise babanın eğitim düzeyinin anlamlı bir

etkisi olmadığı görülürken, annenin eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin hem daha çok sanal zorbalık yaptıkları, hem de sanal zorbalığa daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca, anne ve babanın eğitim düzeyi ebeveyn izlemesinde anlamlı düzeyde etkili değildir.

6. Cep telefonu ve internet kullanım süresi arttıkça sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma oranı yükselmekte, ebeveyn izlemesi oranı düşmektedir.
7. Kendi internet kullanma becerisini daha iyi olarak değerlendiren öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır. Annesinin internet kullanma becerisini daha iyi olarak değerlendiren öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır. Babasının internet daha iyi olarak tanımlayan öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmaktadır, ancak öğrencilerin babalarının internet kullanma becerilerine dair değerlendirmeleri sanal zorbalığa maruz kalmada belirleyici bir faktör değildir. Öğrencilerin kendi internet kullanma becerilerine dair değerlendirmelerinin ebeveyn izlemesinde anlamlı düzeyde etkili olmadığı görülmüştür. Bunun yanında annesinin ve babasının internet kullanma becerisini daha iyi olarak değerlendiren öğrenciler, ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir. Sonuçları değerlendirdiğimizde daha iyi internet kullanan anne ve babaların çocuklarını daha çok izledikleri, ancak buna rağmen bu öğrencilerin daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları ve zorbalığa daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Bu beklenen bir sonuç değildir. Bu noktada durumu etkileyen başka faktörlerin olabileceği düşünülmektedir.
8. Geleneksel akran zorbalığında zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan statüsünde yer alan öğrencilerin tamamı öncelikle sanal zorbalığa karışmamayı tercih etmektedir. Ancak sanal zorbalığa bir şekilde dahil oldukları zaman, bütün statülerdeki öğrencilerin, en yüksek oranda, sanal zorbalıkta da aynı statüleri tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum statülerde yer alma durumunun genel olarak bir davranış kalıbı halini aldığı, öğrencilerin geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalıkta aynı statüleri tercih ettiklerini düşündürmektedir.
9. Geleneksel akran zorbalığında ve sanal zorbalıkta karışmayan statüsünde bulunan öğrencilerin, her iki grupta da zorba, kurban ve zorba/kurban statüsünde bulunan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha çok izlendiği bulunmuştur. Buna göre ebeveynleri tarafından izlenmek hem geleneksel akran zorbalığına hem de sanal zorbalığa dahil olmalarında koruyucu bir faktör olarak düşünülebilir.

6.2. Öneriler

Bu çalışmada geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık kavramları birlikte ele alınmıştır. Çünkü, sanal zorbalık ve geleneksel akran zorbalığı bir birinden ayrı iki kavram değildir, madolyonun iki yüzüdür (Beckman,2013). İkisi de öğrencilerin psikolojik durumunu, okula karşı tutumunu ve okul başarısını etkilemektedir. Farklı zamanlarda ortaya çıkmaları, farklı yollarla gerçekleşmelerine rağmen, benzer işleyiş yapısına sahip olduğu için, birlikte ele alındığında, ortak yönlerine etki edebilecek çalışmaların hem geleneksel akran zorbalığından, hem de sanal zorbalıktan çocukları koruyabileceği düşünülebilir.

6.2.1. Ailelere Öneriler

1. Çocuklar ergenliğin ilk yıllarından başlayarak adım adım bağımsızlaşmaktadır. Erken dönemlerde bütün dünyası ailesi olan çocuk, ergenlikle birlikte dışarda akranları ile birlikte daha çok vakit geçirmeye başlar. Bu süre boyunca hiçbir anne baba sürekli olarak çocuğun doğrudan gözleyip, müdahale edemez. Ebeveynlerin çocuklarının yaşadıklarından haberdar olup, onları koruyabilmelerinin en iyi yollarından biri ebeveyn izlemesidir.

2. Araştırma sonuçlarına göre geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığa karışmayan öğrenciler, her iki zorbalık türünde de zorba, kurban ve zorba/kurban statüsünde yer alan öğrencilere göre ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir. Bu nedenle ebeveynler çocuklarının boş zamanlarında kiminle, nerede, neler yaptıkları, okulla ilgili faaliyetleri, cep telefonu, internet ve bilgisayar ne amaçla kullandıkları, bunlarla neler yaptıklarını izlemesi önemlidir.

3. Erkek öğrencilerin kızlara göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları ve daha çok geleneksel akran zorbalığına maruz kaldıkları, daha çok sanal zorbalık yaptıkları ve daha çok sanal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Aynı zamanda erkek öğrencilerin kızlara göre ebeveynleri tarafından daha az izlendiği de görülmüştür. Ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle erkek çocuklarına daha saldırgan ve daha serbest bir bakış açısı ile davranmalarının, erkek çocuklar için risk unsuru olabileceği düşünülmektedir. Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarını toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinde kalmadan yetiştirmelerinin faydalı olacaktır.

4. Üst sınıftaki öğrencilerin, alt sınıftaki öğrencilere göre daha çok geleneksel akran zorbalığı yaptıkları ve daha çok zorbalığa maruz kaldıkları, daha çok sanal zorbalık yaptıkları ve sanal zorbalığa daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca araştırmanın sonuçları üst sınıftaki öğrencilerin ebeveynleri tarafından daha az izlendiklerini göstermektedir. Çocukların yaşça büyümesi sonucunda bağımsızlaşmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir, bununla birlikte ebeveynlerin her yaştaki çocuklarının gerçek dünyada ve sanal dünyada kimlerle ne yaptıkları konusunda bilgi sahibi olmalarının koruyucu bir faktör olabileceği ebeveynler tarafından unutulmamalıdır.

5. Sanal dünya da gerçek dünya gibi ergenin akranları veya yabancılarla, ailelerinden uzakta iletişim kurdukları bir alandır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre 6-12. sınıflara devam eden öğrencilerin %69.4'ünün cep telefonu vardır. %85.9'u internet kullanmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık yarısı haftada 10 saat ve daha fazla süreyle internet kullanmaktadır. Araştırmanın sonuçları ebeveynlerin çocuklarının cep telefonu ve internet ile neler yaptıklarını izlemelerinin, çocukları sanal zorbalık yapmaktan ve sanal zorbalığa maruz kalmaktan koruyabileceğini göstermektedir. Ancak sanal dünyada çocuklarını korumak isteyen ebeveynlerin cep telefonu, bilgisayar ve internet konusunda bilgi sahibi olması gerekir. Araştırma bulguları anne ve babaların internet kullanma becerileri ile ebeveyn izlemesi arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

6. Anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha çok sanal zorbalık yaptıkları ve sanal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Bu durumun eğitim düzeyi yüksek annelerin evde bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını daha yaygın kullanmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Annelerin bu araçları yoğun ve yanlış kullanımı çocukların sanal zorbalığa dahil olma ihtimallerini arttırmış olabilir. Ebeveynler bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını doğru ve dikkatli kullanmalı, çocuklarına iyi örnek olmalıdır.

7. Çocukların internet üzerinden kimlerle tanıştığı ve görüştüğü takip edilmeli, filtreleme programları ve çocukların internette yaptığı bağlantıların günlüklerini tutan programlardan yararlanılmalı.

8. Çocukların internet üzerinden tanıştıkları insanlar ile görüşmemeleri, kişisel bilgilerini kimseye vermemeleri, internet yoluyla kimseye zarar vermemeleri konusunda bilinçlendirmeleri gerekmektedir.

6.2.2. Psikolojik Danışmanlara Öneriler

1. Bu çalışmada geleneksel akran zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma demografik değişkenler açısından incelenmiş, sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma demografik değişkenler ve bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanma alışkanlıklarına göre incelenmiş ve iki kavramın doğası anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada elde edilen bulgular geleneksel akran zorbalığı yapmada erkek öğrencilerin ve yaşça büyük olan öğrencilerin, geleneksel akran zorbalığına maruz kalmada ise erkek öğrencilerin risk altında olduğunu göstermektedir. Sanal zorbalık yapmada, erkek öğrencilerin, yaşça büyük olan öğrencilerin, annesinin eğitim düzeyi yüksek öğrencilerin, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını daha çok ve daha iyi kullanan öğrencilerin, bu aletleri anne ve babasının daha iyi kullandığını düşünen öğrencilerin risk altında olduğunu görmekteyiz. Okullarda çalışan psikolojik danışmanların, geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalıktan öğrencileri korumak için yapacakları çalışmalarda riski arttıran bu unsurlara özellikle dikkat etmesi gerekmektedir.

2. Araştırma sonuçları geleneksel akran zorbalığının çoğunlukla okullarda yaşandığını göstermektedir. Bu durumda psikolojik danışmanların, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin yaşanan bu olaylardan haberdar olma ihtimali yüksektir. Ancak sanal zorbalık internetle bilgisayar veya cep telefonu aracılığıyla yapılmaktadır ve çoğunlukla okul dışında gerçekleşmektedir. Psikolojik danışmanların sanal zorbalığa şahit olma veya bundan haberdar olma ihtimalleri düşüktür. Araştırmanın sonuçları geleneksel akran zorbalığına karışan öğrencilerin, sanal zorbalığa karıştıklarında, geleneksel akran zorbalığında buldukları statününün aynısını çoğunlukla seçtiklerini göstermektedir. Yani geleneksel akran zorbalığında zorba statüsünde bulunan bir öğrenci çoğunlukla sanal zorbalıkta zorba, geleneksel akran zorbalığında kurban statüsünde bulunan bir öğrenci çoğunlukla sanal zorbalıkta kurban, geleneksel akran zorbalığında zorba/kurban statüsünde bulunan bir öğrenci çoğunlukla zorba/kurban statüsünde yer almaktadır. Psikolojik danışmanlar okullarda yaşanan geleneksel akran zorbalığı olaylarına müdahale ettiklerinde, bu öğrencinin aynı zamanda sanal zorbalığa da karışmış bir öğrenci olabileceğini düşünerek, sorunun bu yönüyle de ilgilenmelidir. İçinde bulunulan statü bir tür davranış kalıbını gösteriyor olabilir, bu şekilde davranmaya yönlendiren psikolojik faktörler çalışıldığında hem geleneksel akran zorbalığının, hem de sanal zorbalığın önüne geçilebilir. Bu gün geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığı önleme programları

geliştirilmektedir. Okullarda bu türden programların uygulanması öğrenciler korumak için faydalı olacaktır.

3. Psikolojik danışmanlar öğrencilerde, velilerde, öğretmen ve okul yöneticilerinde geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık konusunda farkındalık sağlamak için seminerler, etkinlikler düzenlemelidir.

5. Veliler için iletişim becerileri, problem çözme becerileri eğitimleri düzenlenmeli. Araştırma sonuçları ebeveyn izlemesinin çocukları geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalıktan korumakta etkili olabileceğini göstermektedir. Ebeveynler ile yapılacak zorbalığı önleme amaçlı çalışmalara ebeveyn izlemesi dahil edilmelidir.

6. Bu araştırmanın sonuçları erkek öğrencilerin, yaşça büyük öğrencilerin, daha uzun süre ile bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanan öğrencilerin, annesinin ve babasının internet iyi kullanmadığını düşünen öğrencilerin ebeveyn izlemesi açısından dezavantajlı olduğu görülmektedir. Psikolojik danışmanların ailelerle ebeveyn izlemesi ile ilgili çalışma yaparken bu duruma dikkat etmeleri önerilir.

7. Velilere bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarının güvenli ve doğru kullanımı konusunda bilgilendirici seminer çalışmaları yapılmalı. Böylece veliler çocuklarına güvenli ve doğru kullanım konusunda rehberlik edebilir, denetleyebilirler.

6.2.3. Öğretmen ve Okul Yöneticilerine Öneriler

1. Araştırma sonuçları geleneksel akran zorbalığının en çok sınıflarda yaşandığını (%49.6), daha sonra okul bahçesinde (%29.6), mahallede (%24.1), okul giriş ve çıkışlarında (%21.7), okul koridorlarında (%19.2), okul yolunda (%12.9), okul tuvaletlerinde (%8.8), serviste (%7.1) yaşandığını göstermektedir. Araştırma sonucu geleneksel akran zorbalığının yoğun olarak (%74.1) okulda ve okul ile ilgili yerlerde yaşandığını göstermektedir. Bu sebeple okul yöneticileri tenefüslerde okul içinde özenle nöbet tutulmasını sağlamalı. Öğretmenler nöbetler sırasında sınıflar, okul bahçesi, tuvaletleri izlemeye önem vermelidir.

2. Okul içinde ve okul bahçesindeki alanları görebilecek yerlere kameralar yerleştirilmelidir.

3. Okul giriş ve çıkışları sırasında öğrenciler yetişkin gözetiminde olmalıdır.

4. Araştırma sonuçları geleneksel akran zorbalığının servislerde de yaşandığını göstermelidir. Servis içinde öğrencilerin birbirlerine zarar vermelerini önleyecek, düzen, sağlayacak yetişkin çalışanlar olmalıdır.

5. Okul içinde ve sınıflarada öğrenciler arasında saygı çerçevesinde, sıcak bir iklim sağlanmalıdır.

6. Sanal zorbalık internet aracılığıyla yapıldığı için öğrenciler evdeyken yaşanır. Okul yöneticileri ve öğretmenler geleneksel akan zorbalığını okulda gözlemleyebildiği gibi sanal zorbalığı gözlemleyemezler. Okul içinde okul yöneticileri, öğretmenlerinde katılımıyla sanal zorbalığı önleme projeleri yürütülmelidir. Bu kapsamda öğrencilerle doğru internet kullanımı konusunda bilgilendirici çalışmalar yapılmalıdır.

7. Eğer öğrencilerin okulda internet kullanma imkanı varsa, öğrenciler bunu bir öğretmenin gözetiminde yapmalı, okul bilgisayarlarında filtreleme programları bulunmalıdır.

6.2.4. Araştırmacılara Öneriler

1. Literatürde geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların çok azında bu iki kavram aynı anda ele alınmıştır. Bu çalışmada amaç ebeveyn izlemesinin aynı anda iki zorbalık türünden de öğrencileri koruyup koruyamayacağını görmektir ki sonuçlar olumludur. Ancak araştırmada örneklemin çokluğu nedeniyle ebeveynlere ulaşılmamış, ebeveyn izlemesi ölçeğinin yalnızca çocuklar için olan formu kullanılmıştır. Araştırmacılara, ölçeğin hem çocuk formu hem de ebeveyn formu kullanmaları önerilir. Böylece daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir.

2. Bu araştırmanın sonuçlarına göre anne ve babalarının daha iyi internet kullandığını düşünen öğrenciler ebeveynleri tarafından daha çok izlenmektedir. Ancak beklenenin aksine anne ve babalarının daha iyi internet kullandığını düşünen öğrenciler daha çok sanal zorbalık yapmakta ve sanal zorbalığa daha çok maruz kalmaktadır. Bu noktada araştırmada ele alınan değişkenlerden başka değişkenlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu durum ebeveyn izlemesi ve anne babaların internet kullanma becerisini doğrudan ebeveynlerden öğrenmek yerine, çocuklardan öğrenmekten kaynaklanıyor da olabilir. Araştırmacılara bu noktada etkili olan faktörleri incelenebileceği önerilmektedir

3. Bilgi ve iletişim teknolojisi araçları çok hızlı değişmektedir. Bu sebeple geliştirilen ölçme araçlarını kullanmada problemler yaşanmaktadır. Araştırmacılar ölçme araçlarını kullanırken güncellemeler yapmalıdır.

4. Geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalık öğrenciler için önemli bir problemdir. Araştırmacılar tarafından geleneksel akran zorbalığı ve sanal zorbalığı önleme programları geliştirilmelidir. Her iki kavramın kendine has özellikleri olsa da benzer özellikleri de vardır ki bu araştırma ikisinin benzer olan bazı özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu noktada ortak yönlerini ele alarak geliştirecek, öğrencilere ve velilere yönelik, zorbalığı önleme programlarının hem etkili olacağı hem de zaman konusunda da tasarruflu olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2009). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtiler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Ankara.
- Accordino, D. B., Accordino, M.P. (2011). An exploratory study of face-to-face and cyberbullying in sixth grade students. *American Secondary Education*, 40 (1), 14-30.
- Açıkgöz, T. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ve okula karşı tutum*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı, Sakarya.
- Agatston, P.W., Kowalski, R. ve Limber S. (2007). Student's perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60.
- Ahmed, E. ve Braithwaite, V. (2004). Bullying and victimization: Cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education*, 7, 35-54.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalığın ve maduriyetin yordanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 105-121.
- Akgün, S. (2005). *Akran Zorbalığının Anne Baba Tutumları ve Anne Baba Ergen İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.
- Aksaray, S. (2014). Siber Zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20,(2), 405-432.

- Aksoy, A. B., Kahraman, Ö. G. ve Kılıç, Ç. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 1-14.
- Alavi, M. (2014). Computer-mediated collaborative learning: An empirical evaluation, *MIS Quarterly*, 18, 159-174.
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D. A. ve İltter, Ö. (2004). Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting, *European Journal of Public Health* 14, 173-177.
- Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemli internet kullanımı ilişkisi. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 27-43.
- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8 to 12 year-old Greek schoolchildren. *Aggressive Behavior*, 26, 49-56.
- Ang, R. P. ve Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender, *Child Psychiatry Hum Dev* 41 ,387–397.
- Archer, J ve Coyne, S.M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 9 (3), 212-230.
- Aricak, O.T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Saribeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. and Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261.
- Aricak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students, *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Armistead, L., Wierson, M. ve Forehand, R. (1990). Adolescent and maternal employment: Is it harmful for a young adolescent to have an employment mother. *Journal of Early Adolescence*, 10 (3), 260-278.

- Arslan, S. Ö. (2008). *Lise öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aslan, A. (2006). Bilgisayar destekli eğitim yapmaya ilişkin tutum ölçeği, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 24-33.
- Atalay, A. (2010). *Akran Zorbalığı Gösterme ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın, Cinsiyet, Yaş, Sosyoekonomik Düzey, Anne Baba Tutumları, Arkadaş İlişkileri ve Benlik Saygısı İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness and academic achievement in predicting bullying among middle school students*. Master's Thesis, Middle East Technical University, The Department of Educational Sciences, Ankara.
- Atlas, R. S. ve Pepler D. J. (1998). Observations of Bullying in the Classroom, *The Journal of Educational Research*, 92 (2), 86-99.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568, <http://ilkogretim-online.org.tr>. adresinden 01.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Aygüç, T. (2015). *Orta okul öğrencilerinin zorbalık eğilimlerinin aile içi şiddet görme durumuna göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aypay, A., Durmuş, E. ve Aybek, E. C. (2016). Akran zorbalığı, okul tükenmişliği ve ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43).

- Ayran, G. (2013). *Ergenlerde akran zorbalığı ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.
- Balaban-Salı, J., Ergün-Başak, B. ve Baştürk-Akça, E. (2015). Türkiye’de orta okul öğrencileri arasında siberzorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2), 109-130.
- Beale, A. ve Hall, K. (2006). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *The Clearin House*, 81 (1), 8-12.
- Bacchini, D., Miranda, M. C. ve Affuso, G. (2011). Effects of parental monitoring and exposure to community violence on antisocial behavior and anxiety/depression among adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (2), 269-292.
- Baker, J. G., Rosenthal, S.L., Leonhardt, D., Kollar, L. M., Succop, P.A., Burklow, K.A. ve Biro, F.M. (1999). Relationship Between Perceived Parental Monitoring and Adolescent Girls’ Sexual and Substance Use Behaviors Young. *Pediatr Adolescence Gynecol*, 12,17-22.
- Baldry, A.C. ve Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10, 17-31.
- Barnes, K., Marateo, C. M. ve Ferris, S. P. (2007). Teaching and learning with the net generation, *Innovate: Journal of Online Education*, 3.
- Başar, M. ve Çetin, Ö. (2013). İlk ve orta öğretim öğrencilerinin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve bu davranışları öğrenme ortalamaları üzerine bir araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8, (4), 471-488.

- Başköy, N. (2013). *Orta öğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kırşehir.
- Bauman, S. (2010). Cyberbullying in a rural intermediate school: An exploratory study, *Journal of Early Adolescence*, 30 (6), 803–833.
- Bauman, S. (2007). Cyberbullying: A virtual menace. *National Coalition Against Bullying National Conference*, Melbourne.
- Bayar, Y. (2010). *Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.
- Beckman, L. (2013). *Traditional Bullying and Cyberbullying among Swedish Adolescents Gender Differences and Associations with Mental Health*, Karlstad University Faculty of Health, Science and Technology, Public Health Science, Karlstad.
- Bektaş, M. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki okul zorbalığının yordanması*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir.
- Belsey, B. (2005). Cyberbullying: An emerging threat to the “always on” generation. <http://bullying.org> adresinden 12 Şubat 2012 tarihinde alınmıştır.
- Benitez, J.L., Justicia, F. (2006). Bullying: description and analysis of the phenomenon. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 9 (4), 1696-2095.
- Beran, T. N. ve Tutty, L. (2002). Children’s reports of bullying and safety at school, *Canadian Journal of School Psychology* 17 (1), 1-14.

- Beran, T. ve Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing, 1* (2), 15-33.
- Beran, T., and Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *J. Educational Computing Research, 32* (3), 265-277.
- Bilgiç, E., (2007). *İlköğretim birinci kademedeki görülen zorba davranışlarının sınıf değişkenleri ve atmosferi algulamalarına göre incelenmesi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Adana.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M.J., ve Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117-127.
- Borg, M. (1999). The extent and nature of bullying among primary and secondary schoolchildren, *Educational Research, 41*, 137- 157.
- Boulton, M. J. ve Smith, P.K., (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology, 12*, 315-329.
- Boulton, M.J. ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology, 62*, 73-87.
- Bourdeau, B., Miller, B. A., Duke M. R. ve Ames, G.M. (2011). Parental strategies for knowledge of adolescents' friends: Distinct from monitoring. *Journal of Child and Family Studies, 20* (6), 814-821.
- Bowers, L., Smith, P.K. ve Binney, V. (1994). Perceived family relationships of bullies, victims, bully/victims in middle childhood. *Journal of Personal Relationships, 11*, 215-232.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology, 22*, 723-742.

- Bulgurcu, S. (2011). *İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda 6-8. sınıflarda akran zorbalığı sıklığının araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile Sağlığı Anabilim Dalı, Ana-Çocuk Sağlığı Programı, İstanbul.
- Burnukara, P. Ve Uçanok, Z. (2010). Ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanım olanakları ile sanal ortamda meydana gelen zorbalığa ilişkin betimsel bir inceleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (2), 47-62.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (11. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (4. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Canoğulları, Ö. Ve Güçray, S. (2017). İnternet bağımlılık düzeyleri farklı ergenlerin cinsiyetlerine göre psikolojik ihtiyaçları, sosyal kaygıları ve anne baba tutum algılarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (1), 42-57.
- Carbone- Lopez, K., Esbensen, F. A. ve Brick, B. T., (2010). Correlates and consequences of peer victimization: Gender differences in direct and indirect forms of bullying, *Youth Violence and Juvenile Justice* ,8 (4), 322- 350.
- Carson, R. (2014). *Adolescent cyberbullying in New Zealand and implications of parenting styles*. Master Thesis. University of Canterbury, https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/9917/thesis_fulltext.pdf;sequence=1 adresinden 01.04.2018 tarihinde alınmıştır.

- Caspi, A. Gorsky P. (2006). Online deception: Prevalence, motivation and emotion, *Cyberpsychology*, 9 (1), 54-59.
- Chele, G., Chirita, V., Ştfenescu, C. , Macarie, G. ve Ilinca, M. (2005). The children lost in cyberspace, *Eurocorn*, 843-846.
- Cicioğlu, M. (2014). *Öğrencilerin problemlı internet kullanımı ve siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Bolu.
- Coşkun, G., (2008). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri İle Problemlı İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Couvillon, M. A. ve Ilieva, V. (2011). Recommended practices: A review of schoolwide preventative programs and strategies on cyberbullying, *Preventing School Failure*, 55 (2), 96-101.
- Craig, W.M. (1988). The relationships among bullying, victimization, depression ,anxiety and aggression in elementary school children, *Pearson Individual Difference*, 24, 123-130.
- Craig, W. M. ve Pepler, D. J. (2003) Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48 (9), 577-587.
- Craig, W., Arel-Fisch, Y. Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J.Simons-Morton, B. Molcho, M. De Mato, M. G., Overpeck, M., Due, P., Pickett, W., HBSC Violence & Injuries Prevention Focus Group, HBSC Bullying Writing Group. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*, 54 (2), 216-224.

- Crick, N.R., ve Bigbee, M.A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multi informant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337-347.
- Crick, N.R., ve Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and socialpsychological adjustment. *Child Development*, 66 (3), 710-722.
- Crouter, A.C, MacDermid, S. M, MacHale, S.M. ve Perry-Jenkins, M. (1990). Parental monitoring and perceptions of children's school performance and conduct in dual- and single-earner families. *Developmental Psychology*, 26 (4), 649-657.
- Çakır, N. (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Bağlama Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Çakır, N. (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Bağlama Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Çayırdağ, N., (2006). *İlköğretim yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla başetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çelik, E. G. (2015). *Algılanan ebeveyn kontrolü ile ergenin iyi oluşu arasındaki ilişkide duygusal özerklik ve empatinin aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Ankara.

- Çelik-Özden, C. (2013). *Ebeveyn kontrol davranışlarının ergenlerin öz düzenleme becerileri ve duygusal sorunları üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı, Aydın.
- Çetin, H. ve Çok, F. (2011). Anababaların ergen çocuklarını izlemeleri: Bir gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18 (3), 223- 234.
- Dailey, R.M. (2008). Parental challenge: Developing and validating a measure of how parents challenge their adolescents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25 (4), 643-699.
- Dalmaç, Z. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Psikoloji Programı, İstanbul.
- Dalmaz, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık/mağduriyet , depresyon ve anksiyete arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Psikoloji Programı, İstanbul.
- Dehue, F., Bolman, C., Völlink, T. ve Pouwelse, M. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in relation to adolescents'perception of parenting. https://www.researchgate.net/publication/233919272_Cyberbullying_and_traditional_bullying_in_relation_to_adolescents'perception_of_parenting adresinden 03.03.2018 tarihinde alınmıştır.
- Dekovic, M., Wissing, I.B. ve Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497–514.

- Demir, İ., Baz, D. ve Atarbay, S. (2017). Annelerin ergeni İzleme stratejileri mahremiyet ve kişisel alan bağlamında fenomenolojik bir yaklaşım. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5 (3), 67-89
- Diden, R., Scholte, R. H. J., Korzilius, H., De Moor, J. M. H., Vermeulen, A., O'Reilly, M., Lang, R. ve Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neurorehabilitation*, 12 (3), 146–151.
- Dillon, F. R. , Pantin, H., Robbins, M. S. ve Szapoeznik ,J., (2008). Exploring the role of parental monitoring of peers on the relationship between family functioning and delinquency in the lives of African American and Hispanic adolescents, *Crime & Delinquency*, 54, 65-94.
- Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences*, 5 (3), 185-188.
- Dilmaç, B., (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory & Practice*. 9 (3), 1307 – 1325.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325.
- Dishion , T. ve MacMahon, R.J. (1998). Parental monitoring and prevention of child and adolescent problem behavior: A conceptual and empirical formulation , *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1, 61-74.
- Doğruyol, B. (2008). *The impact of parental control and support on the development of chronic self- regulatory focus*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

- Dölek, N., (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Evegü, E. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Malatya.
- Erdur-Baker, Ö. (2007). *Cyber bullying and its correlation to traditional bullying, gender, and frequent and risky usage of internet mediated communication tools*. Unpublished manuscript, Orta Dogu Teknik Üniversitesi.
- Erdur- Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü:Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Ergün, D. (2011).*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde orta öğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı yaygınlığı ve risk faktörlerinin belirlenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet Arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Sakarya.
- Ertan, D. (2012). *Akran zorbalığında aileye ve okula ilişkin risk ve koruyucu faktörlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı, İzmir.
- Eşici, H. (2007). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbacı davranışları arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Ankara.

- Farrington, D. P. (1993). Understanding and Preventing Bullying, *Crime and Justice*, 17, 381-458.
- FATİH Projesi, (2008) 03.02.2018 tarihinde <http://fatihprojesi.meb.gov.tr,2018-adresindenden alınmıştır>.
- Fekkes, M., Pijpers, F.I. ve Verloove- Vanhorick, S. P., (2004). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior, *Health Education Research*, 20, 81-91.
- Galen, B.R., ve Underwood, M.K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33 (4), 589-600.
- Gencer, H. (2017). *Orta Okul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Davranışları İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Sivas.
- Genç, G., (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Malatya.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 326s.
- Gross, E. F., Juvonen, J., ve Gable, S. L. (2002). Internet use and well-being in adolescence. *Journal of Social Issues*, 58, 75–90.
- Gross, E.F. (2004). Adolescent internet use:What we expect, what teens report. *Applied Developmental Psychology*, 25, 633–649.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

- Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(15): 47–61.
- Gümüşler-Başaran, A. (2014). *Rize ili lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve zorbalığı önleme eğitiminin etkisinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Sivas.
- Güner, F. (2009). *İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinden akran zorbalığın zorba ve kurbanlarının okul başarı düzeyleri ve sosyometrik statülerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı, Kars.
- Güven, G. ve Sülün, Y. (2012). Bilgisayar destekli eğitimin sekizinci sınıf fen ve teknoloji dersindeki akademik başarıya ve öğrencilerin derse karşı tutumlarına etkisi, *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9 (1), 68-79.
- Güven, F. (2015). *Orta Okul 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Yapmaları İle Zorbalığa Maruz Kalmalarının Cinsiyet, Anne Baba Eğitimi, Sosyoekonomik Düzey ve Empati Eğilimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Yüksek Lisans Programı, Mersin.
- Hadley, W., Hunter, H.L., Toulou-Shams, M., Lescano, C., Thampson, A., Donenberg, G., DiClemente, R. ve Brown, L.K. (2011). Monitoring challenges: A closer look at parental monitoring, maternal psychopathology, and adolescent sexual risk. *Journal of Family Psychology*, 25 (2), 319-323.
- Harma, M. (2008). *The impact of parental control and marital conflict adolescents' self-regulation and adjustment*. Master Thesis, The Middle East Technical University, School of Social Science, The Department of Psychology, Ankara.
- Harris, S., Petrie, G., ve Willoughby, W. (2002). Bullying among 9th graders: An exploratory study. *NASSP Bulletin*, 86, 3-14.

- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441-455.
- Hayes, L., Hudson, A. ve Matthews, J. (2003). Parental monitoring: A process model of parent- adolescent interaction. *Behaviour Change*, 20, 13-24.
- Heim, J., Brandtzaeg, P. B., Kaare, B.H., Endestad, T. ve Torgersen, L. (2007). Children's usage of media technologies and psychosocial factors. *New Media & Society*, 9 (3), 425-454.
- Heirman, W. ve Walrave, M. (2008). Assessing concerns and issues about the mediation of technology in cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2 (2). <https://cyberpsychology.eu/article/view/4214/3256> adresinden 14.04.2017 tarihinde alınmıştır.
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2010). Cyberbullying and Self-Esteem, *Journal of School Health*, 80 (12), 614- 621.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2009). Cyberbullying research summary emotional and psychological consequences. https://cyberbullying.org/cyberbullying_emotional_consequences.pdf adresinden 14.04.2017 tarihinde alınmıştır.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization:school violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6 (3), 89-112.
- Huang, D.Y.C., Murphy,D.A. ve Hser, Y. (2011). Parental monitoring during early adolescence deters adolescent sexual initiation: Discrete-time survival mixture analysis. *Journal Child Family Study*, 20, 511-520.

- Hynie, D.L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor ve K., Kai, Y. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of at-risk youth. *Journal of Early Adolescence*, 21 (1), 29-49.
- İşman, A. (2001). Bilgisayar ve Eğitim. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115511> adresinden 20.Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.
- Jacobson, K. C. ve Crockett, L. J. (2000). Parental monitoring and adolescent adjustment: An ecological perspective. *Journal of Research Adolescence*. 10 (1), 65-97.
- Juang, L.P. ve Silbereisen, R. K. (1999). Supportive parenting and adolescent adjustment across time in former East and West Germany. *Journal of Adolescence*, 22, 719-736.
- Juvonen, J. ve Gross E. F. (2008). Extending the school grounds?-Bullying experiences in ceyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), 496-505.
- Karaman- Kepenekçi, Y. ve Çınkır Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students, *Child Abuse & Neglect*, 30, 193-203.
- Karataş, H. ve Öztürk, C. (2011). Anne baba İzlemesi Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 151-157.
- Karatzias, A., Power, K.G., ve Swanson, V. (2002). Bullying and victimisation in Scottish secondary schools: Same or separate entities? *Aggressive Behavior*, 28, 45-61.
- Karlier-Soydaş, D. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Kartal, H. (2008). İlköğretim okullarında zorbalık yapanlar ve zorbalığa uğrayanlar. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 3 (4), 712-730.

- Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zeka arandaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Bolu.
- Kennedy, M. A. ve Taylor, M. A. (2010). Online Harassment and victimization of college students. *Justice Policy Journal*, 7 (1), 1-21.
- Kerewalla, L. ve Crook, C. (2002), Children's computer use at home and at school: context and continuity, *British Educational Research Journal*, 28 (6), 752- 771.
- Kerr, M., ve Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for are interpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366–380.
- Kıdnap-Tepe, Y. ve Sayıl, M. (2012). Ebeveyn kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27 (70), 119-132.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Kocatürk, M. (2014). *Orta okul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler, İstanbul.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., ve Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *American Psychological Association*, 1-64.
- Kowalski, R. M. ve Limber S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.

- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*, Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı, Ankara.
- Kraut R., Patterson M., Lundmark V., Kiesler S, Mukopadhyay T, ve Scherlis W. (1998). Internet paradox, a social technology that reduces social involvement and psychological well-being. *American Psychologist*, 53, 1017–1031.
- Kristensen, S. M. ve Smith, P. K. (2003). The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different types of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, 44, 479-488.
- Ladd, G. W. ve Kochenderfer, B. J. (1998). Parenting behaviors and parent-child relationships: Correlates of peer victimization in kindergarten. *Developmental Psychology*, 34, 1450–58.
- Lenciauskiene, I. ve Zaborskis, A. (2008). The effects of family structure, parent-child relationship and parental monitoring an early sexual behaviour among adolescents in nine European countries. *Scandinavian Journal of Public Health*, 36, 607-618.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.
- Li, Q. (2007a). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Li, Q. (2007b). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation, *Australasian Journal of Educational Technology*, 23 (4), 435-454.
- Li, Q. (2008). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers perception, *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34 (2), [https://www.cjlt.ca /index.php /cjlt/article/view/26420/19602](https://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/26420/19602) adresinden 15.04.2016 tarihinde alınmıştır

- Loucky, J. P., (2005). Combining the benefits of electronic and online dictionaries with call Web sites to produce effective and enjoyable vocabulary and language learning lessons, *Computer Assisted Language Learning*, 18, (5), 389-416.
- Madell, D., ve Muncer, S. (2004). Back from the beach but hanging on the telephone? English adolescents' attitudes and experiences of mobile phones and the internet. *Cyberpsychology & Behavior*, 7 (3), 359-367.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık: Samsun ili örneği*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Marini, Z., Dane, A. V. ve Bosacki, S. L. (2006). Direct and indirect bully-victims: Differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and victimization. *Aggressive Behavior*, 32, 551-569.
- Mark, L. ve Ratliffe, K. T. (2011). Cyber Worlds: New Playgrounds for Bullying. *Computers in the Schools*, 28, 92-116.
- Media Awareness Network (2001). *Young Canadians in a wired world: The students' view, Final Report*. http://www.mediaawareness.ca/english/resources/special_initiatives/survey_resources/students_survey/students_survey_report.cfm. adresinden 12.03.2017 tarihinde alınmıştır.
- Menesini, E., Eslea, M., P. K. Smith, M.L. Genta, E. Giannetti, A. Fonzi ve A. Costabiles, (1997) Cross-national comparison of children's attitudes towards bully/victim problems, in school. *Aggressive Behavior* 23, 245-257.
- Mesch, G. S., (2009). Parental mediation, online activities and cyberbullying, *CyberPsychology & Behavior*, 12 (4), 387-393.
- Mishna, F., Saini, M. ve Solomon, S. (2009). Ongoing and online: children and youth's perceptions of cyberbullying, *Children And Youth Services Review*, 31, 1222-1228.

- Moillanen, K. L., Shaw ,D. S., Criss, M. M. ve Dishion T. J. (2008). Growth and predictors of parental knowlwdge of youth behavior during early adolescence, *The Journal of Early Adolescence*, 29, (6), 800-825.
- Monks, C.P., Smith, P.K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J.L., & Coyne, I. (2009). Bullying in different contexts: Commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behavior*, 14, 146–156.
- Monks, C. P. ve Smith P.K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal Development Psychology*, 24, 801-821.
- Mynard, H. ve Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck’s personality dimensions in 8 to 13 year-olds, *British Journal of Educational Psychology*,67, 51-54.
- Mynard, H., ve Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peervictimization scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.
- Nagoshi, J. L., Marsiglia, F. F., Parsai, M. ve Castro, F. G. (2011). The moderating effects of ethnic identification on the relationship between parental monitoring and substance use in Mexicanheritage adolescents in the southwest united states. *Journal of Community Psychology*, 39 (5), 520-533.
- Nansel, T.R., Overpeek, M.,Pilla, R.S., Ruan, W.J., Morton, M.S. ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment, *American Medical Association* 16. 2094-2100.
- National Center For Educational Statistics (NCES) (2003). *Computer and internet use by children and adolescents in 2001. Statistical analysis report* <http://nces.ed.gov/pubs2004 /2004014.pdf> adresinden 08.10.2015 tarihinde alınmıştır.

- O'Connell, P., Pepler, D., ve Craig, W., (1999). Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention, *Journal of Adolescence*, 22, 437-452.
- O'Moore, M. ve McGuire, M. (1993). Bullying At School Key Facts. Antibullying Centre Research & Resource Unit Room http://www.wexfordcbs.ie/wp_content/uploads/2013/01/School_Bullying_-_Key_Facts.pdf adresinden 21.03.2018 tarihinde alınmıştır.
- Olweus, D. (1977). Aggression and peer acceptance in adolescent boys: Two short-term longitudinal studies of ratings, *Child Development*, 48 (4), 1301-1313.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Child Psychology Psychiatry*, 35 (7), 1171-1190.
- Olweus, D. (1996). Bullying at School: Knowledge Base and an Effective Intervention Programme, Bergen Norway, Research Center for Health Promotion(Hemil): University of Bergen, N-5007 Bergen, Norway 265-276.
- Olweus, D. (1997). Bully/ victim problems in schools: Facts and intervention, *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495- 510.
- Orpinas, P., Murray, N. ve Kelder, S. (1999). Parental influences on students' aggressive behaviors and weapon carrying. *Health Education & Behavior*, 26 (6), 774-778.
- Ortiz, R.W., Green, T. ve Lim, H. (2011). Families and home computer use : Exploring Parent Perceptions of the importance of current technology. *Urban Education*, 46 (2), 202-215.
- Otrar, M. ve Ökte, A. (2014). Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medya tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 135-144.
- Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C.Y. (2006). *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.

- Özdemir, S. (2015). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyetin, anne, baba ve akran ilişkilerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Ankara.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Özen, C. (2012). *Akran zorbalığında ergenlerin nedenlere, duygusal tepkilere, ve baş etme yöntemlerine ilişkin açıklamalarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L. B. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Paley, B., Conger, R. D. ve Harold, G. T. (2000). Parent' s affect adolescent cognitive representations and adolescent social development. *Journal of Marriage and Family*, 62, 761-776.
- Pamuk, S., Çakır, R., Ergun, M., Yılmaz, B. ve Ayas C., (2013). Öğretmen ve öğrenci bakış açısıyla tablet PC ve etkileşimli tahta kullanımı: FATİH Projesi değerlendirmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13 (3), 1799-1822.
- Parris, L. , Varjas, K., Meyers, J. ve Cutts ,H. (2011). High School Students' Perceptions of Coping With Cyberbullying, *Youth Society*, 44 (2), 284-356.
- Patchin J. W. ve Hinduja S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2),148-169.

- Pekel-Uludağlı, N. ve Sayıl, M. (2013). Suça karışmış ergenlerde problem ve olumlu sosyal davranışlar: Ergen, anne ve arkadaş özellikleriyle ilişkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28 (71), 57-69.
- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri, *Türk Psikoloji Dergisi* 20 (56), 77-92.
- Peker, A. ve Gültekin, M. (2014). Zorbalıkla başa çıkma stratejileri ve cinsiyetin sosyal beceri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 139-156.
- Pellegrini, A.D., ve Bartini, M. (2000). A longitudinal study of bullying, victimization, and peer affiliation during the transition from primary school to middle school. *American Educational Research Journal*, 37 (3), 699-725.
- Pellegrini, A. D., (2002). Bullying, victimization and sexual harassment during the transition to middle school, *Educational Psychologist*, 37 (3), 151-163.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010), Ankaradaki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi , *Education and Science* 35 (156) 175-189.
- Polat-Külcü, D. (2015). *Çocuklarda akran zorbalığı ve benlik saygısının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilimdalı, Mersin.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Rigby, K., (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being, *Journal of Adolescence*, 23, 57-68.

- Rigby, K., Cox, I. ve Black, G. (1997) Cooperativeness and bully/victim problems among Australian schoolchildren. *Journal of Social Psychology*, 137(3), 357-368.
- Rigby, K., ve Slee, P.T. (1991). Bullying among Australian school children: Reported behaviour and attitudes towards victims. *Journal of Social Psychology*, 131, 615-627.
- Robertson, A.A., Baird-Thomas, C. ve Stein, J.A. (2008). Child victimization and parental monitoring as mediators of youth problem behaviors. *Criminal Justice and Behavior*, 35(6), 755-771.
- Salmon, G., James, A., Cassidy, E. L. ve Javaloyes, M. A. (2000). Bullying a review: presentations to an adolescent psychiatric service and within a school for emotionally and behaviourally disturbed children *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 5(4), 563–579.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik, İstanbul.*
- Sarı, D. (2014). *Orta okul öğrencilerinin sanal zorbalık yaşantılarının ve öğretmenlerinin sanal zorbalık algılarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, İzmir.*
- Satan, A. (2006), *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.*
- Sayıl, M., Kumru, A., Bayraktar, F., Özdikmenli-Demir, G. ve Kıdnap, Y. (2008). Çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde sosyal ilişkilerin niteliği ve karakter oluşumuyla ilişkisi (Tübitak-SOBAG, 105K029).

- Schrock, A., Boyd, D., (2008). Online Threats to Youth: Solicitation, Harassment, and Problematic Content. https://cyber.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF-LitReviewDraft_0.pdf adresinden 20.03.2017 tarihinde alınmıştır.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. ve Coulter, R.V. (2012). Cyberbullying, school bullying and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102 (1), 171-177.
- Seffgen, G. ve König, A. (2009). Cyber bullying: the role of traditional bullying and empathy, <http://www.abs-center.si/gbccd/papers/P200.pdf> adresinden 26 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- Semerci, A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), 1285-1300.
- Sengupta, A. ve Chaudhuri, A. (2011). Are social networking sites a source of online harassment for teens? Evidence from survey data. *Children and Youth Services Review*, 33, 284-290.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Simons-Morton, M.G., Hartos, J.L., Haynie, D. L. (2004). Prospective analysis of peer and parent influences on minor aggression among early adolescents. *Health Education & Behavior*, 31 (1), 22-33.
- Skrzypiec, G., Slee, P., Murray-Harvey, R. ve Pereira, B. (2011). School bullying by one or more ways: Does it matter and how do students cope, *School Psychology International*, 32 (3), 288-311.

- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* , 49 (4), 376-385.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., ve Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying.* [https://www.warwickshire.gov.uk/Web/corporate/pages.nsf/Links/1301BDA3D993CD7D8025707D002A3372/\\$file/42+ABA+cyberbullying+research.pdf](https://www.warwickshire.gov.uk/Web/corporate/pages.nsf/Links/1301BDA3D993CD7D8025707D002A3372/$file/42+ABA+cyberbullying+research.pdf) adresinden 9 Ekim 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Spano, R., Rivera,C., Vazsonyi, A. T. ve Bolland, J.M, (2008). The impact of exposure to violence on a trajectory of parental monitoring. *Criminal Justice and Behavior*, 35 (11), 1411-1428.
- Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71 (4), 1072-1085.
- Svensson, R. (2003). Gender differences in adolescent drug use. *Youth & Society*. 34 (3), 300-329.
- Şahin, M. ve Sarı, V., (2010). Ergenlerde görülen zorbalık eğiliminin bilişsel çarpıtmalar ve fonksiyonel olmayan tutumlarla ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, <http://www.akademikbakis.org> adresinden 8 Şubat 2014 tarihinde alınmıştır.
- Şirvanlı-Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77-94.
- Tahiroglu, A.Y. , Çelik, G.G., Uzel, M. , Özcan, N. , ve Avcı, A. (2008). Internet use among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(5), 537-543.

- Taştekin, E. (2016). *Ergenlerde arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Temel, Y. (2015). *Orta öğretim öğrencilerinde siber zorbalık davranışları, mağduriyetleri ve öğretmenler ile okul yöneticilerinin farkındalıkları*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnternet ve Bilişim Teknolojileri Yönetimi Anabilim Dalı, Afyon.
- Tıprıdamaz-Sipahi, H. (2008). *İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşilik Eden Faktörler*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- Tilton-Weaver, L.C., Burk, W.J., Kerr, M. ve Stattin, H. (2013). Can Parental monitoring and peer management reduce the selection or influence of delinquent peers? Testing the question using a dynamic social network approach. *Developmental Psychology*, 49 (1), 2057-2070.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2016). Zorbalığa uğrayan ergenlerin yardım alma davranışı ve yardım kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi*, 17, 127-145.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*, Yüksek Lisans Tezi, A thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, (2007). Geleneksel akran zorbalığının, siber zorbalığın ve bu iki tip zorbalık türü arasındaki ilişkinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongre Kitabı. Tokat*, (s.255).
- Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Bolu.

- Totan, T. ve Yöndem, Z.D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, 2 (8), 53-68.
- Totura, C. M. W., MacKinnon-Lewis, C., Gesten, E. L., Gadd, R., Divine, K.P., Dunham, S. ve Kamboukos, D. (2009). Bullying and victimization among boys and girls in middle school. *Journal of Early Adolescence*, 29 (4), 571-609.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> adresinden 20. Mayıs. 2017 tarihinde alınmıştır.
- Türkileri, N. (2012). *Ergenlerde sanal zorbalık: Nedenlerine ilişkin algılar, duygusal tepkiler ve başetme yöntemleri ile sanal zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Anabilim Dalı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Ulaş, Ö., Demirtaş-Zorbaz, S. ve Kızıldağ, S. (2012). Çocuk suçluluğunu önlemede ebeveyn izlemesi. *Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu Kitabı*, 20-25, Ankara.
- Usta, A. (2013). *Lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ile siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Ümmetler-İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve internet saldırganlık düzeyleri ile sosyal medyaya ilişintutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Vandebosch, H., Mortelmans, D., Walrave, M. ve Cleemput K. V. (2006). Cyberbullying among youngsters in Flanders, <http://www.viwta.be/> adresinden 15 Nisan 2014'te alınmıştır.
- Vandebosch, H. ve Cleemput, K. V. (2008). Defining Cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters, *CyberPsychology & Behavior*, 11 (4), 499-503.
- Vandebosch, H., ve Cleemput, K. V. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11 (8),1349-1371.
- Viono, A. ve Nation, M. (2009). Parenting and antisocial behavior: A model of the relationship between adolescent self-disclosure, parenteal closeness, parental control, and adolescent antisocial behavior. *Developmental Psychology*, 45 (6), 1509-1519.
- Wade , A. ve Beran, T. (2011). Cyberbullying: The new area of bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26 (1), 44-61.
- Walrave, M. Ve Heirman, W. (2009). Cyberbullying: Predicting victimization and perpetration, *Children & Society*, 1-14.
- Walrave, M. ve Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*. 25, 59-72.
- Wang,J., Iannotti, R.J. ve Nansel, T.R. (2009). School bullying among adolescents in the united states: physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368–375.
- We Are Social ve Hootsuite (2018, Şubat), *Global Digital Raport 2018*, Web: <https://digitalreport.wearesocial.com/> adresinden 03.03.2018 tarihinde alınmıştır.

- Weiser, E.B. (2000). Gender differences in Internet use patterns and Internet application preferences: A two-sample comparison. *CyberPsychology & Behavior*, 3, 167–177.
- Whitney, I. ve Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35, 3-25.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*, (Appendix K: Parent Guide to Cyberbullying and Cyberthreats). Illinois: Champaign Research Press. <http://cyberbully.org> adresinden 10 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*, (Appendix K: Parent Guide to Cyberbullying and Cyberthreats). Illinois: Champaign Research Press.
- Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J. ve M. L. Ybarra, (2008). Online “predators” and their victims, *American Psychological Association*, 63 (2), 111-128.
- Wolak, J., Mitchell, K.J., ve Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51-58.
- Yaban, E. H. (2010). *Ergenlerin arkadaşlık niteliği, ebeveynlerden ve okul ortamında öğretmenlerden algılanan destek ile akran zorbalığı/zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Yaman, E. ve Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin siber zorbalık eğilimleri, *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 18-31.
- Ybarra, M. L., ve Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1308-1316.

- Ybarra, M. L., ve Mitchell, K. J. (2004b). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver–child relationships, Internet use, and personal characteristics, *Journal of Adolescence*, 27, 319-336.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.
- Ybarra, M.L., Espelage, D. L. ve Mitchell, K.J. (2007). The co-occurrence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health*, 41, 31-41.

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler,

Bu araştırma İnönü Üniversitesi tarafından yürütülen bilimsel amaçlı bir çalışmadır. Bu çalışmada arkadaşlarınız ya da yaşitlarınızla yaşadığınız zorlukları, elektronik iletişim araçlarını kullanım sıklığınızı ve bunlarla ilgili karşılaştığınız sorunları incelemeyi hedefliyoruz. Vereceğiniz bilgiler gizli kalacak ve okulunuzda başka bir kişiye kesinlikle gösterilmeyecektir. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyup eksiksiz bir biçimde doldurunuz, sonuçlar toplu olarak değerlendirileceği için adınızı yazmayınız.

İşbirliği ve araştırmaya katkınız için teşekkür ederiz.

Okulun adı:

Sınıf : 6 7 8 9 10 11 12

Doğum tarihiniz: Gün...../ Ay...../ Yıl.....

Cinsiyet: Erkek Kız

Annenizin eğitim durumu:	Babanızın eğitim durumu:
☐ Okuryazar değil	☐ Okuryazar değil
☐ Okuryazar	☐ Okuryazar
☐ İlkokul	☐ İlkokul
☐ Ortaokul	☐ Ortaokul
☐ Lise	☐ Lise
☐ Yüksekokul	☐ Yüksekokul
☐ Üniversite	☐ Üniversite
☐ Lisansüstü	☐ Lisansüstü

1) Kendinize ait bir cep telefonunuz var mı?

Hayır Evet

2) Ne kadar süredir cep telefonu kullanıyorsunuz?

..... yıldır kullanıyorum.

3) Kendinizin, anne ve babanızın internet kullanma beceri düzeyini beş üzerinden değerlendiriniz.

	Hiç	Çok az	Orta	İyi	Çok iyi
Ben	1	2	3	4	5
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5

4) İnternet kullanıyor musunuz? Evet ise, ne kadar süredir internet kullanıyorsunuz?

() Hayır kullanmıyorum. () Evet, yıldır kullanıyorum.

5) İnterneti ne kadar sıklıkta kullanıyorsunuz? Aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyiniz.

() Her gün kullanıyorum. Günde ortalama saat kullanıyorum.

EK 2. Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği

Lütfen bu ve bundan sonraki bölümdeki ifadeleri okurken hem okul içinde hem de okul dışında içinde bulunduğunuz arkadaş çevrenizi dikkate alınız.				
Aşağıda sıralanan davranışları son altı ay içinde ne sıklıkla maruz kaldığınızı ilk satırda (a) uygun bölüme X işareti koyarak, bu davranışları sizin ne sıklıkta yaptığınızı da (b) satırında uygun bölüme X işareti koyarak işaretleyiniz.	Hiçbir zaman	Bir kere	İki üç kez	Üçten çok
1. a. Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle tehdit ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
2.a. Beni o kadar korkuturlar ki onlardan uzak dururum.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
3.a. Bana çirkin saldırılarda bulunurlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
4. a. Okula giderken ya da okuldan dönerken beni rahatsız ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
5.a. Grup halinde gelip beni rahatsız ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
6.a. Bana yumruk atarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
7. a. Bana isimler takarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
8. a. Görünüşümle alay ederler.	1	2	3	4

b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
9.a. Herhangi bir nedenden dolayı benimle alay ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
10.a. Bana “geri zekalı”, “aptal” benzeri sözler söylerler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
11.a. Konuşma biçimimle alay ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
12.a. Beni tekmelerler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
13. a. Canımı acıtırılar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
14.a. Beni döverler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
15.a. Bana küfür ederler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
16.a. Çelme takıp beni düşürmeye çalışırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
17.a. Bana tükürürler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
18.a. Arkadaşlarımla armı bozmaya çalışırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
19.a. Arkadaşlarımı bana karşı kışkırtmaya çalışırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4

20.a. Başkalarının benimle konuşmasına engel olurlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
21.a. Hakkımda yalan söylerler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
22.a. İzin olmadan bana ait para ve eşyaları alırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
23.a. Bana ait eşyalara bilerek zarar verirler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
24.a. Bana ait para ve eşyaları çalarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
25.a. Bana ait birşeyi kırıp bozmaya çalışırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
26.a. Beni koridorda sıkıştırıp para ve eşyalarımı alırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
27.a. Hakkımda asılsız söylentiler/dedikodular yayarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
28.a. Grup halinde oynanan oyunlara/yapılan faaliyetlere katılmama izin vermezler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
29.a. Grup halinde yapılan faaliyetlere beni davet etmezler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
30.a. Kimse ikili faaliyetlerde benimle olmak istemez.	1	2	3	4
	1	2	3	4

b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
31.a. Diğerleri sanki ben yokmuşum gibi davranır.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
32.a. Yanlarıma gittiğimde arkadaşlarım konuşmayı keserler ve birden sessizleşirler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4

Bu davranışlarla en çok nerede karşılaşıyorsunuz? Önemli gördüğünüz üç seçeneği işaretleyiniz.

- Mahallede Sınıfta
 Okul yolunda Okul giriş çıkışında
 Okul bahçesinde Koridorda
 Tuvalette Serviste
 Diğer.....

EK 3. Sanal Zorbalık Ölçeği

Aşağıda sıralanan davranışlara son altı ay içerisinde ne sıklıkla maruz kaldığınızı ilk satırda (a) uygun bölüme X işareti koyarak, bu davranışları sizing ne sıklıkla yaptığınızı da (b) satırında uygun bölüme X işareti koyarak işaretleyniz.	Hiçbir zaman	Bir kere	İki- üç kez	Üçten çok
1.a. İznim olmadan bilgisayarımdaki, cep telefonumdaki bilgileri (dosya, fotoğraf, konuşma kayıtları, mesajları vb.) alırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
2.a. İnternette beni kötüleyici, utandırıcı gruplar/ web sayfaları oluştururlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
3.a. İnternette hakkımda dedikodular/olumsuz söylentiler yayarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
4.a. İnternette fotomontaj fotoğraflarımı kullanarak beni küçük düşürürler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
5.a. İnternet ortamında tanıştığım kişi(ler) bana zarar verirler.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
6.a. İznim olmadan internet takma adımlı (nick'imi) kullanırlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
7.a. Nedensiz yere beni internette gruplardan (whatsapp, viber vb.)/ sohbet odalarından atarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
8.a. Nedensiz yere beni internette gruplardan veya sohbet odasından atarlar.	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4

9.a. İnternette sobet odasında sosyal paylaşım sitelerinde veya mesajlaşma gruplarında paylaştığım sırrı veya özel bilgiyi iznim olmadan başkaları ile paylaşırlar.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
10.a. İnternette sohbet odalarında, sosyal paylaşım sitelerinde veya mesajlaşma gruplarında bana ahlaksız şeyler söylerler.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
11.a. İnternette sohbet odalarında, sosyal paylaşım sitelerinde veya mesajlaşma gruplarında bana hakaret ederler.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
12.a. Bir forum sitesinde veya sosyal paylaşım sitesinde grup halinde ya da bireysel olarak bana cephe alırlar.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
13.a. Forum yetkilisi veya grup yöneticisi (moderator ya da admin) nedensiz yere üyeliğimi iptal eder.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
14.a. Elektronik posta aracılığıyla tehdit içeren utandırıcı, kırıcı mesajlar gönderirler.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
15.a. Elektronik posta adresimin (e-mail) şifrelerini ele geçirerek kullanımımı engellerler .	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
16.a. Elektronik posta adreslerimin şifrelerini ele geçirerek mesajlarıma bakarlar.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
17.a. SMS (cep telefonu mesajı) aracılığıyla bana tehdit edici, utancı, kırıcı mesajlar gönderirler.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				

18.a. Kameralı cep telefonu ile iznim olmadan utandırıcı fotoğraflarımı çekerler.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
19.a. Kameralı cep telefonu ile iznim olmadan çekilen utandırıcı fotoğraflarımı internet ve/veya cep telefonu ile diğer insanlara gönderirler	1	2	3	4
	1	2	3	4
. b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				
20.a. İnternette karşı taraf cinsiyetini farklı göstererek beni kandırır.	1	2	3	4
	1	2	3	4
b. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?				

21. Bu davranışlarla sanal ortamda en çok nerelerde karşılaşıyorsunuz? Önemli gördüğünüz üç seçeneği işaretleyiniz.

- Forum Siteleri Cep telefonu ile konuşma sırasında
 Sohbet Odaları Cep telefonu ile mesajlaşma sırasında
 Elektronik posta (e-mail) WhatsApp benzeri mesajlaşma gruplarında
 Sosyal paylaşım siteleri (facebook, instagram vb.)
 Diğer.....

EK 4. Ebeveyn İzlemesi Ölçeği

Anne ve babamın.....	Hiçbir zaman haberi olmaz	Çok seyrek haberleri olur	Bazen haberi olur	Genellikle Haberi olur	Her zaman Haberi olur
1.Boş zamanlarımda ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
2. Boş zamanlarımda kiminle arkadaşlık ettiğimden	1	2	3	4	5
3.Ev ödevlerimin ne olduğundan	1	2	3	4	5
4.Paramı nereye harcadığımdan	1	2	3	4	5
5.Sınavlarımın ne zaman olduğundan	1	2	3	4	5
6.Okulda ders dışında ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
7.Arkadaşlarımla dışarıya çıktığımda nereye gittiğimden	1	2	3	4	5
8.Okuldan sonra nereye gittiğimden ve ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
9.Bilgisayarı /İnterneti hangi amaçla kullandığımdan	1	2	3	4	5
10. Cep telefonunu hangi amaçla kullandığımdan	1	2	3	4	5
11. İnternette hangi sitelere girdiğimden	1	2	3	4	5

Ek 5. Anket Uygulama İzin Onayı

T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 61316475-44-E.8047195
Konu : Anket Uygulama İzin Onayı
(Betül DOĞAN ÇEVİRGEN)

20.04.2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : İnönü Ün. Rektörlüğünün 09/04/2018 tarih ve 50235129-300-E.8082 sayılı yazısı

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Betül DOĞAN ÇEVİRGEN'in, öğretim üyesi Dr. Emine DURMUŞ danışmanlığında yürütmekte olduğu "Ebeveyn İzlemesinin Geleneksel Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık Üzerindeki Etkisi" konulu tez çalışmasını, ilimiz Battalgazi ve Yeşilyurt ilçelerinde bulunan ve ilgi yazılarında belirtilen ortaokul ve liselerde öğrenim gören 6., 7., 8., 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerine anket uygulamayı talep etmekte olup, Anket-Tez Araştırma ve Değerlendirme Komisyonumuz, 17/04/2018 tarihinde yapılan toplantıda; ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde, denetimleri ilgili okul müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmek üzere, derslerin aksatılmaması kaydıyla anket/tez uygulamasını uygun görmüş olup, Müdürlüğümüzce de uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Nurcan BERBER
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
20.04.2018

Ali TATLI
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Adres: Şht.Hamit Fendoğlu Cad. 44300 Merkez/MALATYA
Elektronik Ağ: malatya.meb.gov.tr
e-posta: ortaogretim44@meb.gov.tr

Bilgi için: Ortaöğretim Şubesi / 205
Tel: 0 (422) 323 25 05
Faks: 0 (422) 323 96 05

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 8d40-948d-3c74-a94c-26fc kodu ile teyit edilebilir.